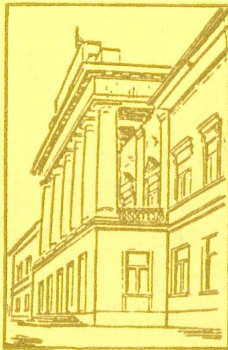

ACTA ACADEMIAE ABOENSIS
HUMANIORA XXV.2

ADEKVANS OCH SKADA

AV

HANS SAXÉN

ÅBO AKADEMI
ÅBO 1962

EX LIBRIS

Knut Rodhe

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

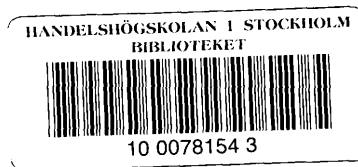
Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

*Disputation för en doktorsgrad
med värdig betygning
fr. J. J. J.*

ACTA ACADEMIAE ABOENSIS
HUMANIORA XXV.2

ADEKVANS OCH SKÅDA

AV

HANS SAXÉN

DOCENT, HOVRÄTTSRÅD

ÅBO AKADEMI

ÅBO 1962

Anmäld 25.11.1961 av Lars Erik Taxell

Tryckt 4. 7. 1962

ÅBO TIDNINGS OCH TRYCKERI AKTIEBOLAG

ÅBO 1962

INNEHÅLL

Citerad litteratur	7
Förkortningar	10

A. Allmän del

Kap. I. Problemställningen	11
1. Inledande anmärkningar	11
2. <i>Conditio sine qua non</i> -kriteriet	13
3. Culparegeln	17
4. Adekvanskravets innebörd	19
5. J. von Kries' adekvans teori	21
6. Allmänna uttalanden hos oss om adekvanskravet	21
Kap. II. Allmänna riktlinjer för bedömningen av adekvansfrågan	24
1. Skadan och den överträdda normen	24
2. Skadan och farans riktning	31
3. Ytterligare riktlinjer för bedömningen av adekvansfrågan	41
A. Några icke godtagbara teorier	41
B. Skadans förutsebarhet och beräknelighet	44
a. Skadans förutsebarhet	44
b. Skadans beräknelighet	45
c. Uttalanden i teorin	48
d. Bedömarens insikter	50
e. Avvikelsen från den klassiska adekvansläran	54
f. Förutsebarhet avseende skada av samma slag	55
C. Ansvar för direkta följder	57
D. Bör adekvansfrågan avgöras efter domstolens skön, billighet och sunt förnuft?	59
4. Är adekvansbedömningen en culpabedömning? Terminologi	64
5. Jämknings av skadeståndet enligt bestämmelsen i SL 9:1 mom. 2	67
A. Inledning	67
B. Jämknings då skadan vållats av flere personer	68
C. Jämknings i övriga fall	76
D. Jämknings i enlighet med skuldgraden	79

B. Speciell del

Inledning	81
Kap. III. Skada å särskilt mottaglig person	85
1. Inledning	85
2. Rättspraxis	86
3. Doktrinen	88
4. Sammanfattande synpunkter	89
5. Jämkning av skadeståndet	93
Kap. IV. Skada å särskilt känslig eller värdefull sak	95
Kap. V. Skada uppkommen under medverkan av naturtilldragelser, oansvariga personer, djur eller andra exceptionella händelser	98
1. Problemställningen	98
2. Tidpunkten för den exceptionella händelsens uppträdande	100
3. Den exceptionella händelsens inverkan på skadevållarens ansvar	102
a. Händelsen inträffar före skadevållarens handling	102
b. Händelsen inträffar samtidigt med eller efter skadevållarens handling	104
c. Avbruten adekvans	105
4. Jämkning av skadeståndet	106
a. Allmänna synpunkter	106
b. Skadevållarens handling och olyckshändelsen står för var sin del av skadan	107
c. Skadevållarens handling och en naturkraft (vatten eller vind) står gemensamt för hela skadan	107
d. Skadan har redan uppkommit då olyckshändelsen inträffar	109
5. Rättspraxis	109
a. Exempel på inadekvata följder	110
b. Exempel på adekvata följder	111
c. Medverkan av naturkrafter	112
d. Bristfälligheter i fordons utrustning o.dyl.	114
e. Medverkan av barn eller annan icke ansvarig person	114
6. Medverkan av djur	116
Kap. VI. Skada uppkommen under medverkan av en ansvarig tredje person eller av den skadelidande själv	119
1. Inledning	119
2. Uppsåttligt beteende av den tredje personen	120
3. Vårdslöst beteende av den tredje personen	123
a. Allmänna synpunkter	123
b. Rättspraxis	126
4. Medverkan av den skadelidande	132

Kap. VII. Skada uppkommen i samband med räddningsåtgärder	135
1. Allmänna synpunkter	135
2. Rättspraxis	140
3. Räddningsåtgärder i samband med sjukvård	144
Kap. VIII. Skada vid strikt ansvar	147
1. Allmänna synpunkter	147
2. Ansvar för järnvägsinnehavare	150
3. Ansvar för innehavare av elektrisk anläggning	152
4. Ansvar för innehavare av luftfartyg	153
5. Ansvar enligt trafikförsäkringslagen	155
6. Strikt ansvar utan uttrycklig lagbestämmelse	160
Kap. IX. Skada i kontraktsförhållanden	161
1. Allmänna synpunkter	161
2. Beräknelighetskriteriet	162
a. Allmän förmögenhetsskada. Ansvar för presumerad culpa och ansvar utan culpa	162
b. Fysisk skada å person eller sak	167
c. Specialfall	168
3. Ansvar enligt utomobligatoriska regler	169
Kap. X. Ansvar för inadekvat skada	172
Kap. XI. Ersättning för allmän förmögenhetsskada och tredje mans skada, för skada härrörande av psykiska störningar och för ideell skada	175
1. Allmän förmögenhetsskada och tredje mans skada	176
2. Skada härrörande av psykiska störningar	181
3. Ideell skada	186
Citerade HD-avgöranden	188

CITERAD LITTERATUR

- Agge, Ivar*: Straffrättens allmänna del. 2 häftet. Stockholm 1961.
- Ailio, Erkki*: Tieliikenteessä tertiukselle tuotetun vahingon korvaamisesta. DL 1959 s. 216—232.
- Almén, Tore*: Om köp och byte av lös egendom. 4 uppl. utg. av Rudolf Eklund. Stockholm 1960.
- Andenaes, Johs.*: Konkurrerende skadeårsaker. TfR 1941 s. 241—298.
- Andersen, Kristen*: Angrep og synspunkter i erstatningsretten. TfR 1941 s. 299—333.
- Erstatningsrett. Oslo 1959. (cit. Andersen).
- Aura, Matti*: Valtion ja kuntien vahingonkorvausvastuu. LM 1960 s. 172—186.
- Bengtsson, Bertil*: Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden. I. Stockholm 1960.
- Bonnevie, Carl*: Adevkanslaeren og beslektede rettsfelter. Oslo 1942.
- Brusiin, Otto*: Aineettoman vahingon korvaamisesta. Helsinki 1953.
- Caemmerer, Ernst von*: Das Problem des Kausalzusammenhangs im Privatrecht. Freiburg im Breisgau 1956.
- Cheshire, G. C. & Fifoot, C. H. S.*: The law of contract. 2 uppl. London 1949.
- Dahl, Dagfinn*: Domstolene og erstatningsretten. TfR 1941 s. 517—538.
- Ek, C. H.*: Bidrag till läran om utomobligatoriskt skadeståndsansvar vid rättsenlig farlig verksamhet. Helsingfors 1943.
- Ekström, F. W.*: Privaträttens allmänna läror. Helsingfors 1924.
- Enneccerus, Ludwig & Lehmann, Heinrich*: Recht der Schuldverhältnisse. 14 uppl. Tübingen 1954.
- Esser, Josef*: Schuldrecht. 2 uppl. Karlsruhe 1960.
- Forsman, Jaakko*: Bidrag till läran om skadestånd i brottmål. Helsingfors 1893. (cit. Forsman).
- Anteckningar enligt professor Jaakko Forsmans föreläsningar öfver Straffrättens allmänna läror. 3 uppl. utg. av Lars Wasastjerna. Helsingfors 1930. (cit. Straffr. allm. läror).
- Gomard, Bernhard*: Forholdet mellem Erstatningsregler i og uden for Kontraktsforhold. København 1958. (cit. Gomard).
- Skøn og regel i erstatningsretten. TfR 1960 s. 111—130.
- Goodhart, A.L.*: The imaginary necktie and the rule in Re Polemis. The law quarterly review Bd 68 (1952) s. 514 — 535.
- Grottenfelt, Julius*: Om ansvarighet för skada i följd af järnvägsdrift. JFT 1904 s. 32—41.
- Kommentar till strafflagen. Allm. delen. Helsingfors 1913. (cit. Grottenfelt).

- Grönfors, Kurt*: Om trafikskadeansvar utanför kontraktsförhållanden. Uppsala 1952.
(cit. Grönfors).
— Skadelidandes medverkan. Förs. jur. fören. publ. nr 11. Stockholm 1954.
(cit. Skadel. medv.).
- Hakulinen, Y. J.*: Velvoiteoikeus I. Yl.opit. Helsinki 1958. (cit. Hakulinen).
— Uusi liikennevakuutuslaki perustuslain valossa. DL 1959 s. 281—286.
- Halila, Jouko*: Todistustaakan jaosta. Porvoo 1955.
- Harper, Fowler V. & James, Fleming*: The law of torts. Bd 2. Boston, Toronto 1956.
- Hart, H. L. A. & Honoré, A. M.*: Causation in the law. Oxford 1959.
- Hoel, G. Astrup*: Risiko og ansvar. Oslo 1929. (cit. Hoel).
— Diskussionsinlägg i ämnet »Skadestånd och försäkring». Förhandl. å det 19 nord. jur. mötet 1951. Stockholm 1952.
- Honkasalo, Brynolf*: Kausaalisuuskysymys rikosoikeudessa. Helsinki 1933. (cit. Kaus. kys.).
— Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. I osa. Helsinki 1948. (cit. Honkasalo).
- Hult, Phillips*: Skadeståndsansvar utan skuld i senare svensk rättspraxis. TfR 1950 s. 351—380.
— Perpetuatio obligationis. Festskr. f. Henry Ussing. København 1951 s. 165—206.
- Hurwitz, Stephan*: Den danske kriminalret. Alm. Del. København 1951.
- Jägerskiöld, Stig*: Svensk tjänstemannarätt. Del II:2. Uppsala 1961.
- Jørgensen, Stig*: Kausalitetsspørgsmål i erstatningsretten. UfR 1953 B s. 33—49.
— Erstatning for personskade og tab af forsørger. Aarhus 1957. (cit. Jørgensen).
— Spredte bemaerkninger om adaekvans. Juristen 1961 s. 195—206.
- Karlgren, Hjalmar*: »Perpetuatio obligationis». TfR 1955 s. 361—385.
— Skadeståndsrätt. 2 uppl. Stockholm 1958. (cit. Karlgren).
- Kivimäki, T. M. & Ylöstalo, Matti*: Lärobok i Finlands civilrätt. Allmän del. Vammala 1961.
- Kommittébetänkanden*:
Förslag till Strafflag för Storfurstendömet Finland . . . jemte motiver till dessa förslag. Utarbetade af en tillförordnad komité. Helsingfors 1875. (cit. Komm. Bet. ang. SL).
Förslag till lag om skadeståndsansvar för staten och kommunen jämte motiv. Kommittébetänkande 14/1958, utarb. av *Matti Aura* och *Rudolf Beckman*. Helsingfors 1958. (cit. Komm. Bet. 14/1958).
- Kruse*, se Vinding Kruse.
- Lange, Heinrich*: Herrschaft und Verfall der Lehre vom adäquaten Kausalzusammenhang. Archiv für die civ. Praxis Bd 156 (1957) s. 114—136.
- Lange, Hermann*: Empfiehlt es sich, die Haftung für schuldhaft verursachte Schäden zu begrenzen? Kann für den Umfang . . . Gutachten für den 43 Deutschen Juristentag. Tübingen 1960.
- Larenz, Karl*: Lehrbuch des Schuldrechts. I Bd. Allg. Teil. München und Berlin 1953.
- Lindenmaier, Fritz*: Adäquate Ursache und nächste Ursache. Zeitschrift für das Gesamte Handelsrecht und Konkursrecht 1950 s. 207—280.
- Livson, Mikael*: Epävarsinainen laiminlyöntirikos. Vammala 1949.
- Malmæus, Bengt*: Svensk rättspraxis i skadeståndsmål. 2 uppl. Förs.jur.fören. publ. nr 6. Stockholm 1957.

- Manner, E. J.:* Eräitä ilmatilan oikeudellista asemaa ja käyttämistä koskevia näkökohtia. LM 1948 s. 642—672.
- Marty, M. Gabriel:* La relation de cause à effet comme condition de la responsabilité civile. Rev. trim. de droit civil 1939 s. 685—712.
- Maurach, Reinhart:* Deutsches Strafrecht. Karlsruhe 1954.
- Mayer, Hellmuth:* Strafrecht. Allg. Teil. Stuttgart & Köln 1953.
- Mazeaud, Henri et Léon & Tunc, André:* Traité théorique et pratique de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle. Del II. 5 uppl. Paris 1958.
- Motulsky, Henri:* Die Zurechenbarkeit des Kausalzusammenhanges im französischen Schadenersatzrecht. ZfAuIP 1960 s. 242—260.
- Nybergh, Gunnar:* Jämknig av skadestånd de lege lata. JFT 1950 s. 343—351. (cit. Nybergh.)
- Ersättning för ideell skada. JFT 1951 s. 163—172.
  - Om passiv skuldidentifikation. JFT 1958 s. 183—191.
- Palmgren, Gunnar:* Om påföljderna av säljares mora. Helsingfors 1936.
- Persson, Ulf:* Skada och värde. Lund 1953.
- Petersen, Theodor:* Strejftog i engelsk erstatningsret. Juristen 1961 s. 1—25.
- Planiol, Marcel & Ripert, Georges:* Traité pratique de droit civil français. 2 uppl. Bd VI, utg. av Paul Esmein. Paris 1952.
- Plant, Marcus L.:* Cases on the law of torts. Indianapolis 1953.
- Pollock, Frederick:* The law of torts. 11 uppl. London 1920.
- Prosser, William L.:* Handbook of the law of torts. 2 uppl. St. Paul, Minn. 1955.
- Rabel, Ernst:* Das Recht des Warenkaufs. Bd. I. Berlin & Leipzig 1936. — Bd II. Berlin & Tübingen 1958.
- Restatement of the law of torts.* St. Paul, Minn. 1934. (cit. Restatement of torts).
- Restatement of the law. 1948 Supplement.* St. Paul, Minn. 1949. (cit. Restatement of torts 1948 Supplement).
- Rödhe, Knut:* Obligationsrätt. Stockholm 1956.
- Rümelin, M.:* Die Verwendung der Causalbegriffe in Straf- und Civilrecht. Archiv für die civ. Praxis Bd 90 (1900) s. 171—344.
- Salmiala, Bruno A.:* Adekvaattisuuseria RL 21 luv. 4 §:ää tulkittaessa. LM 1950 s. 597—605.
- Salovaara, Niilo:* Rikoksen yrityksestä. Vammala 1948.
- Sandström, Emil:* Skadeståndsskyldighet på grund av farlig verksamhet. Bilaga 2 till förhandl. på det 16 nord. jur. mötet. Oslo 1934.
- Savatier, René:* Traité de la responsabilité civile en droit français. Del II. 2 uppl. Paris 1951.
- Saxén, Hans:* Några synpunkter på säljarens ansvar för skada härrörande av skadebringande egenskaper hos köpegodset. JFT 1962 s. 269—277.
- Schmidt, Folke:* Faran och försäkringsfallet. Lund 1943.
- Schönke, Adolf & Schröder, Horst:* Strafgesetzbuch. 10 uppl. München und Berlin 1961.
- Serlachius, Allan:* Straff och skadestånd. Helsingfors 1901. (cit. Allan Serlachius).
- Serlachius, Julian:* Suomen yleisen obligatsioonioikeuden oppikirja. 2 uppl. utg. av Lauri Cederberg. Helsinki 1927. (cit. Julian Serlachius).
- Sindballe, Kristian:* Adaekvanslaeren i Erstatningsretten. UfR 1948 B s. 253—263.

- Sipilä, Arvo*: Deliktiperusteisen vahingonvastuun teoreettinen rakenne. Helsinki 1936. (cit. Sipilä).
 — Liikennevakuutuslaki. LM 1960 s. 205—242.
- Stang, Fredrik*: Erstatningsansvar. Kristiania 1919.
- Street, Harry*: The law of torts. London 1955.
- Taxell, Lars Erik*: Till frågan om den skadelidandes medverkan i utomobligatoriskt skadeförsakande. JFT 1944 s. 367—387.
- Traeger, Ludwig*: Der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht. Marburg 1904.
- Trolle, Jørgen*: Risiko & Skyld i erstatningspraxis. København 1960.
- Ussing, Henry*: Skyld og Skade. København 1914.
 — Erstatningsret. København 1937. (cit. Ussing).
 — Bør erstatning uden for kontraktsforhold kunne nedsættes? Bilaga 6 till förhandl. på det 18 nord. jur. mötet. København 1948. (cit. Nord. Jur. Mötet 1948).
 — Obligationsretten. Alm. Del. 4 uppl. utg. av A. Vinding Kruse. København 1961. (cit. Obligationsretten).
- Vinding Kruse, Anders*: Adækvansproblemet i erstatningsretten. TfR 1951 s. 321—425. (cit. Vinding Kruse).
 — Nogle bemærkninger om adækvans. UfR 1953 B s. 145—151.
 — Obligationsretlige studier. Anmälan av Rodhe: Obligationsrätt. Juristen 1958 s. 285—302.
- Overgaard, J.*: Norsk Erstatningsrett. 2 uppl. Oslo 1951.

F Ö R K O R T N I N G A R

BGB	Bürgerliches Gesetzbuch 1896.
BGHZ	Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen.
CC	Code Civil
FAL	Lag om försäkringsavtal 12.5. 1933.
K.B.	King's Bench Division.
LuftfL	Lag om luftfart 25.5. 1923.
RGZ	Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen.
SBL	Lag om skuldebrev 31.7. 1947.
SchwOR	Obligationenrecht 1911 (Schweiz)
TrafikförsL	Trafikförsäkringslag 26.6. 1959.
ZfAuIP	Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht.

Beträffande övriga förkortningar hänvisas till *Y. J. Hakulinen*: Finsk-svensk-tysk juridisk ordbok. Porvoo-Helsinki 1944.

A. ALLMÄN DEL

K a p. I

Problemställningen

1. Inledande anmärkningar

En av förutsättningarna för att en person skall drabbas av skadeståndsskyldighet är att det existerar ett orsakssammanhang mellan hans handlande eller underlåtande och den inträffade skadan. Detta brukar i lagen uttryckas på olika sätt, t.ex. så att hans beteende bör ha gett upphov till, orsakat, framkallat, medfört, medverkat till eller föranlett skadan, eller så att skadan bör vara en följd eller ett resultat av hans beteende. Det vore fåfängt att ur dessa och andra liknande uttryck försöka utläsa något om hurudant orsakssambandet mellan sagda beteende och skadan bör vara. De anger endast *att* ett orsakssamband bör existera, men de säger intet närmare om dettas karaktär.¹

I förevarande arbete skall kravet på orsakssammanhang närmare undersökas. Det är därvid juridikens orsaksbegrepp som skall behandlas, icke t.ex. filosofins eller naturvetenskapernas. Även om juridiken icke har några egna »orsaksregler», är det orsaksbegrepp den opererar med avvikande från det som man rör sig med i andra vetenskaper. Juristens intresse är sålunda, för att nämna ett exempel, icke koncentrerat kring att försöka finna en *förklaring* till att en viss verkan inträtt.

Framställningen i det följande angår icke orsakssammanhanget i alla de aspekter det är av juridiskt intresse, utan gäller endast det spörsmål, som man brukar kalla för adekvansfrågan. Icke heller på detta sätt begränsat

---

¹ Jfr *Hart & Honoré* s. 24 ff, som anser att det uttryckssätt lagen använder är av betydelse, eftersom t.ex. termerna »följd», »effekt» och »resultat» icke är enbart stilistiska varianter av samma sak. — Såframt fråga ej är om skadestånd, utan t.ex. om rätten till ersättning för en utförd prestation, synes det mig däremot att lagens resp. avtalets uttryck kan vara av betydelse.

kan ämnet behandlas uttömmande. Enbart ett refererande av de i teorin anförda olika åsikterna skulle föra alldeles för långt. Frågan om orsaks-sammanhang och adekvans är av den naturen, att den alltid kommer att bereda svårigheter. *Karlgren* uttalar betecknande: »Begreppet (adekvat kausalitet) hör till de mest oklara, varmed den civilrättsliga doktrinen laborerar, vilket icke vill säga litet».¹ Vi saknar direkta lagbestämmelser om adekvanskravet och behandlingen av ämnet försvåras ytterligare av att hela det utomobligatoriska skadeståndsansvaret regleras huvudsakligen av några få bestämmelser i 9 kapitlet i strafflagen och i speciallagstiftningen om olika slag av farlig verksamhet.

I det följande kommer jag att inskränka mig till att anföra en del tankar och synpunkter rörande adekvanskravet. Kan de föra diskussionen ett steg framåt, har de fyllt sin uppgift. Rätt stort utrymme kommer att beredas rättsfall. Detta är påkallat ej blott av den avgörande betydelse som praxis har i skadeståndsmål, utan även av ämnets karaktär. Nöjer man sig med att uppställa allmänna regler för lösandet av adekvansfrågorna utan att belysa dem genom exempel blir följden lätt den, att rättstillämparen lämnas i tvivelsmål om hur reglerna är avsedda att fungera. Med en viss överdrift kunde man säga, att de flesta av de i teorin uppställda adekvansreglerna är godtagbara. De är nämligen med nödvändighet så vagt formulerade, att de i ett konkret fall kan tas som stöd såväl för ett fritagande från skadeståndsansvar som för ett ansvarsåläggande. Det är mången gång så, att man först genom de exempel en författare anför får klart för sig, hur han tänkt sig att den av honom föreslagna regeln skall tillämpas i praktiken.

Eftersom de flesta länder med rättssystem liknande vårt saknar lagbestämmelser i ämnet och då detta till sin natur är sådant, att man har skäl att vänta sig någorlunda likformiga regler, är ett hänsynstagande till utländsk rätt befogat, kanske mer än på månget annat område. Dock får man konstatera, att en stor brokighet i åsikterna existerar. I det följande kommer även ett antal utländska rättsfall att anföras. Vägledande vid urvalet har varit, att sådana rättsfall medtagits, som varit ägnade att belysa den diskuterade frågeställningen eller där avgörandet antingen varit typiskt för den allmänna uppfattningen i vederbörande land eller med fog berett svårigheter. Rättsfall där utgången varit tämligen given har i allmänhet icke medtagits.

Den person, vars ansvar för en inträffad skada skall utrönas, kommer i det följande att kallas för *skadevällaren*. Denna term användes även i det

---

¹ *Karlgren* s. 40.

fall ansvaret icke förutsätter att culpa påvisats hos honom. Likaså kommer för enkelhetens skull att talas om *skadevållarens handling*, ehuru dennes beteende självfallet ofta icke tar sig uttryck i ett handlande, utan i ett underlåtande. I stället för skadevållarens handling användes ibland uttrycket *den skadebringande åtgärden*.

Ersättning för expropriation kommer icke att behandlas i detta arbete.

2. *Conditio sine qua non*-kriteriet

Man är i teorin rätt ense om att det första man har att göra, då man skall utröna om ett ansvarsbetingande orsakssammanhang förelegat eller icke, är att konstatera, om skadan hade inträffat, såframt skadevållarens handling icke hade funnits. Man bör fråga sig om hans handling varit ett *conditio sine qua non* för skadans inträde.¹

Om A framför en bil så vårdslöst, att B blir tvungen att med sin bil väja upp på trottoaren med påföljd att fotgängaren C faller och i fallet skadar fotgängaren D, är A:s oaktsamma körning ett *conditio sine qua non* för D:s skada. Skadan hade icke inträffat om ej A varit vårdslös.

Genom *conditio sine qua non*-kriteriet — i England och USA ofta kallat för »but for»-kriteriet — utesluter man från ansvarigheten sådana beteenden, som icke kan sägas stå i orsakssammanhang till den inträffade skadan.² Endast om beteendet är ett *conditio sine qua non* för skadan och ett orsakssammanhang sålunda kan anses föreligga, har man att gå till frågan om ett sådant orsakssammanhang föreligger, att ansvar bör drabba skadevållaren.

I straffrätten påträffas ibland en avvikande regel för konstaterande av kausalsammanhanget. *Honkasalo* s. 129 och *Kaus.kys.* s. 52 f förklarar sålunda, att kausalsammanhang existerar mellan en handling och en följd, om handlingens avlägsnande

---

¹ I anglo-amerikansk rätt användes uttrycket att beteendet bör ha varit »a cause in fact», »a material cause».

² Till grund för den juridiska behandlingen av orsakssammanhang brukar man lägga John Stuart Mills lära att orsaken till en händelse är summan av alla de positiva och negativa antecedentia, på vilka händelsen under alla förhållanden oföränderligt följer, se t.ex. *Honkasalo* s. 128, *Ek* s. 200. Det är uppenbart att skadevållarens beteende aldrig ensamt, utan endast i förbindelse med andra betingelser medfört den ifrågavarande skadan. Hans beteende kan det oaktat kallas orsak till skadan.

Att *conditio sine qua non*-regeln icke är någon logisk följd av Mills lära framgår av att varje handling, som varit ett *conditio sine qua non* för skadans inträde, hade ensamt för sig ingalunda med nödvändighet lett till följden, se *Persson* s. 110 ff, *Hart & Honoré* s. 19, 29.

från händelseförloppet skulle medföra att följden förändrades på ett straffrättsligt relevant sätt, eller om handlingen annars medverkat till de moment i gärningen, som varit av betydelse för den i dess egenskap av straffbelagd rättskränkning. Likaså skiljer Mayer s. 133 mellan sådana orsaker, som är rättsligt irrelevanta, i det de endast har påverkat »den äusseren Verlauf in gleichgültiger Weise», och sådana orsaker, som på ett rättsligen väsentligt sätt har bestämt kausalförloppet. Genom att ställa ett ölglas på bordet har man icke i rättslig bemärkelse orsakat den skada en berusad person åstadkommit genom att med glaset slå en annan. Här är enligt Mayer fråga om en juridisk värdeskillnad mellan relevant och irrelevant kausalitet. Den berusade hade med lätthet kunnat finna ett annat tillhygge.

För civilrättens vidkommande är den nyss anförda avgränsningen av *conditio sine qua non*-kriteriet mindre lämplig. Den begränsning av ansvaret man här strävat till synes i civilrätten i första hand böra ske genom culpabesvikelsen, i andra hand genom kravet på att skadan bör ligga i farans riktning och inom den överträdde normens skyddsområde, se nedan kap. II punkt 1 och 2.

Conditio sine qua non-regeln verkar vid första påseendet enkel och klar, men i praktiken är den icke alltid så lätt att tillämpa. Att börja med bör framhållas, att det ofta är svårt att bevisa att ett orsakssammanhang föreligger. Sakkunskap är här mången gång av nöden. Har man att ta ställning till om en viss sjukdom varit en följd av skadevållarens beteende, kan medicinsk sakkunskap ha avgörande betydelse. Ju mera klandervärt skadevållarens beteende varit, desto mera benägen är man att minska den skadelidandes bevisbörda i fråga om förekomsten av orsakssammanhang; särskilt gäller detta skada å person.¹ Frågan huruvida kausalsammanhang föreligger bör domaren avgöra efter fri prövning.²

Har man att undersöka, huruvida en *underlåtelse* varit ett *conditio sine qua non* för skadan, bör man först tänka sig den underlåtna handlingen företagen och sedan pröva, om skadan i så fall sannolikt hade uteblivit. Att en dylik prövning vidlades av vissa osäkerhetsmoment är uppenbart. Om ett druckningsfall har inträffat och det konstateras, att påbudna livräddningsredskap icke funnits till hands, kan det vara svårt att visa, att olyckan icke hade skett ifall livräddningsredskapen varit tillgängliga. Naturligtvis kan det ej bli fråga om att man krävde fullt bevis om att skadan icke hade inträffat. Det synes mig svårt att precisera detta krav på bevisning närmare än så, att den skadelidande bör visa att skadan med en viss

---

¹ *Ussing* s. 204, *Jørgensen* s. 56 f.

² *Enneccerus & Lehmann* s. 61 och *Esser* s. 244 framhåller, att spørsmålet om kausalsammanhang och adekvans bör i tysk rätt avgöras utan att man frågar efter om det är kändan eller svaranden som har bevisbördan. Se även *Halila* s. 261.

sannolikhet hade undvikits, om den underlåtna handlingen hade företagits.¹

Eftersom detta krav på bevisat orsakssammanhang ibland sammanblandas med kravet på adekvans, kan det vara motiverat att saken ytterligare belyses med några exempel.

Gifter sig en kvinna med en änking som, enligt vad kyrkboken utvisar, saknar till laglott berättigade arvingar och visar det sig sedan att kvinnan vid mannens död icke, trots inbördes testamente dem emellan, erhåller all egendom i boet, när mannen har en son från sitt tidigare äktenskap, kan då kvinnan tillerkännas skadestånd av den person, som burit skulden till den felaktiga anteckningen i kyrkboken? I ett fall som detta är det icke bara tvivelaktigt, om kvinnan överhuvudtaget kan sägas ha lidit skada, utan även om skadan är en sannolik följd av den felaktiga anteckningen i kyrkboken. Man bör fråga sig om äktenskapet antagligen hade ingåtts även om anteckningen i kyrkboken hade varit riktig.

Savatier anför följande exempel.² Ett notariat hade fått ett dödsbo om hand och meddelade först efter flere år en av delägarna i boet, att han hade att ur boet erhålla viss lösegendom. Denne påstod att han, om han genast erhållit underrättelsen, skulle ha sålt sagda lösegendom och att han, när den sedermera fallit i värde, lidit en förlust. Notariatet bör enligt *Savatier* icke drabbas av skadeersättningsplikt i annat fall än om bodelägaren kan visa särskilda omständigheter, som talar för att han hade sålt egendomen innan dess värde sjönk.

BGHZ 7, 198: Läkaren A fördrev B:s foster och handlade såtillvida vårdslöst, att han efter det operationen slutförts icke sände B till sjukhus. B avled av skador uppkomna vid operationen. Då A krävdes på skadestånd av B:s arvingar gjorde han gällande, att skadan hade inträffat även om B förts till sjukhus. Underrätterna

---

¹ *Livson* s. 114, citerande *Honkasalo*, *Kaus. kys. s. 205 ff*, förklarar att man av händelseförloppet bör kunna sluta sig till att den underlåtna handlingen, om den företagits, åtminstone sannolikt förhindrat följdens uppkomst. Jfr även *HD 1923 Domar 607*: »ei ollut pidettävä todennäköisenä». *Enneccerus & Lehmann* s. 70 talar om att följden »höchstwahrscheinlich» hade förhindrats, *Esser* s. 243 om att följden med till visshet gränsande sannolikhet hade förhindrats. *Andersen* s. 19 förklarar, att det i allmänhet bör föreligga en jämförelsevis kvalificerad grad av sannolikhet för att man skall kunna anse orsakssamband existera mellan en skadevällande händelse och en inträffad skada. Jfr *Prosser* s. 222 f, som förklarar att den skadelidande ej behöver visa att skadan med säkerhet icke hade inträtt, såframt den underlåtna handlingen hade företagits, utan att det är tillräckligt att han presterar sådana bevis, att det för en förnuftig person är sannolikt att skadevällarens beteende varit orsak till skadan än att så icke varit fallet.

² *Savatier* nr 460 och 522.

frikände A, enär det icke kunnat med till visshet gränsande sannolikhet fastställas, att B:s liv hade räddats om A efter operationen sänt henne till sjukhus. BGH konstaterade däremot med rätta, att kausaliteten icke utslöts av det förhållandet, att skadan icke med säkerhet hade förhindrats, utan kunnat inträffa även om A sänt B till sjukhus.

Det är icke endast i fråga om bevisandet som det bereder svårigheter att bestämma, huruvida *conditio sine qua non*-kriteriet är uppfyllt. En i litteraturen ofta anförd situation är den, att personerna A och C i avsikt att döda B vardera oberoende av varandra bjuder B på en dryck innehållande gift. B förtär dryckerna och dör. Det kan visas att vardera drycken hade varit stark nog att ensam medföra döden för honom. A:s eller C:s handling kan således tänkas bort utan att resultatet ändras, såframt alla andra betingelser förblir oförändrade. Det oaktat är man allmänt ense om att A och C båda bör drabbas av ansvar.¹

Ett annat typfall som bereder svårigheter kan också det illustreras med ett exempel angående gift. A förmår B att inta en dödande dos gift, men innan giftet hunnit verka dödas B av C. Är A ansvarig för B:s död? A:s handling har medfört fara för skada eller sannolikhet för att skada skall inträffa, men B hade dött även utan A:s handling. Denna har således icke varit ett *conditio sine qua non* för B:s död. Man kan likväl icke utan vidare påstå, att A i detta typfall vore fri från ansvar, låt vara att han emellanåt bör vara det. Ibland bör redan framkallandet av en *fara* anses innebära en färdig skada.²

I det följande skall de nyss antydda problemen icke behandlas. Här må endast allmänt konstateras att ett beteende, som icke varit ett *conditio sine qua non* för skadan, det oaktat i vissa fall medför ersättningskyldighet. I straffrätten har man sålunda ibland velat ersätta *conditio sine qua non*-läran med en medverkanslära, enligt vilken avgörande vikt lägges vid om ifrågavarande beteende faktiskt medverkat till att ett straffbart förhållande realiserats.³ Det är möjligt att denna komplettering av *conditio sine qua non*-kriteriet i viss utsträckning sker enligt liknande regler som gäller för adekvansbedömningen. Utvidgningen av ansvaret till att emellanåt gälla ett sådant beteende, som ej varit ett *conditio sine qua non* för skadan, är självfallet icke ett rent logiskt problem, utan bestämmas av *ändamåls-enlighetssynpunkter*. Med hänsyn till att det här är fråga om en utvidgning

¹ *Honkasalo*, Kaus. kys. s. 63 f, *Hakulinen* s. 309 f, *Andenaes* s. 252 f, *Ussing* s. 143 ff.

² Se t.ex. *Stang* s. 350 f, *Andenaes* s. 260 ff, *Karlgren* s. 33.

³ Se t.ex. *Andenaes* s. 244, *Hurwitz* s. 240.

av ansvaret utöver *conditio sine qua non*-regeln, medan adekvanskravet innebär en begränsning av ansvaret till s.k. adekvat skada, och då, såsom *Vinding Kruse* framhåller,¹ olika rättsliga synpunkter gör sig gällande i de båda fallen, synes det icke vara lämpligt att behandla dem i ett.²

3. C u l p a r e g e l n

Sedan man i ett aktuellt fall konstaterat, att skadevällarens handling är ett *conditio sine qua non* för skadan — eller att ansvar undantagsvis föreligger trots att detta krav icke är uppfyllt — kunde det förefalla naturligt att man angrepe adekvansproblemet, dvs. att man toge ställning till frågan om det existerar ett *sådant orsakssammanhang*, att skadevällaren kan göras ansvarig. Emellertid är det i de fall adekvansbedömningen vållar tvivelsmål påkallat att man, såframt skadevällarens ansvar förutsätter culpa, innan adekvansfrågan behandlas undersöker huruvida vållande föreligger eller icke. Har skadevällarens beteende icke varit vårdslöst och kan ansvar därför ej åläggas honom, vore det en onödig omgång att utreda, om nödigt orsakssammanhang förelegat. Härtill kommer att prövningen om skadan legat i farans riktning eller icke, se nedan kap. II punkt 2, förutsätter att man konstaterat, att skadevällaren handlat vårdslöst eller att han varit strikt ansvarig. Även i övrigt har adekvans- och culpabedömningen nära beröringspunkter.

*Hart & Honoré*³ bemödar sig om att åtskilja orsaken («cause») till en inträffad händelse från enbart betingelserna («conditions») därför och menar att betingelserna förefunnits även vid ett normalt händelseförlopp. Betingelserna är »normala» i motsats till orsaken, som är »onormal». Vid en eldsvåda har det sålunda varit en betingelse att syre funnits i luften. Förutom att denna distinktion är svår att konsekvent genomföra synes den mig onödig. I de flesta fall medför frånvaron av culpa, att dylika »betingelser» saknar rättslig relevans.

Albert *Schweitzer* berättar i en av sina böcker om en inföding, som under en fiskefärd blev biten av en flodhäst och avled, trots att hans färdkamrat vårdade honom med all tänkbar omsorg. Eftersom kamraten hade beled-

¹ *Vinding Kruse*, UfR 1953 B s. 145 ff. Han anför bl.a. att om orsaks- och adekvansbetingelserna sammanslås, så kommer de fall att sväva i luften, där ansvar för inadekvat skada föreligger.

² Se även *Andenaes* s. 241 ff.

³ *Hart & Honoré* s. 30 ff.

sagat honom på fiskefärden och varit den som uppmanat honom att delta däri ansågs det självklart, att kamraten var ansvarig för dödsfallet och hade att erlægga skadestånd till den avlidnes släktingar. Ett dylikt utsträckande av ansvarigheten är naturligtvis möjligt endast för en primitivare rättsuppfattning än vår. Ett orsakssammanhang kan visserligen ha förelegat mellan kamratens beteende och den inträffade olyckan, men det är icke nödigt att utreda om detta samband varit sådant, att det betingat ansvar. Eftersom någon culpa hos kamraten svårigen kan konstateras, går han hos oss fri från ansvar.

Om en person övertalat, förlett, uppmanat eller tvingat en annan att begå en handling, som medfört skada för en tredje person, är frågan om den förstnämnde personens ansvarighet för skadan icke i första hand ett adekvansproblem, utan en fråga om överensstämelsen mellan uppsåtet och den påverkade personens handling.

Adekvansfrågan blir i regel aktuell i sådana fall, där en persons beteende visserligen är vårdslöst, men den inträffade skadan är sådan, att *om* någon annan skada än denna icke varit att förvänta av beteendet, detta icke hade varit att anse som vårdslöst. Den inträffade skadan har varit så osannolik, att det icke hade inneburit culpa att underlåta att ta den med i betraktande.

Följande rättsfall må belysa saken. A och B har en marsdag tillsammans förtärt alkohol och är om aftonen på hemväg längs en skogsväg. B, som är betydligt mera berusad än A, faller två gånger omkull på vägen. A hjälper upp honom, men då B tredje gången faller omkull bryr sig A icke mera om att försöka få honom med sig, utan försätter ensam sin färd. Följande morgon hittas B död i en snödriva vid sidan av vägen. Han har icke förfrusit sig, utan en läkare konstaterar, att han kvävts till döds genom att han kommit att rulla sig på magen så att ansiktet hamnat i snödrivan. Enär han varit berusad har han icke instinktivt vänt ansiktet på sida.

Då man bedömer denna situation kan man utgå från att det med hänsyn till faran för förfrysning varit oaktsamt av A att lämna sin kamrat kvar vid sidan av vägen. Kan A emellertid drabbas av ansvar för dödsvällande och skadeståndsskyldighet, då dödsorsaken icke varit förfrysning, utan kvävning, och faran för kvävning varit så ringa, att den icke ensam för sig konstituerat ansvar för A?

Eller om en misshandlare utdelar ett slag, som normalt leder till en ringa skada, men den slagne på grund av en dold defekt får svår kroppsskada, kan misshandlaren då dömas till ansvar för grov misshandel? Att ett dylikt ansvar icke a priori är uteslutet ses av bestämmelserna i SL 21:4—9, vilka låter straffet bero på följden, oaktat denna icke omfattats av gärnings-

mannens skuld. Här existerar straffansvar för s.k. objektiva överskott.

Det faller utom ramen för denna framställning att gå in på culpabegreppet. Här må endast anföras, att det ingalunda alltid är tillfyllest för att ansvar skall vara uteslutet, att man uppträtt såsom en »bonus pater familias». Alldeles fränsett att man med *Gomard*¹ kan tycka att det är egendomligt att icke kvinnor, barn och ogifta män utövar inflytande på culpastandarden, får man lov att konstatera att ansvar mången gång ålägges en person, som visserligen har handlat som en bonus pater familias, som en »reasonable man», men vars beteende icke överensstämt med ett i lag föreskrivet handlingsmönster eller icke nått upp till den högre grad av omsorg, som av domstolen ansetts påkallad i ifrågavarande situation. Ansvar ålägges för ett ur samhällets synpunkt icke önskvärt beteende. Härvid spelar sedvana och praxis en stor roll. Något moraliskt omdöme eller klander behöver tillräknad culpa icke innefatta.

Med hänsyn till adekvansreglernas utformning är det av intresse att notera, att culpabegreppet innefattar att det bör vara beräknligt för skadevållaren, att hans beteende medför en viss skaderisk. Hur stor denna skaderisk bör vara kan självfallet icke generellt anges.

I konformitet med det nyss anförda har man i de fall skadeståndsansvar ålägges utan culpa, s.k. *strikt ansvar*, anledning att, sedan man konstaterat att *conditio sine qua non*-kriteriet är uppfyllt, innan man behandlar adekvansfrågan pröva om förutsättningarna för strikt ansvar föreligger.

4. A d e k v a n s k r a v e t s i n n e b ö r d

Även om orsakssammanhang existerar mellan skadevållarens handling och skadan samt culpa kan påvisas hos honom eller hans ansvar bygger på presumerad culpa eller strikt ansvarighet föreligger, är det således ingalunda givet att skadeståndsansvar bör åläggas honom. Det kräves ytterligare att orsakssammanhanget har en viss kvalitet, att det, som man ibland brukar säga, föreligger »juridisk kausalitet». Detta uttryck är visserligen icke lämpligt, när det felaktigt låter en förmoda att i juridiken icke gällde samma kausalitetsregler som i andra vetenskaper. Vad man med attributet »juridisk» vill ge uttryck åt är emellertid, att enbart ett orsakssammanhang icke är tillräckligt för att medföra ansvar och att man ej har att göra med ett matematiskt exakt begrepp. Ansvaret kan icke »härledas» enligt strängt logiska regler.

¹ *Gomard* s. 408.

Kravet på att orsakssammanhanget mellan skadevållarens handling och skadan bör vara av en viss kvalitet kallas i det följande för *adekvanskravet*. I konformitet härmed kommer att talas om adekvata följder av den skadebringande åtgärden och om att denna varit en adekvat orsak till skadan. Det lämpliga i att använda termen adekvans och sammansättningar därav kommer längre fram att närmare diskuteras, se kap. II punkt 4. Att orden adekvat, adekvanskrav, adekvanslära osv. användes i det följande innebär sålunda icke något ställningstagande till den ena eller den andra teorin angående det samband som bör existera mellan skadevållarens beteende och skadan.

Emellanåt stöter man i doktrin och praxis på uttrycket att något orsakssammanhang ej föreligger, ehuru avsikten just är att uttala, att det icke föreligger ett sådant orsakssammanhang att ansvar kunde åläggas.¹ *Forsmans* uttalande² att oberäkneliga tilldragelser, som inträffar efter skadevållarens handling, ger upphov till en ny kausalitetskedja, som avbryter den tidigare kausalitetskedjan, är följaktligen icke exakt. Den ursprungliga, av skadevållarens handling grundade kausalitetskedjan existerar fortfarande, låt vara att ansvaret för skadevållaren uteslutes till följd av den oberäkneliga tilldragelsen. Har t.ex. en person vårdslöst lämnat dörren till en annans bostad öppen med påföljd att en tjuv promenerar in i bostaden och, då han där överraskas av husets ägare, griper till vapen och skadar denne, föreligger orsakssammanhang mellan det faktum att dörren lämnats öppen och skadan, men icke ett sådant orsakssammanhang som betingar skadeståndsansvar.

Problemställningen illustreras tydligt av en i teorin ibland anförd bild. Man tänker sig tre koncentriska cirklar, av vilka den yttersta representerar *conditio sine qua non*-gränsen, den mellersta adekvansgränsen och den innersta culpagränsen. All skada som är sådan, att risken för den gjort skadevållarens handling vårdslös, faller inom den innersta cirkeln och bör ersättas av skadevållaren. Men dessutom föreligger ansvar för en del följder, som ensamma för sig icke hade gjort handlingen vårdslös. Dessa följder faller inom adekvanscirkeln, men utanför culpacirkeln. Den yttersta gränsen för ansvaret bildas av *conditio sine qua non*-cirkeln, utanför vilken ansvaret, på några få undantag när, icke får utsträckas. Frågan är, var den mellersta cirkeln, adekvanscirkeln, skall dras.

¹ Det är därför vilseledande då det i rubriken till avgörandet *HD 1935/II/57* frågas, om en bilpassagerares död stått i orsakssammanhang till bilens oaktsamma framförande, ehuru ett orsakssamband ostridigt förelåg i sagda fall.

² *Forsman* s. 233.

5. J. von Kries' adekvansteori

Då adekvansproblemet behandlas i litteraturen mera i förbigående och utan att det ägnas någon utförligare framställning brukar det ofta såsom bevis på en omfattad åsikts förträfflighet anföras vad man kunde kalla självklara fall. Det är exempel av följande typ. En person blir till följd av en järnvägsolycka tvungen att övernatta i ett resandehem och skadas där vid en eldsvåda. Det är då tydligt att den som vållat järnvägsolyckan icke svarar för hans skada.

Det var också ett sådant exempel som den tyske fysiologen och filosofen *J. von Kries* använde, då han i ett verk av år 1888 lanserade sin adekvanssteori. En kusk skall med sin häst köra en passagerare. Kusken sover eller är drucken med påföljd att hästen tar en annan väg än den avsedda. Skulle passageraren under färden bli träffad av blixten och skadas är detta något, för vilket kusken icke här straffrättsligt ansvar. Men skulle passageraren till följd av kuskens culpa falla ur ekipaget och skadas, undgår kusken icke ansvar. Enligt von Kries bör en handling för att vara en adekvat orsak till skadan och medföra ansvar därför vara generellt ägnad att medföra skadan, ha en allmän tendens (enligt livets allmänna regel) att frambringa en följd av ifrågavarande slag. Ibland brukar detta uttryckas så, att handlingen icke får vara en »Gelegenheitsursache» till följderna och att följderna ej får vara en tillfällig effekt av handlingen. Enligt von Kries bör man skilja mellan adekvata och tillfälliga orsaker, mellan adekvata och tillfälliga följder, varvid bedömningen bör ske med de för en objektiv person i handlingsögonblicket tillgängliga kunskaperna.

Man är numera rätt ense om att von Kries' adekvansteori i alltför hög grad inskränker skadevållarens ansvar, förutom att den såsom rätt allmänt hållen måste bli vag i konturerna. De författare som har velat bygga på denna teori har därför bemödat sig om att pröva och ta ställning till, hur de tillfälliga följderna bör karakteriseras, hur och av vem bedömningen bör utföras, vilka omständigheter som bör läggas till grund för bedömningen osv.

6. Allmänna uttalanden hos oss om adekvanskravet

Även hos oss har von Kries' adekvansteori eller i varje fall de tankegångar den ger uttryck åt vunnit allmän anslutning. Utan att här ingå på en detaljerad redogörelse för de olika ståndpunktstagandena i Finland skall jag endast som en inledning och en bakgrund till den följande framställningen anförå några belysande uttalanden i doktrinen.

Av våra äldre författare har Forsman, Allan Serlachius, Julian Serlachius och Grotenfelt i stort sett liknande regler. Enligt *Forsman*¹ utsträcker ansvaret till varje skada, som förorsakats av skadevällarens handling i samverkan med sådana faktorer, som enligt tingens vanliga ordning anslutit sig till hans handling. *Allan Serlachius* förklarar², att sannolikheten för följdens inträde bör vid en »ex ante-bedömning» vara så stor, att den mänskliga erfarenheten tillskriver den betydelse, att den är en faktor man i det praktiska livet tar med i räkningen. »Här gäller livvets regel», säger Allan Serlachius på tal om den grad av sannolikhet som är nödig. *Julian Serlachius* intar i huvudsak samma ståndpunkt.³ *Grotenfelt* åter förklarar⁴, att ansvaret omfattar de följder, vilka man i det dagliga livet under de givna förhållandena kan och bör räkna med, vilka man enligt tingens vanliga ordning har att ta hänsyn till.

Nämnda författares uttalanden visar hän mot ett ansvar för följder, som kan sägas vara på ett visst sätt normala, för skada som inträffar enligt tingens vanliga ordning.

Bland de författare som i Finland på senare tid behandlat adekvansfrågan bör framför allt nämnas Honkasalo, Sipilä, Ek, Hakulinen och Kivimäki & Ylöstalo. *Honkasalo*, som behandlar frågan ur straffrättslig synpunkt, anknyter i viss mån till Forsman och Allan Serlachius då han uttalar, att möjligheten att följden inträder icke får ha varit så liten, att den enligt livets lag (»elämän lain mukaan») ej kunnat beaktas. Gränsen anges således av den allmänna livserfarenheten. Följden bör ha varit ex ante objektivt beräknelig (»ex ante objektiivisesti arvattavissa yleisen kokemuksen mukaan»)⁵.

Sipilä förklarar att skadevällarens beteende bör, enligt en ex ante-bedömning av domaren, ha ökat möjligheten att följden inträder; den bör ha generell gynnat följdens inträde. Beteendet behöver däremot icke ha varit ägnat att ge upphov till följden.⁶

Ek ansluter sig till von Kries' krav på att skadevällarens beteende bör ha

¹ *Forsman* s. 264 f.

² *Allan Serlachius* s. 99 ff.

³ *Julian Serlachius* s. 94.

⁴ *Grotenfelt* s. 248.

⁵ *Honkasalo* s. 137 ff och *Kaus. kys.* s. 158 ff. Se även *Livson* s. 115, som behandlar underlåtenhetsförbrytelserna och därvid, i anslutning till Allan Serlachius' beräknelighetskrav, uttalar att till grund för adekvansbedömningen bör läggas de realiteter i händelseförloppet, vilka vid tiden för det passiva beteendet enligt allmän livserfarenhet kunnat vara bekanta.

⁶ *Sipilä* s. 90 ff.

varit en omständighet som generellt gynnat följdens inträde. När detta varit fallet bör enligt Ek bestämmas med tillhjälp av läran om rättsliga standarder.¹

Hakulinen kräver att skadevållarens handling bör ha skapat ett farohot, som väsentligen främjat uppkomsten av en skada av ifrågavarande slag. Skadan bör vidare ha varit en direkt följd av sagda handling. Däremot behövs den icke ha varit på förhand beräknelig.²

Kivimäki & Ylöstalo framhåller att ansvar ej föreligger, om sambandet mellan skadevållarens beteende och skadan är så löst och avlägset, att man enligt allmän livserfarenhet förnuftigtvis ej räknar därmed.³

---

¹ *Ek* s. 218 ff.

² *Hakulinen* s. 298 f.

³ *Kivimäki & Ylöstalo* s. 389.

K a p. 1 1

Allmänna riktlinjer för bedömningen av adekvansfrågan

1. Skadan och den överträdde normen

a. Det har på senare tid speciellt i tysk rätt, med viss förebild i österrikisk rätt, gjorts gällande, att adekvansproblemets kärna och lösning låge däri, att den som brutit mot en rättsnorm icke bör drabbas av skyldighet att ersätta sådana skador, som visserligen inträffat till följd av överträdelsen av normen, men för vilkas skull överträdarens beteende icke klassificerats såsom något orätt. Sådana skador som normen ej avsett att skydda mot är icke ersättningsgilla. Den som brutit mot en skyddsföreskrift, t.ex. en trafikregel, bör ej svara för annan skada än den som faller inom det faroområde, som föranlett föreskriftens utfärdande. Skadeståndsansvarets utsträckning bör därför icke bestämmas genom generella kausalitetsregler, utan genom utrönande av den konkreta normens syfte och bärvidd. Man bör lägga huvudvikten vid »der Schutzzweck der Rechtsnorm». Ansvar för en inträffad skada föreligger, om den överträdde normen just syftat till att motverka skada av ifrågavarande slag.¹

Även i amerikansk teori och praxis har man opererat med en motsvarande riskteori då man förklarat, att den skadelidande bör tillhöra den personkrets, vars skydd den överträdde normen avsett.²

I princip är det nyss anförda förenligt även med vår rätt. Vad beträffar straffsanktionerade normer har vi visserligen bestämmelsen i SL 9: 1, att skada som genom brott tillfogats någon skall ersättas, men denna föreskrift innebär icke att varje skada som härrör av ett brott borde ersättas. *Kivimäki & Ylöstalo* uttalar sålunda, att överträdelse av en rättsnorm, som in-

---

¹ *Hermann Lange* s. 42 ff. Lika *von Caemmerer* s. 12: »Es geht allein um Schutzzweck und Schutzzumfang der die Schadenshaftung begründenden Norm». Se även *Rabel I* s. 502 f. Också *Esser* s. 238, 246 ff framhäver detta krav på »rättsstridighetssammanhang», utan att likväl häri finna hela lösningen på adekvansfrågan.

² *Harper & James* s. 1139, *Prosser* s. 152 ff, *Hart & Honoré* s. 256 ff.

nehåller ett straffstadgande, kan leda till skadeståndsansvar endast under förutsättning att straffsanktionen tillgripits för skyddande av privatintressen och icke t.ex. för upprätthållande av allmän ordning.¹

Hakulinen framhäver att de s.k. skyddsnormerna utgöres av lagbestämmelser, där ett beteende kriminaliserats enbart på grund av den fara som kan följa för skyddade intressen. Skadeståndsansvar förutsätter därvid att skadan tillhör kretsen av de rättskränkningar, för vilkas motverkande normen uppställts. Även om skadevällaren vid brottets begående utgått från att skada ej skulle uppkomma, drabbas han av ansvar.²

Då fråga är om en *tjänstemans* ansvar kan man ibland konstatera, att den bestämmelse tjänstemannen överträtt varit att betrakta som en intern ordningsföreskrift, vilken icke varit avsedd att för honom medföra skyldigheter utåt, gentemot tredje man.³

Begränsningen av skadeståndansvaret genom den överträdde normens syfte må belysas med några rättsfall och exempel.

HD 1947/II/103: A och B hade för en natt tagit in på C:s resandehem och blivit placerade i samma rum. Under natten stal A från B en del av dennes tillhörigheter. Personalen på resandehemmet hade icke, såsom den bort, sett till att A legitimerat sig och om sig lämnat föreskrivna personuppgifter. Enär A hade försvunnit och icke kunde gripas, yrkade B på skadeersättning av C. Hans talan förkastades likväl, enär det icke ansågs utrett att resandehemmets personal gjort sig skyldig till sådan vårdslöshet eller försummelse, att skadeståndsansvar för C förelegat.

---

¹ *Kivimäki & Ylöstalo* s. 372 f.

² *Hakulinen* s. 239 f.

³ Se *Aura* s. 177 och *Jägerskiöld* s. 81 ff. Även då den överträdde föreskriften icke varit en intern ordningsföreskrift kan man ibland, ehuru skadan varit att anse som adekvat, ha anledning att ej ålägga tjänstemannen ansvar. Denna fråga faller utom ramen för denna framställning. Eftersom den ibland förklaras vara en ren adekvansfråga, må likväl två rättsfall anföras. Ehuru skadan i båda fallen är adekvat, går de i olika riktning.

HD 1948/II/248: Till följd av postbiträdet A:s försummelse i tjänsten blev ett av B till posten inlämnat rekommenderat expressbrev, innehållande en besvärsskrift, icke i tid frambefordrat till hovrätten. A ålades ersätta B:s kostnader för återställande av den försuttna tiden.

NJA 1936 s. 688: Postföreståndaren A tillställde mottagaren av ett rekommenderat brev avi om försändelsen först efter en månad. A blev av generalpoststyrelsen för denna underlåtelse dömd till böter. Genom försummelsen drabbades staten såsom brevets avsändare av en 104 kronors skada. I målet upplystes att postverket ej hade att för förlorad rekommenderad försändelse utge större ersättning än 36 kronor. A:s försummelse ansågs ej ha varit av den art, att han ådragit sig skyldighet att ersätta staten dess skada.

Eftersom B stod i kontraktsförhållande till C, bar C ansvar för envar försumelse av sin personal. Orsaken till att B:s talan det oaktat förkastades torde framför allt stå att söka just i att den överträdde normen ej avsett skydd för en skada av ifrågavarande slag. Skyldigheten för resandehem och hotell att av sina gäster infordra personuppgifter syftar visserligen bl.a. till att underlätta gripandet av lagöverträdare, men icke till att tillvarata målsägandens rätt till skadestånd. Härtill kommer att man kan ifrågasätta, om orsakssamband över huvud förelåg.

HD 1939/II/334: Disponenten A i ett bostadsaktiebolag underlät att underrätta gårdens hyresgäster om att vattentillförseln sent en kväll avstängdes i gården. Följande morgon öppnade hyresgästen C vattenledningskranen i sin lägenhet och glömde, då vattentillförseln fortfarande var avstängd, att tillsluta kranen. Sedan C avlägsnat sig från lägenheten och ledningen senare på dagen reparerats, strömmade vatten in i lägenheten och inträngde i B:s lägenhet inunder och orsakade B skada. B yrkade på ersättning av bostadsaktiebolaget. Enär A:s underlåtelse att meddela om vattenledningens avstängning icke varit att betrakta som laga grund för skadeståndsskyldighet, förkastades B:s talan.

Bolagets skyldighet att meddela hyresgästerna om vattenavstängningen åsyftade icke att förhindra en dylik skada.

NJA 1953 s. 191 gällde en sammanstötning mellan en bil och en rälsbuss. Bilföraren åberopade medvållande av rälsbussföraren, enär denne åsidosatt en av statens järnvägar meddelad säkerhetsföreskrift om högsta tillåten hastighet vid passerandet av järnvägsövergång. HD fann att sagda omständighet icke i och för sig medförde att föraren av rälsbussen varit medvållande till sammanstötningen. Hovrätten, som varit av samma mening, hade uttryckligen uttalat att säkerhetsföreskriften tillkommit uteslutande i statsjärnvägarnas och deras trafikanters intresse.

Gorris v. Scott (1874), se *Hart & Honoré* s. 88, utgör det ledande engelska rättsfallet. Det gällde en boskapstransport med ett fartyg. Djuren borde enligt då gällande lagbestämmelser ha hållits i häckar ombord på fartyget, men detta hade underlåtit. I en storm spolades djuren över bord, vilket uppenbarligen icke hade skett om de varit placerade i häckar. Det oaktat förkastades det ersättningskrav djurens ägare väckt, enär nämnda lagbestämmelser icke avsåg att hindra djuren från att bli spolade över bord, utan syftade till att hindra dem från att bli nedsmittade av andra djur. — Avgörandet är riktigt, såframt man icke bort anse det oaktamt att, oberoende av ifrågavarande lagbestämmelser, låta djuren vistas oinhägnade på fartyget.

Om en bilförare överskridit den på en väg föreskrivna maximihastigheten och därvid kört på ett barn, som plötsligt sprungit ut på vägen framför bilen, behöver han ingalunda vid sidan av straff för att han hållit för hög hastighet alltid drabbas av skyldighet att ersätta barnets skador. Den omständigheten att bilen icke hade befunnit sig på den plats där olyckan skedde, ifall den hade framförts med tillåten hastighet, kan självfallet icke tas som motiv

för att bilföraren borde häfta för skadorna. I en del, uppenbarligen rätt sällsynta fall kan man hävda, att en olycka hade skett även om bilen framförts med tillåten hastighet, t.ex. då barnet plötsligt kastat sig ut framför bilen och hastighetsbegränsningen föranletts av vägens dåliga skick. Kan det visas, att påkörningen sannolikt hade skett även om chauffören kört med tillåten hastighet, finnes det fog för att han ej bör drabbas av skadeståndsskyldighet. Bedömningen kompliceras emellertid av den omständigheten, att den höga farten i regel har om icke direkt föranlett skadan, så i varje fall ökat dess omfattning. Är detta fallet bör chauffören i ingen händelse undgå ansvar för den del av skadan, som sannolikt hade undvikits om bilen hade framförts med tillåten hastighet.

NJA 1935 s. 118: Fotgängaren B blev påkörd av en av A framförd bil, varvid bilen släpade B med sig ett stycke. Påkörningen ansågs föranledd enbart av B:s oförsiktighet vid passerandet av körbanan. A befanns dock ha varit medvällande till B:s skada, när A på grund av ett fel å bilens fotbroms, vilket fel A känt till, varit ur stånd att efter påkörningen tillräckligt hastigt stanna bilen. Då B:s skador följaktligen erhållit en större omfattning än annars hade varit fallet, ålades A att ersätta B en tredjedel av skadorna.

Se härom vidare under kap. V punkt 4.

För det fall hastighetsbegränsningen skett icke på grund av vägens dåliga beskaffenhet, utan till följd av den skymda sikten på platsen, är skadan att anse som en sådan skada, som hastighetsbegränsningen avsett att eliminera eller minska.

Genom att kräva att envar bilförare bör inneha körkort vill lagstiftaren skapa garantier för att den som framför bil besitter ett visst mått av körkunskap och körskicklighet. Men lagens syfte kan icke vara, att ersättningsplikt borde drabba en bilförare utan körkort varje gång han invecklas i en bilkrock, oberoende av om han framfört sin bil med nödig omsorg eller icke.¹ Lika litet bör en bilförare utan körkort, som med sin bil råkat ut för en bilkrock och däri själv skadats, vara betagen rätten till full ersättning, om skulden till krocken helt legat hos den andre bilföraren.

I USA har en lärares frånvaro från klassrummet för en kort stund under lektionen icke ansetts medföra skyldighet för honom att ersätta den skada en av eleverna i klassen under hans frånvaro tillfogat en annan elev.² Enligt den i USA brukliga adekvansterminologien förklarades lärarens beteende

---

¹ Se *Mazeaud & Tunc* nr 1442—2 och där anförda franska rättsfall samt *Hart & Honoré* s. 112 ff.

² *Ohman v. Board of Education (1949)*, se *Harper & James* s. 1144.

icke vara en »proximate cause» till skadan. Avgörandet är riktigt. Även om läraren olovligen avlägsnat sig från klassrummet bör han ej drabbas av ansvar, enär syftet med hans skyldighet att närvara i klassrummet icke är att hindra eleverna att skada varandra. Det är icke *den* risken som gör det förbjudet för honom att under pågående lektion avlägsna sig.

Ytterligare må två rättsfall från USA anföras, båda från det kulinariska området. Den som varit skyldig att avgränsa ett järnvägsområde med ett staket har ej ansetts ansvarig för att några kor till följd av att staketet saknades kommit in på området och ätit sig fördärvade.¹ Den som olovligen låtit några barn komma över fyrverkeripjäser har icke ålagts skadeståndsansvar, då barnen skadats genom att äta av pjäserna.² Även om det ligger närmast till hands att skadan i båda dessa fall ej legat inom normens skyddsområde, vore ett motsatt avgörande, särskilt i det förra fallet, icke alldeles otänkbart. Det är naturligtvis omständigheterna in casu som är utslagsgivande.

b. Otivelaktigt kan man i flere fall få ansvarsspörsmålet besvarat genom att utröna den överträdde normens syfte och bärvidd, t.ex. då fråga är om hur långt ett i lag reglerat strikt ansvar sträcker sig. Detta kriterium har likväl den svagheten, att det ofta bereder stora svårigheter att konstatera, om skadan varit sådan, att skadevållarens beteende för dess skull klassificerats såsom något orätt. Kriteriet är alltför obestämt och leder lätt till att allmänna billighets- och skälighetssynpunkter tillmätas en alltför dominerande roll. Särskilt är detta fallet då överträdelsen icke gäller en viss konkret föreskrift i lag eller en viss avtalsbestämmelse, utan helt generella lagbestämmelser eller normer, utbildade av praxis. De ovan anförda rättsfallen och exemplen gäller alla överträdelser av konkreta bestämmelser. Har man däremot att t.ex. ta ställning till spørsmålet om en misshandlare bör drabbas av ansvar då han gett en annan ett sakta slag, men detta på grund av den slagnes särskilda mottaglighet lett till döden eller svår kroppsskada, är det närapå meningslöst att fråga efter den överträdde normens syfte.³

Då man i USA diskuterat, huruvida en avgränsning av de följder som medför ansvar borde ske i enlighet med den överträdde normens syfte, synes man sålunda främst ha tagit sikte på överträdelser av »statutes» och icke av »common law».⁴

¹ *Prosser* s. 157.

² *Harper & James* s. 1143.

³ Se även *Hart & Honoré* s. 264 ff, där de kritiserar en dylik »lära».

⁴ *Prosser* s. 155 ff, *Harper & James* s. 1139.

Det är för övrigt naturligt, att behovet av en avgränsning av ansvaret är påtagligt just i de fall en skriven norm existerar, på det att ersättningsplikten ej komme att drabba alla och envar som underlåtit att iaktta det av normen föreskrivna standardbeteendet.

Hermann Lange menar att hans lära om utsträckningen av skadeståndsansvaret i enlighet med normens syfte småningom bör avlösa den traditionella adekvansläran.¹ Han säger² att detta icke är betänkligt, enär man kan undvara adekvanslärans begränsning av ansvaret till beräknliga följder genom att man i stället konstaterar, att normerna icke är uppställda för att skydda mot sådana följder som ligger »utom all sannolikhet». Men då är man ju tillbaka vid beräknelighetskriteriet och den traditionella adekvansläran, trots att man just velat komma bort från dem.

Då man har att bestämma, vilken skada en lagbestämmelse (»statute») avser att motverka, bör man enligt *Prosser*³ in dubio anse att den täcker alla de risker, som »may reasonably be anticipated as likely to follow from its violation». Också här har man ett beräknelighetskriterium, som för övrigt kommer mycket nära culpakriteriet.

Ett tillgripande av skyddsnormens omfång synes mången gång leda till en alltför långtgående begränsning av skadevällarens ansvar, jämförlig med den begränsning som man på sina håll i England och USA nått genom att utsträcka skadevällarens ansvar endast till de risker, vars sannolikhet gjort hans beteende vårdslöst, medan risker som han ej behövt beakta och gardera sig mot ansetts falla utanför hans ansvar.⁴

Gäller frågan ett utomobligatoriskt ansvar, som ej vilar på en speciell lagbestämmelse, kommer man icke så långt genom att med *Hermann Lange*⁵ fråga efter om den överträdde normen förnuftigtvis kan tänkas vara uppställd även med hänsyn till den inträdda följden, om följden m.a.o. varit medbestämmande vid uppställandet av normen. Har skadevällarens beteende lett till skada på grund av medverkan av en olyckshändelse eller av en annan ansvarig person, kan skadan visserligen sägas ha legat inom området för risken, men ansvar för skadevällaren bör det oaktat icke alltid föreligga.

Då en gårdskarll underlåtit att sanda trottoaren är det svårt att säga, om

---

¹ *Hermann Lange* s. 42 ff.

² *Hermann Lange* s. 59.

³ *Prosser* s. 158.

⁴ Se *Harper & James* s. 1018 och 1136, *Street* s. 119 f, *Restatement of torts 1948 Supplement* § 281 Comment e.

⁵ *Hermann Lange* s. 43, 50 och 60.

skyldigheten att sanda stipulerats även med sikte på den skada en fotgängare lider, då han för att undgå att halka på trottoaren stiger ut på körbanan och blir överkörd av en bakifrån kommande bil.

Hermann Lange anför bl.a. avgörandet *RGZ 105, 264*: En person blev påskjuten av en annan och träffad i överarmen samt förd till sjukhus. Där blev han nedsmittad med influensa. Också för den härigenom uppkomna skadan ansågs skadevällaren ansvarig. *Hermann Lange*¹ godtar icke avgörandet. Han menar att fråga i detta fall var om en fara, som varje medborgare får ta med i räkningen, och att avgörandet ej bort influeras av den statistiska sannolikheten av infektioner på sjukhus. Härtill kan genmätas, att medborgarna visserligen får ta smittorisken med i räkningen, då de lägger sig på sjukhus, men att detta icke hindrar att den som vållat sjukhusvistelsen kan drabbas av ansvar för att den sjuke blivit nedsmittad. Tvärtom synes, såsom nedan i kap. VII visas, avgörandet influeras av sannolikheten för att smitta skall överföras. I fråga om influensa är dock risken för smitta knappast större på sjukhus än annorstädes, varför *Hermann Lange* kan ha rätt i sin kritik av det resultat *RG* kom till i nämnda avgörande.

Överhuvudtaget är det ofta svårt att ange, vilka personer en föreskrift avser att skydda. Att envar i samhället skyddas av förbudet mot att utge vapen till minderåriga och därför har rätt att, om den minderåriga tillfogat honom skada med vapnet, erhålla ersättning av den som brutit mot förbudet, är uppenbart.² Däremot förvånar man sig över att i USA en lagbestämmelse om förbud mot användande av oskyddade maskiner i fabriker ansetts avse skydd blott för de i fabriken anställda och ej för utomstående personer.³ Sådantillvida kan man dock biträda denna uppfattning, att om en person utan lov tagit sig in i fabriken och skadats då han kommit i kontakt med maskinen, ansvar måhända ej bör drabba fabriksinnehavaren.

Se även det nedan i punkt 2 anförda rättsfallet *HD 1950/11/102*.

Även *Hermann Lange*⁴ är medveten om att läran om en ansvarsbegränsning efter normens syfte icke ger någon trollformel, utan endast ett arbetsprogram. Men den av honom rekommenderade analysen av de bakom nor-

¹ *Hermann Lange* s. 52.

² Se t.ex. *NJA 1958 s. 550*: I en affär såldes ett »blixtskott» i strid mot gällande bestämmelser till en 10-årig gosse. Dennes 11-åriga kamrat B skadades vid lek med blixtskottet. Enär sagda bestämmelser tillkommit i syfte att skydda minderåriga, som ej kunde antas handha varor av ifrågavarande slag med nödig försiktighet, ansågs B:s skada orsakad av försäljningen till 10-åringen, varför affärsinnehavaren ålades utge (jämkat) skadestånd.

³ Se *Prosser* s. 155 f.

⁴ *Hermann Lange* s. 45.

men liggande plikterna och av omfånget för det skydd normen ger leder tyvärr mången gång icke till något resultat.¹ Det är visserligen riktigt, att en ansvarsbedömning, som företas oberoende av den överträdde normen, är felaktig.² Men detta beaktande av den överträdde normens syfte synes mig endast leda till att skadan i en del fall icke är att anse som ersättningsgill över huvud. Här är fråga om en bedömning, som icke sammanfaller med adekvansbedömningen, utan som företas vid sidan av denna,³ låt vara att slutresultatet ofta blir detsamma. Alldeles oberoende av att den inträffade skadan vore att betrakta som adekvat — vilket i enlighet med vad längre fram anföres framför allt innebär att den, förutom att den bör ha legat i farans riktning, ej varit helt oberäknelig — kan den vara sådan, att den ej bör ersättas, enär den överträdde normen icke avsett att skydda mot en sådan skada, i det att t.ex. det intresse eller den person som kränkts icke åtnjutit skydd i ifrågavarande fall.

I fråga om skada som icke är ersättningsgill må här för övrigt hänvisas till framställningen nedan i kap. XI. Av det där anförda framgår, att då man har att avgöra om en skada av ett visst slag är ersättningsgill eller icke bedömningen delvis sker på grund av likadana synpunkter som gör sig gällande vid adekvansbedömningen. Men problemet är icke ett egentligt adekvansproblem med tyngdpunkten liggande kring beräknelighetskriteriet.

Sammanfattningsvis kan sägas, att man genom att utvärdera den överträdde normens syfte och bärvidd i en del fall, framför allt då en konkret bestämmelse i lag eller avtal överträtts, kan finna att ansvar för en viss skada icke bör föreligga. Är så fallet blir en egentlig adekvansbedömning överflödig. Mycket ofta ger dock ett utvärderande av den överträdde normens syfte och bärvidd icke något svar på frågan om skadan överhuvudtaget är ersättningsgill eller icke.

2. Skadan och farans riktning

a. Såframt man icke genom att fråga efter den överträdde normens syfte kommer till att skadan ej är ersättningsgill, har man att gå till den egent-

¹ *Heinrich Lange* s. 129 anser t.o.m. att ansvar ibland bör åläggas, oaktat skadan fallit utom skyddsnormens omfång.

² *Hermann Lange* s. 44 säger med rätta, att det vore felaktigt att ansvaret för en viss följd bestämdes enligt övervägande logiska kriterier, medan en förpliktelses uppkomst, ändring och upphörande annars röner ett avgörande inflytande av den lag eller det avtal förpliktelsen grundar sig på.

³ Så med rätta *Esser* s. 246 ff.

liga adekvansbedömningen. Härvid förefaller det mig som om man kunde utgå från och uppställa såsom ett första krav, att den inträffade skadan bör ligga i farans riktning. Detta kriterium möter man rätt ofta i teori och praxis, men så vitt jag kunnat utröna är *Anders Vinding Kruse* den förste som med styrka framhävt det och som lagt det till grund för en utarbetad adekvans-teori. Detta skedde i en artikel i TfR år 1951. Även om invändningar kan göras mot denna teori, har den en stor förtjänst i att den är enkel och leder till ett riktigt resultat i flere fall där adekvanskravet är aktuellt. Det synes mig därför motiverat att börja med en framställning av denna teori.

Att skadan bör ligga i *farans riktning* innebär enligt *Vinding Kruse*,¹ att den bör stå i samband med de egenskaper (moment) hos skadevållarens beteende, som har gjort detta culpöst eller som har föranlett strikt skadeståndsansvar. Skadan bör ha generellt gynnats av sagda egenskaper hos skadevållarens beteende.² I det av *von Kries* anförda exemplet (se ovan s. 21) med kusken och passageraren står blixtnedslaget icke i något sådant samband med valet av den dåliga vägen, att vägvalet kunde sägas ha generellt gynnat skadans inträde, låt vara att vägvalet är ett *conditio sine qua non* därför. Likaså står den skada tågpassageraren drabbas av vid eldsvådan i det ovan s. 21 anförda exemplet icke i samband med vållandet till järnvägsolyckan.

Att bilparkering på en väg förbjudits just före ingången till en kurva kan ha föranletts av faran för att en annan bil kommer i kurvan och kör på den parkerade bilen. Skulle en på platsen felparkerad bil påköras från det motsatta hållet, åt vilket sikten varit utmärkt, drabbas felparkeraren visserligen av straff, men han bör undgå skadeståndsskyldighet, eftersom skadan icke legat i farans riktning. Den påkörande bilen har ju icke kommit »från farans riktning».

Några rättsfall som belyser problemet må här anföras.

HD 1950/II/144: En tågförare lät tåget avgå oaktat han ej fått avgångssignal i vederbörlig ordning. Härför blev han straffad. Tåget körde under färden mot ett godståg. Föraren frikändes likväl från ansvar för de skador sammanstötningen gett upphov till, enär konduktören före avfärden muntligen meddelat honom att tåget hade fått avgångstillstånd.

Föreskriften om att avgångssignalen bör ges i viss form kan icke avse, att varje gång ett tåg avgått utan dylik avgångssignal ansvar föreläge för under färden inträffade skador, t.ex. då järnvägspersonalen av bekvämlighet nöjt sig med ett muntligt avgångstillstånd. Det kan dock vara svårt att i en situation som denna alltid fastställa, huruvida den överträdde normen avsett skydd för den inträffade ska-

¹ *Vinding Kruse* s. 370 ff.

² Så även *Sindballe* s. 257. Se också *Ussing* s. 151.

dan eller icke. Har situationen emellertid varit sådan, att skadan ej legat i farans riktning, i det skadans inträde icke generellt gynnats av att en vederbörlig avgångssignal uteblivit, bör ansvar för skadan icke föreligga.

HD 1950/II/102: A:s häst rymde från A:s betesmarker och kom, efter att ha sprungit en och en halv kilometer, genom en grind som lämnats öppen in på järnvägens område och blev överkörd av ett tåg. Enär grinden varit mycket svår att stänga och järnvägsstyrelsen svarade för dess skick, ålade majoriteten i HD (tre domare) järnvägsstyrelsen ansvar för den skada som A lidit. Minoriteten (två domare) ansåg att järnvägsstyrelsen varken haft stängselskyldighet gentemot A, vars betesmarker icke gränsat till järnvägen, eller på andra grunder varit inför A ansvarig för grindens skick. — Se även det liknande avgörandet *HD 1950/II/106*.

Riktigheten av minoritetens åsikt, att den av järnvägen överträdde normen ej avsett skydd för A, kan med fog ifrågasättas. I dessa fall har skadan tydligt stått i samband med och gynnats av det vårdslösa i järnvägsmyndigheternas beteende. Med hänsyn till att det ingalunda varit oberäkneligt att en lössprungen häst kunde ta sig in på järnvägsområdet genom den öppna grinden, synes majoritetens uppfattning vara riktigare (se nedan kap. II punkt 3). — Se även *NJA 1939 s. 30*.

HD 1958/II/120: Bilföraren A hade i strid mot trafikbestämmelserna parkerat sin bil på landsvägen i en korsning, men så att bilen varit synlig för övriga trafikanter. A ansågs icke ansvarig för den skada som uppkom, då en annan bil skulle köra om A:s bil och därvid sammanstötte med en tredje bil, som från en sidoväg körde in på landsvägen.

NJA 1927 s. 72: A lät utföra schaktning på sitt område. Härvid skadades byggnaderna på grannen B:s fastighet genom sättning i den mark byggnaderna stod på, uppkommen dels genom att sand och grus från B:s mark rasade ned i A:s utgrävning, dels till följd av att utgrävningen medförde en viss torrläggning av B:s mark med åtföljande sammansjunkning. Raset ansågs vållat av A, varför han ostridigt svarade därför. Däremot var hans ansvar för uttorkningen tvivelaktigt. Majoriteten i HD frikände A från ansvar, enär han icke bort förutse uttorkningen. Minoriteten däremot ansåg A ansvarig därför oberoende av culpa, enär den som utförde arbeten av förevarande osedvanligt ingripande art måste bära de särskilda risker för angränsande fastighet, som var förenade med företaget.

Samtliga domare i HD fann således, att A:s ansvar för skadan av uttorkningen var att bedöma oberoende av den omständigheten att han bar ansvar för skadan av sandraset. Detta var otvivelaktigt riktigt. Uttorkningen var nämligen en följd, som icke stod i samband med att schaktningen kunde medföra ras. Den hade icke generellt gynnats av det culpösa momentet i A:s handling.

Se f.ö. om detta rättsfall nedan s. 160.

RGZ 42, 291: En speditör hade i avtal med A åtagit sig att lagra dennes varor på ett absolut torrt ställe, enär de var känsliga för fukt. Speditören placerade dem likväl i bottenvåningen av ett hus, där de lätt kunde utsättas för fukt. Till följd av ett dammbrott trängde vatten in i huset och förstörde varorna. RG förkastade den ersättningstalan A hade väckt mot speditören, enär denne visserligen handlat

vårdslöst, men skadan ej legat i den riktning, »nach der Vertragsverpflichtungen übernommen und verletzt worden sind». I detta fall kan man konstatera, att skadan ej gynnats av de omständigheter som gjort speditörens beteende oaktsamt.

Metropolitan Ry.Co. v. Jackson (1877), se *Pollock* s. 45 f. En tågpassagerare fick tummen krossad då kupédörren stängdes. Till följd av tågpersonalens försummelse hade det tillåtna antalet passagerare överskridits. House of Lords fann likväl att sambandet mellan denna culpa och fingerskadan icke varit sådant, att ersättnings-skyldighet kunde åläggas järnvägsbolaget.

Vid bedömandet av rättsfallet kan man konstatera, att om en ficktjuv hade begagnat sig av tillfället och begått en stöld, ansvar för järnvägsbolaget icke hade förelegat. Föreskriften om ett maximiantal passagerare avser icke att gardera mot en sådan skada, utan den faller otvivelaktigt utom normens skyddsområde. Där- emot är sagda bestämmelse icke given enbart för att hindra överbelastning med åtföljande skada på tåget och vagnarna. Den skada en passagerare tillfogats i träng- seln kunde sålunda, särskilt om maximiantalet passagerare betydligt överskridits, någon gång tänkas falla inom föreskriftens skyddsområde, likaså en fingerskada uppkommen vid stängandet av kupédörren. Med tillämpande av regeln om att ska- dan bör ligga i farans riktning kunde man åter säga, att en fingerskada av ifråga- varande slag kan ha generellt gynnats av att maximiantalet passagerare betydligt överskridits. Egen culpa hos den skadelidande kan naturligtvis leda till en ned- sättning av skadeståndet eller till att ersättning helt och hållet förvägras. Däremot bör culpa hos den som stängde dörren i regel icke medföra att järnvägsbolaget fri- toges från ansvar, se nedan kap. VI punkt 3.

Om A genom misshandel eller på annat sätt vållar B kroppsskada och B därvid faller utför ett stup eller ned i en utgrävning och ytterligare skadar sig, är sistnämnda skada att anse som adekvat endast om stupets eller ut- grävningens existens varit något som A bort förutse, dvs. om A:s culpa om- fattat denna risk. Det culpösa momentet i misshandeln kan annars knappast sägas ha generellt gynnat ifrågavarande skadas inträde. Motsatsen vore fal- let om den misshandlade som en följd av misshandeln enbart fallit omkull och därvid skadat sig. Vid uppsåtligt förfarande från A:s sida kan likväl an- svar för inadekvat skada någon gång statueras, se nedan kap. X.

Jørgensen framhåller med rätta, att Vinding Kruses regel om att skadan bör ligga i farans riktning harmonierar med de fundamentala värderingarna bakom ansvarsreglerna och med rättssäkerhetskravet.¹ Regeln har även den fördelen, att den är jämförelsevis lätt att arbeta med och därför motiverad av rättstekniska hänsyn. Den kan därför icke, såsom de flesta andra ade- kvansregler, kritiseras för att dess tillämpning medförde godtycke.

¹ *Jørgensen*, *Juristen* 1961 s. 200. Även *Agge* s. 301 kräver att händelseförloppet bör ha utspelat sig i farans riktning. Se även *Schönke & Schröder* s. 371 f.

En begränsning av skadevållarens ansvar till sådana följder, som har samband med det culpösa i hans beteende, är helt naturlig. Denna regel kompletterar på ett lyckligt sätt och leder ofta till samma slutresultat som regeln om att skadan bör falla inom den överträdde normens skyddsområde. Vidare är det påfallande, att det som utmärker *von Kries'* »tillfälliga följder» ofta är just den omständigheten, att de ej anknyter till de moment i skadevållarens beteende, som har gjort detta culpöst.

Regeln om att skadan bör ligga i farans riktning har emellertid sina svagheter. Någon gång kan det vara svårt att säga, varför ett beteende bör anses vara culpöst, låt vara att besvarandet av denna fråga vanligen är lättare än besvarandet av frågan huruvida en överträd norm syftat till att motverka den inträffade skadan eller icke. Vidare är det, såsom nedan i punkt b kommer att visas, ej alltid utan vidare klart, när en inträffad skada bör anses ha generellt gynnats av sagda culpösa moment. Härtill kommer att skadevållaren genom Vinding Kruses regel otvivelaktigt i vissa fall komme att drabbas av ett alltför vittgående ansvar. Sistnämnda synpunkter talar för en modifiering av Vinding Kruses regel.

I en del lagbestämmelser om strikt ansvar möter man en ansvarsreglering, som avviker från regeln om att skadan bör ligga i farans riktning. Sålunda föreskriver JvAnsvL och ElektrL, att skadeståndsskyldighet icke existerar om skadan uppkommit av en händelse, som ej stått i samband med järnvägens resp. den elektriska anläggningens drift. Har sagda händelse stått i samband med driften, har också skadan gjort det. För en skada som stått i samband med driften bör däremot ersättning i regel presteras. Härvid är det emellertid icke nödvändigt att skadan stått i samband med just de moment i driften, som har föranlett det strikta ansvaret. En dylik utvidgning av ansvaret synes likväl vara att betrakta som en undantagsbestämmelse, vilande på uttryckliga lagstadganden. Se härom närmare nedan kap. VIII.

b. Regeln om att skadan bör ligga i farans riktning ger således ett brukbart och godtagbart kriterium då det gäller att utskilja sådana fall, där man har att göra med inadekvat skada. Såsom nyss nämndes leder regeln dock till ett alltför vittgående ansvar för skadevållaren och är därför i behov av en komplettering.¹ *Vinding Kruse* har också försett den med en viss inskränkning. Kravet på att den inträffade skadan bör ha stått i samband

---

¹ *Jørgensen*, *Juristen* 1961 s. 200. Vinding Kruses regel är självfallet invändningsfri om han, såsom *Jørgensen* s. 70 f förmodar, opererar med ett sådant culpabegrepp, att den nödiga inskränningen av ansvaret kan nås genom culpakravet. Men i så fall mister regeln en stor del av sin klarhet och användbarhet.

med, dvs. generellt ha gynnats av de egenskaper hos skadevållarens beteende, som föranlett att detta skadeståndssanktionerats, preciserar han närmare så, att sannolikheten av skadans inträde bör ha ökats utöver den minimalfara, som anknyter till livets allmänna tillåtna handlingar (»dagliglivets almindelige tilladelige handlinger»). I annat fall har skadan icke generellt gynnats av skadevållarens beteende.¹ *Vinding Kruse* anför bl.a. följande exempel.² En person, som tillfogats skada genom en annans oaktsamhet, föres i ambulans till sjukhuset och drabbas under färden av ytterligare skada då ambulansen kör i diket. För sistnämnda skada är den oaktsamme skadevållaren icke ansvarig, ty denna skada kan visserligen sägas stå i samband med hans oaktsamhet, men risken för att ambulansen skall köra i diket har varit minimal.

Också *Vinding Kruse* ser sig således nödsakad att ty sig till ett beräknelighetskriterium; han måste i sin regel medta »sannolikheten av skadans inträffande». Visserligen utvisar hans framställning, att han med denna fara, som anknyter till livets allmänna tillåtna handlingar, avser en fara av mycket ringa storlek.³ Emellertid lämnas här rum för tolkning. Redan i *Vinding Kruses* exempel med ambulansfärden kunde man fråga sig, om icke hans regel i en del fall leder till att ersättningsplikt borde statueras också för de ytterligare skador ambulansfärden medfört. Var den ursprungliga skadan av sådan karaktär, att ambulansen varit tvungen att köra med högsta möjliga fart till sjukhuset för att nå läkarhjälp i tid, vore det ingalunda otänkbart att göra gällande, att den vid dikeskörningen uppkomna skadan icke varit sådan som normalt anknyter till livets allmänna tillåtna handlingar. Det oaktat skulle en domstol knappast låta skadevållaren drabbas av ansvar därför.

Med hänsyn till det ovan anförda är jag visserligen med om att vid adekvansbedömningen operera med ett krav på att skadan bör ligga i farans riktning, men jag ville ge detta krav en något annan innebörd än den *Vinding Kruse* inlägger däri. Det synes mig riktigast att inskränka kriteriets relevans till vad man kunde kalla *klara fall*. Genom kravet på att skadan bör ligga i farans riktning avser jag att såsom inadekvata utskilja sådana följder, som *uppenbarligen* ej gynnats av det culpösa momentet i skadevållarens beteende eller av de egenskaper hos hans beteende, som har föranlett det

¹ *Vinding Kruse* s. 329 f.

² *Vinding Kruse* s. 396.

³ Faran för att en plötslig vindstöt skall rycka hatten av A och föra den in mot cyklisten B:s cykelhjul så att cykeln stjärper och B skadas är enligt *Vinding Kruse* s. 383 en dylik minimalfara, såframt vädret icke varit alldeles exceptionellt stormigt.

strikta ansvaret. En dylik av en ren tillfällighet föranledd skada är inadekvat. Ofta är här för övrigt just fråga om sådana fall, där skadan ej kan sägas ligga inom skyddsområdet för den överträdde normen.

Medan Vinding Kruse nöjer sig med regeln om att skadan bör ligga i farans riktning, ger denna regel för mig — alldeles såsom regeln om att skadan bör ligga inom den överträdde normens skyddsområde — endast en utgångspunkt för adekvansbedömningen och bör, såsom av det följande framgår, kompletteras med ytterligare regler.¹ I praktiken innebär denna begränsning av regelns tillämpningsområde, att kravet på att skadan bör ligga i farans riktning i färre fall leder till att skadan är ett betrakta som inadekvat än enligt den utformning Vinding Kruse gett regeln. Härjämte kan man konstatera, att Vinding Kruse skarpare framhäver sambandet mellan skadan och det culpösa momentet i skadevållarens beteende.

Ytterligare bör en viktig omständighet anföras. Såsom nyss i punkt 1 närmare omtalats är den inträffade skadan överhuvudtaget ej ersättningsgill, om den norm som skadevållaren överträtt ej avsett skydd mot en skada sådan som den inträffade. Då skadan ej legat i farans riktning har man ofta just att göra med en dylik skada, som ej är ersättningsgill. Är detta fallet bör man enligt mitt förmenande icke motivera förvägrandet av skadeersättningen med att skadan är inadekvat, utan med att fråga är om en sådan skada, som ej är ersättningsgill.

En skada, mot vilken den överträdde normen icke avsett att bereda skydd, är således icke ersättningsgill över huvud, medan en skada, som ej legat i farans riktning, är inadekvat. Sambandet mellan dessa två varandra närstående och varandra kompletterande »regler» är, såsom jag ser saken, följande. Den förstnämnda regeln tar fasta på syftet med den överträdde normen och innebär att man frågar sig, om normen syftat till att bereda skydd mot den inträffade skadan. Kravet på att skadan bör ligga i farans riktning innebär åter, att man frågar sig om normöverträdelsen, dvs. skadevållarens beteende till den del det inneburit en normöverträdelse, på ett relevant sätt ökat sannolikheten att skadan skulle inträffa (gynnat dess inträde). Det förhållandet att vid sistnämnda bedömning *sannolikheten* av skadans inträffande är en central faktor — i motsats till då det gäller att utröna syftet med en överträdde norm — visar på sambandet med det nedan i punkt 3 närmare behandlade *beräknelighetskravet*.

Enligt mitt sätt att uppfatta saken får regeln om att skadan bör ligga i farans riktning således även såtillvida ett snävare tillämpningsområde än

---

¹ Se dock *Vinding Kruse*, Juristen 1958 s. 297, där han riktigt framhäver att nämnda regel anger den *yttre gränsen* för ansvaret.

det Vinding Kruse ger den, att jag från adekvansbedömningen utskiljer de fall, där skadan överhuvudtaget ej är ersättningsgill till följd av att den ej legat inom den överträdde normens skyddsområde. I det ovan anförda rättsfallet *HD 1958/11/120* är detta t.ex. fallet, varför en egentlig adekvansbedömning där blir överflödig. Självfallet blir slutresultatet i regel detsamma vare sig man omfattar Vinding Kruses eller den här förordade ståndpunkten. Detta framgår också av att, om det i ett enskilt fall bereder svårigheter att fastslå, huruvida den överträdde normen avsett att bereda skydd mot den inträffade skadan eller icke, just den omständigheten, att skadan legat i farans riktning och är att anse som adekvat, kan tala för att skadan legat inom normens skyddsområde.

c. Naturligtvis vore det enklast, om man kunde stanna vid en regel om att den som handlat vårdslöst hade att svara för alla följder av handlingen, förutsatt att de varit ersättningsgilla och legat i farans riktning och därigenom stått i ett visst samband med det oaktsamma momentet i beteendet. En dylik regel kunde motiveras med att den som handlat vårdslöst vore närmare att bära ansvaret för en inträffad skada än den helt oskyldige skadelidande personen, som icke kan påbörjas någon som helst culpa. Den som har satt orsakskedjan i gång hade att svara för alla delskador, eftersom han handlat oförsvarligt genom att icke söka undgå den första skadan.

Gentemot detta resonemang kan likväl invändas, att om man en gång baserar skadevållarens ansvar på culpa, och alltså i större eller mindre utsträckning på preventiva hänsyn, så är det i viss mån ologiskt att det oaktat låta honom bära ansvar för sådana skador, som han icke alls kunnat räkna med och icke haft anledning att gardera sig mot. Hans beteende har visserligen varit klandervärt, men icke i sagda avseende. Ett ansvar för honom kunde innebära ansvar för en kaskad av följdskador. Ett krav på att skadan bör generellt ha gynnats av det culpösa momentet i skadevållarens handling utesluter ju icke att de mest oväntade följder befinnes ersättningsgilla. Visserligen har skadevållaren möjlighet att teckna ansvarsförsäkring, men ännu så länge kan man icke basera en ansvarighet på denna möjlighet annat än i vissa specialfall av särskilt farlig verksamhet. Gäller det för samhället att motverka skadebringande handlingar, är det icke utan betydelse för den potentielle skadevållaren, hur långt hans ansvar utsträcker.¹

---

¹ Jfr *Jørgensen* s. 69 och UfR 1953 B s. 40, som anser att preventionshänsyn motiverar att ersättning följer på handlingar som har tendens att framkalla skada, men att preventiva hänsyn är utan större betydelse då det gäller att bestämma ansvarets utsträckning och omfång. Häremot *Vinding Kruse* s. 370 ff och UfR 1953 B s. 147 f, som i hög grad bygger sin adekvansteori på preventionshänsyn.

Man får dock akta sig för att avgöra adekvansfrågan blott efter vad preventiva hänsyn kräver. Skadeståndet tjänar både preventiva och reparativa syften och det är ingalunda givet, att det preventiva syftet vore det viktigare. I anslutning till *Grönfors* må i korthet framhållas, att den preventiva verkan av skadeståndets utdömande framför allt tar sig uttryck i att den skärper den allmänna aktsamheten, uppmuntrar till iakttagande av särskilda skadeförebyggande åtgärder samt är moralbildande och vanebildande, dvs. med eller utan hjälp av moralföreställningar frammanar vissa socialt önskvärda handlingsmönster.¹

Otvivelaktigt är vår strafflags bestämmelser om skadestånd utformade med det reparativa syftet för ögonen. Vid tiden för strafflagens tillkomst stod de preventiva synpunkterna i bakgrunden. Detta framgår t.ex. av att skadeståndet utgår oberoende av culpagraden och helt oberoende av om straff utdömes för den skadebringande handlingen eller icke. Även på senaste tid har det hos oss hävdats, att skadestandsreglernas rättspolitiska syftemål framför allt vore reparativt.² Å andra sidan bör man fråga sig, vad det är som *faktiskt upprätthåller* skadeståndsinstitutet.³ Att preventiva synpunkter här — allt gottgörande syfte till trots — spelar en stor roll är givet. Helt säkert har de preventiva synpunkterna på senare tid vunnit i styrka. Härpå tyder bl.a. flere lagbestämmelser om jämkning av skadeståndet efter culpagraden.

Även om våra skadeansvarsregler är så utformade, att den skadelidandes behov av ersättning i synnerligen hög grad tillgodoses, bör man undvika att utsträcka ansvaret till det orimliga. I den mån kollektiva tankegångar tränger in i skadeståndsrätten och där blandar sig med individualistiska synpunkter, får man räkna med att den ersättning som utdömes kommer att begränsas till »normalförlusten», även i det fall individuella omständigheter medfört en exceptionellt stor skada. Då det ofta är svårt för den skadelidande att bevisa skadans storlek, har domstolen redan enligt gällande rätt mången gång möjlighet att utdöma ersättning endast för »normalförlusten» under åberopande av bestämmelsen i RB 17:6: »Är fråga om skadas belopp och kan bevisning därom icke alls eller allenast med svårighet föras, äge rätten uppskatta skadan till skäligt belopp».

Vinding Kruse menar att om skadeersättning kunde vägras trots att skadan legat i farans riktning, gränsdragningen mellan adekvata och inadekvata skador skulle mynna ut i rena godtycket med osäkra billighetsav-

¹ *Grönfors*, Skadel.medv. s. 19 f.

² *Kivimäki & Ylöstalo* s. 370.

³ Se t.ex. *Karlgren* s. 17 f.

göranden som resultat.¹ Dylika osäkra avgöranden förekommer likväl i ännu högre grad då domstolarna har att ta ställning till frågan om culpa förelegat eller icke. Eftersom inträffade skador i mycket stor utsträckning är att betrakta som adekvata, är nämligen gränsdragningen mellan adekvata och inadekvata skador lättare att företa än gränsdragningen mellan vårdslöst och icke-vårdslöst beteende.

Ussing har uttalat, att det är svårt att ange, varför det enbart är adekvata följder som skall ersättas.² Han har rätt i att det är svårt att logiskt och fullt övertygande motivera en ståndpunkt, då skäl kan anföras för en lösning i motsatt riktning. Av det ovan anförda framgår likväl, att det förefaller motiverat att ersättning icke bör ges för alla följder.³ En annan sak är sedan, hur avgränsningen mellan adekvata och inadekvata följder bör ske.

Såsom belägg för påståendet, att adekvansläran medför ett alltför långt gående ansvar för skadevällaren, ser man ibland i litteraturen anföras,⁴ att rättspraxis utvisar att skadevällaren i flertalet fall ålägges ansvar, medan de fall där han går fri från ansvar utgör en ringa minoritet. Detta konstaterande är kanske riktigt, men förklaringen därtill står antagligen att söka i att det är naturligt att den som har drabbats av skadeståndsplikt drar målet inför högsta instans, så pass svårbedömda som adekvansfrågorna mången gång är. Däremot ligger det närmare till hands att den som får sin talan förkastad i underrätterna åtnöjes därmed. Han är nämligen ofta medveten om att en fällande dom innebure att skadevällaren drabbades obilligt hårt, eftersom den ifrågavarande följden icke omfattats av dennes culpa.

En idealisk adekvansregel förklaras ibland vara en sådan regel, som är lätt att handskas med och icke ger upphov till nämnvärda tolkningssvårigheter och som ger den skadelidande ett tillräckligt skydd. Detta krav uppväges dock av kravet på att ansvaret icke får utsträckas så långt, att rättskänslan, de i samhället allmänt rådande värderingarna i fråga om rättvisa och billighet läderas. Också här gäller den moderna principen, att en regel eller föreskrift bör kunna sättas ur spel, om den leder till uppenbar obillighet. Behovet av en dylik säkerhetsventil är påtagligt.

*Larenz*⁵ opponerar sig mot att vid adekvansbedömningen fråga vore om

---

¹ *Vinding Kruse* s. 389.

² *Ussing*, Nord. Jur. Mötet 1948 s. 23.

³ *Ussing*, Skyld og Skade s. 180 anför riktigt, att det är praktiska grunder som motiverar en begränsning av ansvaret.

⁴ Se t.ex. *Hermann Lange* s. 12.

⁵ *Larenz* s. 112.

ett avgörande efter billighet och mot att BGH i ett fall talat om att skadan »billigerweise zugemutet werden kann».¹ Sätillvida har Larenz rätt, att rättskänslan och allmän billighet ofta ej ger något utslag i adekvansfrågorna. Härtill kommer att dessa ingalunda i allmänhet bör avgöras efter ett billighetskriterium, utan att detta kriterium endast bör ges en utfyllande funktion. Härom blir närmare fråga längre fram.

Att med ökad upplysning och ökad skolgång i samhället culpacirkeln göres allt vidare och vidare, att strikt ansvar statueras i allt större utsträckning och att utvecklingen går mot ett ökat personlighetskydd och ett ökat skydd för ideella intressen motiverar ingalunda att skadeståndsansvaret borde utsträckas till de mest oväntade följder. Den omständigheten att våra dagars tekniska framsteg medfört en ökning av skaderiskerna och av de inträffade skadornas omfattning talar tvärtom för en begränsning av ansvaret. Ett alltför exklusivt hänsynstagande till den skadelidandes intressen resulterar, såsom *Andersen* framhåller, lätt i att den trygghet som samhället bereder den skadelidande uppväges av en motsvarande otrygghet för skadevällaren. Man får ej glömma att i våra dagars samhälle den person som i dag utsättes för skada i morgon kan vara den som själv vållar skada.²

3. Ytterligare riktlinjer för bedömningen av adekvansfrågan

A. Några icke godtagbara teorier

¹ Sålunda tidigare omtalats är det fåfängt att hoppas, att man kunde uppställa en fast och entydig regel för gränsdragningen mellan adekvata och inadekvata följder. Kravet på att skadan bör ligga i farans riktning leder såsom omtalats ensamt för sig till ett alltför vidsträckt ansvar för skadevällaren. Ytterligare riktlinjer för adekvansfrågans bedömning är följaktligen av nöden.

a. Det är uppenbart att man ej kan begränsa ansvaret till att omfatta endast normala, typiska följder. *Sipilä*³ förkastar med rätta begreppet typisk följd, enär det felaktigt leder tanken till att fråga borde vara om en

¹ *BGHZ* 3, 267. I detta avgörande tillgreps billighetskriteriet likväl endast som ett kompletterande motiv. Detsamma var fallet i *BGHZ* 18, 286.

² *Andersen* s. 26.

³ *Sipilä* s. 71 ff.

följd som inträffar ofta. De tvivelsamma fallen är många gånger just sådana, där påföljden är allt annat än typisk. Då den som skadats i en bilkrock dött i stelkramp, har denna skada ingalunda varit någon typisk följd av bilens ovarsamma framförande, men det oaktat har bilföraren ansetts svara därför (se *HD 1935/1/51*).

*Grönfors*¹ anser att endast en sådan effekt är ersättningsgill, som med en viss högre grad av regelbundenhet inträder i samband med skadevållarens handling. *Grönfors* menar att det med hänsyn till rättstekniska och rättspolitiska synpunkter, särskilt av preventionshänsyn, är nödvändigt att inskränka skadeståndsansvaret till situationer, där ifrågavarande effekt inträder i ett stort antal fall, där en *höjfrekvent korrelation* råder. På nyss anförda grunder synes *Grönfors*' ståndpunkt i alltför hög grad begränsa skadevållarens ansvar. *Grönfors* tillämpar sin regel huvudsakligen endast på ett specialfall, nämligen på skada till följd av flygplansbuller, se nedan kap. VIII punkt 4.

Ej heller kan man kräva att den inträffade skadan bör ha varit sannolik.² *Stang* finner att adekvansen beror på skadans sannolikhet, vilket betecknande nog förleder honom till det kuriösa påståendet, att en järnvägsolycka vore adekvat sedd ur järnvägens synpunkt, men inadekvat sedd ur resenärernas synpunkt.³ Att en järnvägsolycka någon gång kommer att inträffa är visserligen mer än sannolikt, men den enskilda olyckan är naturligtvis lika litet sannolik sedd ur järnvägens som ur resenärernas synvinkel. *Forsman* framhåller med rätta, att det osannolika, t.ex. att en kroppsskada på grund av inträffad sårfeber skall leda till döden, icke är något som nödvändigtvis ligger utom tingens vanliga ordning.⁴

Kriteriet att skadan bör ha inträffat enligt sakens regelmässiga förlopp⁵ eller enligt tingens vanliga ordning leder likaså till ett alltför snävt ansvar, såframt man ej i orden »regelmässig» och »vanlig» inlägger en annan betydelse än den vedertagna.

RG:s uttalande,⁶ att skadevållarens beteende bör i allmänhet, och icke endast »unter besonders eigenartigen, ganz unwahrscheinlichen und nach

¹ *Grönfors* s. 55 f.

² Så dock *Pollock* s. 30 f, som med stöd i äldre anglo-amerikansk rättspraxis finner att följden bör ha varit naturlig och sannolik, »natural and probable», »likely to follow».

³ *Stang* s. 84 f.

⁴ *Forsman* s. 237.

⁵ *Kivimäki & Ylösto* s. 389, 394.

⁶ Se t.ex. *RGZ 158, 34* och *170, 136*.

dem regelmässigen Lauf der Dinge ausser Betracht zu lassenden Umständen», ha varit ägnat att medföra den inträdda följderna, synes i skenet av vår och tysk praxis alltför snävt avgränsa de adekvata följderna. Även om skadan berott på ett osannolikt, olyckligt sammanträffande, som enligt tingens regelmässiga förlopp kunnat lämnas obeaktat, kan skadevällaren, såsom framställningen i det följande tydligt ger vid handen, drabbas av ansvar.

Man kan ej heller kräva, att skadevällarens beteende för att åsamka skadeståndsansvar bör ha varit *farligt*. Kallar man en handling farlig, tyder detta på rätt avsevärda skadechanser, men sådana kräves ingalunda.¹

b. I den äldre juridiska litteraturen gjordes ofta gällande att ansvaret endast anknöt till *den verksammaste orsaken* eller *huvudorsaken* eller den orsak, som *mer än andra* bidragit till följderna, eller den till tiden *sista orsaken* (*causa ultima*)². I en viss utsträckning är detta fortfarande fallet i försäkringsrätten, men där existerar speciella förhållanden. I allmänhet vore det emellertid icke rättvist att låta en dylik, ofta svårutförbar bedömning av vilken orsak som verksammast eller mer än andra bidragit till följderna vara avgörande. Varför skulle A gå fri, men B dömas till fullt ansvar, om B befunnes ha sextio procents och A fyrtio procents ansvar för skadan, då detta förhållande mellan deras respektive ansvar till på köpet är resultatet av en vansklig bedömning.³ Då två orsaker varit ungefär lika verksamma, vore det icke riktigt att endast den ena åtföljdes av ansvar.

Andersen utgår i sin framställning från att den som står för huvudorsaken till en skada är den som bör bära ansvaret därför.⁴ Men vad är huvudorsaken?

Andersen anför som stöd för sin åsikt bl.a. det norska avgörandet *NRT 1933 s. 931*: I en bilkrock körde den ena bilen i diket och stälpte. En passagerare i bilen dog därvid till följd av en chock, vilken i sin tur berodde på att en allvarlig hjärtsjukdom gjort honom särskilt känslig. — I stället för att med domstolen och *Andersen* påstå, att döden huvudsakligen orsakats av den till krocken skyldige bilföraren, kunde man närapå lika gärna säga, att hjärtfelet varit huvudorsaken till dödsfallet.

Andersen är även fullt medveten om att hans huvudorsakslära icke leder till målet och han kompletterar den därför med kravet på ett kvalificerat orsakssammanhang. Härom blir närmare fråga längre fram.

c. I tysk rätt har även den åsikten uttalats, att skadevällarens beteende visserligen icke bör ha gjort skadans inträde sannolikt, men att det bör

¹ *Karlgren* s. 40.

² Se t.ex. framställningen hos *Sipilä* s. 51 ff och *Lindenmaier* s. 219 ff.

³ Se *Lindenmaier* s. 222.

⁴ *Andersen* s. 20 ff.

ha medfört att *möjligheten att den ifrågavarande skadan inträder generellt ökats* i icke oväsentlig grad (»in nicht unerheblicher Weise».¹ Hos oss har *Sipilä*,² i anslutning till *Hans Tarnowski*, ansett att varje påvisbar ökning av möjligheten att den ifrågavarande skadan skall inträffa räcker till för att skadan kan betecknas som en adekvat följd av skadevällarens beteende. Såsom exempel härpå anföres, att en usel skytt bör drabbas av ansvar om han på ett stort avstånd lyckas skjuta en annan person till döds, ehuru detta för en god skytt varit praktiskt taget ogörligt.

Att på detta sätt lägga tyngdpunkten vid *ökningen* av skademöjligheten är, såsom det även framgått av det ovan i punkt 2 b och c anförda, icke godtagbart, låt vara att skadevällarens ansvar sedan ges rimliga proportioner genom kravet på att ökningen av skademöjligheten bör ha varit väsentlig resp. påvisbar. Det är uppenbart att t.o.m. en avsevärd ökning av sagda möjlighet icke alltid medför ansvar.³ Tvingas en person att efter en bilkrock övernatta i ett eldfarligt trähus i stället för att han annars hade övernattnat i ett hotell inrymt i ett stenhus, har möjligheten att han skall lida skada genom eldsvåda ökats med flere hundra procent, men ändå är den skada han lider genom att trähuset fattar eld medan han vistas där icke att betrakta som en adekvat följd av krocken. I det nyss anförda exemplet med det dödande skottet synes det mig åter att man har att göra med en inadekvat skada, låt vara att skytten kan drabbas av ansvar därför, se nedan kap. X.

B. Skadans förutsebarhet och beräknelighet

a. Synnerligen vanligt är uttalandet, att den inträffade skadan bör ha varit *förutsebar*. Då man säger att skadan bör vara typisk eller normal menar man antagligen ofta, att den bör vara förutsebar.⁴ Självfallet vore det lättare för skadevällaren att förlika sig med att en viss oväntad påföljd leder till ansvar, om ett ansvar förutsatte att påföljden kunnat eller bort förutses av honom. Det är naturligt att skadevällaren bör svara för vad han i handlingsögonblicket bort förutse. En dylik regel leder emellertid till att man med skäl kan fråga sig, om skadevällaren överhuvudtaget sva-

¹ *Traeger* s. 159.

² *Sipilä* s. 90 ff.

³ *Hart & Honoré* s. 417. Se även *Salovaara* s. 240.

⁴ Då *Marty* s. 711 finner »kausaliteten vara realiserad» då skadevällarens beteende varit sådant, att det *normalt* av naturen medfört den inträffade skadan, använder han uppenbarligen ordet *normalt* i en betydligt vidare bemärkelse än t.ex. Pollock.

rar för andra skador än sådana som faller inom culpacirkeln, sådana som själva kvalificerar hans beteende som vårdslöst.

Ussing har utformat sin adekvanslära på basen av ett förutsebarhets-kriterium.¹ Skadan bör enligt honom ligga innanför de möjligheter som den handlande, eller en förnuftig person i hans ställe, överhuvudtaget haft att räkna med.² Man kommer likväl icke ifrån att gränsen mellan adekvans och culpa därigenom utsuddas.³ *Taxell* understryker, att medan culpakriteriet innebär att skadeförsakaren *bort* förhålla sig på ett visst sätt, det för adekvansen är avgörande, om han *kunnat* förutse en skada av ifrågasvarande slag.⁴

Otvivelaktigt står adekvanskravet i ett visst samband med förutsebarhetskriteriet, även om man ingalunda får sätta likhetstecken mellan »förutsebar» och »adekvat». Att märka är att adekvansläran ursprungligen utformats för straffrätten. Med lärans överförande till civilrätten och dess utsträckande till att även gälla strikt ansvar är ett särskiljande av adekvans- och culpakravet befogat.

Ett rättsfall må exemplifiera det sagda.

HD 1939/II/234: Femtonåringen A spelade fotboll på en gårdsplan och kom att sparka fotbollen in genom ett fönster, varvid en glasskärva flög i ögat på en femårig gosse, som stod inne nära fönstret, med påföljd att gossen miste synen på ögat. Ersättning för skadan utdömdes ur A:s medel, ehuru man rimligtvis icke kunde säga att skadan varit direkt förutsebar.

b. Förutsebarhetskriteriet (beräknelighetskriteriet) har på senare tid rönt rätt mycket kritik. I anglo-amerikansk rätt har det sålunda i allmänhet blott reserverats för culpabedömningen, likväl med ett par viktiga undantag. Dels har skadevållaren ej ansetts ansvarig om skadans uppkomst vid en ex post-bedömning befunnits ha varit högst extraordinär,⁵ dels har förutsebarhetskriteriet kommit till användning vid adekvansbedömningen då det gällt att avgränsa den *personkrets* som skall ha rätt till skadestånd.

¹ *Ussing* s. 149.

² Se även den ovan s. 29 av *Harper & James* och andra anförda uppfattningen, att skadevållarens ansvar endast gäller sådana risker, vilkas sannolikhet gjort hans beteende vårdslöst.

³ Se den kritik *Andersen*, TfR 1941 s. 305 ff ger »påregnelighets»-begreppet i Stangs adekvanslära. *Kivimäki & Ylöstalo* s. 389 f framhåller likaså med rätta, att skillnaden mellan vållande och adekvans blir oklar, om man med de klassiska adekvans teorierna kräver att skadevållarens beteende i enlighet med sin allmänna natur (enligt livets regel) bör ha gynnat följdens uppkomst.

⁴ *Taxell* s. 368.

⁵ Se t.ex. *Restatement of torts 1948 Supplement* § 433 och 435.

»Leading case» är avgörandet *Palsgraf v. Long Island Railroad Co. (1928)*.¹ C kom springande på perrongen för att hinna till ett tåg. En i järnvägsbolaget A:s tjänst anställd person D hjälpte honom upp på tåget, men gjorde det så vårdslöst, att C tappade ett litet paket. Detta innehöll fyrverkeripjäser, som exploderade i fallet. Den hårda skrällen och skakningen vält i andra ändan av perrongen omkull ett föremål, som föll på en kvinna B så att hon skadades. En knapp majoritet i New York Court of Appeals förvägrade likväl B ersättning av A, enär D:s culpa icke riktat sig mot henne. Avgörandet motiverades med att den som yrkar på skadestånd måste visa sig tillhöra gruppen »foreseeable plaintiffs», dvs. den krets av personer, som förutsebart bragts i fara av svarandens beteende, antingen så att fara för skada å person eller fara för egendomsskada förelegat för honom.²

Uppenbarligen borde i sagda fall ersättning ha tillerkänts C om han, då han hjälptes upp på tåget, *själv* hade fallit och skadat sig. Likaså hade C säkert erhållit ersättning för den ekonomiska skada han lidit genom att hans paket fallit ur hans händer och förstörts. Om C fallit och i fallet dragit en annan person med sig, borde den sistnämnde ha erhållit ersättning. I alla dessa »fall» har den som lidit skadan tillhört den personkrets, som enligt vad man kunnat räkna med bragts i fara av vårdslösheten. Den skadelidande personen eller egendomen har befunnit sig inom det egentliga verkningssområdet för skadevållarens handling.³

Det nyss anförda visar, att man ej är berättigad att totalt kasta förutsebarhetskriteriet överbord bara därför att man ej kan kräva att den inträffade skadan bör ha varit förutsebar. Förutsebarhetsregeln synes nämligen innehålla en kärna av sanning såtillvida, att en skada som varit helt utom all beräknelighet icke behöver ersättas av skadevållaren.⁴

Praxis i USA har icke fränkänt förutsebarhetskriteriet betydelse, då det gällt att bestämma den personkrets som har rätt till ersättning. Om den som skyndat till hjälp vid en eldsvåda skadas under räddningsåtgärderna eller om en kund i en affär skall bistå en annan kund, som halkat på en matta, och därvid själv skadas i det allmänna tumult som händelsen ger upphov till, har *Harper & James*⁵ rätt i att det ingalunda är fråga om helt

¹ Se *Plant* s. 158 ff.

² Så även *Restatement of torts* § 281 Comment c och *Harper & James* s. 1136.

³ *Hart & Honoré* s. 246: »in apparent range of defendant's act».

⁴ Man kan självfallet motivera Palsgraf-avgörandet med att risken för att B skulle lida skada icke föll inom området för D:s oaktsamhet, men detta uttryck är intetsägande.

⁵ *Harper & James* s. 1024 ff.

oförutsebara skador. Allt beror på vad man inlägger i begreppet förutsebar. Likaså, om en person vårdslöst låter en högspänningsledning beröra en oisolerad telefonledning med påföljd att en annan person, som kommer i kontakt med telefonledningen, får en elektrisk stöt, tillhör den sistnämnde den personkrets som beräkneligt kunde drabbas av skada.¹ Det är ingalunda oberäkneligt att en person, som befinner sig fjärran från platsen för vårdslösheten, skall komma i kontakt med telefonledningen och få ström i sig.

Prosser och *Hart & Honoré* betvivlar visserligen, att ansvaret bör inskränkas till »foreseeable plaintiffs». *Prosser* anför som ett starkt motiv för sin åsikt, att det är ologiskt att endast i fråga om personkretsen, men icke annars tillgripa förutsebarhetskriteriet.² Denna kritik drabbar likväl icke en teori, som tillerkänner beräknelighetskriteriet relevans vid *varje* adekvansbestämning.

Hart & Honoré menar att man, om man kräver att den skadelidande hör tillhöra den personkrets, som förutsebart utsatts för fara, på lika goda grunder borde frita skadevällaren från ansvar då de menliga följderna av hans beteende varat längre än förutsebart, t.ex. då en lindrigt misshandlad person varit nödsakad att vistas på sjukhus en hel månad.³ Härtill kan sägas, att sistnämnda konsekvens ingalunda är utom all beräknelighet, i motsats till t.ex. skadan i Palsgraf-fallet.

Såsom ett motiv för att förutsebarhetsläran icke kunde godtas anför *Hart & Honoré*, att en skadevällare visserligen stundom kan drabbas av ansvar för ett skadebelopp, som helt överstiger vad han kunnat räkna med, men att detta uppväges av att han i stället i flere, kanske hundratals fall handlat vårdslöst utan att drabbas av något som helst ansvar, enär ingen skada följt.⁴ Detta motiv är icke godtagbart redan av den anledningen, att det ju icke är sagt att just den skadevällare, vars ansvar är i fråga, tidigare handlat vårdslöst i ett endaste fall.

Hos oss förkastar *Hakulinen* läran om att skadan borde vara på förhand beräknelig och anser att i princip alla direkta följder av skadevällarens beteende bör ersättas.⁵ Men då *Hakulinen*⁶ kräver, att skadevällarens beteende bör (enligt domarens bedömning) ha skapat ett farohot, som väsent-

---

¹ I alla dessa tre fall har i USA ersättningsplikt ålagts skadevällaren, se *Harper & James* s. 1024 ff.

² *Prosser* s. 169 ff.

³ *Hart & Honoré* s. 246 f.

⁴ *Hart & Honoré* s. 243.

⁵ *Hakulinen* s. 299.

⁶ *Hakulinen* s. 298.

ligen främjat uppkomsten av en skada av ifrågavarande slag, lämnar han rum för ett beräknelighetskriterium.

Som stöd för åsikten att skadans beräknelighet saknar betydelse anför *Hakulinen* bl.a. att en depositarie, som olovligen själv använder det deponeerade godset och därigenom åsamkar godsets ägare skada, i enlighet med de i HB kap. 12 uttalade principerna bör ersätta denna skada, även om den varit helt oväntad.¹ Här synes mig likväl vara fråga om ett fall där ersättnings-skyldigheten, om en sådan överhuvudtaget föreligger, kan förklaras gälla in-adekvat skada. Föreskrifterna i SL 21:4, 21:6 och 34:17 hindrar ej heller att ersättning i de i lagrummen nämnda fallen icke ges för skador som är att betrakta som inadekvata, och att man, då man har att avgöra vilka skador som är sådana, tillgriper ett beräknelighetskriterium.

c. Såsom *Karlgren* framhållit rör sig hela adekvansfrågan om att från området för skadeståndsskyldigheten utskilja sådana handlingar, där möjligheten av skadans inträde är så ringa, att den kan lämnas obeaktad.² *Rodhe* talar om utskiljande av närliggande, men alltför oväntade verkningar.³

En hel del uttalanden i teorin ger alldeles riktigt uttryck åt denna tanke, att ansvar bör vara uteslutet vid extraordinär skada, vid skada utom all beräknelighet. *Salovaara*⁴ anser straffrättsligt ansvar vara uteslutet, »kun tosiasiallinen kausaalikulku on järkevästi ajatellen ollut toiminnan hetkellä joko täysin arvaamaton tai siinä määrin epätodennäköinen, että sellainen mahdollisuus on käytännöllisesti katsoen näyttännyt yhteiskunnallisessa elämässä yhdentekevältä.» Enligt *Larenz* är endast sådana följder relevanta, som icke ligger helt utanför det, »womit nach der Lebenserfahrung als möglicher Folge . . . . noch gerechnet werden kann.»⁵ *Lindenmaier* finner att de händelser ej bör medföra ansvar, »die jeder erfahrungsmässigen Verallgemeinerung unzugänglich sind.»⁶ *Street* uttalar: »it is obvious that foreseeability is one of the main factors to be taken into account in deciding whether damage is in law too remote.»⁷ *Restatement of torts 1948 Suppl.* § 435 förklarar, att ansvar ej föreligger för skada, som vid en ex post prövning varit att anse som »highly extraordinary».

Vinding Kruse har rätt i att den som vållar skada icke kan på förhand

¹ *Hakulinen* s. 299.

² *Karlgren* s. 43.

³ *Rodhe* § 28 vid not 12 och 14.

⁴ *Salovaara* s. 239 f.

⁵ *Larenz* s. 112.

⁶ *Lindenmaier* s. 230.

⁷ *Street* s. 151.

exakt beräkna maximum av sitt ansvar och att han vanligen blott har haft en oklar föreställning om att »nu kan det hända något».¹ En bilförare får lov att ta de mest oväntade händelser med i räkningen, t.ex. att barn rör sig på platser där de ingenting har att skaffa. *Sindballe* framhåller träffande, att den skeppare handlar mindre riktigt, som i en kritisk situation, då sammanstötning hotar, i stället för att helt ägna sig åt skeppets navigering låter sina tankar anställa betraktelser över hur omfattande skadorna kan bli av en sammanstötning.²

Någon har sagt, att det vore att frigöra oss från vår kultur, om vi avstode från förutsebarhetskriteriet. Vårt sinne för det rätta anknyter nära till vår känsla för det förutsebara. Härvid bör dock beaktas, att allt beror på hur gränsen för ansvaret dras. *En* sak är, att skadan icke behöver ha kunnat direkt förutses, en annan är att ansvaret icke bör gälla helt extraordinära skador, skador »utom all beräknelighet». Möjlighet bör finnas att i ytterlighetsfall utesluta ansvar. Detta gäller både då skadevållarens ansvar vilar på culpa och då han bär strikt ansvar.

Gentemot ett beräknelighetskriterium brukar anföras, att inga skador, ej ens de helt oväntade, har varit helt utom all sannolikhet och beräknelighet. Det kan vara riktigt, att intet så säkert finnes som det som är oväntat, men med lika goda skäl kan man göra gällande, att knappast någon skada varit beräknelig, ty om man synar händelseförloppet i alla dess detaljer stöter man säkert på oväntade moment i orsakskedjan.

*Jørgensen*³ har rätt i att vid avgränsningen av de följder, för vilka ersättning ej ges, tyngdpunkten på senare tid har förskjutits från ett psykologiskt till ett mera objektivt plan. Jag ville dock icke underskriva hans påstående, att allmänna beräknelighetssynpunkter icke mera vore av någon synnerlig betydelse. *Jørgensen* finner det mera realistiskt att låta avgörandet bero på om praktiska hänsyn motiverar ett ansvar. Han tillägger dock, att det kanske icke har någon större praktisk betydelse om man formulerar adekvansläran på det ena eller andra sättet.⁴

Utgångspunkten bör vara, att skadevållaren bär ansvar, men detta ansvar bör i en del undantagsfall inskränkas. Härvid synes mig skadans beräknelighet vara ett, men endast ett av de kriterier, som är av betydelse

¹ *Vinding Kruse* s. 388. Han tar detta som ett bevis för att *all* skada som ligger i farans riktning bör ersättas.

² *Sindballe* s. 255.

³ *Jørgensen* s. 68 och *Juristen* 1961 s. 195 f.

⁴ *Jørgensen* s. 68 f. Även *Trolle* s. 365 förmodar att beräknelighetssynpunkter icke ger nämnvärd vägledning.

vid frågans bedömning. Vid sidan av beräkneligheten och invävda i denna förekommer andra kriterier, dem man även har att beakta. Såsom längre fram kommer att visas kan man icke komma till rätta med en enda regel, utan för olika typfall gäller i viss mån på olika sätt utformade adekvansregler, och också inom varje typfall ges det rum för nyanser i bedömningen. I det följande talas om att skadan ej bör vara »helt oberäknelig», ej »utom all beräknelighet». Detta uttryck är så pass vagt, att det lämnar rum för olika ställningstaganden i olika typfall och i olika konkreta situationer. Såsom av framställningen nedan i kap. IX framgår, begränsas ersättningsplikten i kontraktsrätten sålunda ofta till att endast gälla skada som varit direkt förutsebar, särskilt vad beträffar ersättande av allmän förmögenhetsskada.

d. I diskussionen om skadans förutsebarhet har man mycket uppmärksammat frågan om vilka *insikter* den person skall ha, för vilken händelseförloppet bör ha varit förutsebart (beräkneligt). Att bedömaren i varje fall bör vara utrustad med en genomsnittlig livserfarenhet är klart, men vilken kunskap om de faktiska förhållandena (det ontologiska vetandet) bör han anses ha och vilket mått av allmän erfarenhet (det nomologiska vetandet) bör förutsättas hos honom? Bör bedömningen ske utgående från de kunskaper och erfarenhetssatser, som finnes att tillgå då skadan tillfogas (*ex ante*-bedömning), eller från de kunskaper och erfarenhetssatser, som är tillgängliga vid tiden för domslutet (*ex post*-bedömning)?

Att börja med är det uppenbart, att de kunskaper och insikter skadevållaren faktiskt haft bör beaktas. Hade i *Palsgraf*-fallet¹ den som hjälpte den andre upp på tåget vetat av att dennes paket innehöll explosionsfarliga fyrverkeripjäser, hade ett ansvar för honom redan av rättspolitiska skäl varit på sin plats.

Lika klart är det emellertid, att man även bör beakta sådana omständigheter, som skadevållaren icke haft och icke kunnat ha reda på. Bedömaren bör vara utrustad med större insikter än vad den från culpabedömningen bekanta »bonus pater familias» har. *Den* tankefiguren bör ej utnyttjas här.²

I fråga om den allmänna *erfarenhet* bedömaren bör förfoga över har man ansett, att även erfarenhetsrön, som först *ex post* blivit tillgängliga, får beaktas.³ BGH har, i anslutning till *Traeger* och RG, uttalat, att alla vid tiden för domslutet bekanta erfarenhetssatser bör beaktas, se *BGHZ 3, 261*.

¹ Se ovan punkt b.

² *Karlgrén* s. 41.

³ Se t.ex. *Hakulinen* s. 299 ff och *Lindenmaier* s. 223. Enligt *Rümelin* s. 189 bör »das gesamte Erfahrungswissen der Menschheit» beaktas.

Vad beträffar de *kunskaper om de faktiska förhållandena* bedömaren bör besitta, har man förut rätt allmänt hållit på en ex ante-bedömning av en person, som har genomsnittlig eller rentav maximal kunskap om situationen. *Honkasalo* förklarar¹ att de fakta är avgörande, som domaren och en person med högsta sakkunskap ex ante kunnat känna till (»tietämisen korkeinta tasoa edustavan henkilön kyky»). *Sipilä* talar om »enintä tuntemusta vastaava yleinen tieto». ² Nämnas må ännu, att *Allan Serlachius*³ krävde att följden bort vara ex ante objektivt beräknelig (enligt genomsnittsmänniskans förmåga att beräkna). *Julian Serlachius* åter citerade bestämmelsen i 1734 års lag MB 38: 1 om »full våda ther han skadan ej förese eller wägja kunde» och menade, att en ex ante bedömning här vore statuerad.⁴ Lagrummet synes likväl ha avseende på culpakriteriet. I Danmark anser *Ussing*, att bedömningen bör ske ex ante.⁵

Medan RG i flere avgöranden underlät att ta ställning till, om bedömaren borde vara utrustad med genomsnittlig eller maximal kunskap, och endast framhöll att bedömningen borde ske ex ante enligt allmän livserfarenhet,⁶ har BGH — i anslutning till *Traeger* — ansett att alla de omständigheter bör beaktas, som då skadevållarens handling skedde kunnat vara bekanta för en bedömare med maximal kunskap (»alle zur Zeit des Eintritts der Begebenheit dem optimalen Beobachter erkennbaren Umstände»)⁷. I motsats till vad fallet är vid culpabedömningen bör bedömaren således vara särskilt insiktsfull, en »Idealbeobachter».

På senare tid har man börjat förorda en ex post-bedömning. Redan *Rümelin* ansåg, i motsats till von Kries, att till grund för bedömningen borde läggas även sådana omständigheter, som först genom det efterföljande händelseförloppet kommit i dagen.⁸ *Larenz* håller på en objektiv prognos ex post med bl.a. det motivet, att då ersättning för undgången vinst skall utdömas också sådana omständigheter bör beaktas, som man först efteråt fått reda på, t.ex. att oväntade avsättningssvårigheter yppat sig.⁹ *Lindenmaier* ansluter sig visserligen till *Traegers* och BGH:s ståndpunkt, men medger att bedömningen i en del fall bör ske ex post, t.ex. då en skadad person haft

¹ *Honkasalo* s. 141 och *Kaus.kys.* s. 152 ff.

² *Sipilä* s. 110.

³ *Allan Serlachius* s. 102. Så också *Ekström* s. 850.

⁴ *Julian Serlachius* s. 95.

⁵ *Ussing* s. 149 f.

⁶ Se *Esser* s. 236 f.

⁷ Se t.ex. *Hermann Lange* s. 12 och *BGHZ* 3, 261.

⁸ *Rümelin* s. 189.

⁹ *Larenz* s. 112 och 117.

blödarsjuka och därför lidit oväntad skada, men denna hans egenskap vid en ex ante-bedömning hade varit förborgad för envar. Lindenmaier tillfogar dock, att förekomsten av ytterst sällsynta konstitutionsanomalier ej bör medföra ansvar.¹

I Sverige har för straffrättens vidkommande *Agge* uttalat, att alla de faktiska omständigheter bör beaktas, som vid tidpunkten för handlingens företagande varit tillgängliga för mänsklig kunskap, varför adekvansen icke uteslutes av att händelseförloppet först senare blivit allsidigt utrett.² Fråga är om en efterföljande prognos. Om det vid denna bedömning ex post konstateras föreligga så stor risk för effektens inträde, att handlingen icke skulle ha företagits av den som känt till omständigheterna och velat undvika effekten, föreligger enligt *Agge* objektiv farlighet och därmed adekvans i straffrättslig bemärkelse.³ Även *Karlgren* ansluter sig till dem som förordar en ex post-bedömning.⁴

Hos oss har *Hakulinen* uttalat, att bedömningen bör göras utgående från alla de kunskaper, som ex post är tillgängliga. Avgörande är domarens bedömning ex post.⁵ Detta synes mig vara riktigt. I fråga om de insikter bedömaren bör ha och huruvida bedömningen bör ske ex ante eller ex post är det nämligen naturligt, att man betraktar situationen sådan den gestaltat sig, sådan man ser den ex post, och därpå frågar sig, om följden för bedömaren framstår såsom liggande utom all beräknelighet. Såsom *Karlgren* framhållit⁶ röner tankekonstruktionen hos bedömaren inflytande av att skadan inträffat. Det är både onaturligt och ogörligt att försöka bortse från det man har sig bekant. Beaktas bör att det här icke, såsom vid culpabedömningen, gäller att utröna vad skadevällaren vetat eller bort veta. Vidare är det, såsom *Vinding Kruse* framhållit,⁷ ogörligt att dra en skarp gräns mellan den nomologiska och den ontologiska bedömningen. Det vore därför icke motiverat att de följde olika regler.

Oaktat själva bedömningen sker utgående från de kunskaper, som ex post är tillgängliga, är därmed icke sagt, att alla de följder, som för en dylik bedömning är beräknliga, vore adekvata. Beräkneligheten kan icke helt löskopplas från en förhandsbedömning. Orden oberäknelig, oväntad och extraordinär anknyter utan tvivel till en förhandsbedömning.

¹ *Lindenmaier* s. 230 f.

² *Agge* s. 298 ff.

³ *Agge* s. 298.

⁴ *Karlgren* s. 43.

⁵ *Hakulinen* s. 299 f.

⁶ *Karlgren* s. 44.

⁷ *Vinding Kruse* s. 335.

Man kan instämma med *Schmidt* i att adekvansbedömningen icke får övergå från att vara en prognos till att bli en kausalitetsförklaring ex post, en den efterklokets förklaring,¹ och i *Honkasalos* uttalande, att en ex post-bedömning närmar sig *conditio sine qua non*, dvs. möjligheten blir nödvändighet.²

I motsats till vad man tidigare gjort gällande kan man emellertid ej heller avgöra frågan om skadans beräknlighet genom att utrona, huruvida skadan varit ex ante beräknelig för en person, utrustad antingen med en genomsnittsmänniskas kunskap om förhållandena eller med maximal sakkunskap. En dylik bedömningsgrund möjliggjorde visserligen en tämligen preciserad gränsdragning mellan adekvata och inadekvata följder, men såsom varande alltför schematisk kan den icke godtas. Bedömaren (domaren) bör i stället fråga sig, om den inträdda följden bör anses ha varit så extraordinär, så oväntad, så utom all beräknlighet, att ansvar icke bör föreligga.

Beräknligheten är ett av momenten i adekvansbedömningen, men detta moment avgör icke schematiskt frågan om ansvar föreligger eller icke. Då domaren bedömer situationen beaktar han också andra moment än skadans beräknlighet. Den person, för vilken skadan bör ha varit utom all beräknlighet (oväntad eller extraordinär), är härvid icke skadevållaren eller en genomsnittsmänniska eller en person utrustad med maximal kunskap om situationen, utan avgörande är domarens bedömning av skadans beräknlighet, varvid domaren har en viss frihet att oberoende av nämnda (tänkta) personers kunskap om förhållandena pröva, om skadan bör anses ha varit utom all beräknlighet. Ingenting hindrar att domstolen i ett fall kommer till att en inträffad eldsvåda och den därav föranledda skadan varit att anse som utom all beräknlighet, eftersom sagda skada för en genomsnittsperson varit ex ante oberäknelig, men att samma domstol i ett annat fall finner att den skada en sjukdomskomplikation medfört för den skadelidande ej varit utom all beräknlighet, trots att icke ens en person med maximal kunskap kunnat ana sig till att sagda komplikation skulle tillstöta.

Frågan om bedömningen bör ske ex ante eller ex post har följaktligen icke den betydelse som den brukar tillmätas. Genom att man även fäster avseende vid om följden ex ante kunnat tas med i beräkningen framhäver man sambandet med culpaparekvisitet³ och bryter udden av den kritik, som gör gällande,⁴ att adekvansläran med dess bedömning av en »Idealbeobach-

¹ *Schmidt* s. 214.

² *Honkasalo*, *Kaus.kys.* s. 151.

³ Se *Sipilä* s. 99 ff, som anser en ex ante bedömning nödvändig, enär adekvansläran vilar på ett slags ansvarsteori i motsats till en ren kausalitetsteori.

⁴ Se t.ex. *Heinrich Lange* s. 120.

ter» leder till ett närapå obegränsat ansvar för skadevållaren. För den som, utrustad med alla de insikter och fakta, som kunnat omfattas av mänsklig kunskap, bedömer händelseförloppet ex post, måste följderna nämligen närmast framstå som nödvändig.¹ Också *Rümelin* varseblev att hans lära ledde till denna konsekvens, men endast i två situationer. Den ena gällde några fall där, som vi nu skulle säga, skadan tydligt ej låg i farans riktning, i den andra orsakades skadan av en efter skadevållarens handling inträdd handling av tredje person.² Hade *Rümelin* bemödat sig därom, hade han kunnat komma på långt flere undantag. Hans framställning visar tydligt vådan av försöken att uppställa en för alla situationer gällande adekvansregel.

e. Ofta ser man adekvansläran kritiseras, men då man närmare tar del av kritiken märker man, att det är adekvansläran i dess klassiska utformning med följderna såsom sannolik eller direkt förutsebar som man icke godtar. Med adekvansläran har man i doktrinen vanligen just avsett en lära, som betonat följdernas sannolikhet eller förutsebarhet.

Hermann Lange anför bl.a. *BGHZ 18,286*: På grund av föreskrift av myndigheterna måste B underkasta sig tvångsvaccinering mot tyfus. Vaccineringen medförde för honom en varbildning, vilken två år senare ledde till hans död. Ehuru fråga varit om en sällsynt varbildning och det dessutom varit lika sällsynt att en sådan skulle leda till döden, ansågs skadan vara en adekvat följd av vaccineringen. Den ansågs ej ligga utom all medicinsk erfarenhet. Vidare framhölls att även om myndigheterna hade räknat med risken för sagda skada, hade detta ej avhållit dem från att företa vaccineringen.

Då *Hermann Lange* s. 14 (se även *Heinrich Lange* s. 132 f) menar att följderna i detta fall omöjliga kan ha varit adekvata, eftersom man knappast anordnar tvångsvaccineringar som har adekvata skador i släptåg, så avser han med adekvata följder uppenbarligen sådana som varit ex ante förutsebara. — Det bör kanske nämnas, att även om följderna är att anse som adekvata, det ingalunda är givet, att det allmänna hos oss bär ansvar för en dylik skada, dvs. att skadan i ett fall som detta överhuvudtaget vore ersättningsgill hos oss.

Här kan även anföras ett norskt avgörande, *NRT 1937* s. 228: En fotgängare skadades av en förbipasserande bil på ett ovanligt sätt. En person stod på fotstegget till bilen med ett gevär på ryggen. Då fotgängaren passerades av bilen stötte

¹ *Sipilä* s. 97. *Heinrich Lange* s. 119 anför, att det egentligen endast är i rättsfall av följande typ, som följderna överlever den optimale bedömarens korseld. Ett såsom ofarligt ansett bedövningsmedel medför skada. Då det först efteråt kunnat påvisas att medlet haft farliga egenskaper, går den som gett den skadelidande medlet fri från ansvar.

² Se *Rümelin* s. 299 ff.

gevärskolven till hans öga så att han miste synen. HD ansåg bilägaren ansvarig på grund av hans strikta ansvar, enär han svarade för varje skada som enligt en naturlig uppfattning av orsaksförhållandet kunde anses vållad genom brukandet av bilen, oberoende av om det varit beräknligt eller förutsebart att det skulle inträffa en skada av detta slag eller på detta sätt.

Dahl s. 522 ff anser att adekvansbegreppet här kastats över bord. Detta behöver dock icke ha varit fallet. Kravet på att skadan »enligt en naturlig uppfattning av orsaksförhållandet» vållats genom brukandet av bilen utvisar, att en viss beräknlighet ändå krävdes. För övrigt influeras adekvansbedömningen i detta fall, såsom *Bonnevie* s. 126 framhåller, av att fråga är om tolkningen av en bestämmelse i en speciallag. Se även nedan kap. VIII punkt 5.

För att ange beräknlighetsmomentet har jag använt uttrycket, att skadan ej bör vara helt oberäknelig, ej utom all beräknlighet. Detta uttryck visar på släktskapen mellan adekvans- och culpabedömningen och anger att helt oväntade, extraordinära följder ej bör ersättas. Självfallet kan man invända, att sagda uttryck har en negativ formulering. Man måste emellertid utgå från att i regel full ersättning presteras, medan de fall där ersättning icke ges är att betrakta som undantag.¹ Mot den positiva formuleringen »skadan bör vara beräknelig» kunde man dessutom göra samma invändningar som mot uttrycket att skadan bör vara förutsebar.² Det är ju icke så, att följden bort vara beräknelig för *skadevällaren*. Ordets makt över tanken är stor. För den som i ett enskilt fall söker svar på frågan om skadan varit beräknelig, ligger det nära till hands att likställa det beräknliga med det som skadevällaren bort förutse.

f. Förutsebarhetskravet förklaras ofta i litteraturen gälla icke den uppkomna skadan som sådan, utan en skada av *samma slag* som den inträffade.³ Härigenom åstadkommer man otvivelaktigt en modifiering av förutsebarhetskriteriet och gör det mera godtagbart. Detsamma når man genom att förklara, att *sättet* på vilket skadan inträffar är irrelevant.⁴

¹ I tysk rätt har *Enneccerus & Lehmann* s. 63 f betonat att en positiv formulering är mindre lycklig. Instämmande *Esser* s. 235 f.

² *Karlgren* s. 39 finner sålunda att uttrycket »beräknlighet» kan föranleda missförstånd, eftersom inträdet av skadan ingalunda behöver ha framstått såsom troligt.

³ Enligt *Honkasalo* s. 140 bör man generalisera följden, dock icke i så hög grad »että seoraus joutuu pois tunnusmerkistönmukaisesta kategoriasta». Se även *Sipilä* s. 128 ff. *Enneccerus & Lehmann* s. 63 talar om »die Entstehung eines derartigen Schadens». Se även *Karlgren* s. 44 f.

⁴ Enligt *Mayer* s. 136 räcker följdens abstrakta förutsebarhet till, medan det är irrelevant om kausalförloppet in concreto tagit en oberäknelig väg. *Harper & James* uttalar s. 1026 och 1147, att sättet på vilket skadan skett, den exakta risken och de exakta följderna icke behöver ha varit förutsebara.

En regel om att skadan i sin konkreta utformning icke behöver ha förutsetts, att sättet på vilket den inträffat är irrelevant bereder emellertid svårigheter för rättstillämparen. Detta framgår av följande exempel. Har skadevållaren misshandlat en person och lämnat honom sårad ensam i en skog, är döden en förutsebar följd. Men om det sätt på vilket döden inträtt är irrelevant, borde ansvar drabba skadevållaren även då den sårade avlidit till följd av att ett träd blåst omkull över honom. Likaså borde en skadevållare, som vårdslöst lämnat en grop oskyddad, bära ansvar då en illgärningsman uppsåtligt knuffat en annan ned i gropen. I båda dessa fall synes skadevållaren dock bära undgå ansvar. De två exemplen visar att det är svårt att avgöra, när man har att göra med ett relevant och när med ett irrelevant sätt för skadans inträde, och när den inträffade skadan varit av samma slag som den förutsebara.

Genom sagda generalisering inför man ett icke blott oklart, utan även onödigt moment i ansvarsbedömningen. Detta kan undvaras redan av den anledningen, att beräknelighetskravet ju icke innebär att den inträffade skadan bort vara direkt förutsebar. Därför behöver ej heller alla dess detaljer ha varit det.¹

Naturligtvis är det utan betydelse för en vårdslös bilförarens ansvar om den skada, som en bilpassagerare drabbats av, inträffat då bilen kört mot ett träd eller då den tvärbromsat på vägen. Men i stället för att förklara att det sätt, på vilket skadan inträffat, varit irrelevant, kan man i det ena likaväl som i det andra fallet konstatera, att skadan ej varit utom all beräknelighet.

I detta sammanhang må anföras *Stangs* uttalande, att man, då fråga är om adekvanskravet vid strikt ansvarighet, bör ställa sig två frågor, nämligen 1) huruvida olyckan, t.ex. en explosion i en fabrik, varit en adekvat följd av ifrågavarande med strikt ansvar förbundna verksamhet, och 2) huruvida den konkreta skadan, t.ex. en arbetares benbrott, varit en adekvat följd av olyckan.² En dylik uppdelning saknar berättigande.³ Med lika stort skäl kunde man uppställa en hel rad av frågor, t.ex. huruvida det varit en adekvat följd att en arbetare råkat tända en tändsticka, att en annan arbetare samtidigt låtit en eldfarlig vätska strömma ut, att den skadade arbetaren råkat befinna sig i närheten osv.

Likaså finner *Stang* att man bör fråga sig både om den konkreta

¹ Så även *Esser* s. 239. A.å. *Hart & Honoré* s. 424 f, som anser en generalisering vara nödvändig, om man opererar med ett beräknelighetskriterium.

² *Stang* s. 79 och 87.

³ *Overgaard* s. 46.

skadan och om den ekonomiska skadan varit adekvat.¹ Detta är icke riktigt. Den ekonomiska skadan, dvs. den förlust uttryckt i penningar som den skadelidande tillskyndats till följd av den konkreta skadan, kan självfallet i och för sig ha varit till storleken beräknelig, oaktat den föranletts av en helt oväntad och extraordinär tilldragelse. En helt oväntad explosion kan t.ex. ha medfört en ringa skada, som kunnat uppkomma även under normala förhållanden. Vid avgörandet av adekvansfrågan är det likväl i princip utan betydelse, om den ekonomiska förlusten till sin storlek varit beräknelig.² Såsom *Andersen* framhållit³ bör den konkreta och den ekonomiska skadan ses som en helhet. En annan sak är, att skadan kanske ibland bör uppspjälkas i flere delskador, av vilka några är att anse som adekvata, andra icke.

C. Ansvar för direkta följder

I teori och praxis möter man åsikten, att skadevållarens ansvar bör begränsas till de *direkta följderna* av hans beteende. Såsom exempel må följande rättsfall anföras.

HD 1950/II/362: A föll i en oskyddad utgrävning och bröt lårbenet. Två och en halv månad senare, då han var på bättringsvägen, steg han i en grop på landsvägen och bröt samma lårben på ett annat ställe. Det ansågs icke utrett, att sistnämnda skada stått i ett direkt orsakssammanhang (»suoranaisessa syy-yhteydessä») till den första skadan, varför ersättning icke utdömdes.

Redan i det föregående har anförts, att en begränsning av ansvaret till att gälla de direkta följderna icke är befogad, om därmed avses att skadevållaren borde gå fri från ansvar i alla de fall, där skadan till rummet eller tiden legat långt borta från hans handling eller underlåtelse. Den som genom vårdslös körning föranleder en kedjekrock, i vilken ett dussin bilar invecklas, bör icke eo ipso vara fritagen från ansvar för alla de avlägsna följdskador krocken ger upphov till, låt vara att ju längre bort man kommer från skadevållarens beteende, desto sannolikare är det att skadan är att anse som inadekvat. Då man i England förklarar, att ansvaret utsträcker till att gälla direkta skador, och då man krävt att skadan icke får vara alltför avlägsen (»too remote»), har man därmed icke avsett att den till tid eller rum borde vara närliggande.

I Frankrike finnes en lagbestämmelse i saken. Enligt CC art. 1151, som

---

¹ *Stang* s. 87.

² Se *Persson* s. 59 f, *Rodhe* § 28 vid not 26.

³ *Andersen*, TfR 1941 s. 312 ff.

avser kontraktsförhållanden, men som brukar tillämpas även på utomobligatorisk skada,¹ gäller skadevållarens ansvar omedelbara och direkta följder («une suite immédiate et directe»). *Savatier* förklarar, att ju längre bort man kommer från skadevållarens handling, desto indirektare ter sig följden. För avlägsna följder bör skadevållaren därför icke häfta.² *Savatiers* åsikt, att uttrycket direkt följd avsåge en normal följd,³ har med skärpa kritiserats, framför allt av *Mazeaud & Tunc*. De förklarar kategoriskt, att direkt skada icke är detsamma som en normal förutsebar skada, utan att skadan är direkt framför allt i de fall den ej föranletts av en *olyckshändelse* eller av *den skadelidandes* eller en *tredje persons medverkan*.⁴

I anglo-amerikansk rätt synes med direkta följder just avses följder, som inträtt på grund av skadevållarens beteende utan medverkan av någon »novus actus interveniens,» dvs. av en efterföljande självständig orsaksfaktor. Följden bör ha inträtt under medverkan av sådana krafter, som förelåg då skadevållarens handling företogs.⁵ Detta är den viktigaste, ja enligt en del författare närapå den enda inskränkning, som adekvanskravet anses medföra i anglo-amerikansk rätt.⁶ Då »direktheten» icke är ett exakt kriterium, utan ger rum för tolkning, kan domstolarna den vägen undvika obilliga avgöranden.

Hos oss har *Hakulinen* uttalat,⁷ att skadan bör vara en direkt följd («suorainainen seuraus») av skadevållarens beteende. Det synes mig som om *Hakulinen* med dessa ord just avsåge, att andra mellankommande omständigheter ej bör ha inträtt och medverkat till skadan. *Hakulinen* nämner uttryckligen, att direktheten ej innebär skadans omedelbarhet till tid eller rum.

I Sverige har *Rodhe* ansett, att ansvar icke föreligger i två grupper av fall, nämligen för närliggande, men alltför oväntade verkningar (se ovan punkt B), och för alltför avlägsna verkningar.⁸ Till dessa sistnämnda verkningar hänför *Rodhe* sådana följder, som inträder sedan det av en viss orsak igångsatta händelseförloppet enligt gemene mans sätt att se saken fram-

¹ Se *Marty* s. 702, *Mazeaud & Tunc* nr 1670 ff.

² *Savatier* nr 478.

³ *Savatier* nr 471 f, 502.

⁴ *Mazeaud & Tunc* nr 1673 ff. Se även *Marty* s. 703.

⁵ Se t.ex. *Prosser* s. 262, *Harper & James* s. 1155.

⁶ *Harper & James* s. 1140 f är inne på tanken att man helt kunde förkasta beräknelighetskriteriet och ålägga ansvar för varje direkt skada, även om skadans omfång gått utöver vad som rimligtvis kunnat förutses och även om den person som drabbats av skadan tillhört en krets av personer, som ej förutsebart varit i fara.

⁷ *Hakulinen* s. 298.

⁸ *Rodhe* § 28 vid not 12 och 13. Hans framställning gäller kontraktsrättsligt ansvar.

står såsom avslutat. Fråga synes här ofta just vara om följder, som enligt vad ovan anförts ej är att anse som »direkta».

En begränsning av skadevållarens ansvar till dylika direkta följder av hans beteende är motiverad med hänsyn till att skadevållaren i regel bör ta alla existerande omständigheter med i räkningen, medan nya mellankommande krafter kan vara helt oväntade. Likväl är det uppenbart, att ett ansvar för *alla* direkta följder i ingen händelse bör drabba skadevållaren, lika litet som å andra sidan varje mellankommande omständighet bör leda till att han fritas från ansvar.

Emellanåt är det för övrigt svårt att veta, när fråga är om en ny mellankommande kraft. Även den mest renodlade direkta följd har icke inträtt utan medverkan av »nya» krafter. *Prosser* ställer betecknande frågan, huruvida det förhållandet att vinden vänt sig sedan en eldsvåda utbrutit bör betraktas som en ny mellankommande kraft.¹

Även om skillnaden mellan direkta och indirekta skador icke ger en lösning på adekvansproblemet, är den av betydelse såtillvida, att en »novus actus interveniens» betydligt modifierar skadevållarens ansvar.² Om man så vill kan man uttrycka detta så, att de direkta följderna är mera beräknliga än de indirekta. Vid sidan av och invävd i beräknelighetskriteriet är därför följdens direkthet ett av de moment, som bör beaktas då adekvansgränsen skall dras.³ Härom blir utförligare tal i den speciella delen av detta arbete.

Ytterligare må nämnas, att en skada som drabbat *tredje person*, se nedan kap. XI, emellanåt brukar sägas vara en indirekt skada.

D. Bör adekvansfrågan avgöras efter domstolens skön, billighet och sunt förnuft?

a. De adekvansregler den föregående framställningen utmynnat i är rätt vaga och ger ej exakt vägledning för den som skall tillämpa dem. De är likväl blott att betrakta som allmänna riktlinjer för adekvansbedömningen

¹ *Prosser* s. 263.

² Jfr *Julian Serlachius* s. 105 ff, som förklarar att man i stället för att skilja mellan direkta och indirekta skador bör skilja mellan beräknliga och oberäknliga skador.

³ Jag är följaktligen ense med *Rodhe* om att hans nyssnämnda synpunkter om ansvarsfrihet vid närliggande, men alltför oväntade verkningar, och vid alltför avlägsna verkningar är av betydelse vid adekvansfrågans avgörande. Däremot synes mig härvid icke vara fråga om två skilda grupper, utan om två vid varje adekvansavgörande relevanta synpunkter.

och bör preciseras för olika typfall. Det synes mig dock att man icke kan avstå från dem till förmån för den av *Andersen* nyligen förordade regeln. Sedan *Andersen* uttalat, att hans huvudorsakslära icke leder fram till en lösning av adekvansfrågan, kommer han till att avgörandet bör ske på grundval av en konkret rimlighetsvärdering, efter en värdering av närheten i orsakssambandet mellan skadevållarens beteende och den inträffade skadan.¹ Vad som domaren finner vara rättvist bör vara avgörande, varvid skuldgraden, skadans ekonomiska omfattning och andra billighetssynpunkter kan beaktas.² *Gomard* framhåller med rätta, att denna regel är alltför obestämd och lämnar rättstillämparen i sticket.³

Såttillvida har *Andersen* rätt, att några fasta regler icke kan uppställas och att fråga därför blir om en »skjönsmässig vurdering» av närheten i orsakssammanhanget,⁴ låt vara att man genom att uppställa regler för olika typfall kan komma ett gott stycke på väg. *Andersen*⁴ synes även han på sätt och vis ty sig till ett beräknelighetskriterium, då han förklarar, att prövningen mestadels är förankrad i en »objektiviserat, populaerstatistisk eller 'gjennomsnittlighets-bestemt' påregnelighetsbetraktning» och då han instämmande citerar ett uttalande av *Sven Arntzen*,⁵ att ansvar icke föreligger, då händelseförloppet tagit en helt oväntad och efter livets allmänna erfarenhet onormal vändning eller då ett ringa fel utlöst en på förhand helt oberäknelig verkan, vilken det vore orimligt att låta skadevållaren stå för.

*Heinrich Lange*⁶ har antagligen rätt i att domstolarna är böjda för att inskränka skadevållarens ansvar, såframt skadan är stor och en ersättningsplikt skulle drabba skadevållaren obilligt hårt, medan de vid ringa skador eller då skadevållaren tämligen lätt kan bära ett ansvar, t.ex. enär han som köpman kan vältra över risken på andra, är mera kallsinniga gentemot hans krav på begränsning av ansvaret, kanske rent av så att hans yrkande därpå leder till att han förlorar domstolens sympati.

Likaså är det riktigt att ju större skadevållarens skuld är, desto mindre benägen är man att mildra hans ansvar. Men gällande rätt hos oss synes ej tillåta att man med *Heinrich Lange* ersätter en huvudsakligen på ett

¹ *Andersen* s. 39 ff.

² *Sindballe* s. 259 f, som i fråga om adekvanskravet tar avstånd från beräknelighetskriteriet, anser det oaktat att domstolen bör ha möjlighet att, om billighet talar därför, jämka skadevållarens ansvar, ifall skadan varit oberäknelig eller inträffat på ett oberäkneligt sätt.

³ *Gomard*, TfR 1960 s. 124 ff.

⁴ *Andersen* s. 39 ff.

⁵ TfR 1943 s. 112 f.

⁶ *Heinrich Lange* s. 131 ff.

beräknelighetskriterium grundad adekvanslära med en lära om ansvar baserat på billighet. Enligt *Heinrich Lange* borde skadeersättningens »Zumutbarkeit» tillmätas avgörande betydelse och ersättning därför vägras, om skadan är ovanligt stor eller ligger ovanligt fjärran och en skyldighet att ersätta den stode i ett oskäligt (»untragbar») missförhållande till arten av och omständigheterna kring skadevållarens beteende.¹

Ingenting hindrar således att billighetssynpunkter beaktas, men detta bör ske närmast som komplettering till bedömningen, som ett moment i denna. Här må citeras ett uttalande av *Hurwitz*: »I øvrigt bliver der tale om et konkret skøn, hvorved ansvarets rimelighed bliver en lige så betydningsfuld faktor som dets påregnelighed (hvilken sidstnaevnte faktor for øvrigt ikke står i noget modsætningsforhold til rimeligheden, men snarere indgår som et moment i bedømmelsen af denne)».²

Eftersom billighetssynpunkter bör tillåtas inverka på adekvansbedömningen, kan man i en viss utsträckning även låta graden av skadevållarens culpa influera på utsträckningen av ansvaret. I utlandet har man på sina håll ansett,³ att man vid dolus och grov culpa hos skadevållaren kunde utsträcka beräknelighetskriteriet längre, så att en dylik skadevållare skulle ha en oförmånligare ställning i fråga om adekvansgränsens utsträckning än den som enbart kan tillvitats lindrigt vållande. Visserligen är det uppenbart, att följdens beräknelighet och direktitet i och för sig icke influeras av culpagraden. Detta talar för att man endast i undantagsfall bör låta culpagraden inverka på bedömningen. Å andra sidan kan man vara övertygad om att en domstol vid uppsåtligt eller grovt vårdslöst förfarande om icke medvetet, så åtminstone omedvetet utsträcker adekvansgränsen längre.

Enär man i gällande rätt hos oss i allmänhet icke torde tillåta en jämkning av skadeståndet med hänsyn till culpagraden, är det att förmoda, att man ej heller är villig att då fråga är om adekvanscirkelns utsträckning beakta skuldgraden. Såsom längre fram s. 79 skall visas har man dock hos oss varit inne på tanken att bestämmelsen i SL 9:1 mom. 2 berättigar till en jämkning av skadeståndet vid lindrig culpa hos skadevållaren. Detta talar för att culpagraden bör tillmätas betydelse även då fråga är om adekvansgränsen.

En skadevållare som handlat uppsåtligen bör emellanåt drabbas av an-

¹ *Heinrich Lange* s. 133 ff.

² *Hurwitz* s. 245 f. Även *Vinding Kruse*, *Juristen* 1958 s. 297 f tillerkänner billighetssynpunkter betydelse.

³ Utom *Andersen* kan nämnas bl.a. *Stang* s. 371, *Hoel* s. 204, *Savatier* nr 473 och *Rabel I* s. 507. — Enligt SchwOR art. 43 bör skuldgraden beaktas.

svar för inadekvata skador, se nedan kap. X. I konformitet härmed bör man vid grov culpa kunna utsträcka adekvansgränsen längre. Betydelsen härav förringas dock av att adekvanscirkeln redan utan en dylik utvidgning är mycket vid. Större betydelse hade det om man vid ringa culpa kunde inskränka ansvaret. I en viss utsträckning är detta säkert förenligt med gällande rätt hos oss, men i regel bör man då kunna visa att skadan varit om icke helt utom all beräknelighet, så dock rätt oväntad och onormal.

Den största svagheten i *Andersens* teori synes mig ligga däri, att han sammanför den egentliga adekvansfrågan och frågan om jämkning efter skuldgraden, vilket också det leder till att han överbetonar billighetshänsynen. Dessa har sin plats i adekvansläran, men vid sidan av andra, vanligen mera relevanta synpunkter. För övrigt synes Andersen, då han kritiserar adekvansläran och vill ersätta den med en konkret rimlighetsvärdering, identifiera adekvanskravet med kravet på en förutsebarhet av det slag *Stang* opererade med, således med ett betydligt snävare begrepp än det man numera i allmänhet rör sig med. I det av Andersen anförda rättsfallet *NRT 1955 s. 1132* bör sålunda adekvanskravet anses vara uppfyllt, enär ett tippningsombud får lov att räkna med att insändandet av den tippingskupong som han mottagit kan leda till en storvinst. För övrigt gäller detta avgörande ansvar inom kontraktsförhållanden, där i viss mån andra adekvansregler gäller än i utomobligatoriska förhållanden.

b. En parallell till Andersens ståndpunkt har på senaste tid företratts i England av *Hart & Honoré*. Dessa hävdar genomgående i sitt här citerade arbete, med stöd i uttalanden i engelska rättsfall, att adekvansfrågan bör avgöras enligt sunt förnuft, enligt »common sense».¹ Men också denna regel lämnar rättstillämparen utan vägledning. *Sipilä* uttalar med rätta, att adekvansfrågan bör överlämnas till domarens prövning först sedan man preciserat adekvansbegreppet så exakt som möjligt.² Såsom *Livson* framhåller kunde man visserligen tänka sig att den uppfattning gemene man hade om orsaksbegreppet (»kansanomainen sanonta ja sen mukainen käsitys syysuhteesta») och om tolkningen av ordet »orsaka» vore av väsentlig betydelse för det juridiska orsaksbegreppet, eftersom detta ju är en produkt av sunt förnuft. Forskning och praxis skulle emellertid, framhåller *Livson*, icke främjas härav.³ Även om gemene man bland betingelserna för en in-

¹ Även *Rodhe*, § 28 vid not 12, anser, att den allmänna uppfattningen om vad som är ett »naturligt» orsakssammanhang kunde utnyttjas som norm, samt hänvisar, såsom ovan i punkt C anförts, till gemene mans uppfattning.

² *Sipilä* s. 83.

³ *Livson* s. 109.

träffad skada framhäver någon eller några betingelser och kallar dem för orsaken till skadan, är detta en alltför vag grund för en »adekvanslära».

Betecknande är att man i Frankrike, där adekvansfrågan ägnats rätt ringa uppmärksamhet i doktrinen, har uttalat, att frågan om en inträffad skada är alltför oförutsebar eller extraordinär för att vara ersättningsgill i praktiken avgöres av domaren efter känsla (»par sentiment»), utan tillämpande av noga bestämda kriterier.¹

Hart & Honoré medger visserligen, att common sense-principerna icke alltid ger nyckeln till spörsmålet och att gemene mans principer är utarbetade för enkla, rätlinjiga »standardfall». Men man kan betvivla riktigheten av deras påstående, att gemene mans sunda förnuft gäve utslag, då man har att avgöra i hur hög grad det rättsfall, som man skall ta ställning till, är likt eller olik »standardfallet».² Det är knappast gemene mans sunda förnuft som skall ge svaret, låt vara att man får se till att resultatet icke står i strid mot gemene mans uppfattning. »Der skal vaere en vis rimelig forbindelse mellem handlingen og den følge for hvilken man vil gøre skadevolderen ansvarlig», som *Jørgensen* säger.³ Detsamma ger *Hakulinen* uttryck åt genom sitt krav på en »tillfredsställande social ansvarsfördelning».⁴

Hart & Honoré har dock rätt i att vid adekvansfrågornas avgörande rättvisa, skälighet, »public policy» o.dyl. bör beaktas, och att man tidigare har gått för långt i hävdandet av att något spelrum för prövning icke finnes.⁵ Icke heller *Hart & Honoré* nöjer sig med att hänvisa till common sense, utan de kompletterar på ett förtjänstfullt sätt sin framställning med anvisningar om hur olika typfall bör avgöras och lämnar sålunda icke rätts-tillämparen i sticket.

Man får alltså lov att konstatera, att man icke kan nå fram till några exakta adekvansregler. Det ligger en viss sanning i uttrycket: »Fördelen med begreppet adekvans är, att det icke har något innehåll». Då man har hävdad, att man för adekvansbedömningens vidkommande kunde och borde nå fram till mera preciserade regler än dem man har för culpabedömningen, beror detta antagligen på att man menat, att adekvansen har avseende på kausaliteten och således på något exakt, något som icke i lika hög grad som förekomsten av culpa beror på en prövning in casu. Endast i en viss ut-

¹ *Planiol & Ripert & Esmein* s. 737 f.

² *Hart & Honoré* s. 87 ff.

³ *Jørgensen* s. 73.

⁴ *Hakulinen* s. 295.

⁵ *Hart & Honoré* s. 85 ff. Se även *Esser* s. 235, 238 f, som framhäver »der wertende Charakter der Adäquanfrage».

sträckning är detta riktigt. Man får ej glömma, att det icke existerar någon egentlig artskillnad mellan adekvata och inadekvata följder.¹

Betecknande är att i England och USA adekvansfrågan huvudsakligen är att anse som en »question of fact», som alltså bör hänskjutas till juryn, och icke som en »question of law».²

En fördel med att adekvansbedömningen icke är en exakt logisk operation är att domstolen stundom, ifall det bereder svårigheter för den att fastställa, om ett orsakssammanhang överhuvudtaget förelegat eller icke, kan undgå att ta ställning till denna fråga genom att förklara att skadeståndsansvar ej föreligger, när adekvanskravet ej är uppfyllt. Just i de fall skadan kan sägas vara utom all beräknlighet har också orsakssammanhanget ibland varit mera löst.

Som en *sammanfattning* av det ovan i punkt 3 anförda kan sägas, att man ej kan uppställa ett enda adekvanskriterium som det avgörande. Bedömningen bör ske in casu. Därvid bör man framför allt beakta, om skadan varit utom all beräknlighet eller ej samt om den inträtt direkt eller genom medverkan av en annan person, av den skadelidande själv eller av en naturtilldragelse eller dylikt. Härjämte bör man i någon mån ta hänsyn till graden av skadevållarens culpa och billighetssynpunkter.

4. Är adekvansbedömningen en culpabedömning?

Terminologi

A. Såsom av det föregående framgår är skadans beräknlighet av betydelse, då man har att avgöra om adekvanskravet är uppfyllt eller icke. Eftersom skadans förutsebarhet också är ett moment i bedömningen av om vållande föreligger eller ej, har adekvans- och culpakravet följaktligen nära beröringspunkter. *Jørgensen* framhåller riktigt, att culpabedömningen och adekvansbedömningen ofta framstår som en enhet för domaren, då han i ett enskilt fall skall avgöra, om ansvaret bör utsträckas till vissa bestämda följder. Formuleringen i domen blir därför lätt slapp och glidande och präglad av de moment som är karakteristiska för culpabedömningen.³ I Frankrike har detta lett till att adekvansbedömningen ofta ställts i skuggan av culpabedömningen.

¹ *Karlgren* s. 42.

² *Prosser* s. 281 f, *Street* s. 149 f.

³ *Jørgensen*, UfR 1953 B s. 46.

Denna likhet mellan adekvans- och culpabedömningen är dock alltför ringa för att motivera att de behandlades i ett. Den omständigheten att adekvansreglerna just förklarar att även sådana skador är adekvata, vilkas möjliga inträde icke gjort skadevållarens beteende vårdslöst, talar mot att behandla adekvans- och culpakravet i ett.¹

Den riktiga frågeställningen synes mig vara denna: »Svarar den vårdslöse skadevållaren för den inträffade skadan, trots att faran för *dess* inträde ensam för sig icke gjort hans beteende vårdslöst?» och icke denna: »Omfattas den inträffade skadan av skadevållarens culpa?»

Jørgensen framhåller med rätta, att det icke är utan praktisk betydelse att en dom i ett ersättningsmål stämplar skadevållarens beteende som oaktsamt, låt vara att skadevållaren icke göres ansvarig för den in concreto inträffade skadan.²

Den omständigheten, att skadan i de fall adekvansbedömningen blir aktuell föranletts av en samverkan mellan skadevållarens beteende och andra orsaker, visar på adekvansproblemets samband med orsakspellet. Medan framhävandet av kravet på att fråga bör vara om en direkt följd sålunda visar på närheten till orsakspellet, visar beräknlighetskriteriet på sambandet med culpabedömningen. Detta motiverar att adekvansfrågan behandlas i samband med och icke helt löskopplat från culpabedömningen.

I detta sammanhang är det av intresse att konstatera, att ansvaret för en eldsvåda i USA sedan gammalt i staten New York ansetts omfatta blott det närmaste grannhuset, men i Kansas ansetts utsträcka sig åtminstone fyra engelska mil.³ Skillnaden har sin förklaring i att invånarna i New York har varit beroende av sina järnvägar och sin tunga industri och att man därför, om dessa orsakat eldsvåda, ej velat göra ansvaret alltför betungande, i synnerhet då det är naturligt att en husägare brandförsäkrat sitt hus. En utsträckning av ansvaret innebure i främsta rummet ett gynnande av försäkringsgivarna. I Kansas däremot kunde en eldsvåda drabba milsvida fält med oförsäkrat vete. Båda ståndpunkterna har alltså skäl för sig, även

---

¹ *Harper & James* s. 1022 f, 1132 ff framhäver med skärpa, att man för att undvika begreppsförvirring bör behandla adekvansproblemet som »a matter of duty» och icke som ett orsakspellet. Märkas bör dock, att *Harper & James* utgår från att endast de skador är adekvata, som härrör av en sådan risk, vars förutsebarhet gjort skadevållarens beteende vårdslöst. Trots att *Prosser* s. 258 kräver att den inträffade skadan bör ha varit sådan, att den omfattats av skadevållarens culpa, behandlar han ändå adekvans- och culpaproblemen åtskilda från varandra.

² *Jørgensen* s. 66.

³ Se *Prosser* s. 172 och *Hart & Honoré* s. 84.

om det för oss verkar underligt med dylika exakta gränser för ansvaret. Släktskapen med culpabedömningen är här påtaglig.

Den som år 1860 culpöst kört på en person och lämnat honom liggande på vägen, hade kanske gått fri från att ersätta skadan av att den påkörde någon timme senare blivit överkörd av ett annat fordon. Trafikens ökning och teknikens framsteg har medfört, att en liknande situation nu hundra år senare skulle medföra ansvar. Detta exempel visar tydligt, att adekvansproblemet ingalunda är ett enbart logiskt problem.

Vore det avgörande vid adekvansbedömningen en rimlighetsvärdering eller »common sense», låge det närmare till hands och vore kanske ej otänkbart att behandla adekvansproblemet som ett culpaproblem.

Om man med *Vinding Kruse* ansåge att skadeståndsansvar existerar för varje skada, som står i förbindelse med de egenskaper hos skadevållarens beteende, som gjort detta culpöst, kunde man likaså med fog göra gällande, att sedan en gång culpa konstaterats adekvansspörsmålet löste sig tämligen av sig självt. Man hade endast att konstatera, huruvida den inträffade skadan generellt gynnats av det culpösa i skadevållarens beteende. *Vinding Kruse* finner därför, att ersättningsplikten direkt kan härledas av culparegeln och att man icke har behov av en självständig adekvansbegränsning i de fall ansvaret vilar på culpa.¹ Culpa- och adekvansbetingelserna bildar en enhet. *Vinding Kruse* medger dock att det kan praktiskt underlätta bedömningen att behandla adekvans- och culpaproblemen åtskilt.

Emellertid är, såsom av det föregående framgår, all skada i farans riktning icke ersättningsgill. Vidare är att märka, att i huvudsak samma adekvansregler, som gäller då skadevållaren har ansvar grundat på culpa, synes böra gälla då han bär strikt ansvar. Men det vore icke lämpligt att angripa adekvansproblemet som ett culpaproblem, om de uppställda reglerna även skall gälla för strikt ansvarighet.

I förbigående må anföras, att man i straffrätten ibland ansett sig kunna undvara adekvansläran. Dels har man i stället opererat med en avvikande regel för konstaterandet av kausalsammanhang, se ovan kap. I punkt 2, dels har man i samband med bedömningen av brottets subjektiva sida, dvs. vid avgörandet av om uppsåt eller vållande förelegat, företagit den begränsning av ansvaret som man ändå icke kunnat undvara. Ett dylikt avlägsnande av adekvansproblemet ur straffrätten leder dock lätt till mindre godtagbara resultat.²

¹ *Vinding Kruse* s. 373, 385 ff och UfR 1953 B s. 146 f.

² Se *Maurachs* framställning s. 156 ff och *Agge* s. 301 ff. Se även *Salmiala* s. 601.

B. I detta arbete användes *termerna* adekvans och adekvat och sammansättningar av dem. *Hakulinen*¹ föredrar att tala om »vahingon etäisyys», vilket kunde översättas med »skadans avlägsenhet» eller »skadans närhet». Denna term synes, i likhet med de i England och USA allmänt använda *termerna* »remoteness of damage» och »proximate cause», alltför mycket antyda att skadan borde till tid och rum ha en viss närhet i förhållande till skadevållarens beteende. Härtill kommer att sagda term språkligt är osmidig.

Att åter tala om »beräknelighetskravet» innebure att man framhävde endast ett av momenten i adekvansbedömningen, dvs. beräkneligheten.

Det skall villigt medges att *termerna* »adekvat», »adekvans» och deras sammansättningar ingalunda är väl funna. Såsom *Ek* framhåller² ger de endast ofullständigt uttryck åt den bakom dem liggande tanken. Latinets »adaequare» betyder »göra lika med» och adjektivet »adekvat» översättes väl lämpligast med »motsvarande», »fullt motsvarig» eller »täckande».

Då *von Kries* lanserade uttrycket »adekvata följder» avsåg han antagligen, att dessa — i motsats till de tillfälliga följderna — *motsvarade* ett sådant resultat, som man kunde vänta sig av skadevållarens handling. Men eftersom man till de adekvata följderna allmänt hänför även oväntade följder, blir konsekvensen, att en oväntad följd förklaras vara en följd, som motsvarar (överensstämmer med) skadevållarens handling. Detta kan knappast sägas vara ett adekvat uttryck för förhållandet.

Till dess man lyckas konstruera en bättre term kan man likväl gott fortsätta att bruka den gamla och för alla bekanta termen adekvans, låt vara att den ger rum för invändningar.³ Termen adekvans har den fördelen, att den sedan gammalt är förknippad med ett beräknelighetsmoment.

5. J ä m k n i n g a v s k a d e s t å n d e t e n l i g t b e s t ä m m e l s e n i S L 9 : 1 m o m . 2

A. Inledning

Någon generell lagbestämmelse om adekvanskravet i skadeståndsrätten finnes, såsom tidigare nämnts, icke i Finland. SL kap. 9 innehåller likväl en mycket intressant föreskrift, som tangerar adekvanskravet. Det är bestämmelsen i SL 9:1 mom. 2: »Har den, som lidit skadan, bidragit dertill

¹ *Hakulinen* s. 294.

² *Ek* s. 207.

³ Även *Rodhe*, § 28 vid not 12, bibehåller, i brist på annan terminologi, termen adekvans.

genom egen skuld; eller har annan orsak, som ej till brottet hörde, medverkat till skadan; bör skadeståndet efter ty jemkas».

Lagrummets första del, som innehåller en allmän bestämmelse om jämkning på grund av egen skuld hos den skadelidande, skall ej här närmare undersökas. Däremot skall det senare ledet i lagrummet något beröras. Man kan konstatera, att det ger rum för åtskilliga tvivelaktiga spörsmål.

Så mycket är man ense om, att detta lagrum ger möjlighet till en jämkning av skadeståndet, och att denna jämkning kan ske ända till noll. Av lagrummets ordalydelse framgår det visserligen icke otvetydigt, att skadevållaren kunde helt fritas från ansvar, men lagrummet har allmänt tolkats så. Då man i nyare lagstiftning hos oss använt sig av uttrycket att skadeståndet må jämkas, har man allmänt ansett att en jämkning ända till noll är möjlig.

Men vad avses i SL 9:1 mom. 2 med »annan orsak som ej till brottet hörde»? Förarbetena till lagen ger icke någon vägledning. Det är endast i motiven till 1875 års förslag till strafflag, som det finnes ett uttalande i saken. Där konstaterar strafflagskommittén,¹ att det vore obilligt att ålägga en person skyldighet att ersätta hela skadan, om en annan orsak än brottet medverkat till den. 1875 års lagförslag upptog därför ett stadgande närapå likalydande med det som sedermera infördes i SL 9:1 mom. 2.

I 1884 års förslag till strafflag, som icke innehöll några motiv, ingick SL 9:1 i dess nu gällande lydelse, likaså i 1888 års proposition. Strafflagsutskottet förbigick dock sagda bestämmelse i det betänkande det avgav med anledning av propositionen.²

B. Jämknig då skadan vållats av flere personer

Såsom exempel på »annan orsak, som ej till brottet hörde», dvs. med brottet samverkande faktorer, nämnde *Forsman*³ och *Grottenfelt*⁴ inverkan av andra mänskliga handlingar samt av naturkrafter, otillräkneliga väsen o.dyl. I fråga om medverkan av andra mänskliga handlingar upptar emellertid SL 9:4 mom. 1 en bestämmelse om att två eller flere, som varit delaktiga i ett brott, svarar solidariskt för skadeståndets erläggande. Hur går detta ihop med att jämkning av skadeståndet borde ske, om andra mänskliga handlingar medverkat?

¹ *Komm. Bet. ang. SL* s. 194 f.

² Ej heller i *J. Hagströmers* utlåtande över förslaget till strafflag ägnades bestämmelsen uppmärksamhet.

³ *Forsman* s. 265.

⁴ *Grottenfelt* s. 253.

Ur straffrättslig synpunkt kan anföras, att SL 9:4 mom. 1 talar om att två eller flere varit *delaktiga* i brottet. Detta kunde tyda på att solidariskt ansvar föreläge endast då ett straffrättsligt delaktighetsförhållande råder mellan de medverkande personerna.¹ I det följande skall frågan beröras endast för civilrättens vidkommande.

Allmänt anses i civilrätten, att flere personer, som medverkat till uppkomsten av en skada, svarar solidariskt för dess ersättande.² Detta är också hos oss stadgad praxis. Som stöd för att ansvaret bör vara solidariskt icke endast då fråga är om ett gemensamt handlande av skadevållarna, utan även då envar av dem handlat oberoende av de övriga, anför *Hakulinen*³ bestämmelser i VL (gamla lagen), MotorAnsvL, LuftfL och SjöL. *Kivimäki & Ylöstalo*⁴ uttalar försiktigare, att det solidariska ansvaret är allmän regel icke blott då ansvaret grundar sig på brott, utan överhuvudtaget alltid då ansvaret är *lagstadgat* (kurs. här).⁵

Ett solidariskt ansvar utan rätt till jämkning har självfallet kunnat vinna insteg i rättsordningen genom att dess konsekvenser för den betalande mildras genom hans regressrätt gentemot de övriga ansvariga. Regressrätten kan naturligtvis dock visa sig vara värdelös, t.ex. då de övriga medansvariga personerna är medlösa. I ett dylikt fall har man brukat motivera det solidariska ansvaret med att någon skada ej hade inträffat utan medverkan av den andre skadevållaren. Bär t.ex. bilförarna A och B båda skulden till att deras bilar stött samman, hade A:s körning, även om den varit betydligt vårdslösare än B:s, i vanliga fall ej lett till någon krock, om ej också B kört oaktsamt. Kunde man i ett dylikt fall utröna, vilken del av skadan A och vilken del B orsakat, hade vardera att stå för »sin skada».⁶ Det solidariska

---

¹ *Forsman* s. 265, 267 förklarar, att en medverkan av en annan persons handling kan leda till jämkning av skadeståndet, dock icke om denna medverkan sker på ett i tingens vanliga ordning liggande sätt, vilket framför allt är fallet vid det straffrättsliga delaktighetsförhållandet. I detta sistnämnda fall föreligger enligt *Forsman* en »gemensam kausalitetskälla». Se dock *Ailio* s. 218 ff.

² *Hakulinen* s. 310, *Karlgren* s. 214 f, *Rodhe* § 55 vid not 63, *Ussing* s. 194 ff. Se även t.ex. ABL § 41 och AndelsL § 162.

³ *Hakulinen* s. 309.

⁴ *Kivimäki & Ylöstalo* s. 403.

⁵ *Hoel* s. 204 f anser att domstolen, såframt annat ej betingas av uttryckligt lagstadgande, icke är nödsakad att automatiskt ålägga två skadevållare solidariskt ansvar. Liksom frågan huruvida ersättningsplikt överhuvudtaget föreligger bör även ersättnings storlek enligt *Hoel* avgöras efter en allsidig avvägning av de föreliggande omständigheterna. Jfr *Jørgensen*, *Juristen* 1961 s. 197 f, som förklarar att skadevållare som handlat i förening i regel har solidariskt ansvar, men att man även om de handlat oberoende av varandra är böjd för att statuera solidariskt ansvar.

⁶ *Hakulinen* s. 311.

ansvaret blir emellertid aktuellt just om följden är odelbar, t.ex. då en bilkrock lett till att en tredje person mistat livet.

Ifall man vet att en annan person varit medvållande till skadan, men det icke låter sig göra att få reda på vem denne andre varit, skulle någon regressrätt de facto icke existera. Med hänsyn till att regressrätten är en integrerande del av det solidariska ansvaret bör ingenting hindra domstolen att i ett sådant fall jämka skadeståndet enligt SL 9: 1 mom. 2. Däremot bör jämningsregeln i princip ej influeras av att den medverkande av en eller annan orsak icke ställes till ansvar, ehuru han är känd. Den omständigheten att en person ej blir indragen i rättegången bör icke inverka på den skadelidandes rätt till skadestånd. Om den skadelidande icke bryr sig om att kräva ersättning av den ene av två culpösa skadevållare, kanske enär denne är medellös eller ej utan svårighet kan nås med stämning, bör han det oaktat tillerkännas full ersättning av den andre skadevållaren. Denne har ju sedan möjlighet att i regressväg utfå ersättning motsvarande den andres andel av skadan.

HD 1945/II/260: En av A förd bil stötte samman med B:s bil. A konstaterades ha kört vårdslöst, men till krocken ansågs den omständigheten ha medverkat, att en kvinna oaktsamt passerat över vägen, varför det skadestånd A ålades utge till B jämkades. Domen avgavs efter omröstning och gav uttryck åt två domares ståndpunkt. Två domare ansåg att en eventuell culpa hos ifrågavarande kvinna icke minskat A:s ansvar.

Handlingarna i målet ger vid handen, att kvinnan förblivit okänd och alltså ej ens kunnat instämmas. Det förefaller därför riktigt att skadeståndet i detta fall jämkades. Eftersom det solidariska ansvaret i flere fall är obilligt gentemot en skadevållare, bör man icke utsträcka det längre än nödigt.

HD 1939/II/169: Bilföraren A hade vållat en bilkrock, i vilken fotgängaren B skadats och avlidit. Enär A just före påkörningen hade mött en annan bil, vars förare icke bländat, jämkades den ersättning A ålades att utge till B:s anhöriga till hälften. — I målet konstaterades icke, att den andre bilföraren handlat culpöst, varför det ej är sagt att någon regressrätt hade förelegat för A.

Liksom det i straffrätten icke är givet, att den i SL 9: 4 mom. 1 uttalade principen gäller andra fall än dem, där straffrättslig delaktighet förekommer, kan man för civilrättens vidkommande ifrågasätta det rättvisa i att solidariskt ansvar alltid i utomobligatoriska förhållanden skall drabba flere medansvariga, som handlat oberoende av varandra. I kontraktsförhållanden kan man uppenbarligen ibland undvika obilliga resultat genom att förklara, att kontrahenternas avsikt icke varit att statuera solidariskt ansvar. SBL § 2 mom. 1 talar sålunda om att solidariskt ansvar föreligger, då ett skuldebrev utfärdats »utan förbehåll om delad ansvarighet», vilket visar

hän mot kontrahenternas syfte som det avgörande. En liknande möjlighet finnes icke i utomobligatoriska förhållanden. I synnerhet då regressrätten på grund av den medansvariges medlöshet eller tredska visar sig värdelös, och särskilt då denne andre är den huvudskyldige till skadan, kan man icke finna regeln om solidariskt ansvar rättvis.¹

Från kontraktsrättens område må ytterligare hänvisas till bestämmelsen i PreskrF § 3 om att, då en fordringsrätt preskriberats mot någon av flere solidariskt ansvariga gäldenärer, de övrigas ansvar minskas.

Såsom ovan nämndes har man tidigare ofta motiverat ett solidariskt ansvar för flere skadevällare med att envar skadevällares handling varit ett *conditio sine qua non* för skadans inträde och att hela skadan varit en adekvat (beräknelig) följd av denna handling. Några rimliga skäl för att solidariskt ansvar på dessa grunder borde drabba skadevällarna kan man likväl icke uppleta.² Att en skadevällares handling varit ett *conditio sine qua non* för skadan och att skadan varit en adekvat följd av handlingen är ju ingalunda ensamt för sig tillräckligt för att grunda ansvar.

Ett viktigt motiv för att jämkning borde tillåtas utgör den omständigheten, att man hos oss tillåter jämkning då en naturtilldragelse, t.ex. en oväntad isgata, medverkat till den skada en vårdslös bilförare vållat. Men hade bilföraren icke framfört bilen vårdslöst, hade någon skada icke skett. Utan skadevällarens culpa hade någon skada icke uppkommit, och ändå tillåtes jämkning. På lika goda skäl borde, då flere skadevällare medverkat till skadan, det vara möjligt att jämka en av de medverkandes ansvar, trots att skadan utan hans medverkan icke hade inträffat.

Just det faktum att vi har en lagbestämmelse om jämkning av ansvaret, då en annan orsak medverkat, talar starkt för att hos oss jämkning borde tillåtas också i de fall ansvaret i princip är solidariskt. Praxis är ej alldeles främmande härför.

HD 1922 Utslag 318: Då försummelse av annan person medverkat till skadan, jämkades skadeståndet enligt SL 9: 1 mom. 2 (omröstning 3—2).

HD 1932/III/171: Hovrätten fann att bilföraren A ensam varit vållande till en bilcrock och ålade honom att ersätta hela den skada som vid sammanstötningen tillfogats en passagerare i den ena bilen och ägaren till en lyktstolpe. HD ansåg att även bilföraren C burit skuld till sammanstötningen och ålade A att ersätta endast hälften av nämnda skador.

¹ *Ailio* s. 232 finner en lagändring påkallad, framför allt när regressrätten kan visa sig värdelös (»tyhjästä on paha nyhjästä»).

² Se *Ussing* s. 195, som tar avstånd från en dylik av *Stang* och av *Ussing* själv tidigare företrädd ståndpunkt. Se även nedan s. 73 not 3.

HD 1952/II/21: A körde med bil vårdslöst mot ett av C framfört hästfordon, som till följd av isföret och vägens lutning ställt sig tvärs över vägen. Då andra orsaker än A:s culpa ansågs ha medverkat till krocken, ålades A av majoriteten i HD (två domare) att ersätta endast en fjärdedel av de skador två passagerare på hästfordonet lidit till följd av sammanstötningen. En domare ansåg att A ej handlat vårdslöst och frikände honom helt. Av de två övriga skiljaktiga domarna uttalade den ene, att C visserligen handlat culpöst, men att A trots C:s culpa hade att utge full ersättning, medan den andre domaren förenade sig om majoritetens ståndpunkt, när han fann att de två skadelidande passagerarna haft egen culpa.

Majoriteten redovisade icke för vilka de omständigheter varit, som enligt dess åsikt vid sidan av A:s culpa medverkat till krocken. Utgjordes denna andra orsak av C:s culpa, skulle rättsfallet ge belägg för att även i ett dylikt fall jämkning ansetts kunna ske. Ansåg majoriteten däremot, att hästfordonet till följd av en olyckshändelse ställt sig tvärs över vägen och vållat skadan, är avgörandet förenligt med den vedertagna åsikten om solidariskt ansvar. Att majoriteten icke anförde sina motiv för jämkningen kan tyda på att man ansett en jämkning till följd av C:s culpa skälig, men icke velat i strid mot vedertagen praxis motivera domen därmed.

HD 1949/II/214: A dömdes till straff för att han framfört en buss med för hög hastighet i en gatukorsning, varvid han för att undvika en sammanstötning med en annan bil blivit tvungen att hastigt väja till vänster och tvärbromsa med påföljd att passageraren B i bussen fallit ut genom dess bakdörr och skadats. När dörren varit öppen eller vårdslöst stängd och det icke ålegat A att sköta om dörren, ålades A att till B utge ett jämkat skadestånd. En skiljaktig domare ville i likhet med underrätten tillerkänna B fullt skadestånd. Hovrätten hade förkastat B:s talan.

Skadan kan sägas ha legat i farans riktning. Däremot medverkade till skadan en annan omständighet än A:s culpa. Handlingarna i målet utvisar, att denna andra omständighet synbarligen var culpa hos busskonduktrisen. Med hänsyn till att busskonduktrisen icke ställts till ansvar och att hennes eventuella culpa icke närmare utretts, är det förståeligt att HD ansåg sig äga rätt att jämka skadeståndet. I realiteten innebär avgörandet, att jämkning tillåtits vid medverkan av annan ansvarig person.

HD 1944/II/229: En bil, som framfördes på en vinterväg över isen, hamnade i en båtfarled på sidan om vägen med bl.a. den påföljden, att en av passagerarna i bilen omkom. Hovrätten, vars åsikt minoriteten i HD (2 domare) omfattade, ansåg att olyckshändelsen visserligen till största delen föranletts av bilförarens oaktsamhet, men att också staten, när vägen över isen varit bristfälligt utmärkt, varit ansvarig för skadan. Staten ansågs därför skyldig att ersätta ungefär en tredjedel av den skada dödsfallet medfört för den avlidnes arvingar. Majoriteten i HD frikände staten, när den icke ansåg det utrett, att det förelegat vållande från statens sida.

Minoriteten synes således icke ha ansett solidariskt ansvar vara nödigt. Anmärkas må att bilförarens vårdslöshet icke kan identifieras med egen culpa hos passageraren.

Betecknande är situationen i Frankrike. Där har man i långa tider ansett, att en skadevällare är skyldig att utge fullt skadestånd även i de fall en annan orsak medverkat till skadan. Någon regel som den i SL 9: 1 mom. 2 har man icke. På senaste tid har likväl *Cour de cassation*, för första gången i fallet *Lamoricière*,¹ ansett att då en annan orsak (force majeure, cause étrangère) medverkat till skadan, skadeståndet kan jämkas.

Enligt *Mazeaud & Tunc*² har man genom detta rättsfall tagit avstånd från regeln om solidariskt ansvar för flere medverkande, ty om en gång jämkning tillåtes till följd av force majeure, borde jämkning även vara möjlig vid medverkan av flere skadevällare.³

Har två bilar sammanstött och båda förarna haft culpa, men skadan till följd av den ena bilens höga hastighet blivit särskilt stor, synes, i enlighet med vad nedan s. 106 ff anföres, dess förare ensam böra svara för den del av skadan, som enbart varit en följd av hans höga hastighet. Detta gäller även ehuru skadan utan den andres medvällande icke hade inträffat. Är detta riktigt frågar man sig emellertid, om man ej borde, där så befinnes påkallat, ha möjlighet att också frångå det solidariska ansvaret och uppdelat ansvaret. Om man en gång är med om att göra det i alla de fall man direkt kan utvisa vilken del av skadan den ene, vilken del den andre skadevällaren föranlett, borde det icke vara uteslutet att uppdelat ansvaret även då en exakt fördelning ej låter sig göra. Hänsyn till den skadelidande synes icke kräva solidariskt ansvar varje gång skadan orsakats av flere tillfälligt medverkande personer.

Den ovan förordade jämningsmöjligheten innebär ingalunda, att jämkning alltid borde ske, då flere skadevällare medverkat till skadan. Tvärtom

---

¹ Se *Mazeaud & Tunc* nr 1444 och *Motulsky* s. 254. Ett skeppsbrott hade huvudsakligen föranletts av en cyklonartad storm, men fartygets knappa bränsleförråd ansågs ha med en femtedel medverkat till skadan.

² *Mazeaud & Tunc* nr 1612.

³ I Frankrike har det solidariska ansvaret för flere medverkande förklarats med ekvivalensteorin (conditio sine qua non-regeln), eftersom varje medverkande handling varit ett conditio sine qua non för skadans inträde, se t.ex. *Marty* s. 702. *Mazeaud & Tunc* nr 1442—2 betraktar därför avgörandet i fallet *Lamoricière* som ett förkastande av ekvivalensteorin och ett accepterande av adekvanssteorin. Detta uttalande bör ses mot bakgrunden av att hela adekvansfrågan i Frankrike är rätt obearbetad. Adekvanskravet leder ju till att skadevällaren i de fall skadan befinnes vara inadekvat går fri från ansvar. Men i fallet *Lamoricière* förklarades skadevällaren skyldig att utge ett, låt vara högeligen jämkat skadestånd. Sagda avgörande visar att en annan till skadan medverkande orsak kan medföra rätt till jämkning av skadeståndet, men avgörandet visar icke att skadevällarens ansvar h.o.h. bortföle till följd av den medverkande orsaken. Se f.ö. ovan s. 71.

är solidariskt ansvar det regelenliga. I en del *undantagsfall* borde domstolen likväl kunna förklara att den andres medverkan varit en orsak, »som ej hört till brottet», och därför jämka skadeståndet.

Existensen av bestämmelsen i SL 9: 1 mom. 2 medför nämligen, att man hos oss knappast bör tillåta jämkning i de fall den ansvarige personens medverkan »hört till» skadevållarens beteende. Eftersom en naturtilldragelse eller annan olyckshändelse icke leder till jämkning, ifall den »hört till brottet», bör ej heller medverkan av en annan ansvarig person medföra jämningsrätt i de fall sagda medverkan är att betrakta som »hörande till brottet». Såsom av framställningen nedan i kap. V punkt 4 och 5 framgår, är det jämförelsevis sällan man kan säga, att en medverkande naturtilldragelse ej hört till skadevållarens beteende. Då detsamma torde gälla medverkan av en annan ansvarig person, blir jämkningen en undantagsföreteelse.

I regel bör man otvivelaktigt anse, att den ansvarige personens medverkan hört till skadevållarens beteende. Men om skadevållaren själv haft ringa culpa i jämförelse med den andre medverkande, vore en jämkning emellanåt på sin plats, t.ex. i ett fall av följande typ. Två bilar, framförda av A och B, stöter samman i en kurva, varvid C tillhörig egendom i B:s bil skadas. A och B har båda kört vårdslöst. A har framfört sin bil på vägens vänstra sida före ingången till kurvan. B, som kommit från motsatt håll, har visserligen kört på vägens högra sida, men har med hänsyn till kurvan haft alltför hög hastighet. A:s culpa befinnes vara betydligt större än B:s.

I detta fall är det givet, att B:s medverkan hör till A:s oaktsamma beteende. Däremot kunde man göra gällande, att A:s körning helt på vägens vänstra sida i en kurva icke hört till B:s beteende. Det synes mig, att domstolen i ett fall som detta borde äga möjlighet att, jämte det A dömes att till fullo ersätta C:s skada, ålägga B att delta i ersättandet av skadan endast med ett belopp motsvarande B:s medverkan, t.ex. så att B ålades ersätta blott en fjärdedel av skadan.

I de vanligaste fallen där en jämkning blir aktuell, dvs. trafikolyckorna, har frågan för övrigt mistat en stor del av sin praktiska betydelse genom tillkomsten av trafikförsäkringslagen. Observeras bör likväl, att denna lag icke ålägger försäkringsbolagen oinskränkt ansvar för *envar* skada, som uppkommit till följd av motorfordons användning i trafik.

Det är riktigt att solidariskt ansvar statuerats i en del lagrum hos oss även då fråga är om utomobligatoriskt ansvar. Märkas bör dock, att LuftfL § 7 och MotorAnsvL (1937) § 5 samt VL:s stadganden om solidarisk ansvarighet för skada orsakad av flottning alla gäller strikt ansvar. MotorAnsvL ålade obligatorisk försäkringsplikt för fordonets innehavare, varför hans

behov av regressrätt var litet. Däremot stadgas i SjöL § 198, att vardera parten svarar för sin del av skadan efter förhållandet mellan felens beskaffenhet och följder. SjöL § 199 gör visserligen ett undantag härifrån beträffande skada å person och föreskriver solidariskt ansvar, men detta motiveras dels med att behovet av gottgörelse är större vid personskador, dels med att regressrätten garderas genom sjöpanträtt. Vår vattenlag av år 1961 kap. 11 § 17 föreskriver solidariskt ansvar för det fall flere *gemensamt skridit* till det företag, i anledning av vars utförande ersättning skall utgå. Vid dylika gemensamma företag är solidariskt ansvar naturligt. Enligt kap. 5 § 81 bör dock virkesägare i separat flottning solidariskt ersätta flottningsskada.

Ett ytterligare motiv för att jämningsmöjlighet borde förefinnas utgör det förhållandet, att den solidariska ansvarigheten icke är undantagslös. Allmänt bekant är att de s.k. identifikationsreglerna ansetts medföra, att då ett motor- eller hästfordon eller en cykel skadats, skadevällaren kan dömas att utge jämkat skadestånd till fordonets resp. cykelns ägare, om också föraren av fordonet eller cykeln burit skuld till skadan, se t.ex. *HD 1954/II/71*, *HD 1958/II/57* och *HD 1948/I/8*.

Även *Nybergh*¹ anser att också tredje persons beteende möjligen bör kunna medföra jämningsrätt, åtminstone när det varit oförutsebart. *Ailio*² anser att jämkning enligt SL 9:1 mom. 2 ej får ske då en annan persons brott medverkat till skadan. *Ailio* anför bl.a. att de två momenten i SL 9:1 nära ansluter sig till varandra och att bestämmelserna i dem därför alla bör anses gälla skadeståndets storlek och icke en fördelning av ansvaret, varom fråga är i SL 9:4. En rätt till jämkning av det slag jag här förordat synes dock icke uteslutas av den nämnda redigeringen av SL kap. 9. Eftersom ett brott av den skadelidande själv kan leda till en jämkning av skadeståndet enligt SL 9:1 mom. 2, kunde, såsom även *Ailio* framhåller,³ orden »annan orsak» tolkas såsom avseende också brott av annan än den skadelidande.

*Esser*⁴ motiverar det solidariska ansvaret bl.a. med att ett pro rata-ansvar kunde leda till en oenhetlig bedömning av ansvarsfördelningen för det fall att skadevällarna instämnes till olika domstolar och dessa bedömer ansvaret olika. Ej heller detta motiv synes hindra, att en uppdelning av ansvaret på ovan anfört sätt i undantagsfall företas.

¹ *Nybergh* JFT 1958 s. 185.

² *Ailio* s. 223. *Ailio* visar på att i 1875 års förslag till strafflag de bestämmelser, som motsvarade de nuvarande två momenten i SL 9:1, var placerade i särskilda paragrafer, till på köpet långt från varandra.

³ *Ailio* s. 220.

⁴ *Esser* s. 241.

C. Jämkning i övriga fall

Föreskrifterna i SL 9:1 mom. 2 ger vid handen, att jämkning av skadeståndet ej bör ske, om den andra orsak, som medverkat till skadan, hört till brottet. Enligt *Forsman*¹ och *Grottenfelt*² är här fråga om en sådan orsak, som medverkat på ett i tingens vanliga ordning liggande sätt och som den handlande bort beakta och ta med i räkningen. Den som beger sig ut på havet en senhöstdag bör sålunda beakta att en storm kan bryta ut. *Grottenfelt*² säger, att den främmande faktorn ej får så normalt ansluta sig till den brottsliga handlingen, att brottslingen framstår såsom allena orsak till skadan och är den, som bör anses ha satt den medverkande kraften i rörelse. Likväl har praxis hos oss krävt att skadevällaren bör beakta främmande faktorer i betydligt större utsträckning än vad fallet vore enligt *Grottenfelts* sistnämnda uttalande. Antagligen kan regeln i princip sägas vara den, att den medverkande orsaken hört till skadevällarens beteende, om den varit *förutsebar*, om den bort förutses av skadevällaren. I detta arbetes speciella del, närmast i kap. V, blir det något närmare fråga om tolkningen av orden »hörde till brottet» i SL 9:1 mom. 2.

Om den medverkande orsaken å andra sidan leder till en följd, som är att betrakta som *inadekvat*, hindrar nämnda lagrum, som ju talar om den medverkande *orsaken* och ej om följden, icke att skadevällaren går fri från ansvar.³ Det reglerar nämligen icke adekvansfrågan. Det är alldeles uteslutet att bestämmelsen i SL 9:1 mom. 2 vore att tolka så, att den tilläte jämkning endast då den inträffade skadan varit *inadekvat*.

Även *Forsman*⁴ finner att skadevällaren icke bär ansvar för *inadekvata* skador. Han uttrycker detta så, att skadevällarens ansvar huvudsakligen är uteslutet, då *efteråt* inträdda oberäkneliga omständigheter, som är utom tingens vanliga ordning, helt »upphäver kausalsammanhanget». Det synes likväl i princip icke vara på saken verkande, om den medverkande oberäkneliga orsaken inträffat före, samtidigt med eller efter skadevällarens handling. Sätillvida är denna omständighet dock av betydelse, att det är mera oberäkneligt att en medverkande omständighet skall dyka upp på scenen samtidigt med eller efter skadevällarens beteende än att den skall ha gjort

¹ *Forsman* s. 265 ff.

² *Grottenfelt* s. 253. Se även *Ailio* s. 221 f.

³ Enligt *Grottenfelt* s. 253 är skadevällaren fri, om den främmande faktorn är av den exceptionella beskaffenhet, att den rimligtvis ej kunnat och bort tas med i beräkningen.

⁴ *Forsman* s. 265, 292 ff.

det före hans beteende. Det är t.ex. mera beräkneligt att ett hästfordon, som köres i skogen längs en enslig väg, skall finna vägen blockerad av ett nedfallet träd, än att ett träd skall falla över fordonet just då det passerar platsen eller att ett träd de närmaste timmarna efter det fordonet passerat platsen skall falla över en person, som blivit överkörd av hästen och lämnats liggande skadad kvar på vägen.

Jämkning av skadeståndet enligt SL 9:1 mom. 2 kan således äga rum under förutsättning, dels att den medverkande orsaken icke hör till skadevållarens beteende, dels att följden icke är att betrakta som inadekvat. Denna jämningsbestämmelse är rätt unik och förekommer — i motsats till den s.g.s. överallt tillåtna jämkningen på grund av egen culpa hos den skadelidande — i allmänhet icke i andra länder. Den existerar sålunda icke i Sverige och Tyskland. I en del fall kan man dock nå fram till en jämkning genom en extensiv tolkning av begreppet »egen medverkan» hos den skadelidande. Nämnas bör dock, att SchwOR art. 44 mom. 1 upptar följande bestämmelse om rätt för domstolen att jämka skadeståndet: »Hat der Geschädigte in die schädigende Handlung eingewilligt, oder haben Umstände, für die er einstehen muss, auf die Entstehung oder Verschlimmerung des Schadens eingewirkt oder die Stellung des Ersatzpflichtigen sonst erschwert, so kann der Richter die Ersatzpflicht ermässigen oder gänzlich von ihr entbinden».

En motsvarighet till nämnda bestämmelse i SL 9:1 mom. 2 har vi i JvAnsvL § 6, TjänstemAnsvL § 4 och den numera upphävda MotorAnsvL § 4. I ett hos oss framlagt förslag till lag om skadeståndsansvar för staten och kommunen upptas likaså bestämmelsen i SL 9:1 mom. 2 närpå ordagrant.¹

I fråga om jämningsrätten bör man således söka utröna, om *den medverkande orsaken* varit förutsebar för skadevållaren (om den bidragit på ett i tingens vanliga ordning liggande sätt). Däremot bör man ju, då man har att ta ställning till *adekvansfrågan*, ta sikte på den *följd* (skada), som skadevållarens handling och den medverkande orsaken gemensamt gett upphov till. Då man har att pröva om denna följd varit inadekvat (helt oberäknelig), bör man självfallet också ta hänsyn till på vilket sätt den medverkande orsaken anslutit sig till skadevållarens handling. I enlighet med vad som tidigare uttalats, se ovan s. 56, bör adekvansbedömningen nämligen ske utgående från följden i dess konkreta gestalt sådan den utformats i alla sina detaljer och med alla sina orsaker. Hela detta komplex bör ställas under skärskådande och svar sökas på frågan, om följden just i sin konkreta ut-

---

¹ Se *Komm. Bet. 14/1958*. Se även vattenlagen 1961 kap. 5 § 82.

formning varit utom all beräknelighet. I annat fall kunde man lätt ledas till invecklade resonemang kring frågan, hur bedömningen bör ske ifall den medverkande orsaken varit beräknelig, men följdén oberäknelig eller vice versa.

Det nyss anförda visar att det är ohållbart att — i likhet med t.ex. Grotenfelt — anse jämkningsrätt föreligga, om den till skadan bidragande orsaken icke legat i tingens vanliga ordning, men att samtidigt förklara att skadan är inadekvat, om man enligt tingens vanliga ordning icke haft att ta hänsyn till den. I jämkningsbestämmelsen i SL 9:1 mom. 2 reflekteras således på ett intressant sätt den ovan i kap. II punkt 3 B diskuterade frågan om följdéns förutsebarhet resp. beräknelighet.

Intet hindrar att följdén (skadan) kan vara att betrakta som adekvat trots att den medverkande orsaken ej varit förutsebar (ej legat i tingens vanliga ordning), i vilket fall jämkningsmöjlighet alltså föreligger. Den orsak, som medverkat till skadan vid sidan av skadevällarens handling, har då visserligen så löst anslutit sig till skadevällarens handling, att den ej »hört till» handlingen, men ändå ej varit så utom all beräknelighet, att den inträffade skadan varit att anse som inadekvat.

Av det ovan s. 68 anförda framgår, att det framför allt är medverkan av naturtilldragelser och andra personers handlingar, som man tänkt sig skulle berättiga till jämkning. Det är påtagligt, att man har behov av en dylik regel för att undgå resultat, som är stötande för rättvisan.

*Hakulinen*¹ anser, att jämkning enligt SL 9:1 mom. 2 kan ifrågakomma endast då den skadade personen eller det skadade föremålet haft en särskild, från det vanliga avvikande känslighet för skada. Ytterligare gör han den inskränkningen, att jämkning förutsätter antingen lindrig vårdslöshet hos skadevällaren eller att denne bär strikt ansvar, enär rätten till jämkning i annat fall kunde leda till en vidsträcktare ansvarsfrihet än vad som i nyare lagstiftning stadgats om jämkning i enlighet med skuldgraden; se de nedan under punkt D anförda lagrummen. Enligt *Hakulinen*² kan »annan orsak» i SL 9:1 mom. 2 innebära endast, att skadan varit oberäknelig till sin beskaffenhet eller storlek (»vahingon laadun tai määrän arvaamattomuutta»). Varken ordalydelsen i SL 9:1 mom. 2 eller ställningstagandena i teori och praxis synes dock ge tillräckligt stöd för Hakulinens åsikt. Härom blir närmare fråga längre fram i detta arbetes speciella del.

---

¹ *Hakulinen* s. 310 f, 314, 320.

² *Hakulinen* s. 311.

D. Jämkning i enlighet med skuldgraden

Bestämmelsen i SL 9:1 mom. 2 tillåter icke en jämkning i enlighet med skuldgraden. Den som genom lindrig vårdslöshet vållat stor skada kan icke åberopa detta lagrum såsom jämkningsgrund. Enligt förhärskande åsikt hos oss är skadestandsreglerna utformade utan hänsyn till om skadan vållats genom grov eller lindrig vårdslöshet. *Kivimäki & Ylöstalo*¹ finner, om jag förstått dem rätt, att domstolen i andra än de i lag stadgade undantagsfallen kan ta hänsyn till skuldgraden endast såframt det finnes ett spelrum för uppskattningen av det kränkta intresset. Härmed avser de uppenbarligen utmätande av ersättning för sveda och värk o.dyl.

Otvivelaktigt vore likväl en möjlighet att jämka skadeståndet med hänsyn till skuldgraden av behovet påkallad. Vi har redan nu flere lagrum, som ger rätt till en dylik jämkning. Här kan t.ex. nämnas SjömansL § 50, KollAvtL § 10, SjöL § 67 mom. 3, PatentL § 74 och AndelsL § 162. Enligt *Hakulinen*² kan en jämkning i en viss utsträckning analogivis förekomma även i andra fall. *Nybergh* anser likaså, att man redan de lege lata bör äga rätt till en dylik nedsättning av skadeståndet.³ Med hänsyn till det stora antalet bestämmelser, som redan nu ger rätt till en dylik nedsättning, synes det mig att man hos oss även i fall där uttryckligt lagstadgande saknas bör äga rätt att jämka skadeståndet med beaktande av skuldgraden, såframt man kan visa att särskilda skäl motiverar ett dylikt analogislut.

Vid en sådan jämkning finge domstolen självfallet tillse, att rum ej lämnades för godtycke och att allas likhet inför lagen icke kränktes eller rätts-säkerheten äventyrades. En jämkning bör vara en undantagsföreteelse, kanske så att den normalt finge ske endast vid ringa vållande hos skadevällaren, medan dolus eller grovt vållande hos honom i regel ej skulle berättiga därtill. Vid jämkningen borde, synes det mig, även andra omständigheter än skuldgraden kunna beaktas.

En dylik rätt till jämkning av skadeståndet i enlighet med skuldgraden i andra än de i lagen uttryckligen omtalade fallen kan likväl icke grundas på stadgandet i SL 9:1 mom. 2 om jämkning på grund av annan orsak, som ej hört till skadevällarens beteende. Detta lagrum avser icke jämkning på dylika grunder. En sådan avsikt med lagrummet borde ha fått ett tydligt uttryck. Som stöd för att SL 9:1 mom. 2 kunde tolkas på anført sätt framhåller visserligen *Nybergh*,⁴ att erfarenheten visat att det knappast är möj-

¹ *Kivimäki & Ylöstalo* s. 401.

² *Hakulinen* s. 271.

³ *Nybergh* s. 343 ff.

⁴ *Nybergh* s. 345.

ligt att bedöma adekvansen utan hänsynstagande till individuella moment. Såsom ovan i punkt 3 D anförts är detta riktigt, men att för den skull anse att en jämkningsrätt förelåge varje gång skadan varit visserligen icke utom all beräknelighet (inadekvat), men svårberäknelig för skadevållaren, kan icke godtas. Det är riktigt att man hos oss i praxis har exempel på att man jämkat skadeståndet på dylika grunder, men detta synes vara felaktigt. Se härom de längre fram anförda rättsfallen *HD 1945/II/195*, *1945/II/262* och *1955/II/137*. Sagda avgöranden visar å andra sidan det stora behovet av en dylik jämkningsrätt.

Även om man anser att man ej kan jämka skadeståndet med hänsyn till skuldgraden, kan självfallet adekvansreglerna medföra, att en del av de inträffade skadorna bör betraktas som inadekvata och att man på detta sätt når fram till en nedsättning av skadeståndet. Tyvärr är det så, att en jämkning av skadeståndet vore påkallad betydligt oftare än i de tämligen sällsynta fall, där adekvansgränsen är diskutabel. *Vinding Kruse* konstaterar med rätta, att adekvansläran dåligt lämpar sig för en dylik jämkning.¹ Just av denna anledning är adekvanskravet i de flestas tycke mindre vådligt för rättssäkerheten än en regel om en fri rätt för domstolen att jämka efter billighet.²

Skulle vi ha en allmän regel om jämkning efter culpgraden och andra omständigheter, kunde man för övrigt kanske godta *Vinding Kruses* regel om att skadevållaren bör svara för varje skada, som legat i farans riktning. I de fall denna regel leder till obillighet kunde man då, såsom *Vinding Kruse* framhåller³, nedsätta skadeståndet enligt den allmänna jämkningsregeln.

---

¹ *Vinding Kruse* s. 391, 412.

² *Ussing*, Nord. Jur. Mötet 1948 s. 23.

³ *Vinding Kruse* s. 394.

B. SPECIELL DEL

Inledning

I det föregående har anförts vissa allmänna synpunkter på adekvansfrågan. Såsom upprepade gånger framhållits kan man icke genom dylika allmänna regler nå fram till en beskrivning av adekvanskravet, som gäve domaren en fullt säker vägledning och lämnade ringa rum för tolkning. Liksom då det gäller att konstatera, huruvida culpa föreligger eller icke, måste frågan avgöras in casu. Man kan likväl uppställa något fastare regler för adekvansbedömningen än för culpabedömningen. Framför allt är det möjligt att ge en del specificerade regler för vissa typfall. Härvid bör praxis tillmätas stor betydelse. Då *Stang*¹ anser att rättsfallen angående adekvansfrågor ger ringa vägledning, enär domstolen alltid måste anknyta till de speciella förhållandena i det enskilda fallet, undervärderar han den betydelse praxis bör tillmätas. Ett vanligt fel har för övrigt varit, att man uppställt en viss allmän adekvansregel, kanske med stöd av några få rättsfall, utan att man beaktat, att avgörandet bör vara olika för olika typfall.²

Framställningen i det följande tar sikte på integritetskränkningar, dvs. fysisk skada å person eller sak. Vid integritetskränkningarna är nämligen ersättningsfrågan såtillvida mindre komplicerad, att det vid dem vanligen är givet, att skadan hänför sig till ett av ersättningsreglerna skyddat intresse. Den skada, som integritetskränkningen medfört och vars ersättande är i fråga, kan vara den *realskada*, som skadevållarens beteende i första hand har gett upphov till, t.ex. att en fönsterruta krossats, eller en »följdskada», t.ex. den skada en person lidit genom att skära sig på glasskärvorna. Följdskadan behöver dock i sin tur icke nödvändigtvis vara en realskada, utan kan vara en *allmän förmögenhetsskada*, t.ex. skada uppkommen genom

---

¹ *Stang* s. 94.

² Enligt *Jørgensen* s. 195 bör avgörandet ske med beaktande av de praktiska behoven och det rimliga i olika typfall, och icke i enlighet med ett abstrakt materiellt kriterium.

att den person, som skurit sig på glasskärvorna, gått miste om arbetsförtjänst under den tid han haft såriga händer.

Då det i SL 9:1 mom. 1 uttalas, att skada som genom brott tillfogats någon skall av den skyldige ersättas, inskränkes ersättningsplikten icke till att gälla realskada å person eller sak. Enligt SL 9:2 innefattar skadeståndet även gottgörelse för »minskning i inkomst eller uppehälle: såsom genom hinder eller brist i näring, eller annat sådant». Också allmän förmögenhetsskada förklaras sålunda ersättningsgill. Detta gäller ju direkt endast skadestånd på grund av brott, men kan säkert i mycket stor utsträckning extenderas till att gälla även annan utomobligatorisk skada, som en integritetskränkning gett upphov till. Sålunda kan ersättningen för utomobligatorisk skada innefatta också ersättning för frångången vinst, som den fysiska sak- eller personskadan lett till.

Däremot är en allmän förmögenhetsskada, som icke står i samband med en integritetskränkning, ofta icke ersättningsgill. Å andra sidan är en dylik ersättning i en del fall t.o.m. direkt lagreglerad, t.ex. i immaterialrätten. En undersökning av de fall då allmän förmögenhetsskada ersättes faller utom ramen för detta arbete. Problemet beröres dock ytterligare något nedan i kap. IX och XI, där även ersättning för ideell skada uppmärksammas.

Vad beträffar adekvansbedömningen avser den i första hand ansvaret för uppkommen realskada, men man kan icke undgå att vid bedömningen också beakta »den värderade skadan», dvs. den *förlust*, uppskattad i penningar, som händelsen gett upphov till för den skadelidande.¹ Detta är ju alldeles uppenbart i de fall ersättningen gäller allmän förmögenhetsskada. Såsom *Persson* framhåller² är det icke enbart den konkreta skadegörelsen, som motiverar ersättningen, utan även den förlust, som betingats av skadegörelsen. Termerna real- och följdskada förutsätter en förlust, termen förlust förutsätter real- eller följdskada; i vardera termen ligger en referens till den motsatta.³ Beaktas bör dock, att vid uppskattandet av förlusten speciella värderingsregler gör sig gällande vid sidan av adekvanssynpunkter, t.ex. då skadan uppskattas till skäligt belopp (RB 17:6) eller då ersättning ges endast för »normalförlusten» eller blott för »nödigt» underhåll (SL 9:3).

Det är särskilt då fråga är om ersättande av allmän förmögenhetsskada som dylika värderingsregler gör sig gällande — vid sidan av och invävda i reglerna om att viss skada överhuvudtaget ej är ersättningsgill.

¹ *Persson* s. 45 ff, 58 ff. Se även *Rodhe* § 44.

² *Persson* s. 47.

³ *Persson* s. 62.

Medverkan från den skadelidandes sida kan medföra att skadeståndet antingen bör jämkas, kanske ända till noll, eller att hela skadan är att betrakta såsom inadekvat. Eftersom dessa två problem hänger nära samman med varandra kommer i denna framställning, som ju icke behandlar jämkning av skadeståndet på grund av medverkan av den skadelidande, ej heller att annat än i förbigående tas ställning till spörsmålet, när den skadelidandes medverkan leder till att skadan bör betraktas som en inadekvat följd av skadevållarens beteende. Det som i det följande anföres är likväl härvid *mutatis mutandis* tillämpligt.

Mången gång bör den skadelidande, ehuru fullt skadestånd tillerkännes honom, finna sig i att den fördel skadetillfället medfört för honom avdras från skadeersättningen. Detta problem tangerar adekvansfrågan, men vid dess lösning gör sig flere andra synpunkter gällande. Här uppkommer synnerligen svåra frågor, t.ex. huruvida understöd och försäkringsbelopp, som utbetalats till den skadelidande, bör avdras. Detta problem behandlas icke i det följande.

Den yttre anledningen till att adekvansfrågan i ett enskilt fall aktualiseras är i regel den, att skadevållarens beteende på grund av en annan medverkande orsak lett till en åtminstone i något avseende oväntad följd. Denna bidragande orsak står att söka i ett otal varierande omständigheter. Härvid kan bortses från sådana medverkande orsaker, som saknar juridisk relevans, t.ex. att syre funnits i luften vid en explosionsskada eller att pistolen fungerat vid en skada orsakad av ett pistolskott. I det följande skall de viktigaste av de medverkande omständigheterna upptas till behandling, fördelade på några olika typfall. Så vitt angår skadevållarens utomobligatoriska ansvar lägges sagda uppdelning i typfall till grund för framställningens disposition.

Enligt SL 9:1 mom. 2 kan nyssnämnda bidragande orsaker medföra rätt till jämkning av skadeståndet. De kan således leda både till jämkning av skadeståndet och till att följden blir att anse som inadekvat och ansvaret h.o.h. bortfaller. Eftersom de två typerna går in i varandra, kommer i det följande också »jämningsfallen» att observeras.

Följande *disposition* kommer att följas. Först behandlas på culpa grundat utomobligatoriskt ansvar, varvid kap. III ägnas de fall, där skadan tillfogats en person, som varit särskilt mottaglig för skada på grund av sjukdom, konstitutionella fel el.dyl. Därpå behandlas i kap. IV motsvarande fall av skada å en sak, som varit särskilt känslig för skada eller som haft ett ovanligt högt värde för den skadelidande. I kap. V behandlas skada uppkommen under medverkan av naturtilldragelser, oansvariga personer, djur eller andra exceptionella händelser. I kap. VI redogöres för de fall, där en

ansvarig tredje person eller den skadelidande själv medverkat till skadan. I ett särskilt kapitel, kap. VII, behandlas skada uppkommen i samband med räddningsåtgärder. Kap. VIII ägnas det strikta ansvaret. Slutligen behandlas i kap. IX skada i kontraktsförhållanden, i kap. X ansvar för inadekvat skada och i kap. XI allmän förmögenhetsskada och tredje mans skada, skada härrörande av psykiska störningar och ideell skada.

K a p. 111

Skada å särskilt mottaglig person

1. Inledning

Det har syns mig lämpligt att börja med integritetskränkningar å person och ägna de fall uppmärksamhet, där skadan blivit oväntat stor till följd av att den skadelidande varit särskilt mottaglig för skada eller haft en hög arbetsförtjänst, vilken han gått miste om under den tid han varit skadad.

En genomgång av inhemsk och utländsk praxis visar, att ansvaret här utsträcker mycket långt. I regel utdömes ersättning även för synnerligen oväntade följder. Hos oss har dessa fall främst kommit upp i samband med utdömande av straff och skadestånd på grund av brott. Här skall frågans straffrättsliga sida icke närmare undersökas. Ett par synpunkter må likväl anföras.

Det är tydligt att, då en person dömes till straff, hans skyldighet att utge skadeersättning bör utsträckas åtminstone lika långt som om skadestånd i stället i civilrättslig väg hade yrkats av honom på grund av samma beteende. Vid svikligt förfarande bör sålunda, ifall straff för bedrägeri ådömes, adekvansgränsen visavi skadeståndet utsträckas åtminstone lika långt som fallet hade varit om ersättning för den skada, som det svikliga förfarandet gett upphov till, hade yrkats i civilrättslig väg. Ibland är det för adekvansfrågan helt ovidkommande omständigheter som har medfört straffyrkandet, t.ex. fördelen av att få räkna med polisens och allmänna åklagarens medverkan.

I vissa fall är själva tillräknandet överhuvudtaget, eller handlingens hänförelse till en viss svårare brottstyp, beroende på om adekvanskravet är uppfyllt i fråga om en viss följd eller icke. Här medför bristande adekvans, att tillräknande ej alls kan ske för brottet eller för ifrågavarande svårare brottstyp. Såsom exempel brukar anföras de i SL 21: 4—9 och 22: 8 nämnda brotten. SL 21: 4 föreskriver straff för den, som uppsåtligen misshandlar en annan så att han dör. Om misshandeln varit sådan, att döden icke varit

en sannolik verkan, är straffet lägre. Skulle döden däremot icke alls ha varit en adekvat följd av misshandeln, är man allmänt ense om att misshandlaren icke bör fällas till straff enligt SL 21: 4.

Eftersom det i dessa och andra fall gäller ådömande av *straff*, är det tydligt att man icke får vara lika sträng mot skadevällaren som då fråga endast är om utdömande av ersättning. Adekvansgränsen bör då fråga är om straff dras förmånligare för skadevällaren än då saken endast gäller utdömande av skadestånd.

2. Rättspraxis

Ur rättspraxis kan anföras:

HD 1932/II/138: En person slog en annan uppsåtligen med en kniv i skuldran. Slaget var i och för sig icke livsfarligt, men det ledde till livsfarlig sårfeber. Underretten tillämpade SL 21: 11, men hovrätten och HD fällde misshandlaren till straff för grov misshandel. — *Kivimäki & Ylöstalo* s. 389 uttalar att den som misshandlar en annan bör ersätta den skada som uppkommit av att den misshandlade dött i sårfeber, ådragen på det sjukhus, dit han förts efter misshandeln.

HD 1935/I/51: En busspassagerare fick i en krock, som bussföraren vållat, vänstra handen krossad och dog senare i stelkramp. Bussföraren dömdes till straff för dödsvållande.

HD 1936/II/489: En restauranggäst uppträdde våldsamt, krossade porslin och hotade en av servererskorna så att denna, som led av svårt hjärtfel, senare samma dag avled i hjärtförslämning. Restauranggästen dömdes till straff för dödsvållande och ålades att ersätta obduktionskostnaderna.

HD 1946/II/1: A misshandlade B så att denne måste intas på sjukhus. B dog på sjukhuset på grund av lunginflammation, vilken härrörde av hans nödtvungna sängläge. Majoriteten i HD (4—1) ansåg, att A icke kunde dömas för misshandel med dödlig utgång (SL 21: 4) och åläggas skyldighet att ersätta B:s begravningskostnader, enär lunginflammationen icke varit en direkt följd av den av misshandeln orsakade skadan. Den skiljaktige domaren ansåg att misshandeln främjat B:s död, varför han dömdes A till straff enligt SL 21: 4 mom. 2 och ålade honom ersättningsskyldighet.

Majoritetens åsikt synes avvika från den vedertagna. Underligt nog förklarade majoriteten, att följden icke varit direkt, ehuru någon mellankommande omständighet icke medverkat därtill. *Salmiala* s. 597 ff kritiserar med fog avgörandet.

HD 1939/II/235 kan anföras som exempel på ett fall, där frågan om ersättning för allmän förmögenhetsskada aktualiserades. B hade skadats vid en trafikolycka och krävde av den som vållat olyckan ersättning för att B:s pedagogikexamen som en följd av skadan framskjutits och B därför under ett år ej haft

möjlighet att erhålla en ordinarie teckningslärartjänst. Medan majoriteten i HD förkastade B:s yrkande på grunder som här ej är av intresse, förkastade minoriteten (2 domare) yrkandet såsom ostyrkt. Skadeståndet hade alltså enligt minoriteten kunnat utdömas, om skadan hade bevisats. — Nämnas må att TrafikförsL § 6 mom. 2 stadgar, att vid bestämmande av ersättning för personskada även gottgörelse för försenad inkomst av arbete eller näring bör utges.

NRT 1933 s. 931: se ovan s. 43.

UfR 1933 s. 288: En kvinna skadades vid en järnvägsolycka. Hennes höggradiga fetma var en medverkande orsak till att hon fick lunginflammation och avled. Den som vållat järnvägsolyckan ålades av Højesteret ansvar även för följderna av dödsfallet.

BGHZ 8, 243: En kvinna som var intagen på sjukhus fick genom vårdslöshet från sjukhuspersonalens sida vid en blodtransfusion blod som innehöll lues-bakterier. Som en följd härav var den dotter, som hon tretton månader senare födde, behäftad med lues. Dottern tillerkändes ersättning av sjukhuset för den uppkomna skadan. Ett adekvat kausalsammanhang ansågs föreligga, enär det »entspricht der Lebenserfahrung» att då en (gift) kvinna infekteras med lues, sjukdomen kan komma att överföras till hennes framtida barn.

BGHZ 18, 286: se ovan s. 54. — I denna dom anfördes som ett motiv för att skadan vore att anse som adekvat, att vaccineringsen lett till döden utan att någon mellankommande handling av tredje person medverkat därtill.

RGZ 155, 37 och 169, 117: Skadeståndsansvar för skadevällaren ansågs icke uteslutas av att den skadelidande personen varit sjuk eller på annat sätt mottaglig för skada. I det förra av dessa fall blev påföljderna av skadevällarens beteende onormalt svåra till följd av att den skadade kvinnan senare blev gravid och väntade tvillingar.

Från USA kan följande fall anföras:

Wolfe v. Checker Taxi Co. (1939), se *Harper & James* s. 1026: En person var såsom passagerare i en bil med om en krock och bet sig därvid i tungan med påföljd att en infektion följde med dödlig utgång. Den till krocken skyldige ålades att ersätta även den genom dödsfallet uppkomna skadan.

I ett annat avgörande, *Koehler v. Waukesha Milk Co. (1926)*, se *Harper & James* s. 1140, har ersättning utdömts då en person, som fått motta en söndrig mjölkflaska och skurit sig på den, dött i blodförgiftning, närmast till följd av blodets beskaffenhet.

Från Frankrike omtalas ett fall, där ersättningsskyldighet ålagts en hundägare, vars hund bitit en person och denne infekterats, enär han burit smutsiga kläder, se *Savatier* nr 484.

3. Doktrinen

Även i den rättsvetenskapliga litteraturen är man rätt ense om att vid integritetskränkningar å person utsträcka ansvaret långt. *Hakulinen*¹ anser att i princip full ersättning bör utges, då den skadade oväntat dött eller drabbats av en svårare skada än väntat till följd av svag kroppsbyggnad eller sjukdom. Detta är för övrigt en konsekvens av det vidsträckta ansvar *Hakulinen* ålägger skadevällaren för »direkta» följder. Märkas bör dock, att han anser att ansvaret i en del fall kan mildras genom jämkning av skadeståndet. *Salovaara* uttalar, att vid fara för liv en mycket ringa grad av sannolikhet är tillräcklig för att göra en handling rättsstridig.²

Honkasalo däremot anser, att då en person träffas av en slungad sten och får ett obetydligt sår, men förblöder på grund av en medfödd sällsynt sjukdom, avgörandet bör ske efter vad man kunnat veta då gärningen skedde, se ovan s. 51. *Honkasalo*, som ju behandlar det straffrättsliga ansvaret, företräder en rätt restriktiv uppfattning i adekvansfrågan och anser i konformitet härmed, att skadevällaren i förevarande fall ginge fri från ansvar, eftersom ett stenkast icke normalt medför förblödning.³

Vinding Kruse förklarar, med stöd i dansk praxis, att om skadan fått en betydligt större omfattning på grund av sällsynta komplikationer, t.ex. stelkramp, eller till följd av individuella, för skadevällaren okända förhållanden, t.ex. enär den skadade haft blödarsjuka, fullt ansvar det oaktat föreligger.⁴ Likaså finner *Jørgensen*, att skadevällaren som huvudregel bör bära risken för extraordinära komplikationer och sjukdomsföljder.⁵

I Danmark företräder visserligen *Ussing*⁶ en för skadevällaren förmånligare ståndpunkt. Han anför följande exempel. A kör i mörker på cykel med en lie över axeln. Han passerar därvid så nära intill B, att denne får

¹ *Hakulinen* s. 302.

² *Salovaara* s. 240.

³ *Honkasalo*, *Kaus.kys.* s. 157. *Mayer* s. 134 f, 138 omnämner samma exempel som *Honkasalo* och uttalar, jämte det han konstaterar, att man i civilrätten i Tyskland i dylika fall nöjt sig med en mycket ringa grad av objektiv beräknlighet, att det ej är uteslutet att även straffrättsligt ansvar föreläge. Avgörande är enligt honom, om omständigheterna i det enskilda fallet varit sådana, att skadan varit objektivt »inigermassen berechenbar». Han omnämner att en infektion alltid hade varit ansvarsgrundande, men synes närmast anse att en förblödning icke är det.

⁴ *Vinding Kruse* s. 399.

⁵ *Jørgensen* s. 73 ff. Så även *Trolle* s. 355 f.

⁶ *Ussing* s. 151.

en liten rispa av lien. Såret leder likväl till stelkramp och B dör. A bär enligt Ussing ej ansvar härför, enär fråga varit om en helt oberäknelig följd. Ussing påstår att A:s handling visserligen varit farlig, men att skadan här icke realiserats till följd av handlingens farliga tendenser. Detta är svårförståeligt. Här är tydligt fråga om en skada, som ligger i farans riktning. Just till följd av att lien kunnat såra en annan är A:s handling vårdslös.

Ussing anser vidare att om A slagit B med en käpp så att B dött, ansvarsfrihet för A förelegat, om det ej varit beräkneligt för A eller en förständig man i handlingsögonblicket att döden kunnat följa. *Jørgensen* kritiserar Ussings ståndpunkt och visar bl.a. på avgörandet *UfR 1943 s. 641*, där skadevållaren ansågs bära ansvar för att en kroppsskada medfört en följd, som enligt de sakkunniga läkarna var sällsynt (atypisk), men välkänd för läkarvetenskapen.¹

Anglo-amerikansk teori godtar praxis' ståndpunkt, att fullt ansvar för personskada existerar även då skadan berott på den skadelidandes speciella mottaglighet, svaga kroppsbyggnad, graviditet, alkoholism, tuberkulos, dolda sjukdomar el.dyl. Sålunda har ansvar ansetts föreligga t.o.m. vid ovanliga följder av personlig kränkning, t.ex. håravfall på grund av fruktan.² *Hart & Honoré* förklarar — med sin utgångspunkt i vad gemene man inlägger i ordet orsak — att då ett slag medfört en svår skada på grund av den slagnes svaga benbyggnad, orsaken till skadan det oaktat stått att finna i slaget och icke i en olyckshändelse.³ Här existerar ingen annan efterföljande eller samtidig yttre händelse, varför skadevållaren bör drabbas av fullt ansvar.

Ytterligare må nämnas, att *von Caemmerer* anser att full ersättning bör presteras, då en normal örfil helt oförutsebart lett till döden.⁴

4. S a m m a n f a t t a n d e s y n p u n k t e r

a. Det förefaller mig alldeles riktigt, att i varje fall det civilrättsliga, men antagligen också det straffrättsliga ansvaret utsträcker långt.⁵ Skadevållaren får lov att ta med i beräkningen, att den som han tillfogar personskada

¹ *Jørgensen s. 77 ff.*

² Se *Harper & James s. 1127 f, Prosser s. 260 f, Hart & Honoré s. 161.*

³ *Hart & Honoré s. 42 f, 75, 160 ff.*

⁴ *von Caemmerer s. 18. Att Rümelin s. 267 finner att full ersättning här bör utdömas är helt i överensstämmelse med hans adekvanslära.*

⁵ För straffrättens vidkommande tillkommer det motivet, att det rättspolitiskt vore riktigtast att låta en farlig vårdslöshet eller oaktsamhet åtföljas av straff även om skada ej alls uppkommit.

kan ha en eller annan sjukdom, konstitutionell svaghet el.dyl. Likaså är det ingalunda utom all beräknelighet, att den skadade har stora inkomster av sitt yrke och att den skada han lider genom att han är förhindrad att arbeta därför stiger till avsevärda belopp. Även om det är ytterst osannolikt, att den som skadas i en bilrock och förlorar två fingrar är en violinvirtuos, får skadevällaren ta detta med i beräkningen och får alltså finna sig i att utge ersättning för den ekonomiska förlust, som virtuosens drabbas av genom förlusten av fingrarna. Adekvanskravet leder i regel icke till en begränsning av ersättningens storlek.¹ En regel om fullt ansvar står således icke i strid mot beräknelighetskriteriet. Ej heller har någon annan yttre orsak här medverkat till skadan.

Då fråga är om personskada är det naturligt, att den skadelidandes krav på gottgörelse beaktas i stor utsträckning. Kravet på reparation är här mera påtagligt än vid andra skador och motiveras av socialpolitiska skäl. Redan *vållande* av en personskada är i flere fall straffsanktionerat, vilket visar att orsakande av personskada bedömes strängare än orsakande av sakskada. Enligt JvAnsvL är järnvägens strikta ansvar för personskada vidsträcktare än för egendomsskada, se nedan kap. VIII punkt 2. Här kan även hänvisas till att, oaktat egen culpa hos den skadelidande leder till att ersättningen nedsättes eller förvägras, ersättning för skada å person likväl utgår oavkortad vid trafikskada, såframt den skadelidandes delaktighet i skadans uppkomst varit ringa (TrafikförsL § 7).

De lege ferenda borde domstolen kanske ha möjlighet att i vissa undantagsfall, där ett utdömande av full ersättning för hela den förlorade arbetsförtjänsten vore obilligt, utdöma endast ett skäligen skadestånd. Den skadelidandes intresse av full ersättning finge då tillgodoses genom hans möjlighet att teckna försäkring. Då den skadade avlidit, utdömes redan enligt gällande rätt (SL 9:3) endast *nödigt* underhåll åt hans anhöriga.

Ytterligare må nämnas, att då efter det skada inträffat en ny skada inträder, som beror på den förra skadan, ersättningsskyldigheten i princip omfattar även den nya skadan. Om en person, som fått starkt nedsatt syn såsom en följd av en bilrock, en tid senare faller och slår sig illa på grund av sin nedsatta syn, bör ersättning tillerkännas honom även för denna nya skada, såframt man icke, vilket ofta är fallet, kan konstatera att oaktsamhet förelegat från hans sida. Han har ju haft anledning att röra sig med särskild försiktighet, varför en jämkning av skadeståndet vanligen är på sin plats.

---

¹ *Stang* s. 86 ansåg, att ersättning i ett dylikt fall borde ges endast för vad som varit en normal följd av en fingerskada.

Har skadan gjort den skadelidande särskilt mottaglig för skada, svarar skadevållaren för de följskadorna den skadade med anledning därav senare ådrar sig, t.ex. tuberkulos.

b. Även om oväntade personskador i regel bör anses vara adekvata, synes skadan likväl i helt exceptionella fall kunna betraktas som inadekvat och skadevållaren undgå ersättningsskyldighet. Har t.ex. ett lätt slag mot en annan medfört en svår kroppsskada för denne, vore ansvarsfrihet i mitt tycke på sin plats. Antagligen skulle en domstol i första hand försöka klara sig ur dilemmat genom att konstatera, att skadevållaren ej haft culpa, och den vägen undgå att utdöma ersättning.

Åsikten att skadevållaren i fall av sistsagda typ borde befrias från ansvar har i teorin flere förespråkare.¹ Emellertid är det mestadels fråga om författare, som opererar med en snävare adekvansgräns än den i detta arbete förordade. För den som anser att »livets regel» är avgörande eller att följderna bör vara »typisk», är det naturligt att skadevållaren undgår ansvar. Det kan dock anföras, att *Kivimäki & Ylösto*,² som synes utsträcka de adekvata följderna något längre än den klassiska adekvansläran gör det, anser att om A av oaktsamhet tillfogat B ett obetydligt sår och B förblöder, enär han utan att A vetat av det lidit av blödarsjuka, det vore oskäligt att låta A svara för B:s död.

Däremot kan det ovan anförda rättsfallet *HD 1946/11/1* icke tas som belägg för en rätt till befrielse vid exceptionell skada. Skadan var i detta fall icke mera exceptionell än i flere andra rättsfall, där ansvar ansetts föreligga.

Även om ett långtgående ansvar för skadevållaren är motiverat vid personskada, synes likväl en obetydlig integritetskränkning icke böra medföra ansvar för särskilt vittgående konsekvenser. Leder en grövre integritetskränkning till helt oväntade följder, t.ex. på grund av den kränktes speciella känslighet, är skadevållarens ansvar ofrånkomligt. Men vid obetydliga integritetskränkningar synes det mig att man kan betrakta en svår skada såsom liggande utom all beräknelighet. I all synnerhet är detta fallet om skadevållaren blott handlat lindrigt culpöst. Det är antagligen till följd av att någon ny medverkande orsak icke inträtt mellan skadevållarens handling och den inträffade skadan, som man i teorin icke brukar göra undantag för oväntade skador härrörande av obetydliga integritetskränkningar. Emel-

¹ Se t.ex. *Honkasalo* och *Ussings* ovan i punkt 3 refererade åsikter.

² *Kivimäki & Ylösto* s. 387, 389.

lertid strider en dylik ståndpunkt mot det krav på en viss beräknelighet, som bör ligga bakom allt skadeståndsansvar.

Behovet av sagda begränsning av skadevållarens ansvar framgår av att man i Sverige ansett det påkallat att genom en strafflagsändring föreskriva (SL 5: 12), att det förhöjda straff som lagen utsätter för det fall att död eller svår kroppsskada följt av ett brott, icke får ådömas om sådan påföljd inträffat mera av våda än av vållande.¹ Det är uppenbart att en dylik lagändring avsevärt minskar behovet av adekvanskriteriet i straffrätten. Här må tre svenska rättsfall anföras.

NJA 1937 s. 434: A misshandlade B genom att med knuten hand tilldela B två slag, som träffade honom i huvudet med påföljd att han fick en tinningskada och avled. Våldet hade varit så ringa, att skadan å tinningen hade uteblivit, därest ej B:s tinningben varit ytterligt tunt. Denna omständighet hade A icke haft anledning förutsätta, varför döden ansågs ha inträffat mera av våda än av vållande. A dömdes till straff endast för lindrig misshandel.

NJA 1938 s. 84: A tilldelade B uppsåtligen ett slag med påföljd att B, som med ena foten fastnat i en trätrall på gången där han stod, föll omkull och fick ett benbrott vid fotknölnarna. Skadan ledde till en blodproppsbildning och B avled en månad senare. Hans starka åderförkalkning och sjuka hjärta hade i väsentlig mån medverkat till blodproppsbildningen. Med hänsyn härtill och till de övriga omständigheterna i målet, särskilt våldets jämförelsevis lindriga art, ansågs A icke ha haft anledning att ta i beräkning, att våldet kunde medföra döden, utan döden ansågs ha skett mera av våda än av vållande. A ansågs ansvarig endast för tillfogande av lindrigare än grov kroppsskada och ålades icke att ersätta den skada dödsfallet medfört. — I detta fall var det antagligen av betydelse, att faran av benbrottet varit synnerligen avlägsen.

Härmed kan jämföras *NJA 1943 s. 22:* A tilldelade med ena handen uppsåtligen B, som satt i en länstol och icke försvarade sig, flere kraftiga slag i ansiktet och bakhuvudet. Slagen åstadkom inre skador i B:s huvud och ledde till att B en stund senare avled. I målet intygade den läkare som obducerat B, att man vid en misshandel under ifrågavarande förhållanden knappast alls hade att räkna med en grov kroppsskada såsom effekt. En dylik effekt var att hänföra till det rent exceptionellas område, t.ex. då våldet råkat träffa särskilt olyckligt. Däremot hade man att räkna med att lindrigare än grov kroppsskada bleve följden. A dömdes likväl till straff för uppsåtlig misshandel, begången av hastigt mod, varav döden följt.

Möjlighet för skadevållaren att undgå ansvar torde likväl i regel böra föreligga endast då hans beteende riktat sig mot en viss person och icke mot en obestämd personkrets. Detta leder visserligen till att en skadevållare

¹ En motsvarande lagändring har gjorts i Tyskland, se *Schönke & Schröder s. 333 ff.*

som handlat uppsåtligen kan i fråga om en inträffad skada vara bättre ställd än en skadevållare, som endast kan påbördas lindrig culpa. Den som vårdslöst framför sitt fordon bör ta med i beräkningen, att en person med svag kropps-konstitution kan bli påkörd med vådliga konsekvenser även av en ringa stöt. Men den som uppsåtligen tilldelar en stor och stark person ett slag mot örat bör knappast ta med i beräkningen, att den slagne honom och kanske sig själv ovetande lider av ett konstitutionellt fel, som medför att slaget leder till döden. Kunde skadevållaren visa, att han med fog trott att den slagne varit fullt frisk i sagda avseende, bör domstolen ha möjlighet att, om så prövas skäligt, låta skadevållaren undgå ansvar. Ansvaret röner således här inflytande av att det skadegörande be- teendet riktat sig mot en viss bestämd, av skadevållaren känd person.

Medför den skadebringande åtgärden endast en ökning av en redan existerande skada, svarar skadevållaren blott för sagda ökning. Detta är t.ex. fallet då den misshandlade på grund av disposition för en sjukdom redan före misshandeln bör anses ha haft minskade förtjänstmöjligheter. *Jørgensen* uttalar med fog, att det i varje enskilt fall efter prövning bör avgöras, om den föreliggande dispositionen i förväg hade manifesterat sig på ett sådant sätt, att den skadelidande även utan skadevållarens handling sannolikt skulle ha drabbats av samma eller väsentligen samma förlust.¹

5. J ä m k n i n g a v s k a d e s t å n d e t

Kommer man till att ersättningsskyldighet i ett givet fall existerar för skadevållaren, kan man fråga sig om icke en modifiering av ansvaret kan ske genom en *jämkning av skadeståndet* enligt bestämmelsen i SL 9: 1 mom. 2. *Hakulinen*² anser att jämningsstadgandet är tillämpligt just i de fall, då den skadade personen (eller den skadade saken) till följd av ett hemligt fel haft en särskild, från det vanliga avvikande känslighet («herkkyys»). Hakulinen tillfogar, att jämkning kan ske endast under förutsättning att skadevållarens culpa varit ringa eller strikt ansvar förelegat. Jag ställer mig tveksam till en sådan generell rätt till jämkning. *Forsman* och *Grottenfelt* anför icke en dylik omständighet såsom jämningsgrund. Praxis synes ej heller ge stöd för Hakulinens åsikt. Det bleve synnerligen svårt att dra gränsen mellan de fall, där jämkning finge ske, och de fall, där jämkning icke vore tillåten.

Det nyss anförda gäller särskilt de fall, där den kroppsliga defekten, svagheten eller dispositionen varit medfödd eller föranledd av sjukdom. Har den

¹ *Jørgensen* s. 58.

² *Hakulinen* s. 310 f.

särskilda känsligheten däremot orsakats av en annan person eller av en medverkande exceptionell händelse, kan man förena sig med Hakulinen om att en jämkning ej är oförenlig med bestämmelsen i SL 9: 1 mom. 2. I regel synes dock, såsom nedan i kap. V punkt 4 närmare anföres, en skadevällare få lov att räkna med att den skadelidande tidigare kunnat råka ut för en olyckshändelse, som gjort honom känslig för skada.

Ifall den kroppsliga defekten hos den skadelidande medverkat till att själva olyckshändelsen inträffat, kan naturligtvis jämkning på grund av egen culpa hos den skadelidande ifrågakomma. Så är t.ex. fallet om det varit oaktsamt av den som drabbats av skada att han med sin defekt, t.ex. blindhet eller invaliditet, begett sig ut på en livligt trafikerad körled. Likaså kan skadeståndet nedsättas på den ovan i punkt 4 in fine anförda grunden.

I överensstämmelse med att några jämningsbestämmelser motsvarande den i SL 9: 1 mom. 2 icke finnes i utländsk rätt brukar en jämningsrätt icke omtalas där. I Frankrike har likväl på senaste tid *Mazeaud & Tunc*¹ ansett, att jämkning av skadeståndet kunde ske på grund av att den skadelidande varit särskilt disponerad för sjukdom eller dylikt, förutsatt att dispositionen kunnat betraktas som force majeure för skadevällaren. Den skadelidande hade att själv svara för den del av skadan, som berott på hans egen person, som härrört »essentiellement de son être». *Mazeaud & Tunc* förordar således en rätt till jämkning något i överensstämmelse med Hakulinens åsikt hos oss.

De rättsfall *Mazeaud & Tunc* anför som stöd för sin åsikt¹ är dock gränselfall och kan icke tas som stöd för att åsikten hade godtagits i fransk praxis. Att en hunds disposition för skada betraktats såsom jämningsgrund då den skadats av en annan hund är sålunda ett specialfall gällande djur, likaså en jämkning till följd av att en suggas »prédisposition morbide» medfört att den dött av skrämsel då den förföljdes av en hund. Då åter en pedikyrpatient av pedikyristen vårdslöst utsatts för inverkan av frätande medel och på grund av sitt patologiska tillstånd och sin känslighet lidit skada därav, var skadan ett slags chockskada och därför av speciellt slag, se nedan kap. XI. Att skadeståndet i sistnämnda fall jämkades kan dessutom förklaras med att patientens eget vållande måhända medverkat till skadan. Till stor del synes *Mazeaud & Tunc* stöda sin åsikt på det ovan s. 73 anförda *Lamoricière-fallet*, där ju dock en yttre orsak medverkat.

Även för anglo-amerikansk rätt har *Hart & Honoré* nyligen förordat en jämningsrätt, men utan att kunna visa att detta ansetts möjligt i praxis.²

¹ *Mazeaud & Tunc* nr 1613.

² *Hart & Honoré* s. 166.

K a p. I V

Skada å särskilt känslig eller värdefull sak

Även då skadan drabbat icke en person, utan ett föremål som varit mer än normalt känsligt för skada eller onormalt värdefullt, är skadan mycket sällan att anse som inadekvat.¹ Har skadevållarens beteende föranlett skadan utan medverkan av någon annan omständighet, är det ingalunda utom all beräknelighet, att skadan kan bli särskilt stor till följd av det skadade föremålets speciella natur eller beskaffenhet.

NJA 1957 s. 499: A och B deltog i en rävjakt. I stället för räven blev genom grov vårdslöshet från A:s sida B:s taxhund, värd 2.500 kronor, skjuten. B tillerkändes fullt skadestånd. Det förhållandet att B använt hunden i jakten utan att upplysa de övriga jakttagarna om dess höga värde ansågs icke ens föranleda jämkning av skadeståndet.

SvJT 1943 rf. s. 13 (hovrättsdom): Då hundar ofredat får ålades hundägaren att utge ersättning ej blott för de ihjälbitna fåren, utan även för den skada som uppkommit genom att en del av fåren till följd av att de blivit skrämde i viss utsträckning minskat i värde (enligt käromålet: blivit nedsatta i tillväxt och välbefinnande).

Om reparationen av en skadad bil ställer sig dyr på grund av att reservdelarna är svåråtkomliga och därför dyra, kan skadevållaren ej åberopa detta sakförhållande som motiv för en nedsättning av skadeståndet, även om den skadelidande just till följd av denna omständighet köpt bilen billigt såsom begagnad. Har bilen lidit stor skada, har skadevållaren dock möjlighet att ersätta bilens hela värde i stället för att låta reparera den (se TrafikförsL § 6 mom. 3).

Att den skadade saken varit onormalt känslig eller oväntat värdefull synes mig endast i undantagsfall böra medföra ansvarsfrihet för skadevållaren. Såsom då fråga är om personskada är ett dylikt undantag framför allt mo-

---

¹ *Harper & James* s. 1140 anser fullt ansvar existera för sakskada även då skadan berott på den skadade sakens särskilda mottaglighet.

tiverat, då skadevållarens handling riktat sig mot en bestämd sak, som helt oberäkneligt haft ett speciellt högt värde eller varit särskilt känslig för skada.

Kanske bör skadan dock något lättare än vid personskada kunna betraktas som inadekvat. De synpunkter som talar för att en personskada bör ersättas till fullo gör sig icke här gällande med samma styrka. Sociala skäl talar sålunda ej i lika hög grad för utdömande av ersättning. Ett danskt rättsfall kan här anföras.

UfR 1955 s. 416: B:s bil skadades i en krock utan att vållande från B:s sida förelåg. Under de fem månader bilen reparerades anlidade B, som var byggmästare och i sitt arbete hade behov av bil, i tio dagar taxi och inköpte därefter, för att begränsa skadan, en ny bil. Enär anskaffandet av reservdelar till följd av den skadade bilens speciella typ tagit en extraordinärt lång tid i anspråk, tillerkändes B icke ersättning för hela den skada han lidit genom att han icke kunnat använda den skadade bilen under reparationstiden.

Helt säkert influerades avgörandet av att fråga var om ersättande av allmän förmögenhetsskada. Hade ersättningskravet däremot gällt en realskada borde full ersättning ha utdömts, t.ex. om anskaffandet av reservdelar betingat ett onormalt högt pris.

Om den skadade saken varit mottaglig för skada, har den stundom redan därigenom haft ett nedsatt värde, och i så fall inverkar mottagligheten utan vidare på ersättningens storlek.¹ Fullt skadestånd innebär ju att sakens värde vid skadetillfället skall ersättas. Härmed kan jämföras, att en *person*, som är disponerad för sjukdom eller mottaglig för en viss skada, i regel icke har ett »lägre värde», vilket motiverade en nedsättning av skadeståndet. Hans prestationsförmåga kan trots dispositionen eller mottagligheten vara normal, låt vara att han kanske måste iaktta viss försiktighet i en del avseenden.

Vidare bör märkas, att de ekonomiska följderna av en *personskada* mången gång icke kan till fullo utredas, utan måste lämnas till domstolens prövning, varvid denna blir i tillfälle att rätt fritt pröva skadans storlek och kan operera med en viss normalskada eller utdöma ett skadestånd, som i varje fall icke är obilligt gentemot skadevållaren. Vid *sakskada* är sakens värde ofta exaktare bestämbart, varför det ges mindre spelrum för fri prövning.

Skulle det skadade föremålet ha kunnat utnyttjas av den skadelidande på ett särskilt vinstbringande sätt, bör följderna det oaktat i regel anses för adekvat. Eftersom fråga i detta fall är om en allmän förmögenhetsskada är det emellertid ibland tvivelaktigt, om det skadade intresset överhuvudtaget åtnjutit skydd. Är följderna helt tillfälligt anknuten till det skadade

---

¹ Detta kan t.ex. vara fallet med skadade djur.

föremålet, bör ersättning vanligen icke utdömas, ty även om det skadade intresset åtnjöte skydd, är skadan då i regel att betrakta som utom all beräknelighet och inadekvat. Detta är t.ex. fallet om skadevällaren åstadkommit ett brott på en telefonledning eller förstört en telefonapparat och avsaknaden av telefonförbindelsen medfört, att telefonledningens resp. telefonapparatens ägare icke blivit i tillfälle att i tid acceptera ett för honom fördelaktigt anbud.

Regeln om att fullt skadestånd bör presteras har ytterligare ett viktigt undantag. Ifall det skadade föremålet icke i sig självt varit onormalt känsligt för skada, men en tillfällighet, en exceptionell händelse el.dyl. bidragit till dess känslighet, är situationen att bedöma i enlighet med vad nedan i kap. V säges. Ifall den omständighet som medfört olyckshändelsen inträffat *efter* skadegörarens handling, har man icke varit obenägen att tillåta ansvarsfrihet eller jämkning av skadeståndet på grund av medverkan av en mellankommande händelse, medan man, om sagda omständighet inträffat före eller samtidigt med skadevällarens beteende, förklarat fullt ansvar för skadan föreligga, eftersom fallet då varit att bedöma enligt reglerna om särskild känslighet hos den skadade saken (eller personen). Detta kan, såsom i följande kapitel visas, icke vara riktigt.

Vad beträffar möjligheten att *jämka* skadeståndet synes mig på ovan i kap. III punkt 5 anförda skäl en jämkning på grund av föremålets särskilda känslighet för skada som regel icke böra ifrågakomma i annat fall än då man kan anse att känsligheten härrört av en annan medverkande, utifrån kommande orsak, t.ex. av en naturtilldragelse. Har skadan drabbat ett oväntat värdefullt objekt och är den i undantagsfall att anse som inadekvat, bör skadevällaren likväl icke gå helt fri från ansvar, utan ersättning för normalvärdet bör i varje fall utdömas.¹

Det synes mig sålunda, att full ersättning i regel bör presteras, ehuru den skadade saken varit särskilt känslig eller mottaglig för skada. Domstolen bör likväl äga möjlighet att, då en exceptionell utifrån kommande händelse bidragit till skadan, och även annars i undantagsfall, frita skadevällaren från ansvar eller jämka skadeståndet.² I det av *Forsman* anförda exemplet med en person, som slängde i sjön en annans hatt, i vilken denne helt oväntat förvarade en större summa penningar, synes man sålunda ha att göra med en inadekvat skada.

---

¹ Lika *Persson* s. 64. Se även nedan kap. V punkt 4 b och c.

² *Hart & Honoré* s. 164 finner att det kunde vara rationellt att jämka skadeståndet såsom man gjort i fransk praxis, se ovan s. 94.

K a p. V

Skada uppkommen under medverkan av naturtilldragelser, oansvariga personer, djur eller andra exceptionella händelser

1. P r o b l e m s t ä l l n i n g e n

Till en särskild kategori kan man hänföra de fall, där skadan visserligen uppkommit som en följd av skadevållarens beteende, men under medverkan av en naturtilldragelse, en oansvarig person, ett djur eller en annan dylik *exceptionell (kasuell) händelse*. Sagda händelse får icke framstå som en följd av skadevållarens beteende och den bör ha varit åtminstone så pass exceptionell, att det varit osannolikt att den skulle inträffa just vid den ifrågavarande tidpunkten och på det ifrågavarande stället. Man kunde här tala om *force majeure* (vis major) eller medverkan av omständigheter, över vilka man icke varit herre. Uttrycket *force majeure* brukar likväl icke så ofta användas i utomobligatoriska förhållanden, utan företrädesvis i kontraktsförhållanden, vilket även framgår av den svenska benämningen övermäktigt, oöverbanneligt eller oöverstigligt *hinder*, se t.ex. SBL § 7 och VäxelL § 54. I det följande användes termen *olyckshändelse* för att beteckna den följd som den exceptionella händelsen och skadevållarens beteende gemensamt gett upphov till.

Också skada som uppkommit under medverkan av en annan ansvarig person kunde självfallet ofta betraktas som en skada uppkommen genom en exceptionell händelse. Dylik skada behandlas likväl i ett särskilt avsnitt, i kap. VI.

Det är icke bara termen *force majeure*, som anknutits till kontraktsrätten, utan hela frågan om inverkan av exceptionella händelser har ägnats mycket större uppmärksamhet i kontraktsrätten. Detta beror till en del på att det där vanligen är den prestationsskyldiges sak att visa, att *force majeure* förelagat, dvs. han måste exculpera sig för att undgå ansvar. I utomobligatoriska förhållanden åter åligger det vanligen den som lidit skada att visa, att skadevållaren handlat vårdslöst, vilket medför att *force majeure*-problemet

icke så direkt faller i blickpunkten. I lagstiftningen om strikt ansvar stöter man dock på begreppet *force majeure*. Detta är icke förvånande, ty den som underlyder strikt ansvar kan ju i regel undgå ersättningsplikt, om han kan påvisa *force majeure*.

Innan den exceptionella händelsens inverkan på adekvansbedömningen utredes, är det påkallat att närmare klargöra sambandet mellan inträffade olyckshändelser och kravet på att skadan bör ligga *i farans riktning*. Detta krav har ju i den allmänna delen av denna framställning tagits till utgångspunkt för diskussionen.

Självfallet kan den inträffade skadan vara sådan, att den ej alls gynnats av skadevållarens beteende, utan *helt* är att tillskriva en exceptionell händelse. Då en gårdskarll icke sandat trottoaren och detta lett till att en fotgängare för att undvika den hala trottoaren begett sig över till gatans andra sida och där fått en nedfallande tegelsten i huvudet, har skadan uppkommit genom en olyckshändelse, som ej legat i farans riktning. Skadan har icke stått i samband med de egenskaper hos gårdskarllens beteende, som gjort detta vårdslöst. Risken att få en tappad tegelsten i huvudet är minimal. Mången gång ligger skadan emellertid i farans riktning; de egenskaper hos skadevållarens beteende, som har gjort detta vårdslöst, har ökat faran utöver ansvarsfrihetens minimigräns. Vilken verkan har i så fall den inträffade exceptionella händelsen på adekvanskravet?

Det är befogat att erinra om att man, såsom i kap. II punkt 5 C anförts, bör skilja mellan om

1) följden varit inadekvat, i vilket fall ansvar ej föreligger, och om

2) följden varit adekvat, varvid a) fullt ansvar drabbar skadevållaren, om den exceptionella händelsen »hört till» hans beteende, medan b) skadeståndet jämkas, om sagda händelse ej hört till hans beteende. I sistnämnda fall kan, om den bidragande orsaken framstår såsom den i förhållande till skadevållarens beteende totalt dominerande orsaken, jämkningen ske till noll, vilket ju leder till samma resultat som om skadan varit att anse som inadekvat. Här mötes således adekvansregeln och jämkningsregeln i SL 9: 1 mom. 2. Utan denna rätt till jämkning vore en domstol tvungen att döma ut allt eller intet, beroende på om skadan varit att anse som adekvat eller icke.

Hur inverkar då den exceptionella händelsen på adekvanskravets utsträckning? Om man i likhet med *Hart & Honoré* i fråga om adekvanskravet utginge från en common sense-tolkning, vore det naturligt att anse, att ansvar i *force majeure*-fallen icke förelåge för skadevållaren. Gemene man anser, att skadevållarens handling är *orsaken* till skadan endast om den

under normala förhållanden leder därtill.¹ Men har en exceptionell händelse medverkat, är det denna som framstår såsom orsaken till skadan, och icke skadevållarens beteende. Speciellt är detta fallet, om den exceptionella händelsen inträffat samtidigt med eller efter skadevållarens handling eller underlåtelse. Olyckshändelsen är, som man i Frankrike i ett annat sammanhang brukar säga, »la cause véritable». Såsom tidigare anförts ger gemene mans uppfattning likväl icke någon säker och accepterbar vägledning för lagtillämparen. Som ett ytterligare motiv för att skadevållaren borde gå fri vid medverkan av exceptionella händelser kunde man anföra, att flere lagbestämmelser utvisar, att den som bär strikt ansvar i regel icke drabbas av ansvar om force majeure förelegat. Detta motiv är likväl icke hållbart. Föreligger strikt ansvar är det mera av nöden att på något sätt begränsa ansvaret, på det att detta ej må leda ut i det orimliga. Men vid ansvar baserat på culpa ger culpakriteriet i de flesta fall det nödiga korrektivet. Härmed är icke sagt, att ej övermäktiga tilldragelser i flere fall bör leda till ansvarsfrihet också vid ansvar baserat på culpa.

Å andra sidan kunde man naturligtvis hävda, att en olyckshändelse icke borde medföra ansvarsfrihet för skadevållaren, och motivera detta med att om skadevållarens handling icke hade varit, så hade ej heller olyckan och skadan inträffat. Denna åsikt har förut haft sina förespråkare,² men omfattas knappast numera. Såsom tidigare i detta arbete omtalats har man i Frankrike på senare tid ansett, att en jämkning av skadeståndet kan äga rum, ifall utom skadevållarens handling en exceptionell händelse (force majeure) medverkat till skadan.³ Denna utveckling i Frankrike visar tydligt riktigheten av att exceptionella händelser bör inverka minskande på skadevållarens ansvar.

2. Tidpunkten för den exceptionella händelsens uppträdande

Frågan om exceptionella händelsers inverkan på adekvansbedömningen behandlas ofta i doktrinen under rubriken: »inverkan av en mellankommande orsak» (»an independent intervening cause»). Härmed avser man, att mellan skadevållarens beteende och följdens inträde en ny orsak, som ej är att

¹ *Hart & Honoré* s. 29, 151 f. De talar om »an abnormal conjunction of events».

² I en äldre fransk dom, citerad av *Mazeaud & Tunc* nr 1612, uttalas sålunda: »chacun étant, pour le tout, cause du dommage, puisque, sans lui, ce dommage ne se serait pas réalisé, même en partie».

³ Se ovan s. 73 samt *Mazeaud & Tunc* nr 1444, 1612.

tillräkna skadevällaren, uppträder på scenen och inverkar på följden. Fråga är alltså om något, som till tiden inträder efter skadevällarens beteende.¹

Denna grund för frågans behandling ger anledning till kritik. Den beaktar endast följdens direkthet, men tar icke hänsyn till beräknelighetskriteriet. Det är, såsom redan i det föregående antytts, svårt att övertygande motivera, varför följderna av en olyckshändelse skall vara att bedöma på olika sätt om den orsak, som jämte skadevällarens beteende lett till olyckshändelsen och skadan, uppträtt på skådeplatsen en minut före skadevällarens handling eller en minut efter denna. Man har svårt att inse, att skadevällaren i det ena fallet kunde drabbas av skyldighet att ersätta kanske miljonskador, samtidigt som han i det andra fallet ginge fri från ansvar. Följden kan ju i båda fallen ha varit lika mycket eller lika litet utom all beräknelighet. *Hart & Honoré* anger intet annat motiv härför än att common sense-uppfattningen vore sådan.²

Ett berömt engelskt avgörande, *Re Polemis and Furness, Withy & Co, (1921)* 3 K.B. 560, C.A. belyser situationen. Ett fartygs befraktare hade åtagit sig att tömma fartygets lastrum. En stuveriarbetare, anställd av befraktaren, lät vårdslöst en plankan falla från en ställning ned i lastrummet. Utan att befraktaren och stuveriarbetarna vetat om det fanns det bensin-gas i lastrummet. Plankan slog där mot metall, en gnista utvecklades med explosion som påföljd och fartyget förstördes totalt. Befraktaren ålades ersätta hela skadan. Court of Appeal menade, att fartyget uppenbart kunnat ta skada av att plankan föll ned i lastrummet. Att skadan varit en helt annan än den väntade och helt oförutsebar ansåg domstolen vara irrelevant, enär skadan varit en *direkt* följd av culpan och icke föränletts av någon mellankommande omständighet.

Även om Polemis-fallet utgör ett »leading case», har man svårt att inse att det vore riktigt. Det har med fog kallats för ett berömt, men tvivelaktigt avgörande. Det bör tilläggas, att domstolen utgick från att fallet gällde utomobligatoriskt ansvar (»tort»-ansvar) och icke ansvar på grund av kontrakt.

Med beaktande av att i Polemis-fallet fråga var om en egenskap hos fartyget, som var helt tillfällig, synes det mig att man hos oss i ett liknande fall borde om icke helt frita befraktaren från ansvar, så i varje fall jämka skadeståndet till närheten av noll. Ersättning borde icke utdömas för an-

---

¹ Denna mellankommande orsak kan självfallet även utgöras av en annan ansvarig persons beteende, men härom blir fråga i kap. VI.

² *Hart & Honoré* s. 166.

nat än den ringa skrovskada, som sannolikt uppkom då plankan träffade skrovet.¹

Man har svårt att inse det rättvisa i att skadan i detta fall befanns vara en direkt följd, som föranledde fullt ansvar, men att, om bensinångorna skulle ha inträngt i fartyget samtidigt som lastrummet tömdes, man antagligen hade ansett att man haft att göra med en mellankommande omständighet, som befriat från ansvar. I en kritik av avgörandet i Polemis-fallet uttalar *Goodhart* med fog, att det är uttryck för en primitiv ståndpunkt, att en skadevållare borde svara för *alla* direkta följder av handlingen, hur avlägsna de än varit.²

I den rikhaltiga litteraturen kring Polemis-fallet har det som stöd för avgörandet bl.a. anförts, att eftersom culpan riktat sig mot fartyget, så måste varje skada fartyget drabbats av ersättas. Med lika goda skäl kunde man hävda, att eftersom vårdslösheten riktat sig mot en viss del av skrovet, närmare bestämt den plats där det träffades av plankan, enbart skrovskadan borde ersättas.³

Det synes mig att man i fråga om olyckshändelser, såfram man vill göra en uppdelning, borde skilja mellan 1) sådana orsaker till olyckshändelsen, som uppträtt *samtidigt eller något så när samtidigt* med skadevållarens beteende, samt händelser som uppträtt 2) *före* eller 3) *efter* sagda tidpunkt. I en bilrock, som föranletts dels av att den ene bilföraren framfört sin bil vårdslöst i en kurva, dels av att den andra bilens bromsar plötsligt strejkat, vore det härklyveri att skilja mellan om bromsarna strejkat just före, samtidigt med eller just efter sagda vårdslösa framförande.

Nyssnämnda tre typfall går självfallet in i varandra, vilket tydligt framgår av de nedan anförda rättsfallen. Indelningen får därför icke tas som stöd för att de tre fallen vore att bedöma helt olika.

3. Den exceptionella händelsens inverkan på skadevållarens ansvar

a. Har den till skadan bidragande orsaken icke uppträtt något så när samtidigt med skadevållarens beteende eller därefter, utan *därförinnan*, är

¹ *Hakulinen* s. 303 synes godta Polemis-avgörandet, men enligt honom borde utan tvivel skadeståndet jämkas.

² *Goodhart* s. 533.

³ I *Restatement of torts 1948 Supplement* § 435 Comment d uttalas, att skadan i Polemis-fallet icke varit högst extraordinär, när den som företar en ex post-bedömning känner till förekomsten av den explosiva gasen i fartyget. Detta uttalande visar tydligt vådan av en odifferentierad ex post-bedömning av en person med maximala insikter.

den inträffade skadan i regel att anse som adekvat. Skadevållaren får ofta i sitt handlande ta med i beräkningen, att det kan föreligga en situation, som betingar en olyckshändelse med åtföljande skada, alldeles såsom han, enligt vad ovan i kap. III och IV framhållits, får lov att räkna med att den skadade personen eller saken kan vara särskilt mottaglig eller känslig för skada. För ett ansvar talar det förhållandet, att någon ny »orsak» icke inträtt mellan den skadegörande åtgärden och skadan. Skadan är en direkt följd av skadevållarens beteende.

Skadan är likväl i förevarande fall kanske något oftare att betrakta som helt oberäknelig och inadekvat än då en oväntad skada inträffat till följd av att den skadade saken varit särskilt mottaglig för skada eller av särskilt värde för den skadelidande — förutsatt att sakens särskilda mottaglighet i sistnämnda fall icke uppkommit just genom en olyckshändelse. Det är nämligen något mera beräkneligt att den skadade saken av naturen är mottaglig för skada än att en olyckshändelse skall ha medverkat till skadan.

I fråga om personskada är, på i kap. III anförda grunder, skadan så gott som alltid att betrakta som adekvat, om personen av en eller annan anledning varit särskilt känslig för skada. Detta synes gälla även om orsaken till mottagligheten stått att söka i en olyckshändelse el.dyl.

Ett exempel på en situation, där en olyckshändelse kan leda till en inadekvat skada, må anföras. Då en person framför sin bil med en hastighet, som efter förhållandena bör anses vara alltför hög, och plötsligt kör ned i en stor grop i vägen, förorsakad av en förskjutning i marken, har en olyckshändelse otvivelaktigt bidragit till den skada som uppkommer. I detta fall kan man att börja med konstatera, att skadan legat i farans riktning; bilförarens culpa, dvs. den omständigheten att han hållit för hög hastighet, har generellt gynnat inträdet av skadan. Det står i samband med hans vårdslöshet att en oväntad situation kan uppstå på vägen och föranleda skada. Uppkomsten av sagda grop är en sådan händelse.

Enbart den omständigheten att skadan legat i farans riktning är dock icke tillräcklig för att medföra ansvar. Även beräknelighetskriteriet samt, i någon mån, culpagraden hos skadevållaren och andra omständigheter bör beaktas. Vägens karaktär, t.ex. då fråga är om en enskild väg, kan medföra att det icke varit helt oberäkneligt att en grop skulle finnas i vägen och medföra skada. En helt huvudlös hastighet hos bilen kan likaså tala för att bilföraren bör bära ansvaret för skadan.

Eftersom bilföraren på grund av sin höga hastighet uppenbarligen icke skulle ha lyckats bemästra plötsligt uppdykande »normala» situationer, låge det nära till hands att han även finge svara för skadan av att bilen kört i

gropen. Denna synpunkt bör likväl vid adekvansbedömningen tillerkännas rätt ringa betydelse, alldeles såsom de övriga i kap. II punkt 3 D anförda kriterierna. Bilföraren bör, då fråga är om adekvanskravets utsträckning, bedömas efter vad som faktiskt har skett och icke efter vad som kunnat inträffa, se ovan s. 55 f. Ersättningsskyldighet får icke åläggas bilföraren med det motivet, att han hade fått bära ansvaret om han med sin höga fart hade kört över ett barn eller mot en på platsen felparkerad bil. Detta resonemang motiverar att bilföraren bör anses ha kört vårdslöst, men här gäller det att utröna, om han bär ansvar för en följd, för vilken risken varit så ringa, att den ensam i och för sig icke hade gjort hans beteende vårdslöst. En bilförare, som kör på en huvudled, får utgå från att vägen icke är avbruten av en stor grop. Det är utom all beräknlighet, att en sådan grop skall finnas där. Har bilföraren kört med en efter förhållandena alltför hög hastighet bör han således i allmänhet icke drabbas av skadeståndsansvar, oaktat gropen uppkommit långt innan han kom till platsen.

b. Inträder den till skadan bidragande exceptionella händelsen *något så när samtidigt med eller efter* skadevållarens beteende, går denne betydligt lättare fri från ansvar. Den medverkande orsaken föranleder, att den inträffade skadan ofta bör anses vara utom all beräknlighet. Jämför man situationen med den nyss undersökta får man konstatera, att det är betydligt osannolikare att en exceptionell händelse skall uppträda något så när samtidigt med skadevållarens beteende eller under den i vanliga fall relativt korta tiden mellan skadevållarens beteende och skadans inträde än att en exceptionell händelse skall ha inträffat före skadevållarens beteende. Att i det ovan anförda exemplet med gropen i vägen skadan kan anses vara inadekvat beror till en del just på att gropen i regel uppkommit rätt så samtidigt med skadevållarens beteende.

Skadevållaren kan likväl drabbas av ansvar trots att den inträffade olyckshändelsen ej i och för sig varit direkt förutsebar. *Prosser* talar betecknande om »foreseeable results of unforeseeable causes».¹ Att kräva att den till olyckshändelsen bidragande orsaken bort förutses av skadevållaren innebure, såsom framgår av det ovan i kap. II punkt 3 B anförda, att hans ansvar inskränktes i alltför hög grad.²

¹ *Prosser* s. 278. Riktigare vore att tala om oförutsebara händelser, som lett till följder som ej varit helt oberäknliga.

² Lika *Prosser* s. 267. Jfr *Harper & James* s. 1143, som anser att den mellankommande orsaken bör ha varit förutsebar; den inträffade händelsen bör ha varit sådan, att dess förutsebarhet gjort skadevållarens beteende culpöst. Enligt *Mazeaud & Tunc* nr 1597 har i fransk praxis skadevållaren fritagits från ansvar, om en olyckshändelse, som varit normalt oförutsebar, gjort skadan oundviklig.

Man kan självfallet icke finna på något uttryck, som enkelt skulle ange, när det inträffade bör anses vara så oberäkneligt, att ansvar icke föreligger. Helt säkert är det riktigt, att ansvar i varje fall föreligger om den mellankommande orsaken varit normal i förhållande till den situation som skadevållaren skapat,¹ om den stått i ett förnuftigt samband med skadevållarens beteende.² *Hart & Honoré* anser, att man knappast kan uttala något närmare än att den mellankommande händelsen bör, om den skall leda till att ansvar uteslutes för skadevållaren, ur en »common-sense point of view» vara onormal, mycket osannolik.³ Bedömningen är, såsom varje adekvansbedömning, ingalunda en ren logisk operation. Som exempel kan anföras, att den ökade trafiken har medfört, att en hel del olyckor, som tidigare hade varit att betrakta som onormala, nu ingalunda är det.

Är mycket stor skada att vänta om en olyckshändelse skulle inträffa, är det skäl att utsträcka skadevållarens ansvar längre.⁴ Föreligger livsfara eller fara för stor ekonomisk skada ligger det nära till hands att framhäva preventiva synpunkter och låta skadevållaren drabbas av ett vidsträcktare ansvar. I det ovan i kap. I punkt 3 anförda fallet med personen som kvävdes till döds i en snödriva dömde sålunda Åbo hovrätt, i likhet med underrätten, den avlidnes kamrat till straff för dödsvållande.

c. Man brukar säga, att *avbruten adekvans* och ansvarsfrihet föreligger, om skadan visserligen kunde ha uppkommit av skadevållarens beteende, men i verkligheten inträtt till följd av en mellankommande omständighet och därför varit inadekvat.

Ett av *Vinding Kruse* anført exempel må belysa saken. B faller i en grop, som vägmyndigheterna vårdslöst har lämnat oskyddad. Han kunde lätt ha skadat sig, men kommer oskadd upp ur gropen. Väl uppe märker han, att han har tappat sin reservoarpenna när han var nere i gropen, och kryper ner i den för att leta efter pennan. Härunder skadas han, utan att han dock själv är vårdslös på något sätt. Vägmyndigheterna går fria från ansvar, enär det är B:s egen frivilliga handling som orsakat skadan⁵.

Vinding Kruse förklarar, att någon särskild regel om ansvarsfrihet på grund av avbruten adekvans icke behöves, eftersom ansvarsfriheten kan baseras

¹ *Restatement of torts 1948 Supplement* § 435 Comment d.

² *Prosser* s. 267, 274 f.

³ *Hart & Honoré* s. 157.

⁴ *Ussing, Skyld og Skade* s. 188.

⁵ *Vinding Kruse* s. 340. Betr. bedömningen av situationen se kap. VII.

på att skadan icke legat i farans riktning.¹ Härtill kan genmålås, att den mellankommande omständigheten i en del fall är sådan, att den leder till ansvarsfrihet trots att skadan legat i farans riktning, se ovan s. 99 f. Detta är särskilt fallet vid räddningsåtgärder. Men Vinding Kruse har rätt i att vi kan undvara begreppet »avbruten adekvans». Allt beror på vilken verkan den mellankommande omständigheten anses ha. För övrigt är det olämpligt att tala om att ett orsakssammanhang avbrytes. Antingen existerar det eller existerar det icke.

4. J ä m k n i n g a v s k a d e s t å n d e t

a. Om ersättningsskyldighet föreligger för skadevållaren, vare sig den medverkande händelsen inträtt före, samtidigt med eller efter hans beteende, aktualiseras frågan om skadeståndet bör jämkas eller icke. Av de nedan i punkt 5 anförda rättsfallen framgår tydligt, att skadevållaren kan drabbas av ansvar för hela skadan, trots att en olyckshändelse på ett avgörande sätt medverkat till skadans uppkomst. Mången gång är den bidragande orsaken sådan, att den »hör till» skadevållarens beteende. Den ansluter sig så nära till detta, är så förutsebar, att en jämkning icke bör ske.

Ibland är emellertid en jämkning påkallad. Med hänsyn till att skadan i det övervägande flertalet fall är att anse som adekvat, är det problem domstolen har att brottas med ofta icke det, om skadan är adekvat eller icke, utan just det, om jämkning bör ske. Frågan bör avgöras in casu.

De i det följande anförda rättsfallen visar, att det varit relativt sällsynt att jämkning företagits på grund av annan medverkande orsak. Detta är riktigt. Om den medverkande händelsen icke är helt exceptionell och leder till inadekvat skada, är den i regel så pass normal, att den »hör till» skadevållarens beteende, och då bör denne ersätta hela skadan. Hade skadevållaren bort förutse den medverkande händelsen, bör den anses höra till hans beteende. Jämkningsregeln är en reservutväg, låt vara en nyttig sådan. Möjligheten att jämka bör vara större om den medverkande orsaken inträtt samtidigt med eller efter skadevållarens beteende än om den inträtt därförinnan. I varje fall vid personskada får skadevållaren så gott som alltid räkna med att den skadade personen *tidigare* kan ha råkat ut för en olyckshändelse el. dyl. som nedsatt hans motståndskraft.

Oaktat man i Sverige icke har någon motsvarighet till vår jämkningsregel i SL 9: 1 mom. 2, uttalar *Grönfors*² att man, ifall skadan ej kan uppdelas,

¹ *Vinding Kruse* s. 398.

² *Grönfors*, *Skadel.medv.* s. 30.

utan hela skadan måste anses ha uppkommit genom samverkan mellan skadevållarens handling och en kasuell händelse, torde kunna befria skadevållaren helt eller åtminstone delvis från ansvar, enär hans handling knappast kan uppfattas som kausal i förhållande till totalskadan. Detta motiveras även av att gränsen mellan medverkan i samma skada och orsakande av skilda delskador är vag.¹ Båda de sistnämnda synpunkterna visar att vår jämningsregel i SL 9: 1 mom. 2 är befogad.

Om en bil framföres med för hög hastighet och bromsarna oväntat strejkar, då bilen plötsligt skall bromsas in, behöver den inträffade skadan ej alltid anses vara utom all beräknlighet. Å andra sidan kunde det vara obilligt att i ett dylikt fall döma ut full ersättning, varför en jämningsregel är bra att ha att tillgå. Men, det skall ytterligare upprepas, en jämkning av skadeståndet är att betrakta som undantag och icke som regel.

b. I det föregående har förutsatts, att skadevållarens beteende och den kasuella händelsen båda tillsammans står för *hela* skadan. Är detta icke fallet, utan har båda åstadkommit *var sin del av skadan*, behöver skadevållaren icke ersätta den del av skadan, som härrör av den kasuella händelsen, såframt denna del kan utskiljas.² Kan den icke utskiljas, dvs. kan man icke utröna, vilken del den ena, vilken del den andra orsaken står för, oaktat vardera orsaken uppenbarligen åstadkommit var sin del av skadan, är en uppdelning av skadeansvaret efter resultatet ändock på sin plats. Detta är t.ex. fallet då en culpöst orsakad eldsvåda blivit till omfånget större på grund av ett samtidigt skeende blixtnedslag. En exakt uppdelning låter sig visserligen här icke praktiskt göra, men en jämkning enligt prövning kan tillgripas.

HD 1955/II/66: A:s bil skadades då den på statens väg körde över en stor sten, som en staten tillhörig väghyvel lösgjort. Staten ansågs av underrätterna ansvarig för bilens reparationskostnader 170.000 mark, men HD fann att bilens skada delvis härrörde av att bilen något innan den körde över stenen kört i diket, varför staten, då närmare utredning om sistnämnda skadas storlek icke förelåg, ej ansågs svara för mer än 100.000 mark.

c. Skulle naturkrafter och skadevållarens beteende gemensamt ha föranlett skadan så att man *ej* kan tala om att vardera *åstadkommit var sin del*, uppkommer en del tveksamma jämkningsspörsmål. Detta gäller framför allt sådana fall där den kasuella händelsen utgöres av medverkan av vatten eller vind.

---

¹ Se *Persson* s. 78 f.

² *Karlgren* s. 36 f.

Om en dylik naturkrafts medverkan är av den exceptionella karaktär, att den inträffade totalskadan är att betrakta som inadekvat, bör dock den del av skadan anses vara adekvat, som skulle ha inträffat om samma naturkraft medverkat i normal utsträckning. Om en alltför svag damm uppförts så att det vid regn föreligger fara för att grannens marker översvämmas, bör vid ett exceptionellt, oförutsebart skyfall den del av grannens skada, som hade inträffat även vid ett förutsebart regn, anses som en adekvat följd av att dammen varit svagt uppförd.¹

Det sistsagda kan synas strida mot den i detta arbete tidigare omfattade åsikten, att skadevällaren i fråga om adekvanskravets utsträckning bör bedömas efter vad som faktiskt har skett och icke efter vad som kunnat inträffa. Motsättningen är dock endast skenbar. Då en exceptionellt stark naturkraft, t.ex. en vind med styrkan 24 m/sek. medverkat till skadan, har samma naturkraft samtidigt medverkat också i sin beräknliga utsträckning, t.ex. till den del vinden nått upp till 16 m/sek. Det vore högst ologiskt om skadevällaren finge svara för den skada en vind med styrkan 16 m/sek. åstadkommit, men helt och hållet ginge fri, om vindstyrkan exceptionellt uppgått till 17 m/sek.

Ett exempel må belysa det anförda. Av B:s marker har 10.000 m² drabbats av översvämning. Denna har föranletts dels av grannen A:s vårdslösa grävande, dels av ett exceptionellt vårflöde. Skulle vårflödet ha inskränkt sig till ett sådant vårflöde, som A bort ta med i beräkningen, hade översvämningen omfattat högst 6.000 m². I detta fall bör A i varje fall ej utge ersättning till B för mera än den skada 6.000 m² drabbats av. I fråga om återstående 4.000 m² är skadan inadekvat.

NJA 1928 s. 65: En flottningstörening ansågs i väsentlig grad ha bidragit till en översvämningsskada genom att låta utlägga timmer i alltför stor mängd på isen. Skadeståndet jämkades likväl, då till skadan medverkat, att vårfloden på grund av en utomordentligt riklig nederbörd stegrats utöver vad föreningen bort ta i beräkning, och då föreningen ej varit skyldig att utge ersättning för den skadeökning *sagda stegring* medfört.

Skulle den kasuella händelsen ha medfört hela skadan eller en del av skadan även för det fall att skadevällarens handling hade uteblivit, är en jämkning naturlig. Om vi i det ovan anförda exemplet med översvämningen av B:s marker antar att 7.000 m² skulle ha översvämmats även utan att A handlat vårdslöst, synes man kunna jämka A:s ansvar till att gälla ett översväm-

---

¹ Enligt förhärskande uppfattning i USA, se *Prosser* s. 228, anses ansvar föreligga i detta fall.

mat område mellan 6.000 och 3.000 m². Skadan är visserligen adekvat vad beträffar 6.000 m², men intet hindrar att ett jämkat skadestånd utdömes.

Sistsagda motiv för en jämkning uppmärksammades icke i det ovan anförda avgörandet *NJA 1928 s. 65*, men väl i följande avgörande.

NJA 1936 s. 560: En väg skadades genom ett ras, föranlett dels av ett osedvanligt starkt vattenflöde, dels av A:s culpa i samband med skötseln av en damm. A ålades att ersätta vägskadan endast i den mån den *ökats* till följd av hans culpa. En skiljaktig domare ansåg att vattenflödet icke varit att anse såsom en oberäknelig händelse, varför han ville utdöma fullt skadestånd. Han bortsåg således helt från att skadan skulle ha inträffat även utan A:s culpa.

Man saknar i avgörandet ett uttalande därom, vilken skadan hade blivit av A:s culpa i förening med ett normalt vattenflöde. Vidare observerar man, att majoriteten icke nöjde sig med att jämka skadeståndet, utan helt fritog skadevällaren från ansvar för den del av skadan, som i varje fall hade inträffat på grund av den kasuella händelsen (vattenflödet). Se f.ö. beträffande detta rättsfall *Persson s. 238 f.* Antagligen influerades avgörandet, liksom det i *NJA 1928 s. 65*, av att man i Sverige icke har någon bestämmelse motsvarande den i vår SL 9:1 mom. 2.

d. Äger icke samtidighet rum, utan har en färdig skada redan uppkommit då olyckshändelsen sker, t.ex. då en person, som skadevällaren misshandlat så att han blivit arbetsoförmögen, en vecka efter misshandeln, men utan något som helst samband med denna och dess följder¹, faller och bryter benet och också därigenom blir arbetsoduglig, ligger det nära till hands att ålägga skadevällaren fullt ansvar.² Enär den skadelidande härigenom kunde göra en obehörig vinst på skadevällarens bekostnad, synes skadevällaren likväl emellanåt böra fritas från ansvar, i synnerhet om den kasuella orsaken i tiden legat nära skadegörelsen.³ Avgörandet bör ske in casu. Detta problem, som tangerar *conditio sine qua non*-kravet och vid vars avgörande ändamålsenlighetssynpunkter uppenbarligen bör vara vägledande, faller utanför området för denna framställning och skall därför ej här undersökas.

5. R ä t t s p r a x i s

Den exceptionella händelsens inverkan kan belysas med en del rättsfall ur inhemsk och utländsk praxis.

¹ Ifall samband med misshandeln föreligger bör ersättning utdömas, se t.ex. *HD 1960/II/109*.

² Se *Hakulinen s. 305*.

³ Se t.ex. *Persson s. 135 ff*, *Jørgensen s. 54 f, 59 ff*.

a. Att börja med skall anföras några fall med inadekvata följder. Av skäl som tidigare s. 40 anförts är dylika avgöranden rätt sparsamma. I det föregående har redan omtalats de två kända engelska *Palsgraf*- och *Polem*is-avgörandena.¹ I det senare fallet utdömdes visserligen ersättning, men såsom ovan framhållits borde skadan i ett liknande fall hos oss anses vara inadekvat.

I följande avgörande av *Göteborgs rådstuvurätt* ansågs följden vara inadekvat, se *Malmaeus* s. 196. B arbetade nere i en kabelbrunn och hade placerat ett varningsmärke uppe vid brunnen samt förankrat det med en bensindunk. A körde med sin bil på varningsmärket så att dunken föll i brunnen och bensinen antändes av B:s blåslampa, varvid B dog i den explosion som följde. Enär påkörningen av varningsmärket icke innefattat en typisk fara för ifrågavarande skada, ansågs sådant orsakssammanhang mellan felkörningen och skadan icke föreligga, att skadan kunde anses uppkommen genom trafik med bilen och fördenskull vara ersättningsgill.

Forsman anför följande exempel.² En person tar sig in i ett främmande rum i avsikt att stjäla och tänder en tändsticka för att orientera sig. Utan att han kunnat ana det finnes det gas i rummet och en explosion följer. Enligt *Forsman* svarar tjuven för en del av den skada som explosionen medför, enär orsaken ligger i ett faktum som existerade redan då tjuven tände eld på tändstickan.³ — Det är antagligen riktigt att tjuven drabbas av ansvar, men detta synes ej bero på att skadan varit adekvat, utan på att här föreligger ansvar för inadekvat skada, se nedan kap. X.

I Tyskland har BGH, se *Heinrich Lange* s. 120, ansett det icke vara en adekvat följd av skadevällarens beteende att den skadade, som till följd av skadan hade ett träben, åtta år efter skadans inträffande sårades dödligt på en gata av granatskärvor under en artilleribeskjutning, enär han icke, såsom andra personer, tillräckligt hastigt kunde ta sig ned i ett bombskydd. — Domen synes riktig. Den nya skadan låg i farans riktning, men var utom all beräknelighet.

Vidare må anföras följande avgörande från USA, *Canada v. Royce (1935)*, se *Hart & Honoré* s. 156. En bilförare körde vårdslöst och utan att ge varningssignal så tätt intill en fotgängare, att bilen var nära att stöta till denne. Allt hade likväl avlöpt väl, om icke bildörren just då bilen passerade fotgängaren av sig själv öppnat sig och träffat fotgängaren så att denne skadades. Bilföraren ansågs icke ersättningsskyldig. I målet hänvisades till att bildörren icke tidigare öppnat sig, utan alltid fungerat normalt. — Man kan vara av olika åsikt om skadan i ett dy-

¹ Se ovan s. 46 och s. 101.

² *Forsman* s. 261.

³ *Forsman*, Straffr. allm. läror s. 453.

likt fall bör anses ligga i farans riktning eller icke. I varje fall synes fråga ha varit om en typiskt oberäknelig olyckshändelse, som inträffat samtidigt med skadevällarens handling, varför avgörandet kan godtas. Däremot vore fallet uppenbarligen att bedöma annorlunda enligt TrafikförL, se nedan kap. VIII punkt 5.

b. Härefter skall anföras en del fall, där följderna ansetts vara adekvat, med eller utan jämkning av skadeståndet.

HD 1956/II/49: A sköt med ett 8.2 kalibers hagelgevär skogsfåglar på en åker, varvid skottet träffade och dödade B, som stod på 230 meters avstånd. Enär A bort beakta att skottet kunde leda till fara för andra personer och han sålunda genom oaktsamhet vållat B:s död, dömdes han till straff för dödsvållande och ålades att utge underhållsbidrag till B:s anhöriga. Underrätterna hade frikänt A, enär de ansett att B:s död inträffat mera av våda än av vållande (SL 3:5).

Om man, såsom HD, anser att A handlat oaktsamt då han avlossat skottet, är det naturligt att han svarar för B:s död, låt vara att man funne att risken att träffa en person på sagda avstånd ensam i och för sig icke gjort A:s förfarande culpöst. Skadan låg i farans riktning och det var icke utom all beräknlighet att en person kunde bli dödad på sagda avstånd. Eftersom skjutning medför risk för en allvarlig skada, är det naturligt att adekvanscirkeln är stor.

HD 1939/II/234: se ovan s. 45.

HD 1960/II/13: En bil körde mot ett trafikmärke så att det stjälpde och skadade en person, som stod på vägen vid sidan av märket. Märkets stång hade ej varit tillräckligt djupt nedsänkt i jorden. Detta sakförhållande ansågs vara en omständighet, som »hörde till brottet», varför skadeståndet icke jämkades. En domare i HD ville i likhet med underrätterna jämka skadeståndet.

Härmed kan jämföras följande av *Larenz* s. 113 och *Hakulinen* s. 303 anförda tyska rättsfall: Kort efter det andra världskrigets slut blev en stenpelare omkullstött av en häst. Det var en lätt stöt som pelaren utsattes för, men då den skadats under kriget och hade en rämna, föll den omkull. Skadan ansågs icke vara »utom all sannolikhet», varför hästens körkarl ålades att ersätta skadan.

Att ett trafikmärke ej är särskilt stadigt fäst vid marken är icke oberäkneligt, utan tvärtom något som kan sägas vara förutsebart och höra till skadegörarens handling.

Ytterligare må här anföras ett engelskt avgörande från senare tid, *Thurogood v. Van den Berghs and Jurgens, Ltd, (1951) 2 K.B. 537*: En elektrisk fläkt hade i en fabrik avlägsnats från sin ordinarie plats för att undergå reparation och blivit placerad på ett golv. Då en arbetare i fabriken höll på med att undersöka fläkten kom hans hand på ett sätt, som icke kunde närmare utrönas, in i den roterande fläktens propellerblad med en svår fingerskada som påföljd. Domstolen, Court of Appeal, konstaterade att det varit helt oförutsebart för fabriksägaren, att en skicklig arbetares fingrar skulle komma i kontakt med den roterande fläkten. Sätillvida ansågs emellertid culpa från fabriksägarens sida föreligga, att han bort räkna med att någon hade kunnat snava över fläkten och få sin slips indragen i

den med personskada som följd. Eftersom culpa således förelegat och då det ytterligare kunde konstateras, att skadan varit en *direkt* följd av fläktens placering på golvet, ansåg domstolen fabriksägaren skadeståndsskyldig. Att skadan inträffat på ett oförutsebart sätt ansågs, i konformitet med *Polemis*-avgörandet, vara irrelevant.

Goodhart s. 514 ff kritiserar avgörandet. Han anför bl.a. att det är felaktigt att grunda domen på en imaginär slips, då det ej ens visats att någon arbetare i fabriken burit slips. Härtill kan genmålås, att den eventuella slipsen och andra omständigheter gjort det *culpöst* att placera en roterande elektrisk fläkt på ett golv i fabriken. Vidare anför *Goodhart*, att principen i *Polemis*-avgörandet är felaktig och att i stället ett sådant förutsebarhetskriterium bort komma till användning, som i England brukat tillgripas i kontraktsförhållanden, se nedan kap. IX. Skadan bör enligt *Goodhart* s. 523 visserligen icke vara *förutsebar* till sin ekonomiska storlek, men väl till sin art eller natur. Ej heller detta kan biträdas. Man har icke anledning att i utomobligatoriska förhållanden operera med ett dylikt förutsebarhetskriterium. Sätillvida har *Goodhart* rätt, att en viss beräknlighet bör krävas beträffande den inträffade skadan och att en regel, som endast kräver att följden varit direkt, utsträcker ansvaret alltför långt, se ovan punkt 2.

I förevarande fall synes emellertid den centrala frågan vara den, om skadan ligger i farans riktning, om den står i samband med fabriksägarens culpa. Så är fallet om hans oaktsamhet icke enbart ligger i den omständigheten, att fläkten utplacerats på golvet på en plats där arbetare brukar röra sig, utan också i risken för att även en sådan arbetare, som vet av fläktens existens, kan komma att skada sig till följd av att den saknar skydd. *Street* s. 120 torde ge uttryck åt samma tankegång då han säger, att fråga bör vara om en sådan risk som fabriksägaren — i motsats till om det drag som uppkommit genom fläktens roterande hade lett till att arbetaren ådragit sig en förkylning — varit skyldig att bära ansvar för. Tilläggas må, att skadeståndet naturligtvis borde jämkas, om egen culpa hos den skadade arbetaren medverkat till skadan.

c. Medverkan av ordinära *naturkrafter* såsom bläst och regn bör skadevällaren beakta. De berättigar icke till jämkning av skadeståndet. Detsamma gäller då en eldsvåda till följd av en stark bläst får en större omfattning än vanligt. Naturkatastrofer däremot synes leda till inadekvata följder. Ur praxis kan anföras:

HD 1937/II/526: En järnvägsvagn, som stod på ett sidospår, satte sig på grund av en uppkommen storm i rörelse och rullade via en låst växel ut på huvudspåret och sammanstötte med ett tåg. Majoriteten i HD (tre domare) fann det utrett, att vagnen vårdslöst lämnats stående *utan* bromsar på sidospåret, och förklarade därför att de järnvägstjänstemän, som sagda culpa stannade till last, var skyldiga att ersätta hela skadan. Minoriteten (två domare), som ansåg det endast utrett att vagnen lämnats med *osäkrad* bromsning på sidospåret, jämkade ersättningen till hälften, enär den oväntat hårda stormen medverkat till skadan.

Det måste anses ha varit rätt så förutsebart att en storm kunde bryta ut och försätta vagnen i rörelse, varför majoritetens ståndpunkt synes riktigare. Hade det

däremot krävs en alldeles exceptionellt hård storm för att överhuvudtaget bringa vagnen i rörelse, borde skadevållarna ha gått h.o.h. fria.

HD 1953/II/113: En bilförare hade bort beakta det rådande hala föret, varför majoriteten i HD (fyra domare) ansåg att företet icke kunde åberopas såsom grund för en jämkning av skadeståndet. En skiljaktig domare ville i likhet med hovrätten jämka skadeståndet till hälften.

HD 1954/II/27: B föll i ett två meter djupt och en meter brett öppet vattenledningsdike, vilket av A culpöst lämnats oskyddat. B kvävdes av sand, som rann ned på honom från dikeskanten. A ålades att ersätta skadan.

HD 1958/II/50: Lastbilsföraren A underlät att vid möte med en buss väja tillräckligt till höger med påföljd att bussen för att undvika en sammanstötning måste köra alldeles intill vägkanten, varvid vägbanken gav vika och bussen stjälppte. A dömdes till straff för trafikbrott och ålades att ersätta bussens skada. En skiljaktig domare i HD ville i likhet med underrätterna jämka skadeståndet, enär olyckan delvis härrörde av att vägbanken gett vika. — Majoritetens ståndpunkt synes rikttigare. — Detta rättsfall kunde lika gärna ha anförts ovan i samband med *HD 1960/II/13*.

HD 1919 Utslag 850: Till följd av den häftiga stöten då två båtar kolliderade föll en passagerare över bord och drunknade. Den som vållat kollisionen ådömdes straff för dödsvållande (SL 21: 10) och ersättningsplikt.

Ytterligare må ett amerikanskt avgörande från äldre tid anföras, *Hoag v. L.S. & M.S.R. (1877)*, se *Plant* s. 250 ff. Ett tåg stötte på grund av förarens culpa mot ett hinder, som fanns på spåret, varvid tendern och några råoljekärl slungades från tåget ned i en flod. Oljan började brinna och fördes av floden, som på grund av rådande regntid var strid, till en gård belägen flere hundra fot från olycksplatsen. Gården brann ned. Skadan ansågs icke vara en förutsebar, naturlig och sannolik följd av tågförarens culpa, varför denne icke ålades ersättningskyldighet. Att oljan skulle börja brinna och flyta nedför floden ansågs vara något »unreasonable» för tågföraren. — Avgörandet överensstämmer knappast med gällande rätt hos oss. Det är icke utom all beräknelighet att oljan skall antändas och att eldsvådan skall sprida sig långt bort. Någon jämkning av skadeståndet vore ej heller påkallad.

Ett blixtnedslag synes mig däremot ofta leda till inadekvata följder. *Prosser* anför visserligen ett rättsfall från USA,¹ där ansvar ansågs existera då en eldfarlig gas värdslost kvarlämnats på en plats och ett blixtnedslag föranlett att gasen exploderat. Dels kan dock åskväder ha varit oftare förekommande på ifrågavarande ort än hos oss, dels kunde kanske ett dylikt avgörande någon gång vara riktigt också hos oss, enär man på grund av den stora skaderisk eldfarliga gaser medför bör ställa mindre krav på beräkneligheten och därigenom dra adekvansgränsen vidare.

¹ *Johnson v. Kosmos Portland Cement Co (1933)*, *Prosser* s. 278 f.

d. Om till skadan medverkat bristfälligheter i ett fordons *utrustning* el. dyl. har man ofta att göra med en orsak, som ej hört till skadevållarens beteende, varför en jämkning av skadeståndet är motiverad.

HD 1948/II/395: En bil körde i diket. Enär dikeskörningen till avsevärd del orsakats av att bilen varit sliten, dömdes bilföraren, som kört med för hög hastighet, att ersätta bilens ägare endast c. en femtedel av den skada bilen lidit. — I detta fall kunde avgörandet även motiveras med regeln om jämkning på grund av eget vållande hos den skadelidande.

HD 1950/II/288: Då en bilrock föranletts icke blott av bilföraren A:s oaktsamhet, utan även av ett fel i bilens styrinrättning, ålades A av majoriteten i HD (två domare) att till de påkörda personerna utge ett jämkat skadestånd. De övriga tre domarna omnämnde icke i sin motivering felet i styrinrättningen. Två av dem ville utdöma fullt skadestånd, medan den tredje helt frikände A.

HD 1945/II/262: En lokomotivförare framförde ett tåg med alltför hög hastighet med påföljd att han ej kunde få tåget att stanna vid en station, utan körde mot ett annat tåg. Förarens ersättningsskyldighet gentemot järnvägsstyrelsen för den uppkomna skadan jämkades, enär i loket icke hade funnits en hastighetsmätare och föraren därför ej kunnat noggrant konstatera tågets hastighet. Domen avgavs efter omröstning (4—1). Den skiljaktige domaren ansåg att frånvaron av hastighetsmätaren ej medverkat till skadan.

Eftersom det var järnvägsstyrelsen som krävde skadestånd, är majoritetens ståndpunkt förenlig med den vedertagna, förutsatt att motivet för jämkningen var järnvägens egen culpa (bristfällig utrustning). Däremot synes här icke ha varit fråga om en »annan orsak, som ej hörde till förarens culpa», eftersom hans culpa existerade oberoende av om mätaren fanns på platsen eller icke. Föraren ansågs ju trots frånvaron av hastighetsmätaren ha bort observera, att tåget framfördes med för hög hastighet. En annan sak är, att det icke synes mig oriktigt att i ett fall som detta låta *culpagraden* inverka på avgörandet.

e. Medverkan av *barn* eller annan icke ansvarig person är stundom en sådan exceptionell händelse, att skadan är inadekvat. Oftast är medverkan av barn likväl ej en onormal händelse, låt vara att jämkning kan ske om barnets beteende, t.ex. på grund av dess relativt höga ålder, varit oförutsebart.

HD 1954/II/34: En soldat som var hemma på permission lämnade vid avresan kvar på en åker en handgranat, vilken icke gjorts ofarlig. En sjuårig gosse hittade granaten och kastade den mot en stolpe, varvid den exploderade med påföljd att gossen fick en skärva i ögat. Soldaten ålades att ersätta gossens skada. — Det var ingalunda oberäkneligt att ett barn skulle hitta handgranaten och leka med den.

HD 1928/II/203: A sålde 100 miniatyrgevärspatroner åt 2 minderåriga gossar. Den ene av gossarna var 7 år, den andre något äldre. Då sjuåringen följande dag hamrade på en patron exploderade denna, varvid han miste ena ögat. A ansågs icke

ansvarig för denna skada. Domen gavs med 3 röster mot 2. Minoriteten ville ålägga A ersättningskyldighet och betonade därvid, att A berett gossarna tillfälle att utan deras föräldrars vetskap och samtycke komma över patronerna. — Minoritetens åsikt synes vara riktigare.

HD 1937/II/71: Några ynglingar, av vilka en del varit myndiga, hade med militärgevär skjutit mot en grindstolpe. B påstod, att kulorna sedan de passerat genom stolpen trängt in i B:s stocklada, som låg några meter bakom stolpen, och där slagit mot spikarna i väggen med påföljd att eld uppkommit och ladan brunnit ned. B:s skadeståndstalan förkastades, enär tillräcklig utredning ej ansågs föreligga om att ynglingarna hade orsakat eldsvådan. — Man observerar, att bristande adekvans således icke ansågs föreligga. Detta bestyrkes av rättsfallets rubrik:» Skadestånd; käromålet förkastat; brist på tillräcklig utredning.»

HD 1957/II/58: Ett mindre antal knallhattar tillhöriga ett aktiebolag förvarades lätt åtkomliga i ett förrådsskjul. En 12-årig gosse B tog sig in i skjulet och tillgrep några av knallhattarna med påföljd att en av dem exploderade i hans hand, varvid han svårt skadades. Bolagets verkställande direktör A ansågs av majoriteten i HD ansvarig för den vårdslösa förvaringen av knallhattarna, men då skadan även föranletts av en *orsak, som ej hörde till A:s oaktsamhet*, dvs. B:s egen åtgärd, jämkades det skadestånd A ålades att utge. En skiljaktig domare frikände A, enär han ansåg att B genom sitt eget förfarande ensam orsakat skadan och att denna med hänsyn till B:s ålder icke ens delvis kunde anses härröra av A:s vållande.

I detta mål var en jämkning befogad, såframt man ej med den skiljaktige domaren helt vill frikänna A. Frågan om jämkningen i stället kunnat ske på grund av *eget vållande* hos barnet B skall ej här undersökas. Jfr *Hakulinen* s. 313 f, som anser att en jämkning ej alls kan motiveras med att en orsak, som ej hört till A:s culpa, medverkat till skadan.

HD 1953/II/139: A hade vårdslöst övervakat förvaringen av sprängämnen på en arbetsplats med påföljd att en 12-årig gosse B kommit över några knallhattar och lekt med dem, varvid de exploderat och skadat honom. Majoriteten i HD ålade A att utge jämkat skadestånd, enär till skadan medverkat B:s förfarande eller således en orsak, som ej hörde till A:s oaktsamhet. Ett skiljaktigt justitieråd ansåg jämkning icke böra ske, enär B av oförstånd handskats med knallhattarna.

Ordalydelsen i domen tyder på att majoriteten icke betraktade B:s medverkan enbart ur synpunkten av egen culpa från B:s sida.

UJR 1952 s. 1113 (Landsretsdom): Ett mindre parti sprängämnen förvarades av A i en olåst låda i ett skjul. Dörren till skjulet var ej heller låst, utan endast försedd med en stötta. En 11-årig gosse C bröt sig in i skjulet genom fönstret och tillgrep en del sprängämnen och gömde undan dem. Fyra månader senare hittades de av en 12-årig flicka, som skadades vid lek med dem. A ansågs ha förvarat sprängämnen oförsvärigt på ett olåst ställe. Eftersom C emellertid tagit sig in i skjulet genom fönstret och den olåsta dörren således icke inverkat på tillgreppet, och då A:s ansvar upphört då C med vetskap om sprängämnenas farlighet tillgrep dem, ansågs A icke skyldig att ersätta skadan.

Domen synes riktig. Även om dörren varit låst hade tillgreppet skett. Visserligen hade C kunnat gå in i skjulet genom dörren, men A bör dömas efter vad som faktiskt skett och icke efter vad som kunnat inträffa. A hade icke varit vårdslös med avseende på det sätt, på vilket skadan inträffat. Skadan låg ej i farans riktning. I detta fall var skadan visserligen åvägabragd av ett barn, men situationen var icke att likställa med en olyckshändelse.

HD 1955/II/137: A körde med en bil, som vägde 7 ton, ned på en färja, trots att ett trafikmärke angav att färjans maximibelastning var 3 ton. Följden blev att färjan och bilen sjönk. Enär den tolvårige färjskötaren C för A försäkrat, att färjan bure bilen, och uppmanat A att köra ned på färjan, och sålunda en händelse, som ej hört till A:s beteende, medverkat till skadan, jämkades de ersättningar A ålades att utge till färjägaren och bilägaren till hälften. Den ordinarie färjeföraren, C:s far, ansågs icke ha begått tjänstefel och frikändes i målet. Domen gavs efter omröstning (3—2). Minoriteten ville utdöma fullt skadestånd.

Det synes mig som om minoritetens åsikt vore riktigare, såframt man icke tillåter jämkning av skadeståndet efter skuldgraden. Visserligen var C endast 12 år och således ej ansvarig för skadan, varför man kunde mena att en olyckshändelse medverkat och att en jämkning därför vore naturlig. Men C:s medverkan var här en omständighet, som stod i samband med A:s motivering och med hans culpa. Den »hörde till» A:s vårdslöshet. Det är *graden* av A:s culpa som influeras av C:s medverkan. Endast om C:s medverkan hade varit sådan, att A ej alls kunnat lägga culpa till last, hade den inverkat på A:s skadeståndsskyldighet genom att h.o.h. frita A från ersättningsplikt. I fråga om detta och det ovan anförda avgörandet *HD 1945/II/262* kan även hänvisas till det ovan s. 79 f anförda.

6. Medverkan av djur

Till medverkande exceptionella händelser är även att hänföra medverkan av djur. Skadevällaren kan vara antingen djurets ägare eller innehavare¹ eller en tredje person.

Ansvar för skadan existerar icke, om djurets medverkan är att betrakta som en sådan exceptionell händelse, att skadan är att anse som inadekvat i enlighet med de ovan i detta kapitel anförda bedömningsgrunderna.² För att ansvar skall föreligga kan man för det första kräva, att djurets när-

¹ Då skada föranletts genom medverkan av ett djur, svarar djurets innehavare enligt culparegeln, likväl så att i vissa fall strikt ansvar föreligger, se BB 22: 7 och 8, ÄgofredsL § 37, *Hakulinen* s. 292 f.

² *Ussing* s. 103 f är böjd för att anse, att en skada föranledd av ett djur är ersättningsgill blott om den är en adekvat följd av den säregna fara som följer av att man nyttjar eller håller djur, varför ansvar icke föreligger om skadan åvägabragts på ett helt oberäkneligt sätt. Enligt *Street* s. 276 gäller de vanliga adekvansreglerna också för skada orsakad av djur.

varo på platsen icke varit något helt oberäkneligt. I regel får en skadevällare ta i beräkning, att ett djur kan finnas i närheten. Här är ju fråga om en omständighet, som uppträder på scenen före skadevällarens beteende. Där- emot kan det ha varit utom all beräknelighet, att skadevällarens beteende skulle leda till att ett djur slapp löst (och därigenom blev i tillfälle att åstadkomma skada).

För det andra bör djuret, för att ansvar skall föreligga, ha betett sig på ett någorlunda »normalt» sätt,¹ ha handlat i överensstämmelse med sin natur.² Ett onormalt beteende är att jämställa med en sådan exceptionell händelse, som leder till ansvarsfrihet. Är djuret onormalt känsligt, så att det t.ex. reagerar starkt för buller då skadevällaren faller ett träd, bör ersättning ej utgå för den av djuret därvid orsakade skadan. Enligt *Mazeaud & Tunc* är det sålunda, då det buller en bil åstadkommer skrämmer ett djur, onormalt att djuret orsakar skada i annat fall än om bilen kört alldeles tätt intill djuret.³

Vad som är normalt, vad icke bör naturligtvis avgöras in casu. Ur praxis kan anföras:

HD 1932/II/125: Då A i Helsingfors framförde sin bil stötte den ljudligt mot ett till gatan gränsande staket. I ett Hippodromen tillhörigt stall i närheten stod ett halvblodssto, som uppskrämt av skrällen stegrade sig och förlorade balansen med påföljd att det fick en obotlig skada i höftleden och måste avlivas. A blev ålagd ersättningsskyldighet. I målet var fråga om hans strikta ansvar såsom bilägare enligt MotorAnsvL 1925. Domen gavs efter omröstning (3—2). Minoriteten ansåg att mellan stöten mot staketet och hästens avlivande icke förelegat ett sådant orsakssammanhang, som betingat ersättningsskyldighet för A.

Majoritetens ståndpunkt synes mig riktig. Det var beräkneligt att en krock skulle framkalla ett starkt ljud och att en häst kunde befinna sig i närheten och till följd av skrällen stegra sig och därigenom ådra sig en skada. Hästen betedde sig ingalunda onaturligt för att vara en häst. Samma åsikt har *Ek* s. 317 ff, 346 f. Han anser likväl att avgörandet borde bero på om A kunnat sluta sig till att ett stall fanns i närheten, vilket i regel vore fallet om A själv varit bosatt i Helsingfors. Härtill kan sägas, att A, oberoende av den lokalkännedom han i förevarande fall hade, i likhet med varje annan bilförare fick lov att räkna med att det kunde finnas djur i närheten av gatan.

HD 1948/II/501: Då en bil i en vägkorsning körde mot en skenande häst ansågs det att en omständighet, som ej stått i samband med bilens drift, hade medverkat till skadan, varför det till hästägaren utgående skadeståndet jämkades. Minorite-

---

¹ Enligt *Ekström* s. 892 bör skadan vara en adekvat följd av djurets uppträdande.

² *Hart & Honoré* s. 167 f.

³ *Mazeaud & Tunc* nr 1606.

ten i HD (två domare) fann i likhet med underrätterna, att orsaken till olyckan stått att söka i den skenande hästen, varför bilägaren och bilföraren av minoriteten frikändes från ansvar (enligt MotorAnsvL 1937).

Om man med majoriteten anser att skadan är adekvat, är det naturligt att jämka skadeståndet.

Hill v. New River Company (1868), anført av *Pollock* s. 40 f: A ledde vårdslöst ett rinnande vatten så att det svämmade över en allmän väg. En person kom körande på vägen med häst och kärra. Hästen skyggade för vattnet och föll i en utgrävning, som befann sig vid sidan av vägen. A ålades ersättningsplikt. — Hästens beteende var i detta fall normalt. Att det vid vägens sida olyckligtvis råkade finnas en utgrävning var ej heller att betrakta som en sådan olyckshändelse, att A borde ha gått fri från ansvar. Det är ej utom all beräknelighet att det förekommer utgrävningar vid sidan av en väg. Möjligen kunde hos oss en jämkning av skadeståndet komma i fråga, beroende på utgrävningens karaktär.

Isham v. Dow's Estate (1898), anført av *Plant* s. 235 ff: A sköt utanför ett hus på en hund i avsikt att döda hunden. Denna blev endast sårad och sprang in i huset samt rusade där på B och skadade henne. A ansågs — med fullt skäl — ansvarig för B:s skada.

Brown v. Travelers Indemnity Co (1947), se *Plant* s. 283 f: A körde med sin bil oaktsamt på en ko så att kon förlorade medvetandet. Då en så lång tid förflutit, att man hunnit underrätta ägaren till kon om saken, återfick kon medvetandet och rusade på B. A ansågs av Supreme Court of Wisconsin ansvarig för B:s skada, enär kons uppträdande varit »the natural, reasonable, and probable thing for her to do under the circumstances».

Uvalde Construction Co. v. Hill (1943), anført av *Harper & James* s. 1137: En genom vårdslöshet föranledd explosion ledde till att en kvinna, som befann sig på en kilometers avstånd, blev påtrampad av en ko. Hon fick icke skadeersättning av den som vållat explosionen, enär fråga ej varit om en »proximate cause». — Även om det ingalunda är onormalt att en ko som blir skrämmd trampar på en person i närheten, så var avståndet mellan explosionen och kon i detta fall så pass stort, att man uppenbarligen måste betrakta kons beteende som rätt onormalt.

Theyer v. Purnell (1918) 2 K.B. 333, anført av *Street* s. 276: A:s får kom olovligen in på B:s marker och smittade ned B:s får med skabb. Oaktat A ej vetat av att hans får haft skabb, ålades A att ersätta B:s skada. — Här var icke fråga om någon onormal påföljd.

K a p. V I

Skada uppkommen under medverkan av en för skadan ansvarig tredje person eller av den skadelidande själv

1. Inledning

En allmänt omfattad åsikt är, att skadevällaren icke drabbas av ansvar, ifall en annan persons fria och medvetna handling inträtt efter hans beteende och medverkat till följden.¹ Då man talar om att skadeståndsansvaret inskränkes till att gälla *direkta* följder menar man vanligen, såsom i det föregående anförts, att följden bör inträda utan någon mellankommande yttre kraft.² En dylik mellankommande orsak kan utgöras icke blott av de i kap. V behandlade exceptionella händelserna, utan även av en annan persons beteende. Sagda beteende behöver för övrigt icke inträda efter skadevällarens handling, utan kan lika väl inträda före denna eller samtidigt därmed.

Lika litet som skadevällaren alltid fritas från ansvar, då en olyckshändelse medverkat till skadans inträde, bör han gå fri från ansvar varje gång en handling eller en underlåtelse av en annan ansvarig person medverkat till skadan. I vissa fall är för övrigt gränsen mellan medverkan av en exceptionell händelse och medverkan av en tredje person obestämd och svår att dra. Vet man t.ex. icke vem den medverkande tredje personen är, synes situationen oftast vara helt att jämställa med inverkan av en olyckshändelse, se även ovan s. 70.

Preventiva hänsyn talar för ett likadant ansvar då en annan person medverkat och då en kasuell händelse bidragit till skadan. Reparativa synpunkter

---

¹ Redan *Forsman* s. 217 förklarade, citerande Franz von Liszt, att om en tillräknelig persons fria och medvetna verksamhet inträtt mellan den brottsliga handlingen och följden, så existerade icke kausalsammanhang och därför ej heller straffrättsligt ansvar.

² *Andersen* s. 20 behandlar samverkande orsaker under en egen rubrik skilt från det egentliga adekvansspörsmålet. Emellertid är här ofta fråga om ett adekvansproblem, låt vara att man ibland har att göra med ett rent kausalitetsproblem, se ovan s. 16.

åter motiverar ett större ansvar för skadevällaren i det senare fallet, enär den skadelidande i det förra fallet kan hålla sig också till den medverkande personen.

I det följande benämnes skadevällaren (den person, vars ansvarighet är i fråga) A, den skadelidande B och den person, vars handling eller underlåtelse medverkat till skadan, C. Det förutsättes att C icke är en person, för vars beteende A på annan grund burit ansvar, t.ex. enär C varit A:s biträde.

2. Uppsåtligt beteende av den tredje personen

Om C handlat uppsåtligt är A:s beteende i regel att betrakta som en inadekvat orsak till skadan, varför A går fri från ansvar. Detta är fallet om C avsiktligen frambringat skadan eller insett att den varit en nödvändig följd av hans skadebringande åtgärd eller åtminstone gjort sig skyldig till s.k. *dolus eventualis*, eller om skadan varit en följd av C:s uppsåtliga brott.

A går likväl icke alltid i dessa fall fri från ansvar. Den som vårdslöst låter B:s butiksdörr stå öppen om natten svarar för den skada, som en tjuv gör genom att han tar sig in i butiken och där stjälar B:s varor eller genom vårdslöshet skadar B:s egendom.¹ Däremot svarar han ej för om tjuven, då denne under brottets begående blir överraskad, misshandlar butikägaren eller en annan person.

C:s uppsåtliga handling behöver i regel icke tas med i beräkningen, men undantagsvis är detta dock fallet. *Rümelin* uttrycker saken så, att C:s medverkan, vare sig den varit uppsåtlig eller vårdslös, bör ha varit att vänta enligt tingens vanliga ordning.² En dylik svävande formulering utsträcker A:s ansvar alltför långt. Mera preciserat är *Forsmans*³ påstående, att regeln om ansvarsfrihet för A har två undantag, nämligen då C:s uppsåtliga eller culpösa handling varit hotande och A:s handling rubbat skyddsåtgärderna därför (t.ex. då butiksdörren i det ovan anförda exemplet lämnats öppen av A) samt då C:s handling framträtt som ett komplement till A:s handling (t.ex. då A misshandlat B och C, som haft sig ombetrodd vården av B, därefter föranlett att B dött).

---

¹ Enligt FAL § 82 anses såsom brandskada även att föremål i samband med branden stjäles eller på annat sätt förkommer.

² *Rümelin* s. 267.

³ *Forsman* s. 253 f.

Det föreligger ingalunda ansvar för A varje gång man kan säga, att C:s uppsåtliga handling icke legat utom all beräknelighet. C:s handling bör tvärtom vara mera närliggande. Det synes mig som om A i regel bure ansvar endast då man direkt kan konstatera, att han handlat culpöst visavi den inträffade skadan, då faran för dess inträde gjort hans beteende vårdslöst. Har A oaktsamt kört över B på en enslig skogsväg eller nattetid på en bakgata i en stad och lämnat honom skadad liggande kvar på platsen, synes mig regeln sålunda vara den, att A bär ansvar för den ytterligare skada B drabbas av genom att han blir bestulen endast om A vårdslöst lämnat B kvar på olycksplatsen, men ej om A själv t.ex. förlorat medvetandet vid påkörningen och därför ej kunnat se till att B blivit omhändertagen.¹

Här må anföras ett av *Stang*² omtalat norskt avgörande från äldre tid, *NRT 1888 s. 255*. Ett påseglat skepp blev plundrat, medan det drev omkring som vrak. Det skepp som vållat påseglingen ansågs ansvarigt också för skadan av plundringen. Avgörandet var måhända riktigt år 1888, men vore det knappast i dag. I varje fall skulle vi nu kräva, att det skepp som vållat sammanstötningen haft möjlighet att ta hand om det påseglade fartyget. Men t.o.m. om detta varit möjligt, men underlåtits, borde en frikännande dom i regel ges. Faran för plundring på haven är en helt annan nu än för 75 år sedan.

Härmed kan jämföras en tysk underrättsdom från senare tid.³ Två bilar kolliderade så att vägen blockerades. De bakomfarande bilisterna (C) kunde ej ge sig till tåls till dess trafikhindret undanröjts, utan körde in på gräsmattan vid sidan av olycksplatsen, varigenom cirka fyrahundra meter av gräsmattan helt förstördes. Den till sammanstötningen skyldige bilföraren (A) ansågs svara även för denna skada.

Hermann Lange och *von Caemmerer* förklarar med rätta, att domen är felaktig. Deras motiv därför är dock diskutabla. *Hermann Lange* framhåller, att skadan visserligen varit adekvat, men att fråga varit om en allmän

¹ *Hart & Honoré* s. 183 f anför några avgöranden från USA, vilka i ungefär liknande fall går i båda rikningarna. I ett av fallen ansågs A icke ansvarig då, efter det han vållat B kroppsskada, egendom stals ur B:s bil medan B fördes till sjukhuset. I ett annat fall ansågs järnvägsmyndigheterna däremot ansvariga för skada uppkommen genom att ett hästfordon blivit påkört av ett tåg och hästkarlen i samband med påkörningen blivit bestulen av en okänd person. *Hart & Honoré* s. 254 konstaterar dock, att det i anglo-amerikansk rätt icke existerar någon allmän skyldighet att ta hänsyn till förutsebara uppsåtliga handlingar av tredje person.

² *Stang* s. 96.

³ *NJW 1955 s. 1031, Hermann Lange s. 53.*

trafikrisk.¹ Enligt *von Caemmerer* åter² har gräsmattans skada legat utanför skyddsområdet för den norm som A kränkt, eftersom A haft skyldigheter mot övriga vägfarande, men ej mot gräsmattans ägare. Såsom ovan i kap. II punkt 1 anförts är det likväl vanskligt att bestämma skyddsområdet för en norm, då denna icke vilar på en speciell lagbestämmelse. Och vad är en allmän trafikrisk?

Det är avgjort att föredra att lägga tyngdpunkten vid att C handlat efter ett fritt val medveten om skadegörelsen, vilket motiverar en frikännande dom. C:s handling har icke varit lika närliggande som gräsmattan. Faran för en sådan handling har icke gjort A:s beteende vårdslöst. *Hermann Lange*³ har rätt i att ersättningsskyldighet för A hade förelegat, om C kunnat undvika att köra på gräsmattan endast genom att reagera ovanligt snabbt. Men A:s ansvar beror i så fall på att C icke handlat avsiktligt, utan på sin höjd vårdslöst.

Ytterligare må några rättsfall anföras:

Watson v. Kentucky & Indiana Bridge & R. Co. (1910), se *Hart & Honoré* s. 141 f: A hade culpöst låtit bensin rinna ut på gatan och C hade antänt bensen med en tändsticka, varvid B skadades vid den explosion som följde. A ansågs icke ansvarig för B:s skada, enär C handlat i avsikt att åstadkomma en explosion. — Härmed kan jämföras *NJA 1931* s. 7, se nedan s. 127.

BGHZ 12, 206: På kommunen A:s försorg hade en koncentrerad lösning av lösa och asociala element skett i ett barackläger i grannskapet till B:s gård. A ansågs skadeståndsskyldig, då B blivit utsatt för stölder och plundring från ifrågavarande personers sida. I domen uttalades uttryckligen, att orsakssambandet ej uteslöts av att brottslingarna hade handlat självständigt efter sitt eget fria beslut. — I detta fall förelåg tydligt viss culpa hos A visavi B:s skada. Därmed är icke sagt, att A:s åtgärd hos oss överhuvudtaget vore att anse som ansvarsgrundande.

I Frankrike har — med rätta — den som lämnat dörren till sin bil öppen och startnyckeln i motorn icke ansetts svara för den skada en tjuv åstadkommit genom att bemäktiga sig bilen och köra en krock med den, se *Motulsky* s. 250. I två liknande amerikanska avgöranden har i det ena ansvar ålagts bilföraren, i det andra icke, se *Restatement of torts 1948 Supplement* § 447.

Har arbetsgivaren A lämnat en hissöppning oskyddad, bär han icke ansvar för den skada arbetaren B lidit då C avsiktligt sparkat B ned i öpp-

¹ *Hermann Lange* s. 53. Även *Esser* s. 242 f anser att skadan är adekvat.

² *von Caemmerer* s. 8,14 f. Lika *Esser* s. 243.

³ *Hermann Lange* s. 53.

ningen.¹ Hade C däremot icke uppsåtligen sparkat B i hissöppningen, vore situationen att bedöma enligt de regler som nedan i punkt 3 anföres om medverkan av andras vårdslösa handlingar.

Överlämnar A sin bil till en berusad person C för att framföras av denne, bör A dömas att ersätta den skada som C:s oaktsamma framförande av bilen medfört. Även faran för en dylik skada har gjort A:s beteende culpöst.

I HD 1950/II/459 dömde majoriteten (två domare) A till dylik ersättningsskyldighet och dessutom till straff för dödsvällande (C:s oaktsamhet hade lett till en dödskörning). En domare fällde A till straff endast för att han överlätit bilen till en av alkohol påverkad person. De två övriga domarna i HD hade icke anledning att uttala sig i förevarande fråga.

3. Vårdslöst beteende av den tredje personen

a. Allmänna synpunkter

I motsats till ett uppsåtligt förfarande är ett vårdslöst förfarande av C något som A ofta får ta med i beräkningen. En bilförare får räkna med att också andra bilförare kör oaktsamt. Han kan därför icke genom att hänvisa till deras culpa frita sig från ansvar då en krock inträffat.

Den lagöverträdare som är sist i tid är ingalunda den ende som kan ställas till ansvar. En dylik åsikt har visserligen någon gång förfäktats i teorin, men utan framgång.

*Mazeaud & Tunc*² förklarar riktigt, att C:s brott (»crime») i regel »avbryter kausaliteten», medan det förhållandet att C fullgör en plikt (»devoir») icke gör det, och att man mellan dessa två poler har alla de tvivelaktiga fall, i vilka fråga snarare är »de bon sens plus que de science». Uppenbart är, att A ej befrias från ansvar ifall C:s culpa endast varit presumerad.

I teorin hävdas det rätt allmänt, att A undgår ansvar endast då C:s culpa varit av rätt grov karaktär. *Jørgensen* konstaterar sålunda, att en avgjord tendens finnes att ålägga A ansvar för C:s oaktsamhet, såframt icke C:s uppträdande haft en grövre och mot alla regler stridande karaktär.³ Har A:s vårdslöshet varit betydligt lindrigare än C:s, talar de i kap. II punkt 3 D anförda synpunkterna för att A ej borde drabbas av ansvar. Att C:s vårdslösa beteende fortfarit en lång tid kan likaså tala för ansvarsfrihet för A. Ju grövre C:s culpa är, ju mera den närmar sig dolus, desto större möj-

¹ Se *Savatier* nr 472.

² *Mazeaud & Tunc* nr 1673.

³ *Jørgensen*, *Juristen* 1961 s. 202.

lighet har A att gå fri. I en del fall är det för övrigt svårt att avgöra, om fråga varit om ett avsiktligt handlande av C, om C haft ett »fritt val» eller ej.

Den omständigheten att C varit skyldig att ingripa och avlägsna den av A skapade faran, men underlåtit detta, utesluter icke ansvar för A, om skada inträffar.

I ett tyskt avgörande från senare tid, *BGHZ 3,261*, se nedan s. 143, uttalas, att A icke svarar om C:s ingrepp i händelseförloppet företagits på ett alldeles osakligt och ovanligt sätt. I England har man förklarat, att ett hänsynslöst (»reckless») eller helt onormalt förfarande från C:s sida fritar A från ansvar.¹

Det är uppenbart, att även grov vårdslöshet från C:s sida emellanåt är något som icke legat utom all beräknelighet. Att ansvar det oaktat icke drabbar A kan förefalla underligt med hänsyn till att — enligt vad ovan i kap. V anförts — skadan ofta är adekvat, då en rätt oförutsebar (men icke helt oberäknelig) *olyckshändelse* medverkat till dess uppkomst. I motsats till vad fallet är då en olyckshändelse medverkat framstår emellertid A vid grov culpa hos C icke såsom den egentliga orsaken till skadan. Även den omständigheten att den skadelidande i dessa fall har rätt till ersättning också av C motiverar, att beräknelighetskravet kan ges en för skadevållaren förmånligare utformning. Detta framgår tydligt av de övriga regler för bedömningen av A:s ansvar, som vunnit understöd i doktrinen.

Stundom förklaras det att A ej är ansvarig, om C:s vårdslöshet framstår såsom *huvudorsaken* till skadan. Man får dock icke inbilla sig att en huvudorsakslära gäve svaret på spørsmålet annat än i ett ringa antal fall. Även om C är den huvudskyldige, bär A ofta ansvar. Här kan hänvisas till vad i det föregående s. 43 anförts om svagheten i en teori om att huvudorsaken eller den verksammaste orsaken vore den avgörande. Just i dessa fall med en annan ansvarig person kan dock huvudorsaksläran någon gång ge ledning för adekvansfrågans besvarande. Vanskligheten att bedöma vad som varit huvudorsaken är något mindre accentuerad, om det endast gäller att ta ställning till vilken av två personer som huvudsakligen har vållat en skada, än då det gäller att t.ex. avgöra, huruvida det är skadevållarens handling eller en exceptionell naturtilldragelse som varit huvudorsaken till skadan.

Ifall C tydligt ser faran, men det oaktat handlar så att skada inträffar, ligger det nära till hands att betrakta honom som den huvudskyldige och låta honom ensam bära ansvaret för skadan.

---

¹ *Hart & Honoré* s. 143.

Eftersom ansvaret för en inträffad följd är nära lierat med frågan om hur följden åvägabragts, kan *sambandet mellan A:s och C:s beteende* icke lämnas å sido vid frågans avgörande. *Hakulinen*¹ förklarar A bära ansvar, om C:s handling såsom en naturlig eller nödvändig följd av A:s handling ingår i dennas verkningssfär och ökar skadan. Hakulinen tillägger dock, att avgörandet bör ske in casu. I Frankrike har man ansett, att A går fri endast om C:s beteende haft en onormal och oförutsebar karaktär i förhållande till den fara A:s culpa skapat.² Man har svårt att närmare precisera detta samband mellan A:s och C:s beteende. Ifall C:s åtgärd och den inträffade skadan legat utom all beräknlighet, bör A i varje fall ej drabbas av ansvar för skadan, men ofta går A fri redan då C:s åtgärd varit oförutsebar för A.

Självfallet kunde man försöka finna problemets lösning genom att fråga efter om den inträffade skadan varit sådan, att den *rättsnorm* skadevällaren överträtt *avsett att bereda skydd* mot en dylik skada. I det ovan i punkt 2 in fine anförda exemplet med den oskyddade hiss-korgen kunde man hävda, att arbetsgivarens plikt att skydda hiss-korgen avser skydd även mot ett grovt vårdslöst beteende av arbetarna i fabriken, men icke mot en skada som uppkommit genom att en arbetare avsiktligt knuffat en annan ned i öppningen. Såsom tidigare anförts leder sagda kriterium sällan till säkra resultat annat än då det är en speciell föreskrift som överträtts.

Det är något överraskande att man i teorin trots sig kunna lösa frågan om A:s ansvar på grundval av ett enda kriterium. Det synes mig uppenbart, att alla de ovan anförda kriterierna är, i större eller mindre utsträckning, av betydelse vid frågans avgörande. Bedömaren har skäl att fråga sig icke blott om den överträdde normen avsett att bereda skydd mot ifrågavarande skada, utan även om C:s culpa varit grov, om C:s medverkan varit att betrakta som huvudorsaken till skadan och om C:s åtgärd varit en naturlig, icke onormal följd av A:s beteende.

En bedömning av anförda slag leder till att A går fri ej endast då C:s medverkan varit helt utom all beräknlighet, utan mången gång redan då den ej varit förutsebar för A. Ofta är å andra sidan C:s medverkan och den inträffade följden att betrakta som normala, och då är A:s ansvar rätt givet. Om A så oförsiktigt fyller på bensen i C:s bil, att han spiller bensen på motor-huven, bär A ansvar för den skada som uppkommer då C startar motorn och bensen antändes, oaktat kanske också C handlat vårdslöst.

I det tidigare av mig anförda exemplet med gårdskarlen som underlåtit

---

¹ *Hakulinen* s. 305 f.

² *Savatier* nr 480, stödd på praxis i Frankrike.

att sanda trottoaren kan man fråga sig, huruvida gårdskarlen bär ansvar ifall fotgängaren, då han observerar den hala trottoaren, stiger ut på körgatan och blir överkörd av en bil. En dylik olyckshändelse är nämligen icke helt oberäknelig, men eftersom fotgängaren här oftast själv har höggradig culpa och i motsatt fall bilförarens culpa torde vara rätt grov, bör gårdskarlen i regel undgå ansvar.

Om en bil efter en sammanstötning med en annan bil fortsätter över vägen och kör mot ett träd, är kanske de skador, som uppkommer vid krocken mot trädet, att tillräkna enbart den bilförare som kört mot trädet. Avgörandet beror framför allt på hurudan den vårdslöshet är, som stannar honom till last.

Skulle stor skada vara att förvänta av en annans vårdslösa beteende, bör A:s ansvar utsträckas längre. Om A lämnar en eldfarlig vätska kvar på en plats och den antändes av C, bör A kanske drabbas av ansvar trots att C utvisat grov culpa. Det är samma tankegång som ovan s. 105 utlagts beträffande medverkan av exceptionella händelser.

b. Rättspraxis

Problemet belyses rätt tydligt av rättspraxis.

HD 1952/II/64: Bilföraren A körde så oaktsamt, att hans bil stannade på spårvägsskenorna i Helsingfors. En spårvagn körde på bilen, varvid även spårvagnsföraren C konstaterades ha handlat vårdslöst. Spårvagnen, som hade mistat bromsförmågan, fortsatte efter krocken sin färd på skenorna utför en backe och stälpte slutligen. Helsingfors stad krävde ersättning för den skada spårvagnen lidit i fallet. HD fann efter omröstning (4—1), att A:s vårdslösa förfarande ej kunde anses ha inverkat på spårvagnens fall, eftersom C, som i god tid hade sett bilen stå på skenorna, med beaktande av att spårvagnen hade haft svaga bromsar underlåtit att i tid sakta farten. Den skiljaktige domaren ansåg att krocken medverkat också till sistnämnda skador, varför han fann A skyldig att utge (en på grund av C:s medverkan jämkad) skadeersättning till staden.

Situationen är svår att bedöma. A får ta med i beräkningen att andra trafikanter, också spårvagnsförare, gör sig skyldiga till oaktsamhet i trafiken, varför det ingalunda varit utom all beräknlighet att en spårvagn skulle kollidera med bilen och stälpa ett stycke längre fram. Rådstuvurättens uttalande i målet, att följdena varit på förhand oberäkneligt vidsträckta (»ennakolta arvaamattoman laajat»), begränsar onödigt A:s ansvar. Däremot är det riktigt av HD att lägga huvudvikten vid C:s culpa. En lindrig, »normal» culpa hos C bör ej befria A från ansvar. Om förevarande fall toges som ett typfall, synes mig minoritetens ståndpunkt vara den riktigare. Enligt handlingarna i målet hade spårvagnen dock redan före krocken haft dåliga bromsar. Avgörandet beror mycket på vilken uppfattning man kommer till om bromsarnas skick före krocken och graden av C:s vårdslöshet. Man kan självfallet med majoriteten i HD finna, att C:s culpa varit så stor, att spårvagnens fall helt varit att tillskriva C.

Vid *kedjekrockar* är den till den första krocken skyldige i princip ansvarig för alla följdskador. Hans ansvar sprider sig som ringarna på vattnet efter en kastad sten. Emellertid kan ansvarsräckan avbrytas genom att en annan trafikant, som invecklas i situationen, gör sig skyldig till vårdslöshet. Den som gett upphovet till och varit den ursprunglige vållaren av den farliga situationen synes dock ha ett rätt långt gående ansvar. Mången gång är den, som genom en annans oaktsamhet i trafiken blir försatt i en svår situation, ur stånd att bemästra situationen. För den skada, som uppkommer genom hans, låt vara kanske vårdslösa förfarande bör situationens skapare icke undgå ansvar. Men grov culpa hos en efterföljande bilförare kan självfallet leda till ansvarsfrihet för den ursprunglige skadevållaren.

I *HD 1950/II/323* gjorde sig olika uppfattningar gällande beträffande ansvarets fördelning, då två bilar sammanstött och delvis blockerat vägen med påföljd att två andra bilar kolliderat.

HD 1948/II/313: En av A framställd reklamskylt, som levererats till C och av denne anbragts på en husvägg, föll i huvudet på fotgängaren B. C ansågs ha handlat vårdslöst, då han ej avlägsnat skylten, ehuru han varit underkunnig om dess svaga konstruktion. Enär han låtit den trots defekten sitta en lång tid kvar på husväggen, ansågs A icke ansvarig för B:s skada. Åtalet mot A för vållande till kroppsskada förkastades liksom B:s ersättningsyrkande.

A:s culpa var synbarligen betydligt mindre än C:s. Det var alldeles riktigt av domstolen att visa på att en lång tid förflutit. Se även *Persson* s. 280 och ett där anført liknande fall i USA.

HD 1944/II/117: se nedan s. 159.

HD 1937/II/106: A hade lämnat ett laddat militärgevär i en vrå på en scen. C fick tag i geväret och handskades så vårdslöst med det, att B blev träffad av en kula. A och C dömdes båda — som det synes med rätta — enligt SL 21: 11 mom. 2 för vållande till B:s kroppsskada. En skiljaktig domare i HD ville döma A endast för överträdelse av bestämmelserna i SL 44: 1.

NJA 1956 s. 635: Fanjunkaren A lämnade sitt tjänstevapen, en pistol, till värnpliktige D med order att gå med pistolen till vapenverkstaden. A hade underlåtit att tillse, att pistolens magasin tömts på patroner. D gick ej direkt till verkstaden, utan till sitt kompanis lokaler för att ta reda på var verkstaden vore belägen. Medan D uppehöll sig i kompanikorridoren tog värnpliktige C pistolen av honom och började undersöka den, varvid ett skott gick av och dödade B. Mellan A:s åtgärd att utlämna vapnet utan att kontrollera, att det ej varit laddat, och B:s död ansågs sådant orsakssammanhang föreligga, att A måste anses vara vållande till dödsfallet.

NJA 1931 s. 7: A tömde en bensincistern och lät därvid vatten och bensin rinna ut i Gavleån. C fick syn på bensinen och kastade av okynne en brinnande tändsticka i ån med påföljd att bensinen antändes och ett fartyg skadades av elden.

Jämte det C ådömdes straff för vållande till eldsvåda och ersättningskyldighet, blev även A ålagd att ersätta fartygets skada.

Man skulle närmast ha väntat sig att A i detta fall hade frikänts. C:s handling var ju grovt vårdslös. Antagligen kunde C dock icke ana sig till, vilka följder hans handling skulle medföra. Ett ansvar för A kan motiveras med att fråga var om en risk för explosion med stora skador i släptåg och med att A:s culpa synbarligen var rätt grov.

NJA 1945 s. 440: En lustjakt sjönk efter en sammanstötning, vållad av A. Följande dag skadades lustjaktens mast av ett timmersläp, som av C bogserades över den plats där jakten sjunkit. Enär jakten då ännu ej hunnit bärgas och det existerade samband mellan sammanstötningen och mastskadnan, ålades A att ersätta även mastskadnan. — Förelåg det överhuvudtaget culpa hos C, var den säkert ringa. Skadan var icke oförutsebar för A.

NRT 1891 s. 814, se Stang s. 96: Fartyget B bogserades, varvid vårdslöshet hos det bogserande fartyget A medförde att bogserlinan brast. B lyckades nå nödhamn, men begav sig på nytt ut till sjöss, råkade ut för en orkan och totalförliste. A:s oakt-samhet ansågs vara anledning, men ej orsak till förlisningen.

Det var riktigt att A:s rederi fritogs från ansvar, låt vara att motiveringen var intetsägande. Här var fråga om en avsiktlig handling från B:s sida, vartill omständigheterna icke tvingat. Huvudorsaken till skadan låg tydligt hos B.

NRT 1958 s. 984: A hade rätt att kasta rent avfall på C:s tomt. A:s anställda lät köra till tomten ett avfallsslag, som bl.a. innehöll två säckar eldfarlig utskottsfilm, sammanlagt c. 100 kilo. C fick syn på filmen och tog, i avsikt att förhindra barn att komma över den, en del av filmen ur säckarna och tände eld på den, men gjorde det så vårdslöst att de båda säckarna fattade eld. Elden spred sig till en fabrik i närheten. A ansågs ansvarig för den uppkomna skadan. Enär A:s anställda hade uppträtt oaktamt, bl.a. med hänsyn till att de ju berett obehöriga personer tillfälle att komma över stora mängder eldfarlig film, ansågs ett rättsligt relevant orsakssamband föreligga mellan deras uppträdande och eldsvådan, oaktat den omedelbara orsaken till eldsvådan varit C:s höggradiga vårdslöshet. Det ansågs icke ha varit opåräknligt att filmen kunde bli antänd genom oförsiktighet eller på annat sätt. — I detta fall förelåg uppenbarligen rätt grovt vållande på ömsesidor.

Diehl v. Fidelity Philadelphia Trust Co. (1946), se Restatement of torts 1948 Supplement § 440: A hade culpöst föranlett isbildning på en trottoar. Det hade ålegat C att hålla trottoaren i trafikabelt skick, men han hade underlåtit detta trots att han haft vetskap om isbildningen, med påföljd att en fotgängare fallit på trottoaren och skadat sig. A och C ansågs med fog solidariskt ansvariga för skadan.

Merlo v. Public Service Co (1942), Harper & James s. 1138: A tillät en oisolerad elektrisk ledning att bägna nedåt mot marken. B dog till följd av att han kom i kontakt med ledningen. A frikändes från ansvar, enär strömmen letts till B via en kranbom, som på grund av kran-skötaren C:s culpa berört tråden, och då C:s culpa

icke varit en naturlig och sannolik konsekvens av A:s vårdslöshet visavi ledningen.

Även om man hos oss icke kunde godta sistnämnda motivering såsom ensam avgörande, kan slutresultatet vara riktigt. Här är ett typiskt exempel på ett fall, där de enskilda omständigheterna i målet är av stor betydelse.

Henningsen v. Markowitz (1928), se *Plant* s. 257 ff: A sålde en luftbössas åt 13-åringen D, trots att det var förbjudet att sälja luftbössor åt personer under 16 år. D:s mor C fick reda på saken, men då A vägrade låta köpet gå åter gömde C undan bössan. Sex månader senare upptäckte D var bössan dolts och tog den med sig till sina lekkamrater, varvid kamraten E i misstag sköt sin 7-åriga kamrat B i ögat. Ersättning för skadan krävdes av A. Frågan är, om adekvanskravet är tillgodosett. Den omständigheten att det icke varit D, utan lekkamraten E som avfyrat skottet, är uppenbarligen irrelevant. Supreme Court of New York ansåg A ansvarig, enär så länge D hade tillgång till vapnet »A:s aktiva kraft ännu ej kommit till vila i ett uppenbart säkerhetsläge.»

Avgörandet vore knappast riktigt enligt vår rätt. Bl.a. med beaktande av att C var D:s förmyndare måste man anse, att hennes culpa i hög grad översteg A:s culpa. C måste utan svårighet ha kunnat placera bössan på en sådan plats, att den varit oåtkomlig för D. I målet motiverades avgörandet med att det vore obilligt, att A ginge fri från ansvar så snart D:s föräldrar vetat av saken. En dylik konsekvens av en frikännande dom är ingalunda nödvändig. Jfr för övrigt detta avgörande med det nyss anförda *HD 1937/II/106* och med *HD 1928/II/203*, ovan s. 114.

Hart & Honoré s. 145 försvarar avgörandet såsom överensstämmande med common sense-principer. Det hade enligt Hart & Honoré varit »reckless» av barnets föräldrar att tillåta barnet att leka med ett farligt vapen, medan det däremot endast förelegat »negligence» från deras sida, om de misslyckats i att dölja vapnet för barnet. Detta kan i och för sig vara riktigt, men i förevarande mål synes den springande punkten vara den, att syftet med förbudet att sälja luftbössor åt barn icke varit att hindra barn att bli ägare till luftbössor, utan att hindra barn att utan förmyndarens samtycke eller medverkan komma över luftbössor. Men i detta fall förelåg medverkan från förmyndarens sida.

Följande rättsfall skall, bl.a. enär det belyser rätten till jämkning på grund av SL 9: 1 mom. 2, något utförligare diskuteras.

HD 1945/II/195: Lotsen A hade våren 1936 fått i uppdrag att i Åbo skärgrård placera ut nya remmare och flytta de av isen drivna till deras rätta platser. Han hade order om att arbetet skulle vara utfört den 4 maj kl. 8. A utförde icke arbetet inom föreskriven tid och omtalade ej heller för sin förman, att arbetet var halvfärdigt den 4 maj.

Till lotsen C på Lohms lotsstation hade A:s förman sänt ett meddelande om att remmarna komme att för året vara utlagda den 4 maj kl. 8. C körde i förlitan på uppgiftens riktighet på grund, då han den 4 maj skulle lotsa ett fartyg in till Åbo. C konstaterades ha handlat vårdslöst, enär han borde ha observerat, att nya remmare icke varit utsatta i farleden och att placeringen av en av remmarna icke kunnat vara granskad för året.

HD fann, efter omröstning, att A hade haft anledning förutsätta, att meddelande om remmarnas utplacering icke skulle sändas till lotsstationen innan det varit fullkomligt säkert, att remmarna faktiskt varit utplacerade. Därför ansågs A:s försummelse icke stå i sådant sammanhang till grundstötningen, att A kunde anses ha vållat den. C åter ansågs visserligen skyldig att till fartygets rederi utge ersättning för den skada grundstötningen medfört, men då farleden ännu icke varit iordningställd och denna av C oberoende omständighet i väsentlig grad medverkat till grundstötningen, jämkades det skadestånd C ålades utge.

Rättsfallet ger anledning till följande kommentarer.

a) A:s ansvar beror i första hand på om skadan legat i farans riktning, dvs. om A vetat eller haft skäligen anledning att förutsätta, att meddelande getts till en eller flere lotsstationer om att remmarna komme att vara utlagda till den 4 maj, eller om, såsom en minoritet (två domare) i HD hävdade, A uppenbarligen vetat av att ett fartyg varit på inkommande till Åbo i farleden och han bort inse, att dess färd genom hans försummelse blivit underkastad fara, men han det oaktat icke meddelat sin förman om situationen. Har detta varit fallet står skadan i samband med de egenskaper hos A:s beteende, som gjort detta culpöst. I annat fall synes A vara fri från ansvar, ty han hade rätt att räkna med att ingen utan vidare litade på att remmarna vore utsatta den 4 maj. Någon generell bestämmelse i lag om att remmarna borde ha varit utlagda senast den 4 maj existerade icke. Såsom jämförelse kan nämnas, att då en arbetare åtagit sig att uppföra en säkerhetsanordning, men ej inom utsatt tid utfört arbetet, han i regel icke ansvarar för skada som inträffat till följd av att säkerhetsanordningen saknats. Likväl bör en dylik arbetare stundom anses ha handlat vårdslöst och vara ansvarig, nämligen om han underlåtit att varna en person som direkt hotats av faran.

Ligger skadan i farans riktning bör A gå fri endast om C:s culpa är rätt grov, t.ex. om C ser en västprick sex meter från land och i förlitan på att den är riktigt utplacerad, men mot allt sunt förnuft pressar sitt fartyg mellan västpricken och land med påföljd att fartyget kör på grund. För en så i grund och botten felaktig manöver bär A intet ansvar. Men »normal» culpa hos C utesluter icke ansvar för A. Den åsikt en av de skiljaktiga domarna i HD hade, nämligen att A ej vore ansvarig, enär grundstötningen trots hans försummelse kunnat undvikas, är därför icke riktig.

Kan, om A anses bära ansvar jämte C, A:s ansvar jämkas enligt bestämmelsen i SL 9: 1 mom. 2? Den minoritet i HD, som ansåg A ansvarig, fann en jämkning möjlig, enär C:s handling vore att betrakta som en sådan

annan orsak, som ej hörde till A:s försummelse. Ifall man, vilket synes möjligt, betraktar den ställning en lots har på ett fartyg som sådan, att man kan tala om principalansvar för rederiet, kan en jämkning komma i fråga. I annat fall synes mig A och C, om man ej tillåter en jämkning efter skuldgraden, solidariskt ansvariga för hela skadan. A:s culpa innefattar en förutsebar fara för att en annan skall, vårdslöst eller icke, köra felaktigt i farleden. C:s handling »hör till» A:s försummelse. Däremot vore man, om man tillåter en jämkning efter skuldgraden i enlighet med vad jag tidigare s. 79 anført, icke nödvändigtvis tvungen att ålägga A ansvar för hela skadan. Visserligen har A och C gemensamt orsakat skadan, utan att man kan visa på att en viss del av skadan föranletts av A, en annan del av C. Men detta synes ej hindra att, om C befinnes ha betydligt större skuld till skadan, A svarade endast för en del av skadan, närmast i förhållande till skuldgraden.

b) Beträffande C:s ansvar frågar man sig, huruvida det skadestånd C bör utge kan jämkas enligt SL 9: 1 mom 2. Om ingen annan än C befinnes ha handlat vårdslöst och bära ansvar, kan man då — i likhet med den domare i HD, efter vars votum HD:s utslag avfattades — betrakta den felaktigt utprickade farleden såsom en annan orsak, som ej hört till C:s beteende? Detta synes mig ej vara möjligt, se ovan s. 79 f. Remmarnas felaktiga utplacering »hör till» C:s försummelse. C hade bort observera att farleden icke varit granskad för året. Det är då inkonsekvent att betrakta det förhållandet, att farleden icke varit granskad, som en annan orsak, som ej »hört till» C:s vårdslöshet.

Den omständigheten att C blivit felaktigt upplyst om att remmarna varit utplacerade på sina rätta platser kan icke frita honom från ansvar. Hans culpa ligger just i att han — trots den felaktiga informationen — bort observera att remmarna varit orätt placerade. Att han utgått från oriktiga premisser kan icke medföra rätt till jämkning. De felaktiga premisserna kan icke konstituera en »annan orsak, som ej till brottet hör», eftersom de just angår samma sak som tillräknas honom såsom culpa. Jag utgår här från att man icke hos oss tillåter en jämkning efter culpagraden.

Man kunde antagligen likväl, såsom en domare i HD gjorde, jämka C:s ansvar enligt bestämmelsen i Sjömanslagen § 50, som visserligen avser fartygs besättning, men som torde kunna extenderas till att gälla även lots.

Greenfield v. L.N.E.R. (1945), K.B. 89, *Hart & Honoré* s. 143: En bomb hade fällts invid ett järnvägsspår. Trots att järnvägsmyndigheterna vetat av att spåret förstörts och förbindelsen avbrutits sände de i väg ett tåg, men beordrade föraren att köra försiktigt. Föraren dödades då tåget körde ned i bombkratern. Hans död ansågs icke härröra av bombfällningen.

Hart & Honoré s. 143 anför att avgörandet blivit kritiserat, men anser likväl att det bör godtas, när järnvägsmyndigheternas beteende varit »reckless». Det är självfallet omständigheterna in casu, som blir avgörande för hur situationen bör bedömas. Utan kännedom om detaljerna i målet bör man icke uttala sig om ett fall som detta.

4. Medverkan av den skadelidande

I detta kapitel har hittills behandlats sådana situationer, där skadan uppkommit av skadevållarens beteende under medverkan av en annan ansvarig person. Adevkanskravet är dock lika aktuellt om den medverkande icke är en utomstående person, utan den skadelidande själv. *Mazeaud & Tunc*¹ förklarar betecknande, att »kausalitet saknas» då skadan är en följd av en »cause étrangère», varmed de avser antingen en force majeure-tilldragelse eller en handling av tredje person eller den skadelidandes eget beteende.

Vad beträffar adekvanskravet influeras likväl frågeställningen i det stora hela knappast av om det är en utomståendes eller den skadelidandes medverkan som bidragit till skadan. Frågan om den skadelidandes medverkan skall därför icke ägnas någon närmare undersökning, utan här må endast hänvisas till det ovan i punkterna 1—3 anförda. Visserligen har man, sedan man fastställt att den inträdda skadan varit en adekvat följd av skadevållarens beteende, ytterligare att ta ställning till, vilken inverkan den skadelidandes culpa bör ha på hans rätt till ersättning. Men detta är en fråga, som faller utom ramen för denna framställning. Nämnas må endast, att den skadelidandes egen *uppsåttliga* medverkan s.g.s. alltid utestänger honom från ersättning.

Enligt *Taxell* vore graden av adekvans av betydelse vid fördelningen av ansvaret mellan skadevållaren och den skadelidande.² Om man, såsom i detta arbete, betraktar adekvansen såsom en förutsättning för att skadeståndsansvar skall föreligga, kan man icke operera med olika grader av adekvans. En annan sak är att man vid nämnda ansvarsfördelning även kan ta hänsyn till om skadans inträde varit mer eller mindre sannolikt.

Tre rättsfall, som belyser problemställningen, må här anföras.

HD 1934/II/617: Flottningsföreningen A hade för flottningens underlättande låtit gräva en kanal genom ett grund, som förband en ö med fastlandet, utan att uppföra en bro vid det övergångsställe, som brukat användas vid färd till och från ön. Kanalens bredd var fyra meter och dess djup en meter. Då B en gång återvände från ön försökte han vid det förra övergångsstället köra över kanalen med sin häst,

¹ *Mazeaud & Tunc* nr 1429.

² *Taxell* s. 373, 379.

varvid hästen drunknade. HD fann att B:s skada föranletts av att vattendjupet förändrats vid övergångsstället och att flottningsföreningen byggt kanalen utan vederbörligt tillstånd och i strid mot bestämmelserna i VL kap. I § 2, varför HD — i likhet med häradsrätten — fann A skyldig att ersätta skadan. Hovrätten hade förkastat B:s talan, enär B icke ens påstått att han ej känt till kanalen, och då det ej visats att B:s skada föranletts av vållande från A:s sida vid flottningsarbetet och då ej heller annan grund för ersättningsplikten anförts.

Det synes mig som om B:s oaktsamhet i förevarande fall måste ha varit rätt grov, varför hovrättens ståndpunkt förefaller riktigare. I varje fall förbigår HD:s motivering sakens kärna.

NJA 1944 s. 164: Ett tåg gjorde ett uppehåll på en station. Stationsmästaren A gav avgångssignal åt tåget utan att han därförinnan själv erhållit avgångssignal av tågets konduktör. En barnvagn skulle sättas av vid stationen, men den hade icke ännu hunnit flyttas fram ur godsvagnen, utan tågets konduktör stod i godsvagnen och höll på att dra fram den. Då tåget satte sig i rörelse sprang banvakten B invid tåget, först på perrongen och sedan på den utmed rälsen löpande snövallen, i akt och mening att ta mot barnvagnen av konduktören. Det bar sig därvid så illa, att B då han mottog barnvagnen förlorade jämvikten och halkade in under tåget och blev överkörd. A dömdes till straff för att han gett avgångssignal, ehuru konduktören icke gett honom tillstånd därtill, men A:s beteende ansågs icke stå i sådant orsakssammanhang till B:s död, att A varit att anse som vållande till olyckan och ersättningskyldig.

Domen synes vara riktig. I detta fall var det fråga om en rätt grov vårdslöshet från B:s sida. B var utan tvivel att anse som den huvudskyldige till olyckan. Vidare är att märka, att det intresse, för vars skull han satte livet på spel, var av ringa betydelse, varför händelsen och skadan gott kan sägas ha varit utom all beräknelighet. Under alla omständigheter hade naturligtvis, om A ålagts ansvar, jämkning av skadeståndet kommit i fråga.

I *NJA 1945 s. 55* hade likaså avgångssignal getts för tidigt av A, i detta fall innan han förvissat sig om att alla avstigande passagerare lämnat tåget. En familj skulle stiga av tåget. Herr Erik och barnen hade redan hunnit göra det, men fru Jenny stod kvar på tåget med bagage i båda händerna, då tåget satte sig i rörelse. Erik klev då upp på nedersta trappsteget och fattade Jenny om livet i avsikt att stödja henne och hjälpa henne ned, men då tåget gjorde ett ryck tappade Erik och Jenny balansen och föll av tåget, varvid Erik blev överkörd av tåget. Domen gavs efter omröstning (4—3). Majoriteten i HD ansåg, att även om avgångssignal getts alltför tidigt, A icke kunde anses ha varit vållande till Eriks död. Minoriteten dömd ut ersättning, men jämkade skadeståndet till hälften på grund av Eriks egen culpa; det är ju förbjudet att stiga på ett tåg som satt sig i gång.

Detta fall är betydligt svårare att avgöra än det föregående. Helt säkert får den som ger en för tidig avgångssignal ta med i beräkningen en viss culpa hos tågpassagerarna. Det är icke alldeles ovanligt att dessa trotsar förbudet att stiga på och av ett tåg, som är i rörelse. Sådillvida synes skadan icke ha varit utom all beräknelighet. Majoriteten har emellertid uppenbarligen grundat sitt avgörande på att

Eriks culpa varit så grov, att skadan varit att anse som inadekvat. Å andra sidan är det A som i detta fall skapat situationen, vilket talar för att han borde drabbas av ansvar. I anslutning till det ovan i texten anförda må nämnas, att avgörandet knappast influerats av att det i stället för Erik varit Jenny som skadats av Eriks åtgärd.

För att frita A från ansvar kräves ingalunda, att A:s culpa varit så stor i förhållande till Eriks, att jämkning till noll bort ske, *om* skadan ansetts vara adekvat.

K a p. V I I

Skada uppkommen i samband med räddningsåtgärder

1. Allmänna synpunkter

a. I detta kapitel skall behandlas skador som föranletts av åtgärder för att avvärja en hotande fara, för att undvika eller begränsa en skadas utbredning, för att bota en skadad person el.dyl. Dessa åtgärder kan medföra skada och kostnader antingen för den som hotats av eller lidit skada eller för räddaren eller för en utomstående person.

Skadan är här vanligen att betrakta som uppkommen genom skadevållarens handling under medverkan av »räddaren», dvs. av en utomstående tredje person eller av den skadelidande själv, ifall det är han som företagit räddningsåtgärden.¹ Emellanåt är den inträffade skadan närmast att anse som en följd av en olyckshändelse. Det har dock synts mig lämpligast att icke behandla inverkan av räddningsåtgärder i kapitlen V och VI, utan att med hänsyn till deras speciella karaktär ägna dem ett särskilt avsnitt, låt vara att de i huvudsak följer de tidigare anförda reglerna.

Eftersom räddningsåtgärder ligger i skadevållarens intresse är det naturligt, att han får bära ansvar för den skada som de ger upphov till. Visser-

---

¹ *Hakulinen* s. 296 uttalar, att då en person är i färd med att ur ett brinnande hus rädda en spegel och därvid råkar tappa spegeln så att den krossas, skadan bör anses vara föranledd av eldsvådan och ej av att spegeln fallit till marken, enär spegeln under alla omständigheter hade förstörts i eldsvådan och dess tappande följaktligen ej varit en nödvändig förutsättning för skadans inträde. Fråga är här enligt *Hakulinen* om ett eliminerande av indifferentia orsaker från händelseförloppet. Eldsvådan bör anses som den bestämmande orsaken (»määräävä syy»).

Intet hindrar att man med *Hakulinen* kallar eldsvådan för den bestämmande orsaken, men däremot synes mig tappandet av spegeln ej böra elimineras ur orsakskedjan. Även om det kunde visas, att det varit långt ifrån säkert att spegeln hade förstörts i eldsvådan, bör eldsvådans vållare i regel drabbas av ansvar. Ansvar åvilar den som vållat eldsvådan, trots att tappandet av spegeln varit ett *conditio sine qua non* för skadans inträde.

ligen kan skadan ej sägas vara *direkt* orsakad av skadevällaren, men något dylikt generellt krav kan ju icke uppställas som förutsättning för ansvaret, se ovan kap. II punkt 3 C. I praxis möter man dock emellanåt detta krav på direktthet.

NJA 1925 s. 398: En fartygsbefälhavare vållade att fartyget grundstötte. Två passagerare omkom då de försökte rädda sig i en livbåt. Enär räddningsförsöket med hänsyn till omständigheterna ej varit opåkallat, dömdes befälhavaren till straff ej blott för vållande till sjöolyckan, utan även för vållande till de två passagerarnas död. Underrätterna hade felaktigt ansett honom icke skyldig till döds-vållande, då grundstötningen icke *direkt* medfört döden för någon.

Då man icke bör tillåta den skadelidande eller en tredje person att efter gottfinnande företa skadebringande räddningsåtgärder i vetskap om att skadevällaren har att ersätta dem, måste ersättningsplikten på något sätt begränsas. Ersättning bör icke ges för varje skada, som följt av en räddningsåtgärd.

Vid bestämmandet av vilken skada som är ersättningsgill har man i litteraturen uttryckt begränsningen på olika sätt. *Hakulinen*¹ förklarar generellt, att ansvar för skadevällaren föreligger, om räddningsåtgärden som en naturlig eller nödvändig följd av den skadebringande handlingen ingått i dess verkningssfär. Skadevällaren bär enligt *Jørgensen*² ansvar, om ej räddningsförsöket varit helt meningslöst, enligt *Larenz*³ om ej fråga varit om en ovanlig reaktion på händelsen.

Hart & Honoré förklarar,⁴ att räddningsåtgärden ej får ha varit »reckless» eller grovt vårdslös. De kritiserar med rätta ett avgörande i USA, i vilket en person, som vid försök att släcka en eldsvåda vrickat sin skuldra, icke tillerkänts ersättning, enär skadan ej varit förutsebar. En dylik konkret förutsebarhet kräves ingalunda.

Restatement of torts § 457 ålägger ansvar för skäligen (»reasonable») räddningsåtgärder, oberoende av om de utförts på ett riktigt eller culpöst sätt.

b. Att börja med kan man konstatera, att endast skada föranledd av i viss mening normala skydds- och säkerhetsåtgärder behöver ersättas. Har räddningsåtgärden varit *skäligen* är det naturligt att ersättning utdömes. FAL § 53 ger sålunda försäkringshavaren rätt till ersättning av försäkringsgi-

¹ *Hakulinen* s. 305 f.

² *Jørgensen*, Juristen 1961 s. 204 f.

³ *Larenz* s. 113.

⁴ *Hart & Honoré* s. 136 f.

varen för skäligen åtgärder, som han företagit för skadans avvärjande eller lindrande. Se även FAL § 82.

I vissa fall bör ersättning emellertid ges även för skada av sådana åtgärder, som knappast kan kallas skäligen, men som ändå *icke* varit *onormala*. Situationen kan t.ex. ha varit sådan, att tid icke getts för besinning, varför åtgärden, ehuru den ej varit skäligen, dock varit normal. En mor som försöker rädda sitt barn från att bli överkört av en bil tillgriper kanske i hastigheten en mindre välbetänkt handling. Ersättning för den skada hennes beteende föranlett bör dock utges av den vårdslöse bilföraren. Såsom *Gomard*¹ säger är det prisvärt att löpa en betydlig risk för att rädda ett barn från att bli överkört, men dumt att utsätta sig för motsvarande risk vid räddandet av en katt. Ju större det intresse är som skall räddas, desto större risk får räddaren ta.

Räddningsåtgärderna sker mången gång i största hast, varför man icke kan kräva alltför stor omsorg av räddaren. *Gomard* har rätt i att det avgörande kriteriet icke är, huruvida en bonus pater familias hade vidtagit åtgärden.¹ Ett misstag från räddarens sida beträffande åtgärdens nödvändighet eller styrka utesluter icke ersättningsskyldighet för skadevällaren. Att åtgärden varit förnuftig kan icke alltid krävas. Är räddaren en utomstående person förutsätter ansvarigheten för skadevällaren ingalunda, att räddaren haft en juridisk skyldighet att inskrida.

c. Genom att konstatera att själva räddningsåtgärden som sådan varit skäligen eller normal har man ännu icke uttalat, att skadevällaren bör drabbas av ansvar för den skada, som åtgärden föranlett. Sättet på vilket åtgärden företagits och skadan uppkommit är nämligen icke utan betydelse.

Vanligen kan skadan därvid ledas tillbaka antingen till en särskild känslighet hos den skadade personen eller saken eller till en exceptionell händelse med åtföljande olyckshändelse eller till ett mindre lämpligt eller kanske rentav vårdslöst förfarande från räddarens eller en tredje persons sida. Här står man inför samma frågor som ovan diskuterats i kap. III—VI, varför i huvudsak kan hänvisas till det där anförda.

I fråga om *exceptionella händelser* är att märka, att dessa i förevarande fall inträffar *efter* skadevällarens beteende, varför skadevällaren, enligt vad i kap. V anförts, har vissa möjligheter att undgå ansvar för skadan. I regel är följderna emellertid icke så pass oberäknelig, att han ginge fri från ansvar, men omständigheterna in casu kan naturligtvis leda därtill.

---

¹ *Gomard* s. 413.

Vår brandlag av år 1933 § 53 stadgar, att den som vållat eldsvåda bör gottgöra all den skada som genom släckningen åsamkats ägaren till den skadade egendomen, deltagarna i släckningsarbetet, kommun eller staten. En dylik skyldighet står i konformitet med skadevållarens plikt att utge ersättning för de skäligen utgifter den skadelidande haft i anledning av skadan.

Vid vårdslös medverkan av räddaren har skadevållaren däremot större möjligheter att gå fri från ansvar. Enligt vad i kap. VI anförts leder en grövre culpa från den medverkandes sida ofta till ansvarsfrihet. Eftersom det i förevarande fall mellan skadevållarens beteende och skadan inträtt såväl ett beslut om företagande av räddningsåtgärden som culpa i samband med denna, är det motiverat att skadevållaren lättare fritas än i de i kap. VI behandlade fallen. Skadan är här ur skadevållarens synpunkt rätt avlägsen. Sambandet mellan hans beteende och räddarens culpa är mången gång icke så nära och skadan följaktligen icke så beräknelig som i de i kap. VI behandlade fallen. Har skadevållarens egen culpa varit grov, kan detta dock motivera ansvar för honom. Har räddarens egen vårdslöshet varit ringa eller obefintlig, är ett ansvar för skadevållaren likaså närliggande.¹ Kan räddaren icke påbörjas oaktsamhet, är ju situationen närmast att betrakta som uppkommen genom en exceptionell händelse. Däremot får man knappast någon vägledning av att söka utröna, om skadan legat inom den överträdna normens skyddsområde. Ett oreflekterat tillämpande av huvudorsaksläran skulle åter ofta felaktigt leda till att räddaren befunnes vara den huvudskyldige och därmed ensam ansvarig för skadan.

Ersättningens utdömande hindras således i regel icke av att räddaren handlat vårdslöst. Har han handlat efter ett fritt beslut och haft tid och tillfälle att besinna sig, är hans oaktsamhet ofta att anse som sådan, att den utesluter ansvar för skadevållaren. Även om räddarens åtgärd varit så vårdslös, att *han* icke äger rätt till ersättning av skadevållaren för den skada räddningsåtgärden medfört för honom, kan *tredje man*, som drabbats av skada genom räddningsåtgärden, mycket väl ha rätt till ersättning av skadevållaren.² Den sistnämnde får ta i beräkningen att hans handling kan leda till en oförnuftig och oaktsam räddningsåtgärd med skada för tredje man

---

¹ *Grönfors*, Skadel.medv. s. 44 framhåller att välmotiverade effektiva räddningsåtgärder av den skadelidande, avpassade efter det hotade värdets storlek och hotets intensitet, ej borde betraktas som medvållande från hans sida, om de medför skada.

² Lika *Hart & Honoré* s. 148.

som påföljd.¹ Ifall också räddaren bör anses ansvarig för den uppkomna skadan, svarar han jämte skadevållaren enligt de i det föregående anförda reglerna.

Skadevållaren bör prestera ersättning även för sådan skada, vars inträde tredje man kunnat hindra om han gjort sin plikt, t.ex. om han omedelbart fört den livsfarligt sårade till sjukhus. Icke ens om den försuttna möjligheten till räddning varit rätt stor befrias skadevållaren.

Har den skadelidande själv underlåtit att företa eller ej funnit sig i räddningsåtgärder, bör skadeståndet, såframt skadan icke vore att anse som helt inadekvat, jämkas på grund av eget vållande hos den skadelidande. I detta avseende kan man kräva rätt mycket av honom, särskilt då det gäller att begränsa en uppkommen skadas omfattning. Denna fråga förbigås här. Ett rättsfall må dock anföras.

HD 1922 Utslag 1487: A hade uppsåtligen tillfogat B ett sår i kinden. Till följd av att B underlät att sköta såret enligt läkarens föreskrifter medförde det B:s död. A dömdes till straff för misshandel varav döden följt (SL 21: 4 mom. 2) och ålades att utge jämkat skadestånd och underhållsbidrag till B:s änka och barn.

d. Skadevållarens ansvar för skada i samband med räddningsåtgärder tangerar det ansvar, som en person i fara eller ägaren till en sak i fara har gentemot den som företagit räddningsåtgärder. Detta ansvar faller utom ramen för denna framställning, ehuru beröringspunkter härmed finnes i de fall personen i fara eller sakens ägare själv handlat vårdslöst. Här är icke fråga om en skadevållare, som genom sina åtgärder tillfogat eller varit nära att tillfoga en annan person skada, utan om den skyldighet en nödställd person har att ersätta skada, som uppkommit av åtgärder vidtagna för att rädda honom. Det är i princip irrelevant, att den nödställda själv vållat sin nöd. Oberoende av om han har haft culpa eller icke kan räddaren erhålla skadestånd.

En personskada, som uppkommit under försök att avvärja en hotande fara, kan efter omständigheterna vara ersättningsgill.² För att detta skall vara fallet torde man åtminstone böra kräva, att en plikt att ersätta *rädd-*

---

¹ Såsom *Grönfors*, Skadel.medv. s. 39 f framhåller får man utsätta sig själv och sin egendom för risker i större omfattning än man tillåtes utsätta sin omgivning. *Grönfors* anför såsom exempel, att en cyklist, som framfört sin cykel något vårdslöst på en hal väg, kan tillerkännas ersättning av vägförvaltningen, om han kört omkull och skadats, oaktat han själv skulle ha ålagts att ersätta den skada han orsakat genom sitt vårdslösa körande.

² Så *Ussing* s. 136.

ningskostnaderna förelegat, dvs. att — såsom *Hakulinen* uttrycker regeln — den nödställd varit i verklig nöd och räddningsåtgärden varit skäligen och icke stridande mot god sed.¹ Vidare inverkar det på saken, om den nödställda själv vållat sitt nödläge eller om han oförskyllt bragts däri, om skadan varit närliggande eller icke osv. Men, det må ytterligare understrykas, vållande av nödläget är varken det enda kriteriet eller ett absolut nödvändigt kriterium.

Ett par exempel må belysa det anförda.

NJA 1941 s. 482: Eld uppkom i ett mejeri, där ost paraffinerades. Mejeriarbetaren B deltog i släckningsarbetet och handlade så tillvida felaktigt, att han hällde vatten på brinnande paraffin, varvid en explosion uppstod och B skadades. Då mejeriet försummat att på förhand informera honom och andra anställda om hur eldsläckning bort ske, och då B utsatts för den särskilda risk, varmed man måste räkna vid försök till släckning genom vattenbegjutning, dömdes mejeriet att ersätta B:s skada. Skadan tillräknades icke B som culpa, då han förfarit på ett sätt som i allmänhet varit lämpligt vid eldsläckning. — I domen sades icke, huruvida eldsvådan uppkommit genom mejeriets vållande eller icke.

UfR 1960 s. 851 (Landsrettsdom): Då A höll på med att lasta timmer vält genom vårdslöshet från hans sida en kran över honom, varvid hans ben kom i kläm. Hans medhjälpare B, som ej själv var i fara, försökte lösgöra honom och ådrog sig därvid en ryggskada. A ansågs ej ansvarig härför. Mellan hans oaktsamhet och B:s skada befanns icke föreligga »nödig orsakförbindelse och adekvans».

Av det ovan anförda framgår, att motiveringen till detta avgörande icke träffar sakens kärna. Även *Jørgensen*, *Juristen* 1961 s. 195, 205 kritiserar avgörandet.

2. R ä t t s p r a x i s

Ur rättspraxis må följande urval anföras.

HD 1938/II/604: A antastade B i syfte att misshandla honom. B flydde och tog sig över en å till dess andra sida, men till följd av det iskalla vattnet och då han varit andfådd och uttröttad sjönk han ned på stranden och dog. A dömdes till straff för misshandel varav döden följt (SL 21: 4 mom. 2) och ålades att ersätta begravningskostnaderna.

HD 1950/II/18: A misshandlade B utan att någon skada likväl uppkom. B flydde undan A och föll därvid mot en stenhög och skadade sig. A dömdes till straff även för vållande till kroppsskada och ålades att ersätta B:s skada.

Räddningsåtgärden var här skäligen och skadan en naturlig följd. Någon culpa från B:s sida förelåg synbarligen icke.

¹ *Hakulinen* s. 258 f.

Skulle en misshandlad eller av misshandel hotad person för att undgå misshandeln fly undan på en dåligt upplyst bakgata och där falla och skada sig, borde han erhålla ersättning för sin skada, om hans oaktsamhet varit ringa eller obefintlig.

Härefter skall två något likartade fall anföras:

Pollock s. 36 omtalar följande engelska avgörande från äldre tid: A och B råkade i gräl, varefter A förföljde B med en hacka i handen. B flydde till den butik, där han var anställd, och sökte skydd bakom disken. Härvid kom han att stöta till kranen på en vintunna så att vinet rann ut. A dömdes att utge ersättning för det utrunna vinet.

UfR 1956 s. 947 (Landsrettsdom): Två lastbilar kolliderade, varvid en mjölk tank på den ena bilen föll till marken och fick en buckla. Då tanken transporterades bort från olycksplatsen av firman C, skadades en kran på tanken med påföljd att c. 2.000 liter mjölk rann ut på gatan. Den som vållat kollisionen ansågs icke ansvarig för sagda skada, enär det ej visats, att skadan icke med användande av för borttransporten ägnad materiel kunde och borde ha undgått. Den av mjölkens uttrinnande härflytande förlusten ansågs därför ej vara förorsakad av kollisionen.

Att avgörandet i de två relaterade fallen utföll olika beror naturligtvis icke på att det ena gällde vin, det andra mjölk. Men i det förra fallet förorsakades skadan av en obetydlig oaktsamhet från en flyendes sida, i det senare var transportfirmans oaktsamhet synbarligen ej alldeles ringa. I det förra fallet var faran större, i det senare förelåg knappast någon trängande fara. I det förra fallet var dessutom skadevållarens beteende rentav uppsätligt, i det senare gjorde han sig endast skyldig till oaktsamhet i trafik.

NJA 1944 s. 333: En fartygsbefälhavare vållade att fartyget grundstötte. Passagerarna tog sig i land genom armgång på en sträckt förtöjningslina, varvid en av dem kom att släppa taget. Den skada han därigenom drabbades av ålades befälhavaren att ersätta honom. Det ansågs med fog ej ha varit en opåkallad åtgärd från passagerarens sida att söka rädda sig i land på nämnda sätt. Risken för ifrågavarande skada var här närliggande.

NJA 1947 s. 626: Tulltjänstemannen C blev angripen och misshandlad av A. Såsom försvarsåtgärd avlossade C två varningsskott, av vilka det ena råkade träffa den förbipasserande B. Då fråga varit om en naturlig försvarsåtgärd från C:s sida, dömdes A att ersätta B:s skada. Skottet hade avlossats först sedan det visat sig omöjligt att på annat sätt driva bort angriparna. Domen gavs efter omröstning (3—2). Minoriteten ansåg att skadan icke stod i sådant samband till misshandeln, att ansvar föreläge för A.

Majoritetens åsikt synes mig vara riktigare. Se även ett av *Savatier* nr 473 anfördt franskt rättsfall: Om A i ett rum fullt med barn svänger en pistol och ett skott brinner av då en av de närvarande rycker pistolen av A, bör A ersätta den uppkomna skadan.

Petersen s. 16 ff anför det engelska avgörandet *T. E. Hopkins & Son Ltd. (1959)*: För att undsätta firman A:s två arbetare, som (utan egen culpa) blivit förgiftade nere i en brunn till följd av att en bensinmotor där culpöst använts av A för att tömma brunnen på vatten, klev en läkare C ned i brunnen med ett rep om livet, men blev också han förgiftad. Man lyckades icke genast få upp C, enär repet hade fastnat i brunnsväggen. Senare kunde man konstatera, att C och de två arbetarna dött i brunnen. C:s änka tillerkändes ersättning av A. — Domen synes riktig. C:s åtgärd brådskadade och försiktighetsåtgärden (repet) hade i normala fall varit till fyllest.

UfR 1946 s. 495: En tom mjölkkanne föll i en stark blåst ned från A:s mjölkkärra, med påföljd att den för kärran spända hästen vid skrällen satte av i galopp med kärran efter sig. Då fotgängaren C försökte ta fast hästen, skadades han i käken med en stor tandläkarräkning i släptåg. A ålades ersättningsplikt, enär C hade handlat i hans intresse (för att avvärja skada på häst och vagn och annan möjligen uppkommande skada) och då A:s personal förfarit vårdslöst genom att i den starka blåsten lämna hästen utan uppsikt.

Räddningsåtgärden var här skälig. C:s culpa var antagligen obefintlig, han var lantman och hade varit »Korporal i Feltartilleriet». Eftersom fråga var om en personskada, var skadan också av den anledningen icke oberäknelig.

Planiol & Ripert s. 738 anför följande franska rättsfall. A körde med sitt fordon så ovarsamt, att en cyklist fick fordonet över sig. A ansågs ansvarig för den ryggradskrökning, som en förbipasserande fotgängare drabbades av då han försökte befria cyklisten genom att lyfta upp fordonet.

Robinson v. Butler (1948), se *Harper & James* s. 1144: Bilföraren A försökte oaktsamt köra om en av B framförd bil. För att avvärja den hotande sammanstötningen grep en passagerare i B:s bil tag i ratten med påföljd att B:s bil körde över vägen och B tillfogades skada. A ansågs icke skyldig att ersätta skadan, enär passagerarens handling varit »oförutsebar och extraordinär».

Beroende på omständigheterna synes det mig som om ersättning i liknande fall någon gång kunde utdömas. Hade situationen varit mycket kritisk, men B ej observerat detta, hade det kanske varit en naturlig åtgärd av passageraren och måhända ej inneburit culpa från hans sida att han gripit tag i ratten. För utdömande av ersättning kräves ju icke att skadevällaren bort förutse räddningsåtgärden.

UfR 1946 s. 145 (Landsretsdom): Då C med häst och kärra kom körande på en allmän väg fann han den på ett ställe spärrad med en över vägen spänd ståltråd. En person i A:s tjänst hade spänt tråden över vägen och glömt att avlägsna den. C gick med tömmen i handen för att avlägsna ståltråden, varvid hästen kom att beröra ett elektriskt stängsel vid sidan av vägen. Hästen fick en stöt och slet sig lös, kärran välte och en maskin som fanns i kärran skadades. Maskinens ägare krävde ersättning av A. Domstolen konstaterade kort, att hästens beröring av stängslet icke stått i beräknelig förbindelse med den begångna vårdslösheten, varför käromålet förkastades.

Vinding Kruse s. 402 finner att avgörandet är riktigt, enär skadan icke stod i förbindelse med de farliga egenskaperna hos A:s beteende. Det synes mig dock, att en skada härrörande av en normal räddningsåtgärd i regel står i förbindelse

med de farliga egenskaperna hos skadevållarens handling. Jag vore därför böjd att i detta fall anse, att skadan legat i farans riktning. Vinding Kruse lägger vikt vid att skadan lika så gott kunnat inträffa, om C av andra orsaker stannat sitt fordon. Men att samma skada kunnat inträffa på ett annat sätt befriar i regel icke skadevållaren.

En närmare genomgång av de faktorer, som inverkar på avgörandet, är av nöden. Härvid utgår jag från att A bar ansvar för trädens spännande över vägen, vilket ju enligt vår rätt icke alltid vore fallet.

Att börja med kan man konstatera, att orsakssammanhang förelåg mellan trädens spännande över vägen och skadan. Vidare var det otvivelaktigt vårdslöst att låta tråden spärra vägen och ytterligare var det en normal skyddsåtgärd av C att avlägsna tråden. Likaså var det förutsebart att en häst, som kom i beröring med det laddade stängslet, skulle stegra sig och vid stöten åsamka skada på föremål i kärran.

Återstår således frågan om det sätt, på vilket hästen kom i beröring med stängslet. Beredde det svårigheter för C att avlägsna tråden utan att hålla hästen borta från stängslet, då var C:s culpa ringa och en kontakt mellan häst och stängsel närliggande och beräknelig, varför ansvar för A vore motiverat. Detta vore även fallet om ett snabbt ingripande av C varit påkallat, t.ex. enär det förelåg fara för att andra vilket ögonblick som helst kunde komma körande på vägen och icke i tid skulle märka den utspända tråden. Brådskada icke säkerhetsåtgärden och befann sig stängslet icke omedelbart invid vägen, synes däremot fråga ha varit om en så pass oberäknelig olyckshändelse, måhända parad med oaktsamhet från C:s sida, att A icke borde drabbas av ansvar därför. Ju sällsyntare hästen i våra dagar blir som dragare, desto större är A:s chanser att gå fri från ansvar i ett liknande fall.

Vid avgörandet kan ytterligare graden av A:s culpa något beaktas. Jag misstänker att i ett fall som detta rätt stor vikt hos oss skulle läggas vid om trädens kvarlämnande inneburit stor fara för övriga vägtrafikanter och om A:s (resp. hans anställdes) slarv varit grovt eller icke.

BGHZ 3, 261 (det s.k. Edelweiss-fallet): Ett A tillhörigt fartyg körde in i en sluss, varvid skepparen felaktigt uppgav fartygets bredd till 5 meter i stället för 5 meter 87 centimeter. Slusspersonalen placerade ett annat fartyg, »Edelweiss», vars bredd blivit riktigt uppgiven, bredvid A:s fartyg. Då slussen tömdes på vatten pressades de båda fartygen mot varandra. Då de nått bottenläget var det omöjligt att lösgöra dem. Någon egentlig skada hade likväl icke uppkommit. Slusspersonalen tappade då på vatten i slussen. Vattnet strömmade in med en hastighet av 25 centimeter på 1 ½ minut och fartygen höjde sig med vattenytan, men endast med den sida som låg mot det andra fartyget, medan deras yttre sidor, som hade klämts mot slussens kanter, icke lösgjorde sig. De båda fartygen reste sig följaktligen som ett tak och då lutningen blev tillräckligt stark kantrade Edelweiss och sjönk. Underrätten och Oberlandesgericht Köln dömde A att ersätta skadan (c. 100.000 tyska mark). Slusspersonalens culpa ansågs icke avbryta kausaliteten.

BGH konstaterade likaså, att culpa förelegat hos slusspersonalen. Slussmästaren själv hade varit frånvarande och hans något ovana ersättare hade släppt på alldeles för mycket vatten. Då fartygen började luta borde vattentillförseln ha stop-

pats, eftersom någon anledning till brådska ej förelegat. Tidigare hade liknande situationer klarats av utan svårighet. BGH konstaterade att skadan visserligen varit beräknelig, vilket motiverat underrätternas fällande utslag, men då i händelseförloppet hade skett ett ingrepp »in völlig unsachgemässer und ungewöhnlicher Weise» återförvisades målet.

Slutresultatet synes riktigt. Fråga var icke om någon »normal» culpa från slusspersonalens sida. Resultatet bleve detsamma om man betraktade skadan såsom härrörande av en oberäknelig olyckshändelse.

3. Räddningsåtgärder i samband med sjukvård

En viktig grupp av skador föranledda av räddningsåtgärder bildar skador uppkomna i samband med sjukvård. Även om några speciella regler icke gäller för dylika åtgärder, motiverar deras vanlighet att dem här ägnas ett särskilt avsnitt.

Man är i teori och praxis rätt ense om att sådana risker, som normalt åtföljer en läkar- eller sjukhusbehandling, inkluderas i skadevällarens ansvarighet. I *Restatement of torts* § 457 Comment d förklaras sålunda, att ersättning ges för skada härrörande av risker »normally recognized as inherent in the necessity of submitting to medical, surgical or hospital treatment». *Hart & Honoré* anser läkarens grova eller extraordinära culpa befria skadevällaren från ansvar.¹

Enligt *von Caemmerer*² är grova fel av läkare (och jurister) ingalunda utom all sannolikhet och livserfarenhet, eftersom genomsnittsläkare (och genomsnittsjurister) mången gång får lov att ta sig an svåra fall. När man emellertid bör utgå från ett genomsnittligt funktionerande hos de samhällliga inrättningarna, bör enligt *von Caemmerer* ansvar för dylika grova fel, trots att dessa är att anse som adekvata följder av skadevällarens handling, likväl icke åläggas denne. Att skadevällaren ej drabbas av ansvar synes mig riktigt, men gentemot *von Caemmerers* motiv kan invändas, att felet ingalunda är adekvata enbart därför att de ej varit utom all livserfarenhet. Särskilt vid räddningsåtgärder är, såsom tidigare anförts, flere andra omständigheter avgörande för adekvansbedömningen.

Hakulinen utsträcker skadevällarens ansvar långt. Han förklarar visserligen, att ansvaret i regel gäller naturliga följder, men han tillägger att ersättning vanligen bör ges för alla följsjukdomar och följskador, som vården lett till, inklusive varje sådan skada som härrört av fel i vården,

¹ *Hart & Honoré* s. 169.

² *von Caemmerer* s. 18 f.

oberoende av om felet varit stort eller litet. Den som ligger på ett sjukhus kan nämligen icke göra något för att undvika vare sig lindriga eller grova fel i skötseln.¹

Frånsett kanske något enstaka undantagsfall ger praxis icke stöd för åsikten att även grova fel vid vården omfattades av skadevållarens ansvarighet. Detta står i konformitet med att, såsom tidigare framhållits, skada uppkommen genom grova fel vid företagandet av räddningsåtgärder icke behöver ersättas av skadevållaren.

HD 1946/II/239: Det ansvar som häftade vid en person, som med sin bil kört över en annan person, influerades icke av att den överkörde på sjukhuset måhända fått en i viss utsträckning slarvig (»leväperäinen») vård.

Det var riktigt att jämkning av skadeståndet enligt SL 9:1 mom. 2 icke skedde. Fråga var visserligen om en annan medverkande orsak, men den »hörde till försummelsen». Att vården på ett sjukhus icke i alla avseenden är perfekt är så pass beräkneligt, att jämkning ej bör ske. I detta fall fanns uppenbarligen ej heller någon annan person, som kunnat göras medansvarig för skadan.

I *RGZ 102, 230* förklarades ansvar för skadevållaren icke föreligga, om en läkare på ett grovt vårdslöst sätt brutit mot alla läkarregler och alla primära krav på en förnuftig behandling.

I Frankrike har Cour de cassation (1952) utdömt ersättning, då den skadelidande personen måste undergå en enkel höftoperation och därunder avled på grund av en »narkosolycka», se *Motulsky* s. 249.

BGHZ 25, 86: Genom vållande av A skadades B i en trafikolycka samt blev intagen på sjukhus och opererad. I samband med operationen, men utan att det varit påkallat av denna, passade läkaren på att operera en divertikel på tunntarmen. Denna i och för sig ofarliga operation ledde likväl till döden. B:s änka krävde underhåll av A. Kausalsammanhang existerade, ty hade den av olyckan betingade operationen icke företagits, hade ej heller divertikeln opererats. BGH ansåg, i motsats till underrätterna, att adekvans icke förelåg. Endast om det operativa ingreppet på divertikeln blivit nödvändigt till följd av olyckan, t.ex. så att ett lyckligt genomförande av operationen hade förutsatt avlägsnande av divertikeln, hade ansvar förelegat. BGH ansåg — i anslutning till den av BGH omfattade adekvansläran — det icke styrkt, att den objektiva möjligheten av en följd av ifrågavarande slag hade ökat på ett icke oväsentligt sätt.

I *Purchase v. Seelye (1918)*, se *Plant* s. 281 ff, har i USA rätt till ersättning icke ansetts föreligga, då en kirurg opererat en i en järnvägsolycka skadad brockpatient på vänstra i stället för på högra sidan, enär kirurgen trott att han opererat en annan patient (som hade brock på vänstra sidan). Domstolen ansåg att läkarens

¹ *Hakulinen* s. 305 f.

åtgärd var »a wholly wrongful, independent and intervening cause» och att den som vållat järnvägsolyckan därför icke svarade för operationsskadan. Det uttalades i domen att situationen varit en annan; om kirurgen opererat rätt person, men därvid av misstag opererat honom på fel sida. I så fall hade felet varit betydligt ringare.

*Prosser*¹ kan biträdas i att på sjukhus rutinmisstag och risk för smitta ej bör anses utesluta ansvaret. Vad beträffar smitta på sjukhus synes mig ett ansvar dock vara motiverat endast om risken för smitta varit betydligt större på sjukhuset än annorstädes.

I ovan i kap. II punkt 1 relaterade *RGZ 105, 264* ålades skadevållaren likväl ansvar för skada uppkommen av att den misshandlade smittats med influensa på sjukhuset under en rådande influensaepidemi.

I Frankrike har Cour de cassation (1912) icke ålagt skadevållaren ansvar för den skada som den skadelidande drabbats av genom att han på sjukhuset angripits av en sjukdom, som varken stått i samband med skadan eller med operationen, *Motulsky* s. 249.

*Prosser*¹ menar att läkarens misstag också i rättsfallet *Purchase v. Seelye* bort betraktas som ett »normalt» misstag. Detta vore, synes det mig, att i alltför hög grad likställa sjukhusverksamhet med fabriksdrift. Av det ovan anförda framgår dock, att även *Hakulinen* synes luta åt en dylik åsikt.

Skulle den av skadevållaren orsakade kroppsskadan ha varit så lindrig, att behovet av läkarvård och speciellt risken för fel i samband därmed varit helt osannolika, borde, om läkarvård det oaktat krävts och ett fel begåtts, ersättningsskyldighet såsom helt oberäknelig icke drabba skadevållaren, alldeles såsom då ett lindrigt slag helt oväntat medfört stor skada, se ovan kap. III.

---

¹ *Prosser* s. 273.

K a p. V I I I

Skada vid strikt ansvar

1. Allmänna synpunkter

a. De i det föregående anförda adekvansreglerna torde i huvudsak kunna tillämpas även då fråga är om skadeståndsansvar oberoende av culpa, s.k. strikt ansvar. Härför talar redan den omständigheten, att ansvar baserat på culpa, ansvar med presumerad culpa som grund (presumtionsansvar) och strikt ansvar står i nära samband och bildar en jämn övergång utan skarpa gränser. Ibland förklaras ansvaret förutsätta culpa, men man kräver en så höggradig aktsamhet, att fråga endast är om fingerad culpa, varför man lika gärna kunde tala om strikt ansvar. Även praxis visar att de vanliga adekvansreglerna tillämpats då fråga varit om strikt ansvar, se t.ex. *HD 1946/1/8* och *HD 1944/II/117*, nedan s. 152 och 159.

Man kunde visserligen hävda, att eftersom det strikta ansvaret icke förutsätter culpa hos skadevållaren, ansvar borde föreligga för varje skada, som enligt *conditio sine qua non*-regeln varit en följd av skadevållarens beteende. Detta vore dock att utsträcka ansvaret alltför långt. Det vore obilligt att icke blott ge avkall på culpakravet, utan till på köpet utsträcka ansvaret utöver vad som varit fallet om ansvaret vilat på culpa. Att i en verksamhet strikt ansvar statuerats kan icke innebära att varje följskada, hur fjärran den än varit, borde ersättas.¹ Å andra sidan har, såsom *Andersen* framhållit, den som svarar strikt ofta större möjlighet att bära skadan än den vårdslöse skadevållaren.² Det vore därför felaktigt om vid adekvansbedömningen den strikt ansvarige hade en betydligt förmånligare ställning än den vars ansvar förutsätter vållande.³

---

¹ *Allan Serlachius* s. 103 förklarar, att en idkare av farlig verksamhet svarar endast för de beräknliga följderna av verksamheten, men ej för övermäktiga händelser. Enligt *Savatier* nr 502 och 505 bis bör ansvaret begränsas till normalt förutsebar skada, till normala och logiska följder.

² *Andersen*, TFR 1941 s. 330.

³ Jfr *Prosser* s. 338.

Stang lärde, att adekvansen var den djupaste grunden för skadeståndsansvaret och slog en bro mellan ansvar grundat på culpa och det strikta ansvaret, eftersom skadeersättningen i vartdera fallet gällde sådan skada, som i handlingsögonblicket varit beräknelig och kunnat undvikas.¹ På några undantag när är skadan visserligen i båda fallen icke utom all beräknelighet, men att betrakta detta negativa kriterium, som för övrigt i en del fall begränsar skadevållarens ansvar i oerhört ringa grad, som den djupaste grunden för skadeståndsansvaret är, såsom bl.a. *Ek*² uttalat, konstruerat. *Sandström*³ framhåller med rätta, att skadan då strikt ansvar föreligger mången gång har varit nödvändig och således ingalunda kunnat undvikas.

Såsom *Grönfors* anför är Stangs resonemang också därför ohållbart, att samma synpunkter icke på en gång kan tala för bibehållande av culpapkvisitet (inom culpaansvarets område) och för slopande av samma rekvisit (i fråga om det strikta ansvaret). Adekvanssynpunkter ger intet svar på frågan, varför strikt ansvar bör föreligga.⁴

b. I den allmänna delen av detta arbete har framhållits, att även då fråga är om strikt ansvar en sådan skada är inadekvat, som ej legat i *farans riktning*, dvs. som ej stått i samband med och generellt gynnats av de egenskaper hos skadevållarens beteende, som medfört att strikt ansvar föreskrivits. Enligt *Vinding Kruse* bör skadan för att vara adekvat stå i förbindelse med de särskilda faromöjligheter, som ifrågavarande verksamhet inneburit och som lett till att den belagts med strikt ansvar.⁵

Sagda regel bör dock i ett viktigt avseende modifieras. Det strikta ansvaret har hos oss vanligen sin grund i en uttrycklig lagbestämmelse. Är detta fallet får man, såsom av det följande framgår, mången gång lov att konstatera, att även en skada, som ej legat i farans riktning, är ersättningsgill.⁶ I kap. II punkt 1 har anförts, att en sådan skada, som den överträdde normen (lagbestämmelsen) icke avsett att förhindra, ej ersättes. Men *om* skadan hör till de följder, som normen avsett att bereda skydd för, *om* skadevållarens beteende framstår som en »aktualisering av driftsfaran»,⁷ då föreligger ofta

¹ *Stang* s. 8. Instämmande *Ekström* s. 847. *Stang* såg sig därför föranlåten, *Stang* s. 77 f och 171, att grunda sin adekvanslära på ett rätt inskränkt ansvar för skadevållaren, på det att ansvaret vid strikt ansvar icke måtte drabba alltför tungt.

² *Ek* s. 70 f. Se även *Bonnevie* s. 150 f.

³ *Sandström* s. 31 f.

⁴ *Grönfors* s. 87.

⁵ *Vinding Kruse* s. 341, 422. Se även *Ussing*, *Skyld og Skade* s. 177 f.

⁶ Så även *Bonnevie* s. 129.

⁷ *Hermann Lange* s. 54.

ansvar oaktat skadan ej legat i farans riktning.¹ Man kunde uttrycka detta så, att adekvanscirkeln utvidgats genom en direkt lagbestämmelse. En inträffad skada kan ersättas, ehuru faran för *dess* inträde icke *föranlett* det strikta ansvaret. Järnvägsinnehavare kan t.ex. drabbas av ansvar även för en sådan skada, som icke generellt gynnats av de moment i järnvägsdriften som gjort denna farlig.

c. Vid sidan av en — på ovan anført sätt modifierad — regel om att skadan bör ligga i farans riktning är vid strikt ansvar också de övriga allmänna och speciella adekvansreglerna tillämpliga, se ovan kap. II—VII. Beräknelighetskriteriet synes sålunda vara detsamma. Vad beträffar inflytandet av *exceptionella händelser* eller av *tredje persons medverkan* är det dock, med hänsyn till att något culpakrav här icke inskränker ansvaret, motiverat med en utsträckning av ansvaret i en för den ansvarige *något* fördelaktigare riktning än då fråga är om skadeståndsansvar baserat på culpa. Vid strikt ansvar är en exceptionell händelse att betrakta som en händelse, som inträder *efter* skadevållarens beteende, dvs. efter det verksamheten vidtagit. Såsom ovan i kap. V framhållits bör skadevållaren i ett dylikt fall oftare gå fri från ansvar än då den exceptionella händelsen inträffat före hans skadebringande åtgärd.

Vidare existerar det hos oss i fråga om strikt ansvar en del uttryckliga lagbestämmelser om att skadan ej bör ha föranletts av en övermäktig händelse eller av tredje persons medverkan. Enligt *Kivimäki & Ylöstalo*² är JvAnsvL:s bestämmelser om att ansvar icke föreligger, då skadan uppkommit av en övermäktig tilldragelse (som ej står i samband med järnvägens drift) eller då tredje person eller den skadelidande själv burit skuld till skadans inträffande, icke något säreget för järnvägsinnehavarens ansvar, utan uttryck för en allmän norm. Att detta icke gäller ansvar grundat på culpa har ovan i kap. V och VI visats. Men vid strikt ansvar kan en dylik analogitolkning i stor utsträckning accepteras, såframt bestämmelserna i respektive lag icke ger något annat vid handen.³

Hakulinen förklarar likaså, att den som bär strikt ansvar för skada, or-

¹ I USA har man sagt att skadan bör ligga inom den speciella risk som vidlåder företaget, *Prosser* s. 339, *Harper & James* s. 1151. *Prosser* a.st. anför såsom exempel ett amerikanskt rättsfall, enligt vilket den som höll en elefant bar strikt ansvar, men det oaktat ej svarade för att en häst skadade sig till följd av fruktan vid blotta åsynen av elefanten.

² *Kivimäki & Ylöstalo* s. 382.

³ Se utom de i det följande anförda lagbestämmelserna även TjänstemAnsvL § 3 och 4.

sakad av att en sak nyttjats i en farlig verksamhet, icke drabbas av ansvar om skadan härrör av den skadelidandes egen culpa eller av en händelse, som ej står i omedelbart samband med verksamheten.¹

Mången gång är det dock svårt att dra gränsen mellan hinder, som är att anse som övermäktiga och bör leda till ansvarsfrihet, och hinder, som så nära ansluter sig till företaget att ansvar bör föreligga. *Hoel* framhåller riktigt, att ett elektricitetsverks strikta ansvar är olika då en elektrisk ledning faller ned och medför skada, då en person kliver upp i en stolpe som uppbär ledningen och får en stöt vid beröringen med ledningen och då ett fordon törnar mot en ledningsstolpe och skadas vid sammanstötningen.² Det kan kanske bereda svårigheter att avgöra, om det bör anses ha varit en övermäktig händelse, som leder till ansvarsfrihet, att en ledning skulle falla ned eller att en person skulle klättra upp i stolpen. Nämnas må att skadan i dessa två fall tydligt har legat i farans riktning; den har stått i samband med de egenskaper hos verksamheten som har medfört det strikta ansvaret. I det tredje av *Hoel* nämnda fallet har skadan däremot knappast legat i farans riktning.

I företag som bär strikt ansvar inträffar i regel olyckor förr eller senare. En tilldragelse som normalt kallas övermäktig är i ett dylikt företag kanske närapå sannolik. Det är därför naturligt, att då det i speciallagstiftningen om strikt ansvar talas om övermäktiga tilldragelser, det tillägget göres eller underförstås, att händelsen ej står i samband med ifrågavarande drift. *Sandström*³ kan biträdas i att vanlig vis major mången gång ej utesluter ansvar, enär den övermäktiga tilldragelsen, t.ex. att explosiva ämnen antänts av blixten, just kan ha varit ett av de farliga moment som betingat strikt ansvar.

Såframt den som bär strikt ansvar blir krävd på skadestånd, men kravet grundas på culpa hos honom eller hans personal, bör de för culpaansvaret uppställda reglerna självfallet komma till användning.

I det följande skall en del av de viktigaste föreskrifterna om lagreglerat strikt ansvar hos oss i korthet anföras, i den mån de är av betydelse för adekvansbedömningen.

2. Ansvar för järnvägsinnehavare

I fråga om järnvägsinnehavares ansvarighet gäller det strikta ansvaret enligt JvAnsvL skada, som uppkommit *till följd av järnvägsdrift*. Däremot

¹ *Hakulinen* s. 288.

² *Hoel* i ett diskussionsinlägg vid Nord. jur. mötet 1951 s. 42.

³ *Sandström* s. 33.

förklarar JvAnsvL § 1 och 4 att skadeståndsskyldighet ej existerar, om skadan uppkommit av en sådan övermäktig tilldragelse eller annan händelse, som ej står i samband med järnvägens drift, eller stannar en sådan person till last, som ej är i järnvägens tjänst. Det är av intresse att notera, att de uppräknade undantagen har sin motsvarighet i de ovan i kap. V och VI behandlade fallen.

Då det föreskrives att skadan bör ha uppkommit till följd av järnvägsdrift är det, såsom *Grönfors* tydligt visar,¹ fråga om ett rekvisit med två beståndsdelar. Man måste enligt *Grönfors* avgöra, dels vilka företeelser som skall innefattas i termen järnvägsdrift, dels när det mellan driften och skadan föreligger adekvat kausalitet. *Grönfors* behandlar riktigt dessa två frågor tillsammans. Fixerandet av begreppet järnvägsdrift har, som han säger, intet egenvärde i sig, utan det är verksamheten i dess relation till skadan som är av intresse.² Helt säkert avser uttrycket »följd av järnvägsdriften» icke enbart sådana fall, vid vilka en särskild fara förelegat för skada och vilka just påkallat det strikta ansvaret. Även en sådan skada, som föranletts av ett stillastående järnvägståg, kan falla inom området för lagens tillämplighet.

Å andra sidan synes skada, uppkommen i järnvägens expeditionslokaler och väntsalar, icke vara ersättningsgill. I anslutning till lagens förarbeten uttalar *Grottenfelt*,³ att den verksamhet som lett till skadan bör ha ägt ett omedelbart samband med själva befordringen på banan och till följd härav ha berörts eller påverkats av den genom befordringen framkallade faran. Självfallet kan man i flere tvivelaktiga fall motivera en ansvarsfrihet med att skadan orsakats av en händelse, som ej stått i samband med driften.

Enligt JvAnsvL § 4 gäller järnvägens strikta ansvar för *egendomsskada* endast skada som föranletts av att elden kommit lös till följd av driften eller, i vissa fall, av att urspårning, tågsammanstötning eller annat dylikt driftsofall inträffat. Här är följaktligen fråga om en skada, som legat i farans riktning, medan vid *personskada* detta icke behöver ha varit fallet.

Bestämmelsen att skadan ej ersättes, om den härrör av en händelse, som ej står i samband med järnvägens drift, medför att ansvaret avsevärt inskränkes. Förevarande fråga, som icke är en ren adekvansfråga, skall ej här närmare undersökas.

---

¹ *Grönfors* s. 196 ff.

² *Grönfors* s. 196.

³ *Grottenfelt*, JFT 1904 s. 38 ff.

3. Ansvar för innehavare av elektrisk anläggning

Enligt ElektrL av år 1928 § 11 bär innehavaren av en elektrisk anläggning ansvar för skada åstadkommen av anläggningen. Ansvarsfrihet existerar dock om skadan föranletts av en sådan övermäktig händelse eller annan händelse, som ej står i samband med anläggningens drift, eller om skadan utslutande kan tillräknas någon som icke hör till anläggningens personal. En tolkning in casu är här avgörande. Följande rättsfall belyser problemställningen.

HD 1946/1/8: En gran föll i en storm ned över en högspänningsledning, varvid kortslutning uppkom med en skogsbrand som påföljd. Samtliga domare i HD förpliktade elektricitetsverket att ersätta skadan. Minoriteten (en domare) anknöt till den ovan anförda lagbestämmelsen och förklarade, att skogsbranden föranletts av en sådan övermäktig händelse, som stod i samband med anläggningens drift. Majoriteten (fyra domare) förenade sig om detta konstaterande med motivet, att den omständigheten som orsakat branden icke varit sådan, att den ej kunnat förutses.

Den omständigheten att den övermäktiga händelsen varit beräknelig är otvivelaktigt ett motiv för att händelsen stått i samband med driften. En övermäktig händelse som varit utom all beräknelighet har å andra sidan ytterst sällan stått i samband med driften och leder till inadekvata följder. Jfr *Hakulinen* s. 308, som kritiserar majoritetens motiv på den grund, att en övermäktig händelse icke kunde vara ex ante beräknelig.

Likväl kunde majoriteten ha tillagt, att den inträffade *skadan* ej varit oberäknelig. Ovan s. 149 anfördes att det allmänna beräknelighetskriteriet gäller också vid strikt ansvar. Även en skada, som föranletts av en sådan övermäktig händelse som stått i samband med anläggningens drift, kunde i sällsynta fall vara att anse som utom all beräknelighet och inadekvat, t.ex. om skogsbranden i nämnda rättsfall lett till skada på ett exceptionellt värdefullt föremål, som händelsevis befunnit sig i skogen.

HD 1934/II/455: Då B vandrade längs en enskild väg föll en A tillhörig högspänningsledning, i vilken blixten kort förut slagit ned, på B med påföljd att han avled. Enär ledningen icke varit försedd med sådana säkerhetsanordningar, som lagen stadgade för ledning som var dragen över väg av ifrågavarande slag, och då A ej visat, att B:s skada hade härrört *enbart* (kurs. här) av en sådan olyckshändelse, som ej stått i samband med anläggningens drift, förklarades A skyldig att utge underhållsbidrag till B:s änka.

Detta rättsfall visar, att den uppkomna skadan för att ansvarsfrihet skall föreligga bör härröra *uteslutande* av en övermäktig händelse, som ej stått i samband med driften, t.ex. av blixtnedslag.

Se även *HD 1933/II/492*, där en eldsvåda, som uppkommit i en strömbrytare tillhörig ett elektricitetsverk, icke ansågs härröra av en övermäktig händelse.

NRT 1933 s. 475: Två dikesgrävare A och B använde en metalltråd som riktlinje och höll i var sin ända av tråden. A hanterade tråden så ovarsamt att den brast, varvid den ända B höll tag i kom i kontakt med en högspänningsledning sju meter uppe i luften med påföljd att B fick en elektrisk stöt och skadades. Elektricitetsverket ansågs ej ersättningsskyldigt, enär skadan varit så oförutsebar, att det varit orimligt att ålägga ansvar därför.

Antagligen skulle en domstol hos oss döma lika och förklara, att det förelegat en övermäktig händelse, som ej stått i samband med anläggningens drift. Avgörandet beror naturligtvis på omständigheterna i det enskilda fallet. Ju högre upp från marken högspänningsledningen är dragen, desto mindre är risken för olyckor av ifrågasvarande slag och desto starkare skäl talar för ansvarsfrihet. Elektricitetsverket har följaktligen att vid dragandet av ledningen iaktta samma försiktighet som mannen, som hade att välja mellan antingen hög- eller lågspänningsström för sin gård och som beslöt sig för högspänning, enär han ofta i framtiden komme att med häst och kärra köra under ledningen.

NRT 1940 s. 16: En 8-årig gosse klättrade upp i en stolpe för starkströmsledningar och blev illa bränd av strömmen. Høyesterett ansåg, efter omröstning, att en dylik klättringsolycka varit något man generellt fått räkna med. En naturlig och rimlig intresseavvägning ansågs leda till att elektricitetsverket bar ansvar för en dylik skada.

Hos oss synes det mig att man borde anse att det förelegat en övermäktig händelse, som ej stått i samband med anläggningens drift, förutsatt att det ej varit särskilt lätt att ta sig upp i ledningen. Att dylika olyckor inträffar då och då hindrar ej att de är att betrakta som övermäktiga.

4. Ansvar för innehavare av luftfartyg

I lagen om luftfart 1923 § 6 ålägges ett luftfartygs ägare strikt ansvar för skada, som till följd av luftfartygets begagnande i luftfart tillfogats person eller egendom som icke befordrats med luftfartyget. På grund av egen skuld hos den som lidit skadan får skadeståndet dock jämkas, om så prövas skäligt ända till noll.

HD 1948/I/4: Ett av statens flygplan hade avskurit en högspänningsledning tillhörande en fabrik med påföljd att fabriken drabbats av två dygns driftsstopp. Staten ålades ersätta fabriksägaren icke blott kostnaderna för reparationen av ledningen, utan även den skada fabriksägaren tillskyndats, bl.a. i form av allmänna driftskostnader, genom att fabriken icke kunnat hållas i gång de två dagarna.

Adekvanskravet var tydligt uppfyllt. Den egentliga frågan i rättsfallet var den, om skadan överhuvudtaget var ersättningsgill. Härom kan hänvisas till vad nedan i kap. XI anföres.

Lagen gör ej undantag för skada föranledd av övermäktigt hinder, utan kräver blott att skadan skett till följd av luftfartygets begagnande i luftfart,

dvs. att skadan stått i samband med driften. Enligt vad ovan i punkt 1 anförts fritas den strikt ansvarige i regel från ansvar, då en övermäktig händelse lett till skadan. Det kan dock icke vara utan betydelse att övermäktiga tilldragelser icke omnämnes i LuftfL § 6, men väl i den betydligt äldre JvAnsvL. Jag vore snarast böjd för att anse att luftfartygets ägare kan fritas från ansvar endast om den övermäktiga händelsen har medverkat på ett sådant sätt, att skadan överhuvudtaget icke kan sägas vara en följd av luftfartygets begagnande i luftfart. Här är alltså fråga om en mycket vid adekvanscirkel. Även i Frankrike undgår den som är strikt ansvarig i regel ansvar, om han kan påvisa medverkan av force majeure, men man har ansett att detta icke gäller utövare av luftfart.¹

Den skada på marken som uppkommer, då ett flygplan störtar på grund av t.ex. blixtnedslag, bör sålunda ersättas. Lagen kräver icke att skadan direkt förorsakas av luftfartyget. Även den markskada, som orsakas då ett föremål faller från flygplanet, är således ersättningsgill,² liksom den skada en fallskärmschoppare föranleder vid nedslaget mot marken.³

Av intresse är att notera, att om en passagerare i ett flygplan då planet går på låg höjd avsiktligen skjuter en person på marken, så är den härigenom uppkomna skadan enligt Romkonventionen om luftfartsskador av år 1933 icke ersättningsgill.⁴ Här är ett typiskt fall, där fråga är om en inadekvat skada, se ovan kap. VI punkt 2. Likaså borde skada uppkommen då insektpulver spritts från luftfartyg anses vara inadekvat.⁵

I utländsk praxis har bedömningen av ansvaret för skador orsakade av *flygmotorbuller* berett avsevärda svårigheter. Det är framför allt de fall, där olika slag av panikskador uppkommit i pälsdjursgårdar, som blivit föremål för domstolarnas bedömning, t.ex. då honorna bitit ihjäl sina ungar eller fött dem för tidigt (valpkastning) eller oroats under sin parning med låg nativitet som följd. Med hänsyn till att *Grönfors* ger en god översikt av åsikterna i frågan i anglo-amerikansk, tysk och nordisk rätt, skall här endast hänvisas till hans framställning.⁶

Det är icke förvånande att man ofta låtit det avgörande kriteriet vara, om skadan varit att betrakta som adekvat eller icke. Flygning på större

¹ *Mazeaud & Tunc* nr 1389 ff.

² Se *Grönfors* s. 289, *Karlgrén* s. 135.

³ *Grönfors* s. 290.

⁴ Se *Mazeaud & Tunc* nr 1391, *Grönfors* s. 289 f. Bestämmelsen har bortlämnats i Romkonventionen av år 1952.

⁵ A.å. *Grönfors* s. 290, som anser dylik skada falla under det strikta ansvaret.

⁶ *Grönfors* s. 294 ff.

höjd med normalt buller har sålunda i flere fall icke ansetts medföra adekvat skada. Det synes mig som om *Grönfors* träffar det riktiga då han framhåller, att valpkastning och andra panikskador uppkommer redan vid en måttlig ljudintensitet och att dessa skador därför är att betrakta som adekvata även för den händelse flygplanet icke befunnit sig på låg höjd och icke medfört särskilt starkt buller.¹ *Grönfors* utgår visserligen från ett adekvansbegrepp, se ovan s. 42, som leder till en betydligt snävare gräns för ansvaret än den jag stannat för, men detta medför enbart att ifrågavarande skador enligt de i detta arbete hävdade adekvansreglerna med så mycket större skäl bör betraktas som adekvata.

Även om sagda bullerskador är att betrakta som adekvata, är därmed icke sagt att luftfartygets ägare bör bära strikt ansvar för dem. Ifrågavarande skador är av en så speciell karaktär, att man icke är tvungen att utan vidare inkludera dem i den skada, som LuftfL förklarar vara ersättningsgill. *Grönfors* uttalar sålunda, att i princip endast flygning på låg höjd med särskilt starkt buller bör medföra ersättningsplikt.² *Manner* däremot anser, om jag förstått honom rätt, att bullerskador i pälsdjursgårdar är ersättningsgilla, enär direkt person- och sakskada borde ersättas enligt LuftfL.³ För *andra* störningar och olägenheter är *Manner* med om att ersättning icke bör presteras annat än om överflygningen företagits med överträdelse av givna regler eller i avsikt att störa eller om flygningen utan orsak kränkt markägarens rätt eller om grannelagsrättsliga regler i något fall analogivis kan tillämpas.⁴

5. Ansvar enligt trafikförsäkringslagen

TrafikförsL av år 1959 ålägger ansvar för skador uppkomna till följd av motorfordons användning i trafik. Ansvaret är alltså mycket vidsträckt. Härmed kan jämföras den nu upphävda lagen om ansvarighet vid trafik med motorfordon av år 1937, som i § 4 uttalade: »Har den, som skadan led, genom eget vållande därtill bidragit eller har omständighet, som ej står i samband med motorfordonets drift, medverkat till skadan, förordne rätten, efter vad i varje fall prövas skäligt, huruvida skadestånd skall utgivas och i så fall huru mycket.»

---

¹ *Grönfors* s. 332.

² *Grönfors* s. 333 f.

³ *Manner* s. 670 f.

⁴ *Manner* s. 665 ff.

I TrafikförsL, som trätt i stället för sistnämnda lag, nämnes endast att ersättningen kan nedsättas eller jämkas vid medverkan av den skadelidande själv (§ 7). Däremot har TrafikförsL intet stadgande om att medverkan av omständighet, som ej står i samband med motorfordonets drift, berättigade till jämkning av skadeståndet.

Denna ändrade formulering av lagen kan icke ha skett utan avsikt, låt vara att den nya lagen vilar på helt andra principer än den förra; motorfordonets ägare har ju fritagits från sitt tidigare strikta ansvar och i stället låter lagen ansvaret drabba försäkringsgivaren. Den nya lagen syftar till att ge den skadelidande ett betydligt vidsträcktare skydd än vad han tidigare hade.¹

Då lagen talar om att skadan bör ha uppkommit till följd av motorfordonets användning i trafik, uppkommer samma problem som ovan i punkt 2 skisserats i fråga om skada av järnvägstrafik. Bedömningen av vilka skador som är att anse som härrörande av motorfordonets användning i trafik är icke ett rent adekvansproblem.² Skador uppkomna vid åtgärder med stillastående bilar, t.ex. lastning och lossning, vållar sålunda ibland tvivelsmål.

Det är uppenbart att till skador härrörande av motorfordonets användning i trafik är att hänföra även sådana skador, som ej alls betingats av att fordonet varit speciellt farligt på grund av sin tyngd eller sina möjligheter till hög hastighet.³

När en obligatorisk försäkringsplikt existerar är det svårförståeligt för den som lidit skada, att försäkringen icke täcker all skada.⁴ Den omständigheten att fråga är om en fördelning av ansvaret på flere händer talar för ett utdömande av ersättningen. Då försäkringen gjorts obligatorisk har man haft skyddet av den skadelidande i tankarna.

Det vidsträckta skydd lagstiftaren velat bereda den skadelidande genom TrafikförsL är i lika hög grad påkallat då en övermäktig händelse föranlett skadan som i övriga fall. Man torde kunna uppställa samma inskränkning som ovan i punkt 4 gjorts beträffande LuftfL, dvs. att ansvarsfrihet föreligger endast då en sådan övermäktig händelse inträffat, att skadan icke

---

¹ *Sipilä*, LM 1960 s. 217. Se även *Hakulinen* s. 290.

² TrafikförsL omnämner i § 2 några fall, där fordonet icke bör anses vara i trafik.

³ Jfr *Øvergaard* s. 36, som anser att ansvar icke föreligger, då den inträffade olyckan icke härrört av de moment i den med strikt ansvar belagda verksamheten, som gjort denna särskilt farlig.

⁴ Enligt *Vinding Kruse* s. 409 borde ansvaret vid försäkring gälla varje skada, som står i förbindelse med den fara försäkringen täcker, även om skadan inträffat på ett atypiskt sätt. *Rodhe*, § 28 vid not 14, uttalar att man inom försäkringsrätten icke torde tveka att beakta oväntade följder.

mera kan sägas vara en följd av motorfordonets användning i trafik. Medverkan av övermäktiga orsaker och medverkan av annan än den skadelidande bör så gott som aldrig medföra befrielse från ansvar. *Sipilä*,¹ som varit med om utarbetandet av TrafikförsL och vars uttalande därför har en särskild tyngd, framhåller att försäkringsbolagets ansvar icke upphör på den grund att skadan t.o.m. huvudsakligen härrört av annan orsak än motorfordonets användning i trafik, förutsatt blott att användningen av fordonet i trafik haft del i skadans uppkomst.

Undantag synes mig dock böra göras för tredje persons *uppsåtliga* medverkan. *Sipilä* frågar sig² om icke försäkringsbolaget bör fritas från ansvar, då en utomstående person för att hämnas på en annan placerar en denne tillhörig möbel så att den blir överkörd av en bil eller krossar möbeln mot en parkerad bil. I dessa fall synes mig den uppsåtliga karaktären vara så otvetydig, att en ersättningsplikt icke bör föreligga för försäkringsbolaget. Däremot ställer jag mig tveksam till *Sipiläs* påstående,² att ersättning enligt TrafikförsL bör utdömas, om en bilförare uppsåtligen tar sig för att köra på en annan person i avsikt att döda honom eller låter en bil rulla utan förare i avsikt att tillfoga en annan person skada. I praktiken bleve resultatet antagligen dock så gott som alltid det av *Sipilä* förordade, när det vore oerhört svårt att utröna skadevållarens verkliga avsikt. Skadevållaren kunde t.ex. göra gällande att han i gärningsögonblicket icke avsett att döda, utan endast att skada, och att döden varit en följd av att han icke behärskat fordonet. Men kan uppsåtet påvisas, bör den omständigheten att ett motorfordon nyttjats för realiserandet av planerna icke leda till ansvar för försäkringsgivaren.³

Om en fotgängare däremot genom sitt grovt vårdslösa beteende föranlett att en bil orsakat trafikskada, bör försäkringsgivaren otvivelaktigt ersätta skadan, låt vara att fotgängaren ensam varit den till olyckan skyldige.

Har den skadade personen eller det skadade föremålet haft en särskild mottaglighet för skada, är skadan redan enligt de ovan i kap. III och IV anförda reglerna närapå alltid att betrakta som adekvat. Några undantag från försäkringsbolagets ansvar bör i förevarande avseende icke göras. Att märka är dock att ersättningen för egendomsskada enligt TrafikförsL § 9 är maximerad till 25 miljoner mark för varje trafikförsäkring, som svarar för skadan. Denna maximigräns, vars införande i lagen blivit kritiserat,⁴

¹ *Sipilä*, LM 1960 s. 220.

² *Sipilä*, LM 1960 s. 222.

³ Se ovan kap. VI punkt 2.

⁴ *Hakulinen*, DL 1959 s. 281 ff.

tillkom då lagförslaget behandlades i regeringen och riksdagen. Den kommitté som förberett ärendet hade icke föreslagit någon dylik inskränkning av ansvaret. *Sipiläs* uttalande, att en inskränkning av ansvaret icke av försäkringstekniska skäl varit påkallad, visar tydligt att lagen bygger på tanken, att full ersättning bör presteras även vid oväntat stora skador.¹

För att skada föranledd av räddningsåtgärder skall vara ersättningsgill enligt TrafikförsL kan man kräva, att åtgärden varit skälig eller normal, på sätt ovan i kap. VII anförts. Följderna av en onormal räddningsåtgärd synes vara att bedöma på samma sätt som följderna av en uppsåtlig handling.

Däremot är det osäkert, om skada föranledd av grova fel vid utförandet av (den i och för sig normala) räddningsåtgärden bör anses som ersättningsgill. Närmast vore jag böjd för att anse att skada, som enligt de i kap. VII anförda reglerna är att anse som inadekvat, även är det då fråga är om skada som skall ersättas enligt bestämmelserna i TrafikförsL. Dylika skador vore således icke att betrakta såsom härrörande av motorfordons användning i trafik och försäkringsbolaget ej skyldigt att ersätta dem.² Saken är dock tvivelaktig.

Det sagda har avseende på den ersättning för trafikskada, som utgår ur trafikförsäkringen. Enligt § 8 i sagda lag utgår dylik ersättning i flere fall likväl endast om skadan vållats av fordonets ägare, förare eller passagerare eller om den uppkommit till följd av att fordonet rört sig eller stått på ett sätt, som stridit mot trafikreglerna, eller till följd av att fordonet varit i bristfälligt skick. Likaså utges ersättning för sveda och värk samt för skada å djur, som lämnats utan uppsikt på trafikled (»liikennevayllällä valvonnatta olleeseen eläimeen»), blott om skadeståndsskyldighet åvilar fordonets ägare, förare eller passagerare (TrafikförsL § 5 och 6). Till den del dessa undantagsfall förutsätter vållande hos någon person synes de vanliga adekvansreglerna vara tillämpliga. För att skadan skall kunna anses vara vållad av en person bör den vara en adekvat följd av dennes beteende, varvid adekvansen bestämmes enligt de allmänna adekvansreglerna. Det nyss anförda gäller även bestämmelsen i TrafikförsL § 20 om försäkringsbolagets regressrätt.

Om en bil i trafik av en eller annan orsak föranleder att ett föremål slungas från bilen och skadar en person, som står vid sidan av vägen, bör denne otvivelaktigt av försäkringsgivaren få ersättning för sin skada. Skulle föremålet i stället träffa en tändsats, som ligger i diket vid sidan av vägen, och personen skadas vid den explosion som följer, också då bör ersättning

¹ *Sipilä*, LM 1960 s. 209.

² Jag skulle således anse att skadan i *UfR 1956 s. 947* och i *BGHZ 25, 86*, se ovan kap. VII, icke vore ersättningsgill enligt TrafikförsL.

utdömas. Slår blixten ned i en bil och träffar föraren med påföljd att en fotgängare blir påkörd av bilen, är skadan ersättningsgill alldeles oberoende av att allmänheten uppmanats att vid åskväder söka skydd just i bilar.

Slutligen må anföras ett inhemskt rättsfall, som hänför sig till tolkningen av 1937 års MotorAnsVL, samt ett norskt avgörande.

HD 1944/II/117: A:s bil hade lämnats stående utan belysning i en vägkurva med påföljd att en av C framförd bil körde mot den och skadades. Efter krocken undanskaffades A:s bil, men C:s bil lämnades kvar på olycksplatsen utan belysning och bevakning, vilket ledde till att en buss några timmar senare körde mot C:s bil och skadades. Bussägarens ersättningstalan mot A förkastades, enär den skada bussen lidit icke ansågs direkt («välittömästi») ha föranletts av bruket av A:s bil.

Avgörandet visar att de vanliga adekvansreglerna ansetts tillämpliga, ehuru fråga varit om strikt ansvar. Att bussens skada härrörde av trafik med A:s bil var uppenbart, men det faktum att C:s bil lämnats under en så pass lång tid som ett par timmar oövakad och utan belysning på vägen var en mellankommande, synbarligen culpös omständighet, vilken ansågs göra skadan inadekvat. Ordet *direkt* brukar ju ofta användas just för att poängtera att någon mellankommande omständighet icke medverkat. Avgörandet synes vara riktigt, ifall C:s culpa var av mera grov, oförutsebar karaktär. Vore detta fall att bedöma enligt TrafikförsL kunde skadeståndsskyldighet uppenbarligen drabba vardera bilens försäkringsbolag (såframt ej egen culpa hos den skadelidande förelegat), enär båda bilarna stått på vägen i strid mot trafikreglerna.

NRT 1948 s. 1111: Då en spårvagn häftigt bromsade in för att undgå att kollidera med en bil, föll en av passagerarna i spårvagnen ut genom den öppna dörren. Ägaren till spårvagnen befanns ersättningskyldig på grund av sitt strikta ansvar, men icke bilägaren, enär olyckan ej ansågs vara en adekvat följd av bilens användning. Det var visserligen oklart om bilen varit i rörelse, men motorn hade i varje fall startats.

Hos oss är en dylik följd ersättningsgill enligt TrafikförsL såframt de i lagens 8 § föreskrivna ansvarsföresättningar föreligger.

◊ Likaså synes försäkringsgivaren hos oss vara, såframt TrafikförsL vore tillämplig, ersättningspliktig i de situationer, som förelåg i rättsfallen *HD 1932/I/125*, se ovan s. 117, *HD 1952/II/64*, se ovan s. 126,¹ *NRT 1933 s. 931*, se ovan s. 43, *NRT 1937 s. 228*, se ovan s. 54, och *Canada v. Royce*, se ovan s. 110, samt i det ovan s. 110 anförda avgörandet av Göteborgs rådstuvurätt.

---

¹ Även om man ansåge, att skadan i detta fall icke vållats av A, är försäkringsgivaren ersättningspliktig, enär bilen i strid mot trafikreglerna stått på spårvägs-skenorna.

6. Strikt ansvar utan uttrycklig lagbestämmelse

Det är uppenbart att det hos oss föreligger ett behov av strikt ansvar även i andra fall än de i lagen reglerade. En viss verksamhet kan vara av den art eller omfattning, att risken för skada är höggradig även då normal aktsamhet iakttas eller att det i varje fall är sannolikt att skada då och då kommer att inträffa.

Har det strikta ansvaret icke stöd i en uttrycklig lagbestämmelse, bör adekvansfrågan bedömas enligt de ovan i punkt 1 anförda allmänna synpunkterna. Följdens beräknelighet kommer här i dubbel måtto i blickpunkten. Den är av betydelse både då man har att ta ställning till frågan om strikt ansvar överhuvudtaget bör åläggas och då det gäller att bestämma ansvarets utsträckning (adekvansgränsen).

Ju mer närliggande skadan är, desto starkare skäl talar för ansvar. Det synes mig befogat att utsträcka beräknelighetskravet och därmed ansvaret rätt långt i de fall försäkring är obligatorisk eller det vore ansvarslöst att ej ta försäkring eller redan då en försäkring varit naturlig. Medan förr i tiden de inträffade skadorna oftast var ringa, har teknikens utveckling medfört, att stora materiella skador och svåra personskador numera är allt annat än ovanliga. Det föreligger ett legitimt behov i samhället av att dylika skador ersättes.

I de fall det strikta ansvaret däremot utsträcker till en sådan verksamhet, där skaderisken är ringare, såsom fallet t.ex. kan vara i naboförhållanden, är det skäl att dra adekvansgränsen snävare.

HD 1957/II/10: Vid en sprängning flög en sten 400 meter och skadade vid nedslaget en person. HD föreskrev ersättningsskyldighet för det bolag som företagit sprängningen, enär bolaget idkat en farlig verksamhet och det inträffade varit något som på grund av verksamhetens natur enligt erfarenhet bort beaktas (»oli toiminnan luonteesta johtuen kokemuksen perusteella pidettävä huomioon otettavana seikkana»).

I USA har man i ett avgörande ansett, se *Prosser* s. 340, att ansvar ej förelagat om en sten vid en explosion slungats så långt, att faran legat utom all erfarenhet.

NJA 1927 s. 72: Se ovan s. 33. Såframt man i detta fall ansåge, att företagaren av schaktningen borde bära strikt ansvar för skadan av schaktningen, synes han i regel svara även för skador av att grannens marker uttorkats. En dylik påföljd är icke helt oberäknelig, förutsatt naturligtvis att schaktandet haft en viss större omfattning.

K a p. I X

Skada i kontraktsförhållanden

1. Allmänna synpunkter

Det som hittills anförts i detta arbetes speciella del har tagit sikte på skadestånd i utomobligatoriska förhållanden. I kontraktsförhållanden kan man visserligen i huvudsak tillämpa samma adekvansregler, men därjämte har man att ta hänsyn till existerande speciella lagbestämmelser och framför allt till avtalet mellan kontrahenterna. Redan av avtalets utformning och eventuella avtalsklausuler kan det framgå, om en viss skada varit avsedd att omfattas av ersättningen eller icke. Dessutom röner ansvarets utsträckning i kontraktsförhållanden inverkan av den ifrågavarande avtalstypen.¹ Olika avtalstyper betingar olika bedömning. Det är f.ö. ofta omöjligt att avgöra om det är just adekvanssynpunkter som föranlett en ansvarsbegränsning.

Man ser stundom i litteraturen, att en författare stöder sin åsikt om hur de allmänna adekvansreglerna bör utformas med rättsfall hämtade från kontraktsrätten. Detta låter sig naturligtvis göra, men man får då vara på sin vakt. Det är möjligt att domstolens avgörande haft sin grund huvudsakligen i avtalsförhållandet mellan kontrahenterna.

Vinding Kruse förklarar att regeln om att skadan bör ligga i farans riktning i princip även gäller skada i kontraktsförhållanden.² Kontrahenten bör enligt *Vinding Kruse* svara för envar skada, som står i förbindelse med kontraktsbrottet.

Såframt ansvaret grundas på vårdslöshet hos kontrahenten kan man antagligen ha en viss nytta av regeln om att skadan bör ligga i farans riktning för att vara adekvat, men i de fall ansvaret icke grundas på culpa, utan huvudsakligen på avtalet, på kontrahentens åtagande, har man svårt att utröna när skadan ligger i farans riktning. Likaså innebär ett hänvisande till *syftet med* den överträdde *normen* knappast annat än att *avtalet* mellan

---

¹ Lika *Rodhe* § 28 vid not 23.

² *Vinding Kruse* s. 408.

kontrahenterna och dess syfte kan utvisa, att skadan är att betrakta som inadekvat.

Kontrahenterna bör i princip själva få bestämma, hur långt de vill utsträcka ansvaret. Medan man i den utomobligatoriska skadeståndsrätten av framför allt socialpolitiska skäl i hög grad tillgodoser den skadelidandes intresse av ersättning, utövar partsviljan inflytande på skadeståndsansvaret i avtalsrätten. Ibland brukar det i teorin uttalas, att det föreligger ansvar endast för kränkningar av medkontrahentens i avtalet skyddade intressen. Såsom *Bengtsson* framhåller är det naturligt, att man icke vill i gäldenärens löfte inläsa ett åtagande att svara för mera oväntade skaderisker.¹

Stundom kan vederlagets ringa storlek tydligt visa, att avsikten icke varit att ålägga ansvar för en viss typ av skada. Benefika och onerösa prestationer kan vara att bedöma olika. Även upprätthållandet av jämviktsläget mellan kontrahenterna talar för att helt oberäkneliga skador icke ersättes.²

I Frankrike stadgar CC art. 1151, att ersättning ej utdömes för annan skada än sådan, som är en omedelbar och direkt följd av att avtalet icke fullgjorts. Denna regel inskränkes dock ytterligare vad angår kontraktsförhållanden av bestämmelsen i CC art. 1150, att skadan bör ha förutsetts eller kunnat förutses av den skadeståndsskyldige medkontrahent.

Enär behandlingen av adekvanskravet i kontraktsrätten skulle förutsätta en genomgång av alla olika avtalstyper, kommer i det följande endast några allmänna synpunkter på ansvaret i kontraktsförhållanden att i korthet anföras, närmast i syfte att belysa olikheterna i förhållande till det utomobligatoriska ansvaret.

2. Beräknelighetskriteriet

a. Mycket ofta bör ansvaret i kontraktsförhållanden hos oss begränsas till skador, som varit *förutsebara*, som enligt en objektiv bedömning bort förutses (beaktas) av den ansvarige kontrahent.³ Beräknelighetskriteriet bör således här ges en för skadevällaren förmånligare utformning än i utomobligatoriska förhållanden. Eftersom kontrahentens ansvar grundar sig på att han åtagit sig prestationen är det naturligt, att ansvaret icke utsträcker till sådana följder som *han* ej bort förutse.

¹ *Bengtsson* s. 24.

² Förslaget till internationell köplag 1956 art. 94 och 98 inskränker ersättningen för konkret skada till *vid köpslutet förutsebara följder*, likväl så att de enskilda länderna ges möjlighet att låta en medkontrahent, som förfarit uppsåtligt eller bedrägligt, drabbas av ett strängare ansvar, se *Rabel* II s. 437 f.

³ Se *Palmgren* s. 212 ff, 257 ff, *Almén* s. 317, *BGB* § 252, 254.

Det nyss anförda gäller framför allt *allmän förmögenhetsskada*. Tidigare s. 82 har framhållits, att i utomobligatoriska förhållanden en allmän förmögenhetsskada, såframt ansvaret icke har sin grund i ett brottsligt förfarande, ingalunda alltid är ersättningsgill. I kontraktsförhållanden torde kontrahentens ansvar i regel böra utsträckas till att gälla även allmän förmögenhetsskada, men i gengäld bör denna således ha varit förutsebar. Självfallet bör man dock alltid, alldeles frånsatt adekvanskriteriet, pröva huruvida ifrågavarande allmänna förmögenhetsskada överhuvudtaget faller inom området för kontrahentens ersättningsplikt. Allmänt bekant är t.ex. att vid utebliven penningprestation borgenären mången gång ej anses berättigad till annat skadestånd än laga ränta.

Såsom exempel kan anföras följande rättsfall.

HD 1948/II/3: A fick av B köpa och motta en reglementering underkastad skrivmaskin. Köpet hade icke kommit till stånd om ej A meddelat B, att han av folkförsörjningsministeriet komme att erhålla tillstånd att inköpa maskinen. Tillståndet beviljades honom likväl icke. Då A sålt maskinen vidare och den därför ej kunde återställas till B, ålades B, som olovligen överlätit maskinen till A, att till folkförsörjningsmyndigheterna erlægga ett 20.000 marks avtalsvite. A blev ålagd att utge skadestånd till B. A ansågs nämligen ha haft skäligen anledning att räkna med att B komme att bli ålagd att utge ersättning till folkförsörjningsmyndigheterna, ifall inköpstillsånd skulle vägras och maskinen icke då kunde återställas. Enär maskinens pris likväl varit endast 11.300 mark och A icke kunnat på förhand räkna med att B:s ersättningskyldighet skulle uppgå till hela 20.000 mark, ålades A att utge till B hälften av avtalsvitet eller 10.000 mark.

NJA 1913 s. 276: På grund av dröjsmål med leveransen ålades en säljare att ersätta köparen hela den skada denne lidit i form av utbetalat avtalsvite, enär skadan icke till omfattningen överstigit vad säljaren bort vid avtalets ingående ta i beräkning. — Se även *NJA 1928 s. 565* och *Almén s. 317 f.*

HD 1927/II/446: A hade åtagit sig att till B leverera ved, men icke fullgjort leveransen, med påföljd att B, som i sin tur åtagit sig att leverera ved till C, nödgats till C utge ett 15.000 marks avtalsvite. B yrkade, att A måtte åläggas att till honom utge nämnda 15.000 mark. Majoriteten i HD (4 domare) förkastade B:s talan, bl.a. enär det icke visats, att A haft anledning förutsätta att B åtagit sig att vid äventyr av avtalsvite leverera veden till C. En domare ville i likhet med underrätterna godkänna B:s talan. — *Palmgren s. 259* framhåller att en säljare åtminstone i handelsförhållanden bör räkna med att köparen, därest denne föryttrat godset till tredje man, kan ha utfäst avtalsvite.

HD 1927/II/36: Styrelsemedlemmarna i ett aktiebolag, vilka sedan bolaget 10.2. 1919 förvärvat en fastighet underlätit att inom lagstadgade 3 månader söka lagfart, ålades att ersätta bolaget den skada detta lidit genom att stämpelskatten höjts med femtio procent genom en lagändring 24.3. 1920. I domen uttalades, att

styrelsemedlemmarna, som gjort gällande att de på grund av brist på medel underlåtit att söka lagfarten, varken anmält om saken för bolagsstämman eller försökt upplåna medel.

Domen gavs efter omröstning (3—2). De skiljaktiga domarna ville förkasta käröålet, enär förhöjningen av stämpelskatten gällde samtliga fång, vilka lagfors efter det lagändringen trätt i kraft oberoende av om lagfarten söktes i tid eller icke, och då styrelsemedlemmarna, som blott velat framskjuta erläggandet av lagfarts-kostnaderna till en för bolaget lägligare tidpunkt, ej på förhand hade bort veta att en lagändring varit sannolik och därför icke kunde anses ha handlat vårdslöst.

Domen synes riktig. Skadan var i detta fall icke utom all beräknelighet, men den var knappast förutsebar för styrelsemedlemmarna. Deras skyldighet att söka lagfart grundade sig emellertid icke enbart på deras åtagande att såsom styrelsemedlemmar handha bolagets angelägenheter, utan även på en uttrycklig bestämelse i lag. Detta medför att man här kan tillämpa utomobligatoriska adekvansregler.

Se även en svensk hovrättsdom, *SvJT 1933 rf. s. 8* (till den del hovrätten ändrade underrättens dom).

Utdömmande av ersättning för frångången vinst och för annan utebliven ökning av den skadelidande medkontrahentens förmögenhet (*lucrum cessans*) torde sålunda i regel komma i fråga endast om den ansvarige kontrahenten hade vetat eller bort veta, att hans medkontrahent kunnat använda prestationen så att dylik vinst kunde följa (t.ex. genom nyttjande eller försäljning av den sak avtalet gällde) eller att prestationen annars varit särskilt värdefull för medkontrahenten.¹ En säljare får sålunda i regel räkna med att även en köpare, som icke är affärsman, kan ha för avsikt att sälja köpegodset vidare. Ett tipningsombud får räkna med att hans huvudman kan ha tolv rätt.

I England anser man, i anslutning till det ledande rättsfallet *Hadley v. Baxendale (1854)*, att den skada en kontrahent lidit genom att han betagits möjligheten till vinst bör ersättas av den ansvarige medkontrahenten endast om det bör antas att skadan vid avtalslutet för båda kontrahenterna framstått (»in the contemplation of both parties») som en sannolik följd av ett avtalsbrott, eller om avtalsbrottet »fairly and reasonably» enligt tingens naturliga ordning lett till skadan.² Man igenkänner här den snävare utformning av adekvansläran, som tidigare hos oss hävdats även för skada i utomobligatoriska förhållanden.

Hart & Honoré är böjda för att endast i *lucrumcessans*-fallen tillgripa ett dylikt förutsebarhetskriterium, men att i övriga fall anse de utomobligatoriska adekvansreglerna vara tillämpliga.³ De har rätt i att en skada i

¹ Se *Palmgren* s. 254 ff.

² Se t.ex. *Cheshire & Fifoot* s. 447 ff.

³ *Hart & Honoré* s. 282 ff, 287.

form av utebliven förmögenhetsökning är mera hypotetisk än en direkt skada, varigenom den skadelidandes existerande förmögenhet minskas. Detta faktum kan likväl icke tas som motiv för att en i kontraktsförhållande åsamkad allmän förmögenhetsskada i alla övriga fall borde ersättas enligt utomobligatoriska regler. Utebliven vinst och annan skada går in i varandra. Se även de nyss anförda HD-avgörandena.

Om i ett visst fall ansvaret för skada i kontraktsförhållande grundas på *presumerad culpa*, eller om ansvar *utan culpa* föreligger, behöver denna omständighet i och för sig ej medföra en snävare beräkningsregel och därigenom en förmånligare ställning för skadevällaren. Man kunde visserligen mena, att eftersom i ett motsvarande utomobligatoriskt förhållande ansvaret hade förutsatt påvisad culpa, skadevällaren borde ha anspråk på att bedömas lindrigare visavi adekvansgränsen. Att A i ett enskilt fall hade att enligt utomobligatoriska regler ersätta den skada B:s sak tillfogats endast om det kunde visas att A handlat vårdslöst, medan A, om han åtagit sig vården av B:s sak, måste exculpera sig för att undgå ansvar, behöver icke medföra en olika adekvansbedömning. Att märka är nämligen, att A:s ansvar i det senare fallet har sin grund i avtalsförhållandet och att den grunden mycket väl kan motivera ett lika vittgående ansvar som någonsin påvisbar culpa. En annan sak är att, som ovan framhållits, just avtalsförhållandet mången gång i ett enskilt fall kan motivera en snävare beräkningsregel. I den allmänna delen av detta arbete har det likaså framhållits, att culpagraden i en viss, rätt ringa utsträckning kan tillmätas betydelse vid adekvansbedömningen.

Av nyss anförda skäl är en för skadevällaren förmånligare adekvansregel i kontraktsförhållanden ej heller motiverad av att det ansvar han haft för sina *anställdas culpa* gentemot medkontrahenten varit vidsträcktare än det ansvar han i ett motsvarande utomobligatoriskt förhållande hade haft för deras culpa.

Nämnas må att *Vinding Kruse* gör undantag från sin regel om att ersättningsskyldigheten gäller all skada som legat i farans riktning och anser, att den i kontraktsförhållanden vid ansvar utan culpa i princip gäller endast sådan skada, som medkontrahenten vid avtalsslutet konkret kunnat påräkna.¹

I de fall en kontrahents ansvar gäller skada, som han bort förutse, är det befogat att han, om han handlat vårdslöst, oftast har att svara för sådan

---

¹ *Vinding Kruse* s. 408.

skada som han bort förutse vid tidpunkten för kontraktsbrottet.¹ Förklaras den ansvarige kontrahenten däremot ansvarig för skadan utan att vållande påvisats hos honom, synes hans ansvar endast gälla sådan skada som han bort förutse *vid avtalsslutet*.² Måhända bör undantag dock göras för en del situationer, t.ex. då skadan blivit förutsebar för den ansvarige medkontrahenten efter avtalsslutet, men innan skadan inträffat, och han lätt kunnat frånträda avtalet. Ifall kontrahentens ansvar icke grundar sig på vållande hos honom själv, utan på vållande hos hans anställda, synes det mig att man har att göra med ett mellanfall; mången gång torde ansvaret här förutsätta att skadan kunnat förutses redan vid avtalsslutet.³

Ett snävt beräknelighetskriterium är för övrigt icke alltför betänkligt ur den skadelidandes synpunkt. Adekvansfrågorna är nämligen mången gång mindre komplicerade i kontraktsrätten än i utomobligatoriska förhållanden. Genom att avtalet ofta gäller en viss på förhand bestämd prestation är den skada som uppkommer, t.ex. då prestationen uteblivit eller varit felaktig, lättare bedömbär och ofta förutsebar. Härtill kommer att även vid skada i utomobligatoriska förhållanden adekvansgränsen synes vara något snävare då skadevällarens beteende riktat sig mot en viss bestämd person eller sak, se ovan kap. III och IV. Å andra sidan får man lov att konstatera, att skaderisken i avtalsförhållanden ofta är större på grund av den nära kontakten med medkontrahentens person eller egendom.⁴

Ifall till skadans inträde medverkat en *övermäktig händelse*, medför kontraktsrättsliga regler ofta att kontrahenten icke drabbas av ansvar. Vid denna frågas avgörande spelar adekvanssynpunkter en underordnad roll, varför frågan här kan förbigås.

Har skadan uppkommit genom medverkan av en *annan ansvarig person*, är däremot de ovan i kap. VI anförda reglerna i huvudsak tillämpliga. Beaktas bör dock att avvikelser kan betingas av avtalet mellan kontrahenterna. Ifall det t.ex. ålegat kontrahenten att skydda medkontrahentens egendom mot skada av annans uppsåtliga handlingar, är ett ansvar för tredje persons uppsåtliga beteende givet.

HD 1945/1/33: A hade åtagit sig att mot vederlag förvara B:s bil i ett garage. En natt promenerade en utomstående person in i garagevaktmästarens olåsta

¹ Så *Palmgren* s. 216, *Ussing*, Obligationsretten s. 144. Se även *Almén* s. 317. Jfr *Rabel* I s. 494, som anser att skadan bort förutses vid tidpunkten för avtalsslutet.

² Så *Palmgren* s. 216, *Ussing*, Obligationsretten s. 144, *Rodhe* § 28 vid not 20 f.

³ A. å. *Ussing*, Obligationsretten s. 144, som i förevarande fall jämställer culpa hos anställda med culpa hos kontrahenten själv.

⁴ Se *Bengtsson* s. 152.

bostad och tog där i vaktmästarens frånvaro garagenyckeln samt låste därefter upp garagedörren, tillgrep B:s bil och körde den fördärvad. Då A icke exculperat sig och sina anställda i fråga om bilens vård, ålades A skyldighet att ersätta B:s skada.

b. Även då fråga är om ersättande av *fysisk skada* å person eller sak kan man i kontraktsrätten stundom ha att tillämpa en för den skadeståndsansvarige förmånligare beräknelighetsregel än den som gäller för utomobligatoriska förhållanden, och icke endast då fråga är om ersättande av allmän förmögenhetsskada uppkommen som en följd av realskadan, utan även då fråga är om ersättande av själva realskadan. Detta synes framför allt gälla fysisk skada å sak, uppkommen i samband med depositions-, frakt- eller ombudsmannaavtal. För att belysa problemet skall här i korthet anföras några synpunkter på fysisk skada, som drabbat egendom överlämnad i annans vård, varjämte hänvisas till vad nedan i punkt 3 anføres.

Har en person i sin vård mottagit en sak, som honom ovetande haft ett exceptionellt högt värde, och förekommer saken eller blir den stulen, kan goda skäl anföras både för ett godkännande och för ett förkastande av ägarens yrkande på full ersättning för sakens värde. Emellanåt kan domstolen klara sig ur dilemmat genom att förklara, att ägaren haft egen culpa genom att han icke för vårdaren omtalat att saken haft ett speciellt högt värde, t.ex. att det anförtrodda paketet innehållit guldtackor. Men har en hotellägare genom vårdslös bevakning låtit en tjuv komma in i hotellet och stjäla en dyrbar päls av en hotellgäst, behöver det ingalunda föreligga vårdslöshet från hotellgästens sida.

I praxis ser man att vårdarens ansvar emellanåt begränsas och att begränsningen motiveras med de allmänna adekvansreglerna för utomobligatorisk skada. Detta är knappast riktigt. Det är ingalunda utom all beräknelighet att en hotellgäst har dyrbarheter på sitt rum, lika litet som det för ett tippningsombud är utom all beräknelighet att den till honom överlämnade kupongen kan innehålla en fullträff.

Ansvarsbegränsningen synes mig, där en sådan befines nödig, böra grundas på avtalsförhållandet mellan kontrahenterna. Ansvaret kan därigenom ofta komma att gälla endast förutsebar, normal skada¹ eller, såsom *Gomard*

---

¹ Jfr *Ussing*, Obligationsretten s. 144, som förklarar att ansvaret bör begränsas till att gälla den någorlunda sedvanliga förlusten, ifall fråga är om sådana avtal, där avtalsvillkoren icke utformas genom individuella avtal, utan följer stadgad affärspraxis. I enlighet med Ussings allmänna adekvansregel bör skadan ju ha varit förutsebar för den ansvarige, men Ussing finner ett dylikt förutsebarhets-kriterium mindre lämpligt vid avtal av nyssnämnda slag.

uttalar,¹ endast det värde vårdaren hade bort räkna med att saken högst hade. I fråga om hotellets ansvar är dess klass och standard av betydelse. Sakens värde inverkar på den omsorg som bör visas vid vårdandet. Vet vårdaren av att saken har ett högt värde, ägnar han den en speciellt god vård eller tar en försäkring eller vidtar andra försiktighetsåtgärder eller vägrar kanske rent av att ingå avtalet eller fritar sig från ansvar genom en klausul i avtalet.

Det anförda må belysas med tre rättsfall.

HD 1950/II/419: En person tillhörande hotellbetjäningen mottog ett paket för att vidarebefordras till en av hotellgästerna. Paketet, vars innehåll var av stort värde (255.000 mark), förkom. Majoriteten i HD (tre domare) ansåg hotellet ersättningsskyldigt, dock endast för paketets halva värde. Enär paketets höga värde icke omtalats för hotellpersonalen och ej heller annars framgått av paketets yttre, ansågs hotellpersonalen ej ha haft skäl att behandla paketet med en sådan omsorg som det höga värdet hade betingat. Minoriteten (två domare) ansåg, med hänsyn till att paketets värde hade framgått av den följesedel som åtföljt paketet, att fullt skadestånd bort utdömas.

Ifall man utgått från att avtalsförhållandet ej medfört ansvar för mer än ett sedvanligt värde, hade man i detta fall ej behövt söka motivet för en jämkning i culpa hos kontrahenten.

NRT 1920 s. 586: En för transport inlämnad resväska förkom. Det företag som åtagit sig transporten ålades att ersätta själva resväskan och dess innehåll av kläder o.dyl. sammanlagt c. 2.500 kronor, men icke de smycken, värda något över 1.000 kronor, vilka också förvarats i väskan.

UfR 1944 s. 1046 (Landsretsdom): Två resväskor, värda jämte innehåll 6.390 kronor, som av en hotellgäst överlämnats till hotellpersonalen för transport, blev stulna. Domstolen dömde hotellet att utge skadestånd. Ersättning utdömdes likväl icke för värdet av några dyrbara smycken, som funnits i väskorna och värderats till 4.500 kronor, varför hotellet ålades utge endast 1.890 kronor.

Gomard s. 356 har rätt i att domstolen i stället borde ha dömt ut ett belopp motsvarande en så stor skada som man skäligen kunnat räkna med.

c. I *försäkringsrätten* anses till en del gälla speciella adekvansregler. Vi har huvudorsaksläran, läran om *causa proxima*, teorin om att ersättning bör presteras för direkt eller oundviklig skada eller för den skada gemene man väntar sig att få ersatt osv. Härtill kommer att särskilda regler om försäkringsvärdet kan åsidosätta de resultat vanliga adekvansregler leder till. Frågan om adekvans i försäkringsrätten förbigås därför här. Stundom lämnar lagstiftningen för övrigt en viss vägledning för bedömningen, se t.ex. OlycksfallsförsL samt den ovan i kap. VIII omtalade TrafikförsL.

¹ *Gomard s. 353.*

I en del fall existerar en lagbestämd begränsning av ansvaret i avtalsförhållanden, t.ex. i sjörätten och vid luftbefordran samt för järnvägens och postens vidkommande.

3. Ansvar enligt utomobligatoriska regler

a. Ett viktigt undantag från de ovan anförda reglerna betingas av att det också mellan avtalskontrahenter existerar *skadeståndsansvar enligt utomobligatoriska regler*. Då t.ex. en depositarie förstör den deponerade saken kan deponenten väcka antingen en ansvarstalan på grund av avtalet eller en utomobligatorisk ersättningstalan.¹

I en del fall, särskilt då skadan ej har en tydlig anknytning till avtalet, kan kontrahenten dömas att på utomobligatorisk grund ersätta skadan, oaktat avtalsförhållandet ej betingat en dylik skyldighet. Skadestånd för ideell skada, t.ex. ersättning för sveda och värk, och skadestånd trots fritagande avtalsklausul kan sålunda utdömas på utomobligatorisk grund. Att en person genom en klausul i avtalet fritagit sig från ansvar även för den händelse culpa kunde påvisas hos honom hindrar icke att han, om det visas att han handlat vårdslöst, det oaktat emellanåt kan drabbas av ersättningsskyldighet, i varje fall då fråga är om personskada.² En full avtalsfrihet för kontrahenterna har nämligen sina nackdelar. Ibland är den ena kontrahenten den ekonomiskt svagare och får finna sig i att medkontrahenten dikterar avtalsvillkoren. Det är ingalunda sagt att han kan kompensera sig för ett i avtalsväg skärpt ansvar genom att utkräva ett högre vederlag för sin prestation.

Såsom *Hult* anför³, kan domstolarna utsudda skillnaden mellan ansvar vid inom- och utomobligatoriska förhållanden genom att operera med begreppet »biförpliktelser enligt avtal».

I en del utomobligatoriska förhållanden existerar det för övrigt en likartad situation som mellan två avtalskontrahenter. Så är fallet t.ex. då skada vållats en affärsinnehavare av en person, som utan att köpa något gått omkring i butiken och sett på varorna och därvid tillfogat dem skada.⁴ Var det å andra sidan en ren tillfällighet att skadan drabbade en medkontrahent i stället för en utomstående person, bör denna tillfällighet icke föranleda en helt olika bedömning av situationen.

¹ Se *Hakulinen* s. 221 f.

² Se *HD 1951/II/114*. Jfr *Hakulinen* s. 222.

³ *Hult*, TfR 1950 s. 362 f, 370.

⁴ *Trolle* s. 365. Se även det ovan s. 127 anförda avgörandet *HD 1948/II/313*.

Om ett beteende både innebär ett avtalsbrott och medför utomobligatoriskt ansvar vore det, såsom *Gomard* har visat, icke riktigt att de avtalsrättsliga reglerna såsom specialregler ginge framom de utomobligatoriska ansvarsreglerna, lika litet som det vore lämpligt att den skadelidande finge efter eget val kräva skadestånd antingen på avtalsrättslig eller på utomobligatorisk grund.¹

Utvecklingen i tysk, schweizisk och anglo-amerikansk skadeståndsrätt har, framför allt till följd av ökad betoning av sociala synpunkter, gått mot större möjlighet att åberopa utomobligatoriska ansvarsregler även i kontraktsförhållanden. Här kan hänvisas till *Bengtssons* framställning.² Tilläggas må att det på gränsområdena ej är uteslutet att man har regler, som är typiska varken för det kontraktsrättsliga eller för det utomobligatoriska ansvaret.³ Skillnaden mellan delikt och kontrakt är bra som en systematisk indelningsgrund, men den bör ej infogas såsom en beståndsdel i rättsreglerna.⁴

b. Vad beträffar adekvansen har man i de fall man i kontraktsrätten kan använda utomobligatoriska ansvarsregler, vilket vanligen förutsätter vållande hos den ansvarige kontrahenten, möjlighet att operera med ett beräknelighetskriterium, enligt vilket den inträffade skadan icke behöver ha varit direkt förutsebar. Det är tillräckligt att den ej varit utom all beräknelighet, och detta gäller också uppkommen allmän förmögenhetsskada, såframt denna överhuvudtaget varit ersättningsgill.

Ovan i punkt 2 anfördes, att kravet på att den i kontraktsförhållande tillfogade skadan bör ha varit förutsebar framför allt gäller annan skada än fysisk skada å person eller sak. Vad beträffar skandinavisk rätt konstaterar *Bengtsson*, efter en genomgång av praxis, att i fråga om fysisk skada å person eller sak en begränsning av ersättningen till skada som varit förutsebar för medkontrahenten förekommit i förhållandevis ringa omfattning, främst vid depositions- och fraktavtal.⁵

Skadan kan sålunda uppkomma å kontrahentens person eller sak i samband med att hans medkontrahent fullgör sin prestation, utan att skadan

---

¹ *Gomard* s. 69 ff.

² *Bengtsson* s. 39—168.

³ *Gomard* s. 77 och *Bengtsson* s. 154.

⁴ *Gomard* s. 360.

⁵ *Bengtsson* s. 254 ff. Se även *Vinding Kruses* ovan s. 165 i not 1 anförda ståndpunkt, enligt vilken adekvansreglerna i stort sett är desamma för skada i utomobligatoriska förhållanden och i sådana kontraktsförhållanden, där ansvaret vilar på culpa.

likväl ligger i själva prestationen. Köparen tillhörig egendom kan t.ex. skadas då säljaren avlämnar köpegodset hos honom. I dylika fall synes, såframt avtalet mellan kontrahenterna icke tydligt ger annat vid handen, samma adekvansregler vara tillämpliga som för ansvar i utomobligatoriska förhållanden.

Det är naturligt att skyldigheten att ersätta dylik person- och sakskada i kontraktsförhållanden endast om den kontraktsmässiga karaktären är speciellt markerad bedömes efter andra än utomobligatoriska regler.¹ Avtalsförhållandet, de ömsesidiga prestationernas storlek och jämviktsläget mellan kontrahenterna spelar här en underordnad roll.² Skadan faller här i regel inom den presterande kontrahentens sfär. Endast han kan förhindra den.

Då fysisk skada å person eller sak tillfogats i kontraktsförhållande, har situationen ofta varit alldeles likartad som då dylik skada tillfogats i utomobligatoriskt förhållande. Det vore därför omotiverat med olika adekvansregler för de båda fallen.

Levererar en säljare felaktigt gods till köparen, ger köpeavtalet vanligen intet annat vid handen än att hela realskadan är att anse som adekvat. En allmän förmögenhetsskada för köparen är däremot i detta fall enligt den ovan i punkt I anförda huvudregeln ersättningsgill endast om den varit förutsebar, ty här är skadan icke att likställa med skada tillfogad i utomobligatoriskt förhållande.

Skulle det felaktiga köpegodset orsaka skada på annan köparen tillhörig egendom synes man däremot ha att göra med ett ansvar för säljaren, som följer utomobligatoriska regler, och detta gäller icke blott själva ansvarsgrunden,³ utan även adekvansfrågan.

---

¹ *Bengtsson* s. 290. Se även *Hart & Honoré* s. 282 f. Då fråga är om fysisk skada, som en kontrahent tillfogat sin medkontrahent, underlåter domstolarna i regel att i domskälen åberopa avtalsförhållandet, *Bengtsson* s. 280 f.

² *Bengtsson* s. 25 f.

³ Se *Saxén*, JFT 1962 s. 269 ff.

K a p. X

Ansvar för inadekvat skada

Då en gäldenär befinner sig i mora beträffande avlämnandet av en species-sak brukar man förklara, att hans skadeståndsansvar gentemot borgenären även gäller det fall att saken genom en kasuell händelse (av våda) förkommit eller skadats hos gäldenären; ansvar uteslutes dock om gäldenären kan visa att saken hade förstörts eller förkommit även om den hade avlämnats i tid.¹ Detta är ett uttryck för den s.k. *perpetuatio obligationis*-principen.

Såttillvida bör ansvaret dock inskränkas, att det gäller endast ersättande av sådan skada, som enligt de ovan i kap. IX anförda reglerna om ansvar i kontraktsförhållanden varit att anse som en adekvat följd av att borgenären ej erhållit saken, resp. en oskadad sak.²

Likaså kan den person, som förfarit avtalsstridigt eller annars otillåtet med en annan persons sak, drabbas av ersättningskyldighet, om saken skadats av våda (*casus mixtus cum culpa*). Detta är fallet särskilt då en sak sänts med annat transportmedel än det avtalade eller då det fartyg, som utfört en transport, gjort en otillåten avvikelse från rutten eller då en person annars förfarit egenmäktigt med en sak, t.ex. förvarat den på annan plats än den avtalade eller olovligen flyttat eller använt den eller kanske endast vidrört den, och saken i alla dessa fall skadats av våda.

Den skada, vars ersättande i nämnda fall kommer i fråga, är enligt de i detta arbete omfattade reglerna, framför allt till följd av att skadan varit utom all beräknelighet, att betrakta som inadekvat. Visserligen har man i doktrinen ibland³ strävat till att definiera begreppet adekvat skada så, att det även täckte *perpetuatio obligationis*- och *casus mixtus cum culpa*-fallen. Detta är godtagbart i den mån man till stöd för utsträckningen av ansvaret kan åberopa uttryckliga lagbestämmelser, men om övriga fall medtas blir definitionen på adekvansbegreppet mycket vag.

¹ *Kivimäki & Ylöstalo* s. 376.

² *Karlgren*, TfR 1955 s. 365 f.

³ Se t.ex. *Enneccerus & Lehmann* s. 64.

Hult har förklarat, att skadan i perpetuatio obligationis-fallen, då fråga är om köp, varit en adekvat följd av säljarens mora i de fall köparen till följd av moran haft (och sannolikt utnyttjat) en hävningsrätt, eftersom en hävning från köparens sida leder till att säljaren får bära skadan.¹ I anslutning till den i detta arbete företrädda åsikten, att sättet på vilket skadan inträffat icke är irrelevant, och med hänsyn till att den ekonomiska skadan (förlusten) icke kan frikopplas från den konkreta skadan,² förefaller det oriktigt att i nämnda fall tala om adekvat skada. Detta innebär självfallet icke, att ej *Hults* åsikt till sina slutresultat kunde ha fog för sig.

Man kan ställa sig tveksam till en skyldighet för skadevållaren att ersätta en skada, som är att betrakta som inadekvat, låt vara att en dylik skyldighet i utlandet har stöd i lagbestämmelser, se t.ex. BGB § 287 och CC art. 1302. Med hänsyn till att adekvanscirkeln är så vid, att de följer en skadevållares beteende medför så gott som alltid är att betrakta som adekvata, väcker det betänklighet att utsträcka ansvaret till att gälla inadekvat skada. I teorin har även på flere håll perpetuatio obligationis- och casus mixtus cum culpa-reglerna kritiserats. Här må problemet endast med några ord beröras.

Skulle moran eller det avtalsstridiga eller olagliga förfarandet ha medfört att risken för skada ökats, är ett ansvar motiverat, såframt ej sagda ökning varit helt oväsentlig. Det är självfallet en tolkningsfråga, när en dylik ökning av risken förelegat.

En skyldighet att ersätta inadekvat skada är vidare motiverad vid särskilt klandervärda handlingar från skadevållarens sida.³ Speciellt vid skada tillfogad *utom kontraktsförhållande* är detta av betydelse. *Forsman* anför följande exempel.⁴ A slänger under en segelfärd B:s hatt i havet. B hade i hatten förvarat en större summa penningar och kräver att A skall ersätta honom förlusten. Skadan är i ett dylikt fall s.g.s. alltid utom all beräknlighet och att betrakta som inadekvat. Men bör ersättning det oaktat utdömas? *Forsman*, som anser att skadan varit adekvat, finner att B medverkat till skadan genom sitt besynnerliga sätt att förvara penningarna, varför *Forsman* anser att endast ett jämkat skadestånd bör utdömas.⁴

Man kan emellertid mycket väl tänka sig en situation där det icke inneburit culpa av B att förvara penningarna i hatten. Om A i så fall genom vårds-

¹ *Hult*, Festskrift f. Ussing s. 180 ff.

² Se ovan s. 56 och 82. Även *Karlgren*, TfR 1955 s. 367, kritiserar *Hults* åsikt.

³ Redan *Stang* s. 86 ansåg att det vid mycket tadelvärt beteende från skadevållarens sida kunde vara skäl att utsträcka adekvansen längre. *Heinrich Lange* s. 127 finner likaså, att det vore befogat att utsträcka ansvaret längre för en person som handlat uppsåtligt eller samvetslöst vårdslöst.

⁴ *Forsman* s. 262 f och Straffr. allm. läror s. 453.

löshet föranlett att B:s hatt fallit i havet, skulle en domstol knappast ålägga A ersättningsskyldighet.¹ Men om A avsiktligen utan laga rätt hade slängt B:s hatt i sjön, t.ex. när A är mannen som gör vad som faller honom in, ligger det nära till hands att A ålägges att ersätta B:s skada.

Då en person skjuter mot en annan och råkar träffa honom, ehuru avståndet varit så pass långt att det varit utom all beräknelighet att skottet skulle träffa, har man just att göra med ett fall, då skadan är inadekvat, men en ersättningsskyldighet det oaktat motiverad.

Tidigare har det antytts att om en tjuv tagit sig in i ett hus i avsikt att stjäla och där strukit eld på en tändsticka med påföljd att en explosion följt, när rummet varit uppfyllt av explosiv gas, det vore påkallat att ålägga tjuven ansvar för explosionsskadan, trots att den varit inadekvat.² Skadan har i ett dylikt fall uppkommit i samband med en brottslig gärning. Skulle en läkare olovligen operera en patient och operationen leda till en helt oväntad och inadekvat skada, synes det mig att ett skadeståndsansvar för läkaren vore motiverat endast om han handlat klandervärt.³

Härskande uppfattning torde vara, att i *avtalsförhållanden* ansvar drabbar skadevällaren även i andra fall än sådana, där hans beteende varit särskilt klandervärt eller där risken för skada ökats genom beteendet. Den depositarie, som olovligen flyttar det deponerade föremålet från dess avtalade förvaringsplats till en annan plats, eller den person, som sänder en sak en annan väg än den avtalade, anses bära ansvar oberoende av att den nya platsen resp. den nya rutten objektivt sett var lika säker eller rent av säkrare, men saken det oaktat skadats genom en kasuell händelse. Man kan dock ifrågasätta, om man i dylika fall alltid bör utsträcka ansvaret till inadekvat skada. Tänkbart är att man visserligen låte skadevällaren drabbas av ansvar, men att man gjorde undantag för alldeles exceptionella, extraordinära skador, t.ex. skada härrörande av en naturkatastrof el.dyl.⁴ Såsom *Karlgren* anfört⁵ bör man i varje fall kräva mora eller ett *väsentligt* kontraktsbrott från gäldenärens sida.

Avsikten med det ovan i detta kapitel anförda har icke varit att undersöka problemet om när inadekvat skada bör ersättas, utan endast att framhålla det betänkliga i att överhuvudtaget utdöma ersättning för inadekvat skada. Dylik ersättning bör visserligen i vissa fall komma i fråga, men man har alltid skäl att gå fram med särskild försiktighet då man utsträcker ansvaret till att gälla inadekvata följder.

¹ Se ovan s. 102 ff.

² Se ovan s. 110.

³ Jfr *Gomard* s. 432 f.

⁴ Se härom f.ö. *Gomard* s. 447 ff.

⁵ *Karlgren*, TfR 1955 s. 367.

K a p. XI

Ersättning för allmän förmögenhetsskada och tredje mans skada, för skada härrörande av psykiska störningar och för ideell skada

Såsom i det föregående har framhållits är en del av de frågor, som i teorin eller i praxis har behandlats som adekvansspörsmål, i själva verket icke rena adekvansfrågor. Följande exempel må belysa detta. En person hugger genom vårdslöshet av en elektrisk ledning med påföljd att en fabrik, vars strömtillförsel sker längs ledningen, måste stanna sin drift för en vecka. Den som förstört ledningen blir krävd på skadestånd både av fabriken, som vill ha ersättning för de under sagda vecka utbetalade arbetslönerna, enär arbetarna då icke kunnat utföra något arbete, och av de arbetare i fabriken, som lämnats utan lön för sagda tid. Bör dessa skadeståndskrav godkännas?

Man kan mycket väl göra gällande, att ifrågavarande skada icke är utom all beräknelighet och att den bör betraktas som adekvat. Den som omfattar en adekvanslära, vilken kräver en högre grad av förutsebarhet än vad i detta arbete hävdats, kanske dock anser skadan vara inadekvat.

Emellertid bör det observeras, att då skadeståndet gäller annat än ersättning för (ekonomisk) *realskada* vid integritetskränkningar, dvs. vid fysisk skada å person eller vid sakskada, som ägaren eller innehavaren av en sak drabbats av, fråga icke är enbart om ett adekvansspörsmål, låt vara att vid avgörandet även sådana synpunkter, som är av vikt vid adekvansbedömningen, kan och bör beaktas. I dessa fall, som främst gäller ersättande av *allmän förmögenhetsskada* inklusive skada å immaterialrättigheter o.dyl. och ersättande av *skada, som tredje man lidit*, har man att i första hand alldeles fränsett adekvanskriteriet avgöra, om skadan överhuvudtaget är ersättningsgill.¹ Detsamma gäller ersättning för *ideell* (icke-ekonomisk) skada och för *skada härrörande av psykiska störningar*. Problemställningen illustreras av den för en tid sedan hos oss omdebatterade frågan, huruvida ersättning för sveda och värk kan utdömas, ehuru grunden icke är kriminell.

---

¹ Se *Vinding Kruse* s. 413 f, 421.

Eftersom ifrågavarande problem då och då behandlas som ett rent adekvansproblem är det motiverat att det här något beröres, i synnerhet som det är givet att samma synpunkter i viss utsträckning är avgörande både då man har att bestämma, om en inträffad skada överhuvudtaget är ersättningsgill, och då man har att bestämma, vilka skador som till följd av bristande adekvans ej omfattas av ersättningsplikten.

1. Allmän förmögenhetsskada och tredje mans skada

I det föregående har anförts, att det skadestånd som utgår på grund av brott i princip omfattar även allmän förmögenhetsskada, men att en allmän förmögenhetsskada, om den ej härrör av ett brott, och i synnerhet om den ej är en följd av en integritetskränkning, ingalunda alltid är ersättningsgill.¹ Gäller skadeståndet tredje mans skada, har man vanligen att göra med skada som icke ersättes.

Belysande är två avgöranden av BGH.

I *BGHZ 26, 69* var situationen följande. Bilföraren A dömdes i underrätten till straff för vållande av en sammanstötning mellan A:s bil och en av polistjänstemannen B i tjänsten framförd bil. A sökte ändring i domen och blev frikänd i överrätten samt yrkade därpå, med hänsyn till att B överbevisats om att ha vållat krocken, ersättning av vederbörande delstat för de rättegångskostnader A haft i straffprocessen. Ett adekvat orsakssammanhang ansågs föreligga och A tillerkändes den yrkade ersättningen.

I *BGHZ 27, 137* konstaterades däremot i ett liknande fall att adekvanskravet visserligen var uppfyllt, men det befanns att ersättning ändå icke borde utgå, enär faran av att invecklas i en straffprocess låg i medborgarnas allmänna risk och ett skyddat intresse följaktligen icke blivit kränkt. Avvikelsen från avgörandet i *BGHZ 26, 69* motiverades med att där varit fråga om ansvar för tjänstemans fel i tjänsten och att *varje* skada i ett sådant fall varit ersättningsgill (enligt tysk rätt).

Sistnämnda avgörande framhäver riktigt, att fråga ej är om ett rent adekvansspörsmål. Hos oss torde en bilförare, som invecklats i en bilkrock och åtalats av allmänne åklagaren för trafikbrott, i regel icke tillerkännas rätt till ersättning för sina rättegångskostnader av den person, som blivit fälld till straff för samma händelse.

Å andra sidan föreligger ersättningsskyldighet för den bilförare som genom felparkering eller vårdslös körning spärrar vägen för en annan persons

---

¹ Se ovan s. 82.

fordon och därigenom vållar denne allmän förmögenhetsskada (t.ex. i form av utebliven inkomst eller improduktiva utgifter under väntetiden). En dylik skada är beräknelig, vartill kommer att här är fråga om skada uppkommen genom ett brott.

En av de främsta orsakerna till att all skada icke är ersättningsgill är den, att det ofta vore svårt att tillförlitligen utreda, att skadan uppkommit just genom skadevållarens beteende. Skulle ersättning alltid utdömas öppnades dörren för missbruk. I det ovan anförda exemplet med den avhuggna ledningen kunde ett godtagande av fabriken ersättningskrav innebära att fabriken finge ersättning, ehuru den haft möjlighet att utnyttja sina arbetare produktivt genom att placera dem i annat arbete.

Beaktar man ytterligare, att ett ersättande av tredje mans skada kunde leda till oöverskådliga följder för skadevållaren, förstår man att ersättning i regel ej behöver presteras, såframt skadan icke varit uppsåtliga orsakad. *Julian Serlachius* anför att det blott i sällsynta fall är förbjudet att orsaka en annan person skada genom att ingripa i en tredje persons förmögenhetssfär.¹ *Kivimäki & Ylöstalo* uttalar likaså, att i princip ersättes endast den persons skada, mot vilken skadevållarens beteende riktat sig.²

HD 1934/II/445: Läkaren A dömdes till straff för ett tjänstefel, vilket lett till studeranden B:s död. B:s föräldrar tillerkändes icke rätt till ersättning av A för återbetalningen av ett lån, som av B tagits och använts för studieresor till utlandet.

NRT 1940 s. 424: B, som var anställd som förare av D:s bil, gick miste om inkomst under den tid bilen reparerades efter det den hade blivit påkörd av A:s bil. B krävde ersättning av det försäkringsbolag, vari A:s bil varit försäkrad, men hans talan förkastades, enär B ansågs ha ett självständigt ersättningskrav varken mot A eller mot försäkringsbolaget. Domen gavs med 4 röster mot 1. Den skiljaktige domaren ville tillerkänna B ersättning och motiverade betecknande nog sin åsikt med att skadan varit adekvat.

¹ *Julian Serlachius* s. 107.

² *Kivimäki & Ylöstalo* s. 401 f. Se även *Karlgren* s. 226 ff och *Ussing* s. 158 ff. I motiven till *Komm. Bet. 14/1958* s. 20 uttalas, att en arbetare, som lidit förlust genom att han förlorat sin anställning i en fabrik till följd av skadegörelse på fabriken, i allmänhet icke kan göra anspråk på ersättning för denna skada. Likaså uttalas där, att då en affärsman till följd av ett vid tullbehandlingen begånget fel fått importera varor till lägre tull än konkurrenterna i branschen, dessa icke har rätt till ersättning av staten för den skada de härigenom lidit.

I Italien krävde en idrottsförening, vars hela fotbollslag »Torino» omkommit i en flygolycka år 1949, ersättning av det för olyckan ansvariga flygbolaget för den skada föreningen lidit genom att åskådaranantalet vid föreningens fotbollsmatcher avsevärt nedgått. Föreningens talan förkastades i samtliga instanser. Se *ZfAuIP* 1960 s. 279.

Avgörandet i det liknande fallet *UfR 1953 s. 1028* visar att uppfattningen är densamma i Danmark.

Se även en svensk hovrättsdom, refererad i *SvJT 1946 rf. s. 28*: A hade framfört en bil så att en hästskjuts, som kördes av B, stjalpte, varvid B skadades och blev för en tid oförmögen till arbete. B:s arbetsgivare C gick som en följd därav miste om arbetsförtjänst för den tid som det tog honom att av flygförvaltningen skaffa sin nye kusk passersedel till arbetsplatsen. A kunde visserligen icke exculpera sig beträffande framförandet av bilen, men han ansågs det oaktat icke skyldig att ersätta C:s nämnda skada (omröstning 3—1).

Om en person, som är på väg till ett offentligt köpvittne i akt och mening att för en billig penning sälja sin fastighet till sin gode vän B, på vägen blir överkörd av en bil och avlider, är den vårdslöse bilföraren och försäkringsbolaget således icke skyldiga att ersätta B:s skada av att det fördelaktiga köpet på grund av dödsfallet gått om intet.

Regeln om att ersättningsskyldigheten icke gäller tredje mans skada synes böra utsträckas till att gälla också skada på grund av brott. Såsom ett undantag härifrån kan dock anföras bestämmelsen i SL 9:3 om underhåll åt änka och barn efter den som blivit dödad.¹ I kap. VII har behandlats ett annat typfall, där ersättning för tredje mans skada bör presteras, nämligen då en räddningsåtgärd medfört skada för räddaren.

I det ovan anförda exemplet med den avhuggna ledningen bör de arbetare, som blivit utan lön, följaktligen icke erhålla ersättning av skadevållaren. Men bör fabriken ges rätt till ersättning för de utbetalade arbetslönerna? Här är fråga om en allmän förmögenhetsskada. Enligt ovan anförda huvudregler utgår ersättning för allmän förmögenhetsskada ofta även om grunden icke är kriminell. Här kan hänvisas till det ovan s. 153 anförda avgörandet *HD 1948/I/4*, där ersättning för en dylik allmän förmögenhetsskada utdömdes. I sistnämnda fall tillhörde ledningen den fabrik, som yrkade på ersättning.

¹ Jfr *Julian Serlachius* s. 107, som anser att i SL 9:3 fråga ej alls vore om en egentlig skadeersättning.

Nämnas må, att man varit av olika åsikt därom, huruvida skadevållaren bör prestera ersättning för gravvård och sorgkläder och för de utgifter den skadades nära anhöriga haft då de besökt den skadade. Se t.ex. *HD 1955/II/19* betr. gravvård och *NJA 1936 s. 106* betr. sorgkläder.

I Sverige har i ett känt avgörande, *NJA 1949 s. 693*, ersättning icke utdömts för den flygresa från Chikago till Stockholm och åter, som en modellsnickare företagit till sin åttaårige (ende) sons begravning efter det sonen avlidit i en bilrock. Domen gavs med tre röster mot två. Minoriteten ville i likhet med underrätterna tillerkänna snickaren rätt till ersättning av den bilförare som vållat sonens död.

Tillhör den avbrutna ledningen icke fabriken, är skadan en tredje mans skada och då dylik skada i regel icke ersättes, synes fabriken ej heller böra ges rätt till ersättning för de utbetalade arbetslönerna. Man kunde visserligen göra gällande, att skillnaden mellan detta fall och det fall, där ledningen tillhört fabriken, ej vore så stor, att ersättning borde utdömas i det ena, men aldrig i det andra fallet. Emellertid kunde ett ersättande av tredje mans skada i ett dylikt fall leda till vådliga konsekvenser, t.ex. om flere stora industrier genom strömavbrottet åsamkats utgifter och skada. Av intresse är följande avgörande av HD från senaste tid.

HD 1960/II/127: A framförde en bil på en gata så vårdslöst, att den törnade mot en stolpe för elektriska ledningar, varvid stolpen förstördes och strömtilförseln till två fabriker vid gatan avbröts. Enär skadan föränletts av A:s vårdslöshet i trafik, ansågs A ansvarig för den skada strömavbrottet medfört för fabrikena genom att de varit tvungna att avbryta arbetet några timmar. A beviljades icke fullföljdstillstånd i målet.

Det är riktigt att skadan i sistnämnda fall såsom både direkt föränledd och beräknelig är adekvat, men man saknar i motiveringen till utslaget ett uttalande om att skadan även ur andra synpunkter varit ersättningsgill. Då det i rubriken till rättsfallsreferatet förklaras, att A:s ansvar beror på att skadan direkt («välittömästi») uppkommit genom A:s vårdslöshet i trafik, tyder detta på att adekvanssynpunkter ensamma vore avgörande. Eftersom fråga här var om ersättande av tredje mans skada och ersättande av en sådan skada är en undantagsföreteelse, hade ett tilläggsmotiv varit påkallat. Ett dylikt synes det mig att man möjligen kunde finna genom att jämställa fabriken rätt till den elektriska ledningen med nyttjanderätten till en förstörd sak. Självfallet har fabriken ingen sådan nyttjanderätt, men ett visst analogislut synes dock berättigat i fråga om ansvaret för den som skadat ledningen. En rätt till ersättning förutsätter icke nödvändigtvis, att den skadelidandes rätt till den skadade saken varit att betrakta som en sakrätt.¹ Däremot bör man kräva, att ledningen förstörts rätt nära fabriken så att skadegörelsen kunde sägas ha riktat sig speciellt just mot sagda fabrik, t.ex. då fråga varit om en kort biledning dragen från huvudledningen fram till fabriken.

Vore enbart adekvanssynpunkter avgörande borde man i en situation som den följande utdöma ersättning, vilket vore betänkligt.

UfR 1959 s. 708 (Landsrettsdom): A körde med bil mot en ledningsstolpe, varvid den elektriska strömtilförseln till ett hönseri avbröts för 10–12 timmar med

---

¹ Se *Ussing* s. 165 f.

påföljd att kläckningsmaskinen icke fungerade och c. 400 kycklingar avled. För-lusten ansågs vara en så indirekt och fjärran liggande verkan av A:s handling, att A icke ålades ersättningsplikt. — I redogörelsen för avgörandet omtalas icke, huruvida hönseriet var ägare till stolpen och den avbrutna ledningen, men uppenbarligen var så icke fallet.

Också i detta fall kan skadan sägas ha varit adekvat, men ett ansvar var därmed ingalunda givet. Det synes mig tvärtom alldeles riktigt, att skadan här var så pass fjärran liggande, att ersättning icke kom i fråga.

Härmed kan jämföras *NRT 1955 s. 872*: En starkströmskabel, utlagd i en älv, skadades då ett fartyg kastade ankar, varigenom krafttillförseln till en närbelägen mekanisk verkstad avbröts för fem timmar med påföljd att verkstadsägaren B led skada. Kabeln tillhörde ett elektricitetsverk; detta hade gentemot B fritagit sig från ansvar för strömavbrott. Ankaret hade kastats i nödtillstånd för avvärijande av en fara som hotat fartyget. Fartygets rederi ansågs bära ansvar för B:s skada. Kabeln, som varit tydligt utmärkt, var anlagd uteslutande för leverans av ström till B:s verkstad och B:s skada ansågs ha varit en mycket närliggande följd av kabelbrottet.

Utvecklingen synes gå mot ökad rätt till ersättning för annan skada än sådan, som direkt härrör av integritetskränkningar å person eller sak.¹ Helt säkert får man lov att med största försiktighet utdöma ersättning för tredje mans skada. Självfallet bör man i varje fall kräva, att skadan är att betrakta som adekvat. Ytterligare bör man fordra, att skadan är mycket närliggande. I fallet med den avbrutna strömtillförseln synes ersättnings-skyldighet i ingen händelse existera för längre uppehåll i driften och för mera fjärran liggande skador.

Vad beträffar sådan allmän förmögenhetsskada och tredje persons skada, som härrört av psykiska störningar, hänvisas till det nedan i punkt 2 anförda.

Man brukar i en del fall förklara att ersättningsskyldighet icke föreligger, eftersom skadegöraren icke förfarit *rättsstridigt*. Ingenting hindrar att man kallar ett visst handlande eller underlåtande för rättsstridigt, blott man håller i minnet att en skadeståndssanktion kommer i fråga endast om de motiv, som lett till att man kallat beteendet för rättsstridigt, ensamma eller i förening med andra motiv betingar att skadeståndsansvar ålägges. Genom att uttala, att en förbjudande eller påbjudande norm bör kunna härledas ur rättskällorna eller de utompositiva rättsnormerna,² har man ännu

¹ Se *Karlgren s. 22 f, 99*.

² *Kivimäki & Ylöstalo s. 368 f*. Enligt *Hakulinen s. 227* bör varje sådan handling, varigenom man olovligen ingriper i en annans rättssfär, i regel anses som ett rättsstridigt förfarande, som kan leda till skadeståndsansvar.

icke besvarat frågan, i vilka fall en dylik härledning kan ske. Såsom på senare tid ofta hävdats synes rättsstridighetskriteriet därför icke innebära så mycket annat än att i en del fall ansvar är uteslutet, t.ex. då nödtillstånd eller eget samtycke av den skadelidande förelegat.

2. Skada härrörande av psykiska störningar

a. Tidigare har man både hos oss och i utlandet haft en rätt restriktiv inställning till ersättande av skada härrörande av psykiska störningar. På senare tid har man likväl börjat finna det oriktigt att skarpt skilja mellan fysisk och psykisk skada.¹ Ovan har i kap. III visats, att ersättning utdömes för t.o.m. rätt exceptionell fysisk skada å person. Det är då icke motiverat att i fråga om psykisk skada inta en diameträrt motsatt hållning och helt vägra ersättning.

Det är naturligt att svårigheten att bevisa den själsliga störningen ofta medför, att domstolen förvägrar skadestånd. Ett lättvindigt utdömande av ersättning kunde framkalla missbruk. Men denna svårighet får ej leda till att man finner, att en dylik skada i regel icke är ersättningsgill. Förr gjordes emellanåt gällande, att den skadelidande själv kunde begränsa omfånget av sin psykiska skada.² En dylik uppfattning tar alltför lätt på psykisk skada och är orealistisk. Eftersom man hävdar, att skadevållaren i princip bör utge ersättning för all (adekvat) skada som hans beteende medfört, är det svårförståeligt att ersättning icke ges för skada härrörande av själsliga störningar.

Frågan om ersättande av skada härrörande av själsliga störningar är icke ett rent adekvansproblem. Detta innebär ingalunda, att adekvansreglerna här skulle sakna giltighet och intresse, utan endast det, att en ersättningsplikt förutsätter icke blott att den inträffade skadan är att betrakta som adekvat, utan även att man finner att skadan överhuvudtaget är till sin karaktär ersättningsgill. Vore frågan att betrakta som en ren adekvansfråga, borde ersättning utdömas i flertalet fall.

Lika litet som det är utom all beräknelighet, att den skadelidande skall

---

¹ Såsom *Brusiin* s. 18 framhåller, betonar den moderna läkarvetenskapen det nära sambandet mellan det fysiska och det psykiska. I USA går utvecklingen tydligt mot ökad rätt till ersättning för psykisk skada, se *Prosser* s. 38 ff och 176 ff.

² *Prosser* s. 39 omnämner betecknande, att det icke är svårt att bland de i teori och praxis tidigare uttalade åsikterna upptäcka en tydlig maskulin förvåning över att en kvinna kunde vara ett sådant våp, att hon tillät sig att skrämmas i så hög grad att hon drabbades av missfall.

vara särskilt känslig för fysisk skada, har en sådan skada, som inträtt på grund av den skadades exceptionella själsliga känslighet, varit oberäknelig.¹ Härför talar även den omständigheten, att skadan inträtt direkt utan medverkan av någon mellankommande omständighet.

Är skadevållarens beteende till sin karaktär sådant, att det ej är oväntat att t.o.m. en sådan person, som icke är nervöst känslig eller annars på grund av sjukdom psykiskt mottaglig, kan drabbas av skadan, då bör skadan utan vidare anses för adekvat.

Vid bedömandet av när skadan är att anse som adekvat äger de i det föregående anförda adekvansreglerna och -synpunkterna tillämpning. Efter som frågan om ersättningens utdömande ofta felaktigt betraktats som ett rent adekvansproblem, är det på sin plats att den här i korthet något beröres.

b. Har den psykiska störningen lett till fysisk skada å person talar rätt starka skäl för att skadevållaren kan åläggas ersättningsplikt, förutsatt att orsakssammanhanget är klarlagt eller åtminstone sannolikt.² En neuros som tar sig uttryck i en förlamning kan alltså vara ersättningsgill.

HD 1929/II/420: A slog i en folkhop omkring sig med en laddad pistol, varvid ett skott brann av. B, som stod i omedelbar närhet av A och som sedan ett år tillbaka lidit av svårt hjärtfel, drabbades av en nervchock, vilken ledde till hjärnblödning och en i det närmaste fullständig förlamning av högra kroppshalvan. A dömdes till straff för vållande av svår kroppsskada och ålades att utge full ersättning till B för bl.a. dennes arbetsoförmåga.

Om B:s hjärtfel hade varit så svårt, att det uppenbarligen i en nära framtid hade lett till skadan även utan en dylik chock, borde ersättningen enligt vad ovan i kap. III anförts jämkas, kanske rent av till närheten av noll.

Honkasalo, Kaus.kys. s. 148 f, 158 bedömer detta avgörande utgående från att möjligheten att sagda skada skulle inträffa enligt livets lag bör ex ante ha kunnat beaktas. Han kommer till att detta i en situation som den förevarande under vissa förhållanden bör anses vara fallet.

HD 1950/II/240: Fotgängaren B blev omkullstött av en buss. B, som led av åderförkalkning och lindrigt hjärtfel, skadades därvid och fick en chock med påföljd att han följande natt avled. Bussföraren dömdes till straff för dödsvållande och ålades att utge ersättning till B:s anhöriga.

HD 1936/II/489: se ovan s. 86.

¹ *Trolle* s. 367 framhåller med rätta, att det är lika beräkneligt att ett psykiskt lidande skall uppträda i förbindelse med en fysisk skada som att en fysisk skada skall förvärras av en kroppslig disposition för sjukdom.

² Beträffande psykiska störningar, som lett till *ideell* skada, se nedan under punkt 3.

NRT 1933 s. 937: se ovan s. 43.

UfR 1933 s. 639: Då B skulle rädda en äldre dam från att råka under en häst, som blivit skrämmd genom en spårvagns oaktsamma framförande, skadade B sig och måste intas på sjukhus. Härför ansågs spårvagnsägaren A ansvarig (enligt de ovan i kap. VII och VIII anförda reglerna). Som en följd av skadan fick B en neuros med åtföljande svimningsanfall, vilket ledde till att hon några veckor efter återkomsten från sjukhuset föll omkull på golvet och bröt armen. A ansågs ansvarig även för denna skada.

UfR 1955 s. 1050 (Landsrettsdom): Fabriksarbetaren A kastade under arbetet i en verkstad ett delvis avgnagt äpple så att det träffade arbetaren B, som stod på sju meters avstånd, i nacken. B hade tidigare lidit av neuroser och hans tillstånd förvärrades nu så att han blev för en längre tid arbetsoförmögen. Även om A:s handling utlöste B:s skada ansågs A ej ersättningskyldig, då följden legat utanför vad A kunnat »påregne».

I detta fall bör följden uppenbarligen anses ha varit inadekvat, vartill kommer att man kan ifrågasätta, om A överhuvudtaget genom äppelkastningen gjort sig skyldig till vårdslöshet.

RGZ 170, 129: Genom misstag från myndigheternas sida blev ett utslag angående utdömt underhåll för barn utom äktenskap i och för verkställighet tillställt orätt person. Dennes hustru råkade vara den som mottog utslaget och fick därvid en nervchock med fysisk skada som följd. Hennes skada betraktades som en adekvat följd av det begångna misstaget, varför hon ansågs ha rätt till skadeersättning.

c. En icke alldeles sällsynt påföljd av en psykisk störning är *missfall*. I USA har domstolsavgöranden angående missfall varit så pass vanliga, att de kommit att framstå som typfall för bedömningen av psykisk skada härrörande av chock eller fruktan.¹ Härvid har ersättning tidigare brukat utdömas endast om den skadelidande utsatts för våld å person. I sådana fall har man ansett sig ha garantier för att den mentala störningen varit äkta. Först då det magiska ordet »impact» uttalats av domstolen har dörrarna öppnats för åtnjutande av full ersättning, låt vara att fråga varit om ett svagt slag mot kroppen, smolk i ögat eller inandning av rök. Denna ståndpunkt har med fog blivit kritiserad.² Ett avsevärt antal domstolar i USA har även på senare tid utdömt ersättning för emotionella störningar utan att något krav på »impact» uppställts. Det faktum att störningen lett till en fysisk skada bör anses utgöra ett tillräckligt skydd mot missbruk.

NJA 1937 B s. 1014, se *Malmaeus s. 410*: Den till en ombordläggning skyldige sjökaptanen ålades utge ersättning till en kvinna, som befunnit sig i den båt som hade kantrat, för den skada hon drabbats av genom nervchock och härav föranlett missfall.

¹ *Prosser s. 178 ff.*

² Se *Prosser s. 179* och även *Restatement of torts 1948 Supplement § 436*.

d. Om den av skadevällaren orsakade mentala störningen lett till att den skadade begått *själv mord* står domstolen, även om orsakssambandet är utrett, inför frågan om självmordet överhuvudtaget bör anses kunna medföra rätt till ersättning. Frånser man de fall, där den skadade drabbats av ett synnerligen svårt lidande, förefaller det mig som om ett självmord i regel, även då det är en följd av en fysisk skada, vore att anse som utom all beräknlighet och att betrakta som en inadekvat följd, låt vara att det icke föranletts av någon mellankommande omständighet.

*Hakulinen*¹ redogör för avgörandet *NJA 1955 s. 148*, i vilket B:s självmord, som huvudsakligen föranletts av de skador B åsamkats vid en bilkrock, ansågs vara en så avlägsen och oförutsebar följd av olyckan, att ersättning därför icke utdömdes. *Hakulinen* synes anse att om självmordet varit en direkt följd av en bilkrock, den för krocken ansvarige bort ersätta även den genom självmordet åsamkade skadan. Likaså har i Danmark *Vinding Kruse*² kritiserat att i ett liknande fall, *UfR 1932 s. 964*, självmordet ansetts vara en »fjern og upaaregnelig Følge».

Det förefaller mig dock som om man vanligen borde betrakta ett självmord som en inadekvat följd och att, om man i något fall kommer till att fråga varit om en adekvat följd, ersättning ej ens då alltid borde utdömas.³

HD 1950/II/163: En misshandel ansågs delvis ha medverkat till att den misshandlade samma dag som misshandeln skedde begått självmord. Med hänsyn till misshandelns natur och de rådande förhållandena ansåg domstolen likväl, att självmordet icke kunde betraktas som en sådan beräknelig följd av misshandeln, som misshandlaren bort beakta.

e. Då en person drabbas av en *chock vid* bevittnandet av en trafikolycka eller en annan *olyckshändelse* eller vid åsynen av ett offer för olyckan eller då han underrättas om olyckan, är chockskadan ingalunda något oberäkneligt, utan i regel att betrakta som en adekvat följd. Ersättning bör dock icke ges för varje fysisk skada som chocken lett till, men å andra sidan vore det felaktigt att anse att ifrågavarande typ av skada ej alls vore ersättningsgill.⁴

¹ *Hakulinen* s. 307.

² *Vinding Kruse* s. 399.

³ *Forsman* s. 251 f anförde adekvanssynpunkter som stöd för sin åsikt att ersättning icke borde utdömas, då en eldre på ett fartyg blivit misshandlad och inspärrad på fartyget med påföljd att han begått självmord.

⁴ I tysk och dansk doktrin och praxis har ersättning ansetts kunna utdömas, se *Esser* s. 240 och *Vinding Kruse* s. 416 ff.

Man kan instämma med *Hermann Lange*¹ i att det hör till en persons allmänna medborgerliga risker att bli åsyna vittne till en trafikolycka med fara för chock. Hermann Lange menar vidare, att det är statistiskt osannolikt att man skall bli vittne till en nära anhörigs skada, varför ersättning härför kunde utdömas. Det är antagligen riktigt att ersättning bör komma i fråga endast då en nära anhörig till den förolyckade drabbas av en chock. Motiven härför synes dock snarast stå att söka i att det är mera beräknligt att en nära anhörig skall drabbas av en chock än att en utomstående skall bli chockskadad och i att nära anhöriga har en bättre ställning än andra (SL 9:3) då fråga är om tredje mans skada. Har den chockskadade icke varit åsyna vittne till olyckan eller olycksoffret är det tvivelaktigt om han bör få ersättning; i varje fall synes man då kunna kräva att han på grund av sjukdom eller annan orsak varit särskilt mottaglig för psykisk skada.

RGZ 133, 270: En bilförare, som kört över en sjuårig gosse, ansågs skyldig att ersätta den ekonomiska skada gossens mor drabbats av genom det nervsammanbrott hon fått då hon underrättades om händelsen.

NRT 1938 s. 626: En mor drabbades av en nervchock då hennes femåriga son blev hemförd med ett blödande sår i huvudet efter en bilrock. Moderns chock ledde till invaliditet, vilken dock konstaterades huvudsakligen härröra sig av ett latent hjärtfel, vilket accentuerats efter olyckan. Norges HD ansåg, att det strikta ansvar bilansvarighetslagen föreskrev icke sträckte sig till en så indirekt skada på tredje man.

Øvergaard s. 49 anser att faran för en dylik nervchock generellt icke är så närliggande, att den fölle inom ramen för bedriftsansvaret. Däremot godtar *Dahl s. 524 f* icke avgörandet och förklarar, att här var fråga om en följd, som bedriftsmässigt och statistiskt kunde inregistreras som någorlunda normal eller beräknelig.

Det synes mig som om skadan i förevarande fall kunde anses vara icke blott adekvat, utan även ersättningsgill. Följaktligen borde också enligt TrafikförsL ersättning kunna utdömas. Motiven för att man i ett dylikt fall kunde utdöma ersättning för tredje mans skada är betydligt starkare än i det ovan s. 179 anförda avgörandet *HD 1960/II/127*. Om modern haft så svårt hjärtfel, att det antagligen rätt snart hade lett till invaliditet även utan ifrågavarande chock, bör skadeståndet dock utdömas avsevärt nedsatt.

Här må ytterligare anföras en svensk hovrättsdom, se *Malmaeus s. 378*: Modern till en 12-årig gosse drabbades av en chock, då hon mottog underrättelsen om att sonen omkommit i en bilolycka. Till följd av sin chock förlorade hon viss arbetsinkomst, varjämte hennes make nödgades byta anställning och på grund därav sälja en häst med förlust. Den som vållat bilolyckan ansågs icke ansvarig för sagda skador.

---

¹ *Hermann Lange s. 52*.

Mannens skador var här icke ersättningsgilla, se ovan punkt 1. Däremot kunde man ifrågasätta, om ej modern bort erhålla ersättning för sin förlorade arbetsinkomst. Måhända bör dock rätt till ersättning tillkomma endast sådana nära anhöriga, som varit åsyna vittnen till olyckan eller olycksoffret, se *Petersen* s. 19 ff.

3. I d e e l l s k a d a

Även då ersättning utgår för ideell skada, dvs. skada som icke är ekonomisk, bör de vanliga adekvansreglerna tillämpas. Behovet av dem är dock rätt litet, eftersom en inskränkning av skadevållarens ansvar kan nås på andra vägar. Domstolen har nämligen i regel möjlighet att tämligen fritt pröva icke blott frågan om skadeståndets storlek, utan även frågan om den ideella skadan är sådan, att skadestånd överhuvudtaget bör utges. Vid avgörandet av om detta är fallet bör naturligtvis adekvanssynpunkter beaktas, men problemet är i huvudsak icke ett adekvansproblem.

Är den psykiska skadan en direkt följd av en kroppsskada, t.ex. då en misshandel leder till en längre tids sjukhusvistelse för den misshandlade med sömnlöshet som följd, torde ersättning mången gång kunna utdömas. Här är ofta fråga om ett lidande, som är att hänföra till kategorin sveda och värk. Ersättning för sveda och värk omtalas ju i SL 9:2 och utdömes numera hos oss även då grunden icke är kriminell och utan hinder av att skadan är svår att uppskatta till storleken.¹ Även i en del andra fall ger vår lagstiftare domaren möjlighet att utdöma ideellt skadestånd och utvecklingen går uppenbarligen mot ökade möjligheter härvidlag.² Då en kroppsskada utlöser en själslig störning är det riktigt att vållaren till kroppsskadan kan åläggas ersätta också den psykiska skadan. Ersättning bör kunna ges om den emotionella störningen är en följd av en fysisk skada eller sjukdom, om den är parasitisk.³ Dispositionen för en fysisk sjukdom och en själslig disposition bör såsom tidigare nämnts likställas.⁴

Däremot har den skadelidande säkert svårt att vinna domstolens gehör för en neuros som, låt vara att den varit beräknelig, inskränker sig till mentala störningar utan föregående eller efterföljande fysisk skada.⁵ Det föreligger kanske dock skäl att tillmötesgå den skadelidande, om den psykiska

¹ Se t.ex. *Brusiin* s. 12 ff.

² Se *Nybergh*, JFT 1951 s. 163 ff.

³ *Jørgensen* s. 76 f, *Prosser* s. 178, *Harper & James* s. 1031.

⁴ Se *BGHZ* 20, 137 och där åberopade avgöranden av RG.

⁵ Praxis i USA förhåller sig restriktiv till en dylik ersättning, se *Prosser* s. 180. *Brusiin* s. 18 förklarar, att en chock ger upphov till ett ersättningsanspråk för den kränkte endast om chocken lett till ekonomisk skada för honom.

skadan föranletts av en uppsåtlig kränkning från skadevållarens sida. Endast sårade känslor ersättes icke. Lika litet som ersättning bör ges vid pensions- och försäkringsneuroser, där det föreligger en medveten flykt in i sjukdomen i syfte att erhålla pension eller försäkring, bör ersättning utdömas vid neuroser, vars yttringar inskränker sig till svimningsanfall, huvudvärk eller aversion mot läsning av juridisk litteratur.

CITERADE HD-AVGÖRANDE

1919 Utslag 850	s. 113	1948 II 3	s. 163
1922 Utslag 318	s. 71	1948 II 248	s. 25
1922 Utslag 1487	s. 139	1948 II 313	s. 127, 169
1923 Domar 607	s. 15	1948 II 395	s. 114
1927 II 36	s. 163	1948 II 501	s. 117
1927 II 446	s. 163	1949 II 214	s. 72
1928 II 203	s. 114, 129	1950 II 18	s. 140
1929 II 420	s. 182	1950 II 102	s. 30, 33
1932 I 125	s. 117, 159	1950 II 106	s. 33
1932 II 138	s. 86	1950 II 144	s. 32
1932 II 171	s. 71	1950 II 163	s. 184
1933 II 492	s. 152	1950 II 240	s. 182
1934 II 445	s. 177	1950 II 288	s. 114
1934 II 455	s. 152	1950 II 323	s. 127
1934 II 617	s. 132	1950 II 362	s. 57
1935 I 51	s. 20, 42, 86	1950 II 419	s. 168
1936 II 489	s. 86, 182	1950 II 459	s. 123
1937 II 71	s. 115	1951 II 114	s. 169
1937 II 106	s. 127, 129	1952 II 21	s. 72
1937 II 526	s. 112	1952 II 64	s. 126, 159
1938 II 604	s. 140	1953 II 113	s. 113
1939 II 169	s. 70	1953 II 139	s. 115
1939 II 234	s. 45, 111	1954 II 27	s. 113
1939 II 235	s. 86	1954 II 34	s. 114
1939 II 334	s. 26	1954 II 71	s. 75
1944 II 117	s. 127, 147, 159	1955 II 19	s. 178
1944 II 229	s. 72	1955 II 66	s. 107
1945 I 33	s. 166	1955 II 137	s. 80, 116
1945 II 195	s. 80, 129	1956 II 49	s. 111
1945 II 260	s. 70	1957 II 10	s. 160
1945 II 262	s. 80, 114, 116	1957 II 58	s. 115
1946 I 8	s. 147, 152	1958 II 50	s. 113
1946 II 1	s. 86, 91	1958 II 57	s. 75
1946 II 239	s. 145	1958 II 120	s. 33, 38
1947 II 103	s. 25	1960 II 13	s. 111, 113
1948 I 4	s. 153, 178	1960 II 109	s. 109
1948 I 8	s. 75	1960 II 127	s. 179, 185

rec.
not